

ETHICES

Compendium,

IN USUM

Academicæ Juventutis.

Authore

DANIELE WHITBY, S.T.P.

Auctius, & emendatius Editum.

Ταῦτα ποιεῖ, ταῦτ' ἐκμαλέτα, τέστιν χρὲ ἔργον σὺν
Ταῦτά σι τ' εἶναι ἀρετῆς αἰς ἴχνη δίδωσι. Pyth.

THEO

SEMINARY

XONII,

Typis L. Lichfield: Impensis Geo. West,
Job. Crosley, Joh. Wilmot, Hen. Clements,
Maria Howell, & Ans. Peisley. 1699.

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY
THEOLOGICAL LIBRARY

PRESENTED BY

3529

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THEOLOGICAL LIBRARY

UNIVERSITY OF CHICAGO
THEOLOGICAL LIBRARY
1111 N. Dearborn St.
Chicago, Ill.

Viro undiquaque Dignissimo
Collegii *Sanctæ & Individuæ* TRINITATIS
OXON. PRÆSIDI,
Summo Literarum Antistiti ;

Necnon
SOCIIS, omnimoda eruditione con-
spicuis, ejusdem Collegii Ornamentis :

Præcipue vero
Bonæ Indolis summaque spei ALUMNIS
Artium bonarum studiis felicem ibidem
operam navantibus,

Opellam hanc perexiguam quidem, sed ani-
mi cum grati tum Vestrum observan-
tissimi indicium,

D. W. humiliter D. D. C. apud Vos (quod
summi honoris, & Titulorum instar omni-
um est) olim SOCIUS.

ELENCHUS CAPITUM.

LIB. I.

CAP. I. De Ethices Natura & Fine.	p. 1
CAP. II. De Actione humana, ejusq; conditionibus ut sit Moralis.	7
CAP. III. De Bonitate, & malitia actionum humanarum in genere.	14
CAP. IV. De Regula Humanarum actionum intrinseca, sive de Conscientia.	25
CAP. V. De Regula Humanarum actionum extrinseca, sive de Lege.	40
CAP. VI. De Lege Naturæ.	52
CAP. VII. De Virtute.	69
CAP. VIII. De Passionibus.	79
CAP. IX. De Vitio, sive Peccato.	95
CAP. X. De Circumstantiis, aut Rationibus, quæ Peccatum minuunt, augentve.	108
Sect. 1. De Voluntario, & Involuntario.	110
Sect. 2. De Ignorantia, ejusque Influentia in actionis Moralitatem.	113
Sect. 3. De Peccatis Infirmitatis, sive de Impetu Passionum Peccatum minuente.	117
Sect. 4. De Peccatis ex malo habitu ortum ducentibus.	124

LIB. II.

De parte Ethices speciali.

CAP. I. De Prudentia.	127
CAP. II. De Sinceritate.	138
CAP. III. De Fortitudine.	140
CAP. IV.	

Elenchus Capitum.

CAP. IV. Sect. 1. <i>De Temperantia.</i>	152
Sect. 2. <i>De Honore.</i>	159
Sect. 3. <i>De Sobrietate.</i>	165
Sect. 4. <i>De Castitate.</i>	170
Sect. 5. <i>De Temperantia in Ludis exercendis, & Recreationibus capeffendis.</i>	180
CAP. V. Sect. 1. <i>De Justitia.</i>	184
Sect. 2. <i>De Justitia in genere.</i>	186
Sect. 3. <i>De primo Justitiæ officio, quod est, In- nocentem non lædere.</i>	189
Sect. 4. <i>De læsq proximi honore.</i>	191
Sect. 5. <i>De proximi læsione in bonis externis.</i>	198
Sect. 6. <i>Quæ est de corporis læsione.</i>	201
Sect. 7. <i>Quæ est de secundo Justitiæ munere, suum cuique tribuere.</i>	207
Sect. 8. <i>Quæ est de Justitia commutativa.</i>	217
Sect. 9. <i>De Justitia distributiva.</i>	227
Sect. 10. <i>De Justitia correctiva.</i>	230
Sect. 11. <i>Quæ est de Justitia criminali.</i>	234
Sect. 12. <i>De Veracitate.</i>	239
Sect. 13. <i>Quæ est de Fidelitate.</i>	248
Sect. 14. <i>Post rñs immutias, seu Legum rigore mo- deranda.</i>	252
CAP. VI. Sect. 1. <i>De Charitate.</i>	254
Sect. 2. <i>De Charitatis objecto.</i>	256
Sect. 3. <i>De Officio primo Charitatis, viz. De Benevolentia erga proximum.</i>	259
Sect. 4. <i>De actibus externis Charitatis, & pri- mo Beneficentia.</i>	262
Sect. 5. <i>Quæ est de Liberalitate.</i>	268
Sect. 6. <i>De Misericordia.</i>	277
Sect. 7. <i>De Mansuetudine.</i>	288
Sect. 8. <i>De secundo Misericordiæ officio, quod est Miseris succurrere.</i>	295
CAP. VII. <i>De Amicitia seu Charitate reciproca.</i>	302

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

ERRATA.

PAg. 3. lin. 29. lege ἀμειψόμενος. p. 11. l. 23. hunc. *ibid.* l. 32. signi-
fici. l. ult. acuamus. p. 12. l. 10. præpediatur. *ibid.* l. 33. minus.
p. 20. l. 31. qui. p. 22. l. 21. nude. p. 37. l. 31. excusantes. p. 41. l. 4.
minus. p. 42. l. 5. bonoque. p. 47. l. 7. hinc. p. 48. l. 3. munit. p. 60.
l. 17. demissi. p. 63. l. 15. gestiunt. p. 74. l. 23. affectibus. p. 76. l. 22.
affectus. p. 77. l. 18. liberalitatis. p. 80. l. 4. explicemus. p. 87. l. 7.
imbecillitate. *ibid.* l. 15. timendum. *ibid.* l. 31. præsens reddit; p. 88.
l. 17. discernitur. p. 94. l. 20. capiunt. p. 95. l. 12. tormentis & per-
turbationibus. p. 119. l. 10. effectus. p. 122. l. 6. nunc. p. 142. l. 14.
hinc. p. 149. l. 18. bona. p. 154. l. 15. indidisset. p. 213. l. 25. acce-
dit. p. 214. l. 6. dominus. p. 227. l. 9. iniqui. p. 232. l. 10. suam. p.
235. l. 17. metum. p. 265. l. 10. non est. p. 305. l. 2. animorum.

ETHICES

COMPENDIUM.

C A P. I.

De Ethices Natura & Fine.

I. **E**THICA est *disciplina practica*, rationem humanæ felicitatis explicans, docensque.

Practica jure appellatur; quam etenim in parte Generali Ethices multa traduntur speculativa, & theoretica, circa ea omnia versatur tantum in ordine ad praxin, hoc est, in quantum componendis moribus inserviant.

2. Dicitur autem *Ethica*, (i.e.) *moralis* Disciplina, quia mores hominum dirigit a vitiorum mæandris, & diverticulis, in certas virtutum semitas, unde non tam subtiliter disputando, quod fieri solet, quàm benè, beateque vivendi precepta tradendo, occupari debeat.

3. Fœlicitatis nomine, ultimum vitæ finem, summique adeò, & perfectissimi boni fruitionem intelligimus. Est enim fœlicitas, status ille, quo
B. melior

melior expeti non potest ; finisque ultimus is dicitur, qui rebus aliis omnibus antepositur, & ad quem reliqua omnia tanquam ad optimum, & perfectissimum bonum referuntur ; summumque id bonum appellatur, quo obtento satiatur animus, & quiescit appetitus.

4. Cum verò, nec in finium, nec bonorum scala in infinitum detur ascendere, ultimum esse finem, summumque hominis bonum agnoscere fas est. Porro nisi mens habeat aliquod primum, quod sibi proponat atsequendum, & ad quod reliqua omnia referre queat ; nunquam de rebus agendis consilium inire possit, utpote quæ nihil habeat, quod primò intentione designet, aut ultimo exequatur, nihilque adeo, in quo quiescat.

5. Homo non potest eodem tempore plures ultimos fines designare, quoniam non potest plura rebus omnibus antepondere. Porro, cum ultimi finis sit proprium complere appetitum hominis, ita ut omnia ad illum referat, constat plura non posse hòc modo appetitum hominis complere. Si enim res una ita appetitum hominis expleverit, ut ad eam omnia alia referantur, nulla res alia superesse potest, ad quam is ipse appetitus omnia referat.

6. Summum bonum est, vel simpliciter, & absolute sic dictum, quo nihil supra cogitari potest, vel quod huic imperfecto vitæ statui conveniat, hæc viatorum, illa vero comprehensorum felicitas, in Scholis appellatur.

7. Est autem absoluta atque omnimoda felicitas, secretis omnibus malis, bonorum omnium, in quantum naturæ humanæ competere possunt, complexio, seu, juxta Boetium, status bonorum

om-

omnium aggregatione perfectus cum summa ejusdem status per omnia secula fruendi certitudine conjunctus. Nec enim felicitatis *apud* attigisse dicendus est, cui vel boni quidpiam deest, quo possit natura humana perfici, aut mali quidpiam adest quo possit liberari, vel cui metus inest seu boni, quo jam fruitur, amittendi, seu mali, quo jam liberatur, patiendi. "Conti-

"tuamus autem aliquem summis perpe- Cicero,
 "tuis fruente[m], & animo, & corpore voluptati-
 "bus nullo dolore, nec impediēte, nec impen-
 "dente; quem tandem hoc statu aut prestabilio-
 "rem, aut magis expetendum possumus dicere?"

8. Felicitas in Scholis dividitur in objectivam, & formalem. Objectiva dicitur ratione objecti, cujus fruitione felices reddimur; Formalis, ratione status felicitis, quem ex fruitione hujus objecti consequimur.

9. Hinc liquet felicitatem nostram objectivam in Dei *Opt. Max.* fruitione tantum consistere. Est enim is solus summum hominis bonum, utpote cujus unica fruitione satiari possit hominis appetitus. Nec enim appetitus satiatur ullo bono, extra quod restat majus bonum desiderandum; nulla igitur creatura satiari potest hominis appetitus; extra Deum autem nihil amplius desiderandum restat. Nec enim vel boni aliquid deesse, vel mali quidpiam adesse potest ei, qui Deo *inspicuus* conjungitur, ejusque visione clara & perpetua fruitur. Eadem ratione probatur Deum esse hominis ultimum finem. Est enim extra omnem creaturam finis alius, quia bonum excellentius, quod homo adipisci potest, & quo adepti humana natura perficitur; extra Dei

perfectam fruitionem est nihil huiusmodi. Felicitas hominis formalis consistit in plenitudine illâ gaudii, summaque voluptate, quæ ex hac Dei visione, & fruitione oritur.

10. Felicitatem hanc omne animi desiderium explentem, omnemque miseriam perpetuo excludentem, sola Christiana Religio in lucem protulit. Est enim vita Immortalis per Evangelium patefacta, per Apostolos nobis declarata, à Dei ipsius testimonio firmata; *Hoc enim est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus, & hæc vita in filio ejus est.* Quamquam enim ex lumine naturali dignosci potest *Deum esse Remuneratorem ingurgentium se,* ejusmodi tamen remuneratio, quæ operibus nostris minime debetur, sed ex purâ Dei gratiâ procedit, ex solâ revelatione certò colligitur.

11. In hac vitâ inter spem, & metum, virtutem, gaudium, vitium, & tristitiam divisâ, nulla huiusmodi felicitas expectanda est, unde in optimo hujus vitæ statu ad Cœlestia anhelat mens perfectæ felicitatis avida.

12. Felicitas, quæ in hac vitâ obtineri possit, est perfectissima, summæque optabilis, tum animæ, tum corporis, dum viatores hic sumus, conditio. Corporis inquam, & animi; ea enim est animæ cum corpore connexio, mutuaque sympathia, quæ ipsam non finit felicitate frui, sub exquisitissimis corporis miseriis, certumq; est, conditionem istam esse magis optabilem, atq; felicem magis, quæ ab istiusmodi miseriis immunis est.

13. Bona externa ea sunt, quæ nec bonis solummodo competunt, nec bonos faciunt, nec nobiscum

biscum certo in hac vitâ manent ; ex quibus perspicuum est ea sâlicem hominem ex animo, & corpore constantem nec in hac vitâ reddere posse ; iisdemque rationibus probatur sâlicitatem in bonis corporis non esse sitam.

14. Perfectissimum hunc vitæ statum, alii in actione naturæ Intelligentis optimâ, perfectissimâ, eademque firmâ ac stabili, alii in suavitæ vitæ, seu voluptate ; alii in animi tranquillitate, & corporis indolentiâ ; alii denique in vitâ bonis omnibus accommodatâ, malisque omnibus, in quantum incerta hæc nostra & imperfecta conditio patitur, solutâ, constituunt.

15. Operatio omnis virtutis, cum propter finem fit, ea pro fine ultimo habenda non est. Idem de operatione naturæ intelligentis quacunque colligitur. Est enim operatio voluntatis appetitio, sive volitio ; volumus autem, & appetimus propter finem, operatio intellectûs cognitio est ; cognoscere autem desideramus propter finem, operationes ergo utriusque facultatis habent finem adeoque non sunt Finis ultimus.

16. Porro cum actio quælibet honesta, doloris, perturbationis, sollicitudinisve vitandæ gratiâ, vel propter gaudii, tranquillitatis, pacisque animi perceptionem suscepta sit, atque hæc omnia sub nomine voluptatis intellexerunt Veteres, Voluptatem istam esse ultimum actionum nostrarum scopum proclive est iudicare. Si enim ejus intuitu rectè facimus, certè voluptas finis est. Secundò, Id esse summum bonum liquet, quod sic expetitur, ut alia omnia propter ipsum expetantur. Cum ergo cætera omnia expetan-

tur voluptatis cuiusdam gratiâ, nemoque sit, qui in seipsum tentat descendere, quin facile animadvertat quicquid homines agunt, propter aliquam fieri voluptatem, eam pro summo bono, sineque ultimo agnoscere par est. Tertiò, Illud est maxime expetendum, sive summum bonum, quod non alterius gratiâ sed ob seipsum expetitur; est autem voluptas huiusmodi, neque enim quisquam ex altero quærit quorsum delectari; seu cuius rei gratiâ voluptate affici velit, cum sit voluptas propter se optabilis. Certum esse ergo debet voluptatem esse summum bonum.

17. Atque in eo admiranda est Sapientissimi Naturæ Opificis solertia, quæ, quia operatio secundum virtutem laboriosa esset futura, idcirco eam blandimento voluptatis conditam obtulit. Non enim sedulo in honestas operationes incumbere homines, nisi inditi iis essent stimuli ad voluptatem istam consequendam, quæ actionis honestæ labores omnes, & molestias ex abundanti compensabit.

18. Qui perfectissimum hunc vitæ statum in animi tranquillitate, & corporis indolentiâ constituunt, idem reipsa definiunt, quoniam enim privari dolore non possumus, quin ipsâ liberatione, & vacuitate omnis molestiæ, gaudeamus. Omne autem id quo gaudeamus, voluptas est; omne id, quo offendimur, dolor; doloris omnis privatio, seu indolentia, voluptas nominanda est.

19. Cum insuper malum nihil sit, quod neque corpori, neque animæ dolorem creat, bonumque nihil, quod nullum parti alterutri voluptatem parit; sequitur reipsa idem esse voluptate animi, & corporis indolentiâ, vitæque bonis omnibus accom-

commodatâ, malisque omnibus exemptâ, quantum hujusce vitæ conditio patiat, frui.

20. Cum demum summa animi voluptas, atque tranquillitas, ex solâ actionum secundum virtutem præstitarum congerie, seu rectè factorum conscientia proveniat, actiones stabiles, firmasque ad honestatis normam compositas, esse formalem summi boni, seu voluptatis prædictæ causam, agnoscere par est. Summamque humanæ vitæ miseriam, malefactorum conscientia torqueri, & cruciari.

21. Impium quemlibet eâ ratione infelicem esse ex jam dictis sequitur, non tantum quia malefactorum conscientia cruciatur, sed quia summi, & veri boni fruendi spe omni caret, bonaque, in quibus felicitatem hic suam collocavit semper amittere se posse, brevique se certo, & perpetuo amissurum novit. Metus enim continuus amittendi id, quod præ summo bono habemus, ipsaque multo magis ejus amissio, Infelices nos certo certius efficiet.

C A P. III.

De Actione humana, ejusque conditionibus ut sit moralis.

1. **A**ctio humana ea est, quæ oritur à principiis homini propriis, intellectu puta & voluntate, vel quæ fit ab homine, quæ homo est, seu quatenus ex deliberatione agit, qui modus agendi,

gendi homini proprius est. Cum enim ignoti nulla sit cupido, averfatio nulla, nihil eligi potest, aut evitari, quod non est antea cognitum, sive de cujus bonitate, seu malitiâ intellectus non potest judicare, cumque nulla sine deliberatione electio sit, nec virtus esse potest, nec vitium, ubi nulla est deliberandi facultas.

2. Actiones puerorum, vel amentium, quamquam à solis hominibus fiunt, humanæ proprie non sunt; quia non fiunt cum deliberatione, unde nec sunt morales, nec virtutis, aut vitii capaces.

3. Sub actione humanâ comprehenditur ejusdem omiffio. Non enim tantum quis dicitur agere modo humano, & morali, quando positivè aliquid præstat prædicto modo, verum etiam, quando id, quod sui erat officii prætermittit; sic impius malè agere dicitur, quia Deum non diligit; Hæreticus, quia veritati fundamentali in quantum satis fuerit propoz, fidem non adhibet, nec enim levius hic est, dicente Senecâ, nescire quod liceat, quam facere aliquid, quod scias non licere.

4. Actio humana est vel *elicitâ*, quæ fluit immediate ex facultatibus prædictis, estque intrinsecus effectus earundam, quales sunt velle, nolle, eligere, & averfari; vel *imperata*, atque extrinseca, quæ fluit à principiis aliarum facultatum, quæ & quatenus voluntatis imperio, & rationis regimini subesse debent, atque ab ipsis dirigi, quales sunt ambulatio, percussio, affectus, atque appetitus irrationales.

5. Ut actio propriè humana sit, ex utrisque hisce principiis nasci debet, intellectu nimirum & Voluntate, à Voluntate ut sit Libera, ab Intel-

telleſtu, ſive rationis judicio ut Rationalis, ſive Humana appelletur.

6. Actiones ergo Intellectus, quæ imperantur a voluntate, non ſunt actiones humanæ elicitæ, quæ ſic, ſed potius Imperatæ.

7. Ut actio humana ſit bona, vel mala, debet eſſe Libera, talisve, quæ fieri poſſit, vel omitti. Quis enim non clamet absurdum eſſe alicui dicere Quod te penes non eſt, fac, ab eo, quod omitti non poteſt, abſtine? ubi autem preceptum eſſe non poteſt, ibi nec bonitas, nec malitia eſſe poteſt. Secundò, Omnis actio bona laude digna eſt ſecundum illud D. Pauli, *Fac quod*

bonum eſt, & laudem habebis. Omnis Rom. 13. 3.

actio mala eſt vituperio digna; præſtare autem id, quod omittere non poteſ, omittere, quod præſtare non poteſ nec laude, nec vituperio dignum eſt. Tertiò, Actio omnis bona in premium, mala in pœnam imputabitur a juſto illo judice,

Qui reddit unicuique ſecundum opera, qua in hac carne fecerit, ſive bona 2 Cor. 5. 10.
Rom. 2. 6, 7, 8.

ſuerint, ſive mala, omnique animæ id quod eſt bonum operanti vitam æternam, ma-

lum verò operanti iram retribuet. Actio autem, quæ omitti non potuit in premium, eo quod præſtita ſit, quæ præſtari non potuit in pœnam imputari non poteſt, quod omiſſa fuerit, cum ſub mandato cadere non potuerit. Quis enim non iniquum eſſe judicat aliquem damnare, quod, quæ præſtare non potuit, omiſerit, quis ei gratias referendas exiſtimat, qui id tantum, quod evitare non potuit, præſtitit? Quartò, Porro ſublata hæc libertate ad utrumlibet, tollitur pœnitentia. Quem enim unquam pœnituit facti, a quo
nulla

nulla sua culpa abstinere non potuit? Quidve aliud est penitentia duci, quam ob officium nostrum non praestitum dolere? Quis autem sanus dolore afficitur, quod id, quod fieri non potuit, non fecerit? Quis angitur, quod quae sunt factu necessaria, praestiterit? Quinto, Tollitur etiam conscientia, & legum officium. Cui enim usui inserviunt, nisi ut nos ad bonum eligendum ducant, atque a malo deterreant? Eligere autem, quod factu necessarium est, abs eo deterri, quod fieri non potest, vel omitti frustraneum est; nec conscientia in talibus sive faciendis, sive o-mittendis nosmet vel accusare potuerit, vel excusare. Sexto, Tollitur omnis deliberatio; quis enim sanus deliberat de eo faciundo, vel omit-tendo, quod vel facere, vel omittere non potest?

8. Qui in actionibus moralibus libertatem hanc homini concessam denegant, in naturalibus concedunt: libertatem ubi nullius fere momenti est, homini concedunt, ubi multum interest, tollunt. Cui enim usui inservire potest libertas humana, per quam a bestiis distinguitur, nisi ut opera non naturalia, quae habet cum brutis communia, sed laude & premio digna, in quibus a brutis distinguitur, praestare valeat? Ut Deo semet adjungat, eidemque non inanimatorum, brutorumque more, sed sponte, & deliberato obtemperet.

9. Libertatem hanc in moralibus homini concedere, eam vero in spiritualibus eidem denegare hominum est parum considerate loquentium, atque in maximis rebus errantium. Sunt enim morales actiones omnes juxta, vel contra legem naturae, spirituales juxta, vel contra legem gra-

tix præstitæ; lex autem, ubi non est facultas operandi, jussum, ubi non est facultas id, quod jusseris præstandi, sive eligendi frustraneum est. Est ergo vel utrisque vel neutris prædicta libertas necessaria. Secundo, Nemo potest legi subjici, pænis, vel præmiis communitæ, qui non potest eligere bonum, quod lex proponit, malumve, quod minatur, evitare. Frustra enim nobis Deus præ oculis poneret bonum, & malum, vitam, & mortem, nisi ut bonum eligeremus, malum viteremus; frustra autem hunc finem intenderet, si nec bonum spirituale eligendi, nec malum evitandi facultas penes nos esset.

10. Ut bonum spirituale eligatur, malumve declinetur, necessarium est primo ut bonum spirituale agnoscamus, ignoti enim nulla cupido; & malum pariter; ignoti enim nullus metus, nullaque adeo ex metu cautio. Secundo, Cum omne illud, quod evitemus, vel eligimus motivi cujusdam gratia evitamus, aut eligimus, ut alterutrum præstemus, necessarium est motiva istiusmodi, non tantum esse, sed dignosci. Hæc autem præstat Evangelii notitia; hinc igitur hanc libertatem bonum spirituale eligendi, malumque vitandi adscribere debemus.

11. Hæc autem scitu necessaria sunt, ut pœnitentia ducamur, ut peccatum, voluntarium esse fateamur, ut peccantem *ἀναπολύνον* statuamus, deumque in pœnis infligendis justum judicem, ut homines a vitiis, quibus indulgent ad vitæ emendationem serio hortemur, omnesque torporis, sequitiei, procrastinationis pretextus, quo minus viriliter id præstent, tollamus, ut humanam industriam in bene agendo amemus, ut dignè
de

de Deo concipiant, nec eum cum socordi iniquum exactorem, lateresque, ubi stramen non dederit, exigentem, existiment.

12. Hæc voluntatis libertas, quæ actionem laude, & præmio, vituperio, & pænâ dignam reddit, huic imperfecto statui rerum tantum competit; nulla est enim electionis virtus, nisi ubi est status tentationis, nec enim potest eligi malum, ubi nulla est ad malum tentatio; nec malum evitare dicitur, qui malum non facit, cum non potest facere, sed qui malum cum potest eligere non vult.

13. Constat hinc primò Actionem quamlibet extrinsecam bonitatem suam, aut malitiam ab intrinsecâ mutuari, utpote ex quâ suam habet libertatem, atque per quam agens movetur ad actum extrinsecum exerendum, quoties moralis esse possit; quo posito manifesto sequitur actum internum efficacem, seu qui in externum certò prorumperet, nisi aliunde perpediaretur, æqualis esse malitiæ, aut bonitatis cum extrinseco, utpote qui nullam habet moralitatem, nisi quam mutuatur ab intrinseco; adeo ut qui animo ad furtum & adulterium admittendum se accingit, quanquam ei ab alio quopiam obsistatur, quo minus cupiditati suæ satisfaceret, utriusque peccati reus sit, haud minus, acsi ea de facto perpetrasset. Sic Mævius cum uxore propriâ in tenebris agens, existimans se alienam cognoscere, adulterii æquè fit reus, acsi revera machum egisset; quiq; elam equum proprium nocte conscendit cum animo furandi alienum, non minus furti reus est, quàm si alieno equo manus furtivas injecisset. Quique efficaciter ad bonum

præstandum movetur, a quo perficiendo extrinsecus impeditur, id ipsum præstitisse judicandus est. Sic fide *Abrahamum Isaacum* obtulisse dicit Scriptura, quoniam rem ipsam aggressus, certo certius eam præstitisset, nisi demissa cœlitus voce impeditus esset.

14. Actus autem exterior appellatur omnis actus, qui non elicitur a voluntate, sed imperatur tantum, atque adeo actus intellectus.

15. Fit autem actus internus per exercitium externi intensior, & diuturnior, majoris delectationis, & subinde renovatus, & per consequens majoris malitiæ, aut bonitatis.

Porro ex actu externo oritur accidentalis quædam bonitas, aut malitia, quæ actui interno, qui percipi ab aliis non potest, haud quaquam convenit, quoniam ex actu bono exemplum bonum, ex malo malum oritur; ex eodem id alteri damnum contingere potest, quod restitutionem postulet; ex actu externo major Dei gloria exurgat.

16. Constat secundo affectus, appetitus animæ sensitivæ eatenus tantum esse bonos, malosve, quatenus imperio rationis, passivæ *ἡμεροικνέ* subjici debent, & possunt; quoniam eatenus tantum sunt liberi, & virtualiter humani, sive rationales.

17. Denique soli habitus, qui sunt in voluntate, sunt propriè morales, hoc est hi soli habent propriam, veramque rationem virtutis aut vitii. Primo, Quia soli sunt habitus electivi. Secundo, Hi soli sunt principia actionis laude, aut vituperio dignæ.

CAP. III.

De Bonitate, & malitia actionum humanarum in genere.

1. **A**ctus moralis is est, qui agentem reddit bonum, vel malum, pœnâ, vel præmio dignum. Tunc enim censetur actus in genere moris, quando spectatur quoad libertatem, & ea, quæ fundantur in libertate, cujusmodi sunt esse capaxem laudis, & vituperii, meriti, & demeriti.

2. Ut actio sit bona, vel mala, ultra scientiam intellectus, & voluntatis electionem, requiritur, ut sit conformitas quædam, vel deformitas actûs pariter, & objecti, ad quod refertur, adeo ut ratio ostendat istam actionem circa objectum illud aptè, congruè, & prudenter exerceri posse, vel non posse. Si qua igitur actio sit, quæ nullum istiusmodi respectum dicat, ad objectum suum actio illa indifferens est.

Corol. Hinc sequitur actiones quasdam etiam in individuo adiaphoras esse posse, non tantum comparative, ut cum deliberatur, num hæc vel illâ horâ ambulandum sit, sed etiam absolute sumptis. Actio enim quæ nec rationi rectæ positivè convenit, in quantum judicare possumus, nec eidem adversatur, est indifferens. Sunt autem multe actiones humane, quæ quantum judicare possumus, nec rectæ rationi conveniunt, nec minus conveniunt; puta barbam alere, vel radere, faciem indies lavare, vel non lavare, atque hujusmodi

modi permulta. Hæ ergo actiones sunt tantum conformes rationi negative, quatenus nihil dicunt rationi rectæ contrarium, sive quod ratio non permittat prudentem agere, non autem positive, quatenus easdem recta ratio prohibeat semper vel jubeat. Notabis igitur creaturam rationalem non teneri, quoties agat liberè, ut agat id, quod sit positive consentaneum rectæ rationi, sed tantum negative, *i. e.* ut toties nihil agat, quod rectæ rationi adversetur.

Porro actio, quæ nec cadit sub præcepto prohibente, nec jubente est indifferens. Sunt autem multæ actiones humanæ, quæ in individuo nec cadunt sub præcepto jubente, nec prohibente, *v. g.* edere carnem bubulam hodiè, vel non edere, bibere vini Cyathum, vel non bibere, vestem comptiorem induere, vel non induere, atque hujusmodi sexcenta. Quanquam enim *Sive edatur, sive bibatur, seu aliud aliquid fiat, hæc omnia ex præcepto D. Pauli in Dei gloriam sunt facienda*, hoc tamen in hisce levissimi momenti non ita intelligendum est, ac si in Dei gloriam promovendam, hæc, quæ in scopum istum minime conducunt, mentis proposito dirigantur, sed ita ut serio caveatur, ne vel in iis præstandis Dei honor lædatur, quod vel ex circumstantiis, aut scandali ex iis orti ratione possit contingere.

Obj. 1. De omni verbo otioso ratio reddenda est in die judicii; est ergo verbum otiosum, seu quod nulli bono usui inservit malum, quanto magis opus otiosum. *Respondeo*, *scilicet* apud Evangelistam significare non verbum otiosum, sed falsum, & maledicum, sive contumeliosum, non inquam otiosum, quatenus nihil aliud significat,

nificat, quam verbum indifferens, five quod nihil facit ad Dei gloriam, vel proximi salutem. Quotusquisque enim sanctorum, & fidelium est, qui non aliquando otiosa verba quædam proferrat, quæ nec dicenti, nec audienti utilitatem aliquam adferunt, quos omnes tamen propterea damnandos esse sub gratioso sadere; uti pro verbo otioso, cuius hic mentio fit, Christus pronunciat, quis facile dixerit, falsum, & maledicum intelligendum esse constat, primo ex fonte malo, unde hoc verbum otiosum fluit, nempe ex malo Thesaurò cordis, v. 35. Secundo, Ex occasione hujus dicti, nempe quod Pharisei, cum ipsi viderent à Christo dæmonia ejecta fuisse, calumniabantur eum per principem dæmoniorum id præstitisse, quod cum refutasset Christus, hæc addit, quod quicumque contra veritatem verba adeo vana & futilia, ut vix ullam veri similitudinem habeant, ex animo agro emittit, sit condemnandus, utpote qui in eo ostendit, animum malum, & perversum, & apertæ veritati cedere nescium.

Obj. 1. Nulla actio voluntatis est indifferens, omnis actio humana est actio voluntatis, ergo nulla actio humana est indifferens. Probatur major ad hunc modum; nulla actio, quæ ob motivum aliquid bonum eligitur, aut malum respuitur, est indifferens, sed omnis actio voluntatis (puta omnis electio & averfatio) est propter motivum bonum, vel malum. *Respondeo*, Satis esse ad eligendum aliquid, ut nihil videam, quo minus id eligam: ad respucendum, five non præstandum, ut nihil videam, quod me ad eligendum moveat.

Resp. 2. Posse voluntatem moveri bono physico,
ubi

ubi morale defuerit seu ipso libertatis exercitio.

Porro notandum est actionem indifferentem in individuo non esse moralem, quanquam de ea deliberetur propter defectum capacitatis boni, vel mali. (Si enim ratio deliberantis ostenderit eam vel benè, vel malè fieri posse eo ipso ostendit eam aptè, congrue, & prudenter exerceri posse, vel non posse,) esseque actionem talem medium abnegationis, non autem participationis. Si enim medium participationis diceretur, esset actio indifferens partim bona, partim verò mala; hoc autem repugnat actus indifferentiæ. Actio enim, in quâ vel minima malitia reperitur est mala, cum malum ex quolibet defectu oriatur. Secundò, Bonum, & malum morale privativè opponuntur. Est enim malum privatio bonitatis actioni quæ debet inesse, at inter privative opposita non datur medium sive abnegationis, sive participationis in subiecto capaci. Est ergo actio media subiectum bonitatis, aut malitiæ incapax. Tertiò, Actio omnis moralis habet omnem perfectionem ei debitam, vel non, si primum, bona est, est enim integra bonitatis causa, si non, mala ob defectum bonitatis debitæ dici debet. Est ergo actio indifferens in individuo perfectionis moralis incapax, eaque circa quam voluntas deliberat, ut sciat num bonitatis, sive malitiæ sit capax necne, & deliberatione præhabita pronuntiat se nihil videre posse, quod ipsam pro hic, & nunc exercitam à ratione alienam, eidemve positive congruam ostendat.

3. Bonitas, aut malitia actus oritur partim ab objecto, partim à fine, partim à reliquis circumstantiis.

4. Actus dicitur bonus, vel malus ex objecto, quoniam ex eo precise, quod circa suum objectum versatur, rectæ rationi consentaneus, seu difformis evadit, sic odium virtutis est difforme, odium vitii conforme rationi.

5. Objectorum aliud est materiale, five res ipsa circa quam actio versatur, aliud formale, seu ratio illa propter quam actio ad hoc, vel illud objectum terminatur, ut cum virtutem propter intrinsecam suam honestatem amplectimur, vitium propter annexum apparens commodum, seu voluptatem sensualem.

6. Cum dicimus actum voluntatis sumere speciem, & essentiam ab objecto, hoc intelligendum est de objecto formali, non autem de materiali. Hinc sequitur primo, Omnes actus, qui habent idem objectum formale esse ejusdem speciei, & essentiae, tametsi habeant diversa objecta materialia, quo pacto amor Charitatis, quo diligo Deum propter suam bonitatem, & amor Charitatis, quo diligo proximum propter eandem bonitatem, sunt ejusdem speciei. Secundo, Sequitur omnes actus distingui specie, qui habent distincta objecta formalia, tametsi habent idem objectum materiale: actus nimirum spei & charitatis habent idem objectum materiale, nempe Deum, & tamen distinguuntur specie, quia habent distincta objecta formalia. Nam actus spei versatur circa Deum, quatenus est summum bonum nostrum, actus charitatis circa eundem, quatenus in se bonus est. Tertiò, Sequitur,

tur omnes actus, qui versantur circa media esse ejusdem speciei cum actu, qui versatur circa finem. Nam media, & finis appetuntur propter idem motivum, nempe propter ipsum finem, unde hæc tria idem valent objectum formale, motivum, finis.

7. Bonitas objecti prior est bonitate actus, non enim ideo censetur objectum bonum, quia intellectus recte de eo judicat, & voluntas recte illud appetit, sed contra, quia objectum per se bonum, & honestum est, voluntas recta est, quæ illud appetit, & judicium rectum, quod de eo fertur. Sicut enim omnis actio voluntatis præsupponit actum aliquem intellectus, ita actio voluntatis circa bonum præsupponit judicium de objecti bonitate; hoc autem judicium, ut verum, & certum sit, præsupponit objectum tale, quale judicatur.

8. Actio fit mala ex objecto materialiter malo, non formaliter. Nec enim potest voluntas malum quæ malum eligere, sive objectum eo quod rectæ rationi adversatur appetere. Cum enim facultas nulla extra objectum suum proprium ferri possit, voluntas extra bonum, quod ejus in volendo objectum est, tendere non potest.

9. Ut actio sit bona non exigit boni formalem appetitionem. Ea enim poni non possit sine animo in officium nostrum continuo intento quod in hac fragili vitâ frustra expectetur. Exigit tamen virtualement, cum nostri officii sit actiones nostras universas, in quantum fieri potest, ad Dei gloriam, summumque hominis finem dirigere. Nec quicquam unquam facere, quod istis finibus adversetur. Virtualiter autem bonum

appetere tunc dicimur, licet de eo consequendo non actu cogitemus, cum vi actualis appetitionis non revocata, sed moraliter perseverantis bonum aliquod prosequimur. Sic virtualiter instituit *Londinum* ire, qui in itinere semel incepto gradū promovet, quanquam de eo nihil actu cogitet.

10. Porro actus in genere moris specificatur à fine. Actus enim indifferens ex fine malo fit malus, ex bono, & honesto, ubi cætera omnia sunt adiaphora, fit bonus. Finem hic intelligimus non operis; is enim cum objecto coincidit, sed operantis, quique actioni extrinsecus est, ut quando furtum comittitur propter ebrietatem.

11. Quando actus voluntatis ex objecto bonus est, & simul refertur ab operante in bonum finem, ita ut bonitas finis sit diversæ speciei à bonitate objecti, tunc sumit novam speciem bonitatis à fine ipso; quod confirmatur à contrario, quia actus ex objecto malus sumit novam malitiam à malo fine, ut quando furtum committitur propter ebrietatem, qui sic furatur, est tum ebrius, tum fur.

12. Qui efficaciter vult finem, vult etiam ea, quæ vel novit, vel putat esse media ad finem consequendum necessaria, sic qui felicitatem cupit, virtutem istam, & pietatem, cui soli hoc premium promittitur, debet eligere; unde voluntas ista inefficax in scholis appellatur, quæ se ad media fini, quem vellet, obtinendo necessaria non determinat v. g. Ægrotus ineffaciter sanitatem velle dicitur, quæ remediis ad sanitatem comparandam necessariis non utetur.

13. Ut omnia opera nostra, quæ sub prudenti deliberatione cadunt, in Dei gloriam fiant, uti
in

in finem hominis præcipuum, curandum est, Primo, Ut actu designemus integram nostram vitam, vitæque statum ad Dei gloriam promovendam; Secundo, Ut nihil consultò omittamus, aut facere detrectemus, quod scimus huic fini conducere. Nec enim efficaciter vult Dei gloriam, qui media ad eam finem, destinata, atque in suâ potestate posita prosequi recusat. Tertiò, Ut nihil Dei voluntati contrarium deliberato animo, aut scienter præstemus, aut animò designemus. Tale enim aliquid designandò, officiis charitatis erga Deum, reipsa præstando, obedientiæ muneribus deficimus. Charitate autem, & obedientiâ Deus potissimum glorificatur, eaque igitur, quæ harum virtutum officiis repugnant, cum Dei gloria pugnent necesse est. Contra cum id præcipuè curamus, nè animò designemus aliquid, quod Deo ingratum fuerit, aut in honoris divini dispendium cedat, actionem nostram in malum finem dirigere non possumus. Restat igitur, ut in subjecto capaci in bonum dirigatur, & consequenter in Dei gloriam; cum pari diligentia laboramus, ne quod prohibitum est præstemus, quodque mandatum est faciamus, curamus, ut Deo in omnibus obtemperetur, atque adeo, ut idem glorificetur; cum que hanc curam, & diligentiam ex Dei honore, amore, timore adhibemus, Deumque amando, & timendo honoramus, sequitur hæc omnia in Dei honorem virtualiter saltem, interpretativè, & consecutivè fieri.

14. In actione consideretur ejus substantia, vel circumstantia. Substantia humanorum actuum in eo continetur, quod primariò, & præcipue

consideratur in actibus, ut nimirum referantur ad potentiam, per quam eliciuntur, vel ad obiectum, in quo versantur; v. g. ablatio rei alienæ est de substantiâ furti. Accidentia verò humani actus dicuntur ea, quæ secundario considerantur in actu, & velut extrinseca sunt illi, & denique ejusmodi sunt, ut manente eadem substantiâ actus quoad genus, aut speciem, possunt ipsa variari, puta furtum tanti in talem finem, talique loco, quibus demptis furti ratio nimirum alieni ablatio injusta remanere possit.

15. Circumstantia igitur est id, quod existens extra substantiam actus aliquo modo ipsum attingit, estque vel purè physica, quæ nullam dicit conformitatem, vel difformitatem rectæ rationi; ut occidere dextrâ manu, vel sinistrâ, mucrone, aut cultro, vel moralis, quæ influit in actus moralitatem, ipsamque vel mutat, minuit, vel adauget, quæ Circumstantiæ ita recensentur.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis autem non denotat unde personam, sed qualitatem, statum, ætatem, & conditionem personæ sive facientis aliquid, sive patientis, puta num Servus, Liber, Magistratus, Subditus fuerit, Qui verberibus, aut calumniis exceptus est, aut alios excipit. *Quid*, magnitudinem, aut parvitatem, multitudinem, aut paucitatem rei denotat, ut furtum decem librarum, vel solidorum. *Ubi*, non locum simpliciter, sed conditione accidentaria affectum, sacrum scilicet, vel infamem. *Quibus auxiliis*, id est, quo instrumento, medio, aut socio. *Cur*, quo fine extrinseco actio fiat

fiat puta num occideret furti gratiâ. *Quomodo*, non modum actui essentialem in genere morali, puta benè vel malè fieri, sed actus qualitatem, intense scilicet, aut remisse, destinata opera, aut casu obstinato animo, aut reluctante, secreto, vel *ῥυμῶ*, ut aiunt, *κρυαλῶ*. *Quando*, non tempus simpliciter, sed quandam ejus conditionem denotat, ut dies festus, tempus precandi, huc denique duratio actionis revocanda est.

16. Circumstantiæ aliæ bonitatem, aut malitiam actus adaugent tantum, vel de iis detrahunt, aliæ in novâ specie moralitatis constituunt. Nota autem humanum actum esse alicujus speciei in genere moris nihil aliud esse, quam aliquid esse in actu voluntarium, quod specialem ordinem habet ad judicium rationis, quatenus nimirum id spectat ad specialem aliquam virtutem, cui consentaneum sit, vel contrarium.

17. Circumstantiæ, quæ nullam dicerent conformitatem, sive difformitatem objecto suo, nisi illam aliunde supponerent, tantum augent, aut minuunt actus moralitatem, quales sunt multum, aut paulum, majus, aut minus; quo enim majus, aut minus aufertur, eo furtum gravius, aut levius est; quoniam furtum, seu alieni ablatio est mala.

18. Circumstantiæ, quæ per se opponuntur alicui virtutis speciei constituunt novam vitii speciem, idque vel quando vitium istius Circumstantiæ objecti vitio subordinatur, ut in furto rei sacræ, in quo contra justitiam juxta ac religionem peccatur, vel quando objecti vitio ~~sub~~co-ordinatur, ut in furto Adulterii in finem commissio.

19. Circumstantiæ malæ, quæ actioni aliàs bonæ accidunt, vel bonæ, quæ actui aliàs adia-phoro actiones istas constituunt in specie boni aut mali. Nec enim aliunde habent, quo fiant tales. Sic Eleemosyna gloriæ causa erogata ex eo fit mala, cursusque in adjumentum laborantis proximi, ex eo bonus.

20. Circumstantiæ, quæ novam speciem actui dant, transeunt in objecta. Si enim accidentia fuissent, non potuissent actionem in ullâ specie constituere, sed in eâ jam constitutæ accedere debuissent. Quod ergo hoc in casu est actûs externi Circumstantia, est interni objectum, cum circa id versatur voluntas eligendo. Non enim objectum suum simpliciter vult, sed suis circumstantiis vestitum.

21. Bonum est ex integrâ causâ objecto scilicet, fine, & circumstantiis bonis, vel saltem non malis; malum ex quolibet defectu: Unde constat actionem non posse esse partim bonam, partim malam; bonam scilicet ex objecto, malam ex Circumstantiis, quoniam Circumstantiæ, quas simul cum objecto voluntas eligit, mutant objectum, atque ex bono reddunt malum, utpote quæ simul cum eo integrum objectum actûs interioris constituunt. Unde verum est, quod in Scholis dicitur inter bonum, & malum non dari medium participationis, sed abnegationis tantum.

22. Notandum tamen defectum, qui actionem reddit malam non esse gradualem; is enim in imperfecto hâc naturæ statu optimis nostris actionibus adhæret, sed defectum specificum objecti scilicet finis, aut Circumstantiæ debitor. Est enim

enim defectus specificus, quando aliquid ex requisitis ad bonitatem moralem actionis nullo modo, seu in nullo gradu actioni inest. Gradualis, cum omnia requisita in sunt actioni secundum speciem, sed non secundum eam perfectionem individualement, quam lex secundum rigorem suum considerata requirit.

23. Hinc sequitur malum formaliter privativum esse tantum, seu privationem conformitatis inter actum, & objectum, seu rectitudinis cujusdam in objecto, fine, aut Circumstantiis.

C A P. IV.

De regula humanarum actionum intrinseca, sive de Conscientia.

1. **R**egula morum est mensura, per quam de rebus ejusdem generis *i.e.* moralis judicamus ex eo, quod huic mensuræ conveniunt, vel abs eà dissident; Estque vel externa, quæ appellatur Lex, vel interna, quam intellectus practicum judicium, seu conscientiam appellamus.

2. Est autem Conscientia, internum hominis de benè, vel malè factis, vel faciendis, & consequenter de statu suo judicium, aut testimonium; sive secundum Thomam, est applicatio scientiæ ad actus nostros in particulari.

3. Testimonium Conscientiæ ex factorum, sive omissorum memoriâ oritur, judicium Conscientiæ ex applicatione legis, seu regulæ ad facta, vel faciendâ, ommissa, vel omittendâ proficiscitur.

4. Con-

4. Conscientia hoc testimonium, atque iudicium ferendo per modum illationis, sive discursus syllogistici operatur, exempli gratiâ. Quisquis amat mundum, in eo patris amor non est.

Ego amo mundum; Ergo in me Amor patris non est. *1 Job. 2. 25.* Qui fatetur, & derelinquit peccatum suum, misericordiam inveniet, Ego peccata mea passus sum, Ergo ego misericordiam inveniam. In quibus Syllogismis propositio continet regulam, quam respicit Conscientia in iudicio ferendo, & dicitur lumen Conscientiæ; Assumptio continet Testimonium Conscientiæ, ejusque respectu Testem se exhibet; Conclusio iudicium Conscientiæ. Est autem hic notandum, Conscientiam primo iudicium ferre de actionibus meis, puta me mundum amare, me peccatis meis valedixisse; deinde de statu meo, prout in definitione conscientiæ observatum est.

5. Conscientia in hoc iudicio, seu testimonio ferendo duplicem habet aspectum, vel enim facta, aut omissa, vel facienda, aut omittenda respicit, priorum respectu Conscientia de facto, posteriorum Conscientia de faciendo appellatur; quoad posteriora Conscientia iudicis officium præstat, ea bona, mala, vel adiaphora pronuntiando, & consequenter vel facienda, vel omittenda, vel libera, unde dictare, discernere, instigare, dirigere, solvere, & ligare dicitur; testis vero officium præstare non potest, cujus est solummodò meminisse.

6. Respectu habito ad hoc Conscientiæ de faciendis, vel omittendis iudicium Conscientiæ officii nostri teneri dicimur, cum id, quod Conscientia

scientia dictat faciendum, præstamus, abs eo, quod omittendum pronuntiat, religiose abstinemus, contraque Conscientiæ dictamen facere, è contrà faciendo.

7. Cum facta, vel omiſſa respicit Conscientia, eaque ad normam, quasi ad Lydium lapidem exigit, officium tam judicis, quam testis exhibet; testis, dum se recolligit at- *Rom. 2. 15.* que in animum sibi revocat, quod fieri non debuit se fecisse, quod debuit infectum reliquisse, vel contra Judicis, dum se ob facta, vel omiſſa, damnat, vel absolvit, atque de statu suo benè, vel malè pronuntiat.

8. Respectu habito ad Conscientiæ testimonium dicitur recognoscere. Est autem recognitio actus reflexus intellectus, quò de præteritis actionibus, earumque Circumstantiis testificatur actuque pronuntiat rem factam, vel infectam esse. Rem autem factam cum Conscientia id esse judicat, quod fieri non debuit, infectum id, quod officii ratio postulabat, accusare, damnare, reprehendere, remordere, dicitur; quoties rem ex officio nostro factam, vel infectam judicat, laudare, consolare, excusare, absolvere, quietum reddere.

9. Applicatio regulæ ad vitæ nostræ actiones, unde hoc Conscientiæ judicium extiterit, oritur partim ex principiis moralibus, quorum complexio dicitur *σωτηρία* à *σωτηρία* utpote beneficio Dei post lapsum adhuc conservata, partim à conclusionibus inde deductis, partim denique à veritatibus practicis, quas nobis revelatio exhibuit certâ fide complectendas.

10. Est ergo adæquata Conscientiæ Regula voluntas Dei lumine, sive naturæ, sive scripturæ revelata, utpote quâ ad omne officii sui munus instruitur.

11. Voluntatem Dei lumine naturæ hominibus revelatam esse innuit Apostolus dicendo

Gentiles οἵ σι τὰ ὅτι νόμος ποιεῖν, & sibi
Rom. 2. 14, 15. ipsis legem esse, opusque legis cor-
 dibus suis inscriptum factis demon-

strare. Idemque dicat ratio, & experientia. Cum enim actionum nostrarum Lex sit regula, sitque peccatum omne legis transgressio, sublata lege, quæ naturâ nobis insita est, nullum in Ethnicis peccatum esse potuit, nullaue seu accusantis, seu excusantis Conscientiæ operatio, quæ tamen omnia experientiæ Ethnicorum, atque doctrinæ D. Pauli adversantur. Porro cum Conscientia fuerit iudicium hominis de bonitate, vel malitiâ actionum suarum, necessarium fuerit esse extra hominem quasdam regulas morales, ex quibus hoc iudicium formaret, cum aliter non ex regulâ ullâ, sed ex proprio uniuscujusque de iis iudicio, actionum bonitas, sive malitia oriretur.

12. Huic accessit in nostrum omnium rem, & solamen ingens scripturæ lumen, quod lux idcirco pedibus nostris in tenebris illucescens, lucerna semitis, & demum λόγος & εὐφροσύνη appellatur; & sanè ea est naturæ nostræ per lapsum debilitatæ cæcitas, atque ἀλαοσκοπία, ea in rebus divinis animi cæligo, quæ necessarium planè reddit hoc lucis divinæ auctuarium, quo pedes nostri in viam æternæ felicitatis dirigerentur.

13. Cum

13. Cùm ergo S. Scripturam tanquam perfectam, atque integram actionum nostrarum regulam sæpius laudare solent Reformatam religionem profitentes, hoc ita intelligi oportet, non ut rationis, five naturæ lumen ab officio excludamus, sed tantum traditionum extra-scripturas adscitarum incertam illam, & numerosam farra-
ginem, quam nobis Latini solent obtrudere.

14. Superiorum prescriptionibus legitimis parendum esse, iisque quodam modo ligari Conscientiam perlubens fateor; cum tamen obligatio ista ex Conscientiâ erga Deum obedientiam istam in licitis mandantem oritur, non impedit, quo minus voluntatem Dei pro integrâ Conscientiæ regulâ agnoscamus.

15. Conscientia respectu habito ad hujus regulæ notitiam dicitur firma, bene informata, probeque instructa, vel debilis, & scrupulosa, dubia, & erronea.

16. Conscientia errans prout à dubiâ distinguitur ea est, quæ firmo assensu secus judicat, ac res est; idque vel æstimando illud esse liberum vel debitum, quod est illicitum, aut contra.

Oritur Conscientiæ error Primò ex eo quod regulam falsam, aut incertam admittit, puta concilii definitionem, traditiones de dogmatis fidei Ecclesiasticas, scripta Patrum, jus Canonicum, quæ inter Latinos pro regulâ fidei, morumque habentur; legem oralem, sapientum, five Rabbiorum placita, quæ inter Judæos obtinebant. Ubi enim in lege vitium sit, nec Conscientia illi commensurata vitio carebit. Secundò, Ex eo quod regulæ sensum non satis percipit, aut conclusiones exinde non recte elicit; vel de-

denique regulam ad actum, statumve nostrum non recte applicat ; cujus erroris causa aliquando est ignorantia, & judicii defectus, quandoque dispositio prava, vel abducens mentem ab inquisitione debitâ, vel avertens eam à recte judicando, & prejudiciis adversus veritatem eam replens.

17. Qui agit contra Conscientiam erroneam peccat. Virtualiter enim agit contra voluntatem Dei agendo nimirum id, quod putat esse voluntatem Dei. Quod enim Conscientia dicit agendum esse, sub eâ ratione pronuntiat agendum, quod id voluntas Dei flagitat ; Secundò, Quia voluntas agens contra dictamen Conscientiæ erroneæ æque fertur in malum, ac quando non est erronea : cum idem sit respectu voluntatis esse, & apparere, bonoque apparenti, æque ac reali bono moveamur, velle autem malum semper est malum.

Imo contra Conscientiam erroneam peccare est semper peccatum ex malitiâ, sive voluntarium. Est enim semper peccatum contra Conscientiam, *i. e.* contra scientiam regulæ prohibentis actum, quem exero, adeoque peccatum ignorantiae nunquam esse potest. Ita peccando voluntas id amplectitur, quod ratio judicat esse malum, atque ita peccatum vult. Porro cum Conscientia errans hoc in casu judicaverit Authoritatem Dei me ad agendum, vel non agendum obstringere, non possim Conscientiæ dictamini adversari, quin eadem operâ voluntarie, & deliberate memet opponam Authoritati Divinæ.

18. Studiosè inquirere, num Conscientia erronea liget, nec ne, est plane operam perdere, & de

de re prorsus inutili sollicitari ; Nemo enim scire potest Conscientiam suam errare, donec errorem istum percipiat, mutetque iudicium, tunc autem desinit errare. Nemo igitur potest ex controversiâ istâ fructum percipere. Ob eandem rationem frustra ulterius quæritur, utrum gravius sit peccatum secundum iudicium Conscientiæ errantis aliquid committere precepto Dei adversum, an verò contra dictamen Conscientiæ facere ; quod precepto Divino conveniens est. Est enim impossibile eodem tempore me per errorem iudicare Conscientiæ, i. e. Legis Divinæ scientia teneri ad aliquid prestandum, vel omittendum, & tamen existimare, aut suspectum habere me aliquid committere præcepto Dei adversum, dum Conscientiæ huius dictamini morem gero, aut precepto Divino convenienter me agere contra dictamen Conscientiæ faciendo.

19. Conscientia erronea est vel vincibilis, vel invincibilis. Invincibilis, cum causa erroris sit vel defectus revelationis, vel iudicii, vel ignorantia, quæ post adhibitam, quæ à viro honesto exigì potest, diligentiam, in nobis manet. Ea excusat à peccato ; facit etiam, ut quis culpâ non suâ prorsus ignoret actionis malitiam, atque adeo reddit actionem non voluntariam, imò Conscientia invincibiliter erronea circa honestatem facit, ut actus sit honestus, quoniam ibi est voluntas agendi honeste sine ullâ Circumstantiâ malâ, seu quam tenebatur evitare, & conformitas suæ regulæ, quæ quamvis speculative sit falsa, est practice bona. Qui enim invincibiliter putat pecuniam aliorum esse suam prudenter positâ bonis Circumstantiis de eâ facit Eleemosynam.

20. Con-

20. Conscientia vincibiliter erronea ea est, quæ culpâ nostrâ contracta est, erroremque continet, quem potuimus, & debuimus diligentia nostra evitare. Ea necessitatem induit peccandi, dum erronea, qui enim ipsi obtemperat, officio suo deest, qui non obtemperet is læsæ divinæ Majestatis reus est. Necessitas hæc fluit non ex naturâ legis divinæ, sed hominis vitio contrahitur, qui debitam ad rectum regulæ suæ sensum cognoscendum diligentiam non adhibuit. Unde non est absoluta necessitas, sed ex suppositione tantum, eaque non extrinseca, sed quæ ab ipso homine ortum habeat, ab eoque removeri potest. Potest enim debitam diligentiam adhibendo errorem, & cum eo peccandi necessitatem excutere. Porro licet utrinque peccatur, non tamen eodem modo; peccatur juxta Conscientiam, agendo malum, & lege vetitum faciendo, contra eam, agendo, male faciendo, quod illicitum esse credit.

21. Conscientia vincibiliter erronea oritur vel ex mero prejudicio, aut affectu in sententiam, in quâ educati sumus, aut quam à Magistris hausimus absque ulla malitiâ, aut contra veritatem clare revelatam, semetque oculis nostris obijcientem renitentia, & talis fuit ignorantia in *Paulo* ante conversionem, quæ peccato non caruit, quoniam prejudicio, aut affectibus præpeditus eam, quam poterat, & debebat diligentiam in veritate Christianæ fidei inquirendâ non adhibuerat; quia tamen ex animi malitiâ orta non fuerit, graviore culpâ vacabat; vel secundo ortum habet ex malitiâ, affectibus carnalibus, animi obstinatione, & pervicaciâ adversus veritatis

tatis perspicue demonstratæ vim, quæ cum sint vitia cum animo docili, & sincero minimè convenientia, hominemque vitiis immersam, carnisque affectibus mancipatum præsupponunt, aut salutis suæ curâ haud quaquam affectum, non impediunt, quo minus hominem ex malitiâ peccatorem, adeoque condemnationis æternæ reum constituent. Atque hujus ignorantiae exemplum habemus in Judæis miracula Christi *Joh. 5. 22, 23. Luk. 34.* videntibus, & tamen eum pro vero

Messia non agnoscentibus. Quod enim ignorantes Christum crucifixerunt testatur Christus, testantur Apostoli; *Petrus* nimirum *Act. 3. 17. Paulus* *1 Cor. 2. Mat. 13. 13, 14, 15. Act. 28. 26.*

8. & tamen ignorantiae hujus hæc tanquam causa assignatur, quod oculos suos claudebant, ne quando videant oculis, *i. e.* datâ operâ cæcutiebant, quod videntes non videbant, *i. e.* *Joh. 15. 24.* perspicere, & animo infigere non curabant ea, quæ videbant, quod videntes odio habebant Christi personam, & doctrinam, atque adeo excusationem non habebant de peccato suo.

22. Conscientia debilis, quatenus phrasis ista in Scripturâ occurrit, primo conscientiam de libertate Christiana five de exemptione nostrâ à legis *Mosaicæ* institutis, haud satis instructam significat *Rom. 14. 2. 21.* estque Conscientia non dubia, sed erronea. Judicat enim inter diem, *v. 5.* & existimat cibos aliquos communes esse *v. 14.* Secundo, Conscientiam ab *Ethica* superstitione circa idola non satis purgatam, eaque de causa erroneam, *1 Cor. 8. 10. 12.* Qui enim ita debilis est Conscientiâ idoli adhuc teneri dicitur, *i. e.* opinione alicujus virtutis in idolo,

1. *Cor.* 8. 7. 10. 28, 29. Porro Conscientia non aliunde debilis esse potest, nisi in quantum scrupulis quibusdam, aut dubiis gravatur, aut sub errore aliquo laborat, de eâ igitur distincte loqui supervacaneum existimo.

23. Conscientia dubia ea dicitur, quæ propter motiva utrinque paria neutri parti assensum præbet.

24. Est autem dubitatio alia speculativa, quæ non immediate versatur circa praxin, ut cum dubitat quis, an hoc, vel illud sit suum, an hoc, vel illud sit licitum; alia practica, quæ immediate versatur circa actionem aliquam singularem, puta quærendo an hic, & nunc sit licita, vel illicita, estque vel de actione præstanda tantum, vel omittenda, puta cum dubitat quis utrum usuram exigere pro nummo mutuo dato sit licitum, certusque interea sit usuram non exigendo peccari non posse. Num pictis chartis, sive taxillis ludere sit licitum, cum tamen exploratum habet ab his licite temperari posse, vel de utraque, ubi ancipiti cura factatur animus, utrum rem quandam præstare licite possit, vel omittere, puta cum animus hæret ambiguus, utrum præceptum superioris sit licitum necne. Hic enim, quo se vertat sine peccandi periculo, non habet; his positis dico.

25. Primo, Quod manente dubio speculativo licet agere, v. g. qui habet fundum, de quo dubitat, an suus sit, is jure potest ipsum retinere, modo nesciat esse alienum, eo quod reliquis paribus melior est conditio possidentis, certa que adeo esse possit ipsius Conscientia se jure meliori hunc fundum possidere. Hic tamen sedulo inquiren-

quirendum est, ut veritatem, si modo fieri possit perspectam, & exploratam habeas, utpote quæ injustitiæ metum excutiet, & Conscientiam in fundo illo retinendo fidentio rem reddet. Similiter si dubitaverit subditus num bellum principis sit licitum, potest sub eo militare. Quoniam potest justis mediis induci, ut credat ad se non pertinere ut sciat arcana imperii, quæ principem moveant, ut bellum gerat, satisque sibi in eo casu esse nihil in contrarium scire.

26. Secundo, In dubio ex parte alterutra tantum cautissimi cujusque præceptum est, quod dubitas, ne feceris. Est enim primo melius eligere actionem extra dubium positam, quam cum dubio conjunctam; secundo timori peccandi adversus deum me non subicere, quam subicere, periculum peccandi evitare, quam non evitare; ubicunque aliter agendum est, res utrinque dubia evadit, puta in casu bibendi in salutem alterius, aut lite contendendi in Casu Orphani.

27. Tertio, Dico contra Conscientiam de actione præstanda, vel omittenda practice dubiam, & à Magistratus præcepto liberam agendum non est, nimirum id faciendo, quod Conscientia ita dubium pronuntiat. Qui enim sic agit, non agit ex fide, seu Conscientiâ honestatis. Quod autem ex fide non fit, peccatum est. Secundo, sic agens non satis abhorret à peccato, sciens enim, & volens nullâ necessitate agendi positâ exponit se periculo peccati. Tertio, is virtualiter peccatum eligit. Consentit enim in actionem peragenda, sive sit bona, sive sit mala; rem ergo, quæ mala esse possit, eligit. Denique contra charitatem erga Deum agit id sc. eligendo, de quo dubitat,

an sit deo gratum, nec ne. Lex enim charitatis postulat, ut ea pro viribus nostris vitemus, quibus amicus lædi potest.

28. Quarto, Ex magistratus præcepto res fit utrinque dubia, in re hujusmodi præstanda, hoc est conscientia, quæ antea dubitabat tantum, num licite præstari potuit, nunc parem dubitandi causam habet, num licite omitti possit, eximique ex animo priorem scrupulum, sive excusam esse omnem dubitandi ulterius causam à vi magistratus præcipientis. Ab authore tractatus de dubia conscientia quæstionem hunc elaborate, & summo cum judicio ventilante perdiscas.

29. Conscientia dicitur Probabilis, quæ quidem scientiæ alicujus veritati assensum præbet, sed cum formidine contrarii. Probabilitas ista oritur ex argumentis verisimilibus, non tamen certis, omnemque dubitandi rationem plane tollentibus, unde formidini locus relinquitur.

30. In iis, quæ ad salutem necessaria sunt, firmiter judicium acquiri potest, ac debet, nec enim pateretur Deus optimus salutem nostram dubiis inniti; nec si id factum esset ~~panepistolæ~~ fidei potuit à nobis, prout in scripturis factum est exigere.

31. Posita diligentia debita sequi licet opinionem maxime probabilem. Id enim rectæ rationi congruum est, adeoque necessarium, cum firma, atque omnimoda certitudo acquiri nequeat. Fundamentum enim actionis nostræ hoc in casu non est opinio illa, quæ sequitur ex ratione probabili, sed potius judicium intellectus, quod in opinione ista fundatum est, quatenus prudentia nimirum judicat recte id faciendum esse,

esse, quod maxime est probabile, i. e. quod ratio maxime dicat faciendum esse.

32. Scrupulus est exiguus lapis in calceo latens, pedemque excrucians; hinc conscientia scrupulosa dicitur propter formidinem animi quoad suam praxin ex levi quadam suspitione ortam.

33. Quoniam igitur hi conscientia scrupuli ex scientia defectu, melancholia, ex phantasia depravata, corporisve intemperie, aut simili causa oriuntur, omnique rationis fundamento carent, eos negligere debemus, contraque huiusmodi scrupulos agere non licitum modo, sed consultum est. Hoc enim conscientiam securam in rebus seu faciendis, seu omittendis reddere possit, quod facto exquisito scrutamine nullam videmus regulam id, quod praestamus, prohibentem, quodque infectum relinquimus exigentem.

34. Ex hisce licet iudicium ferre de iis, qui conscientia dictamen factis suis sive accusandis, sive excusandis solent praetendere; ad se ipsos enim accusantes quod attinet, si conscientia testis officium debite faciente de facto perpetrato regulam ostendere possunt idem cum ipsis iudicium ferentem de facto commissio statuq; talia committentis; tunc ex conscientia vero dictamine se ipsos accusare dicendi sunt, si nullam istiusmodi regulam proferre possunt, non ex conscientia, sed phantasia, aut melancholico afflatu. Si regulam male applicant, ex conscientia erronea se ipsos accusare dicendi sunt. Ad se accusantes pariter, quod spectat, si regulam aliquam id, quod ex conscientia se facere praetendunt, plane mandantem, aut id, quod facere detrectant,

prohibentem possunt in medium proferre, tunc è vere officii sui conscientia teneri existimandi sunt. Si nullam istiusmodi regulam ostendere possint, conscientia dictamen mentiuntur; si male applicatam, conscientia quidem teneri, sed erronea censendi sunt.

35. Conscientia quatenus conformitatem nostram respicit, seu contradictionem notæ veritati, bona, vel mala appellatur. Conscientia bona nunc latius, nunc strictius sumitur; sensu latiore is conscientiam bonam habere dicitur, qui vitam sincere agit juxta dictamen conscientia rem aliquam mandantis, sive prohibentis; quo sensu D. Paulus persecutione Ecclesiae Christi non obstante se in omni bona conscientia vixisse, & à majoribus Deo in pura conscientia serviisse dicit, existimabat enim se ea facere debuisse, quæ tunc fecit.

1^a Th. 2. 1.

2^a Tim. 1. 3.

1^a Th. 2. 5.

36. Conscientia bona strictè sic dicta ea tantum est, quæ de officio suo probe instructa sincere ejus monitis obtemperat. Hæc in scripturis nunc pura, mundaque *b. e.* ab omni fraudis, atque erroris mixtura libera, nunc inoffensa appellatur. Ut ergo conscientia sit strictè bona duo requiruntur; primo, ut recte, sincere judicet illud bonum, vel malum esse, quod Dei judicio tale est; secundo, ut hujus judicii virtute efficaciter nos excitet ad bene faciendum, & à malo retrahat.

Tit. 1. 15.

37. Ut acquiratur, & conservetur conscientia bona, primo, in lege Dei meditandum est sæpius, ut lucè hac semitis nostris prælucente, rectam continuo viam agnoscamus, secundo, ut cum acri judicio proprias nostras actiones examinemus,

&

& si qua aberratum fuerit, si quas conscientia fordes contraxerit, eas impigra, & sincera poenitentia expurgemus; tertio, ut reverentia Dei omniscii, & omnipresentis iustum de nobis iudicium laturi in cordibus nostris perpetuo vigeat.

38. Conscientiæ bonæ affectus sunt partim gaudium, partim fiducia, quæ animum à mali metu securum, atque in firma spe boni confirmatum reddet dum probe noverit bene viventi omnia bona promitti. Conscientia paratè bona, sed non honesta eadem est cum erronea, de qua supra.

39. Hinc patet conscientiam malam dicendam esse, quæ veritatem, quam agnoscere debet, vel potest, non tenet; vel quæ agit contra veritatem agnitam. Respectu primi defectus conscientia Cæca dicitur, accusando nempe ubi oportebat excusare, & contra; & quoniam cæcitas hæc impietati ut plurimum suam debet originem. Hinc conscientia *Polluta* subinde dicitur. Et quoniam hisce tenebris involuta suum officium sive in dirigendo, sive in accusando, excusandove non præstat, neque excitat efficaciter ad illud, quod bonum esse videt, nec retrahit ab eo, quod malum esse agnoscit, hinc spiritus stuporis, cor induratum, conscientia stupefacta appellatur.

Notandum hic serio hunc spiritum stuporis, hanc cæcitatem, & cordis obdurationem, præsertim quatenus Deo adscribitur, salutem hominum valde difficilem reddere posse, non tamen plane desperatam, & impossibilem, nec quempiam absolutæ necessitati peccandi subijcere. Deus enim supplicio infligendo peccati autor esse nequit, nec fas est existimare actionem divinam

hominibus imponere necessitatem novis peccatis novum, & majorem reatum contrahendi. Sic enim eo ipso quod pœnas luimus, pœnis obnoxii essemus. Constat hoc primo ex Christi monitis ad Judæos induratos, ut serventur *Joh. 5. 34. 44. 47. cap. 12. 35, 36. 39, 40.* Secundo, Ex precibus, & conatibus *D. Pauli* pro salute Judæorum stupore hoc spiritus laborantium *Rom. 10. 1. 11. 14. --- 7, 8, 9, 10.* Tertio, Quia Deus Prophetas suos talibus mittit dicendo forte audient *Ezek. 3. 7. 11. & cap. 12. 23.*

40. Causa stuporis hujus ex parte hominis est triplex; Infidelitas, quæ regulam Conscientiæ tollit, Consuetudo peccandi, quæ sensum peccati destruit, defectus denique recognitionis.

41. Affectus malæ Conscientiæ sunt primo Pudor ob animum stulte facti conscium, secundo Mæror, atque tristitia, eo quod Conscientia pœnam præsentem sistit, tertio Timor, quo animus metuit à Deo tanquam Irato Judice pœnam minitante, quibus quandoque accedit desperatio, qua omnis remedii spes, opisve abjicitur, Angor itidem, & Vexatio animi propter miseriam opprimentem.

C A P. V.

De Regula humanorum actuum extrinseca, sive de Lege.

I. **L** Ex est præceptum supremæ potestatis legitimæ, circa rem licitam, sufficienter promulgatum adeoque subditum ad agendum

dum, vel non agendum, sub pœna, obligans.

2. Præcepti nomine etiam includitur prohibitio, utpote quæ est præceptum de non agendo, excluditur vero consilium, quod præcepto unius est, nec ex se obligat ad agendum, sed ex accidenti, quatenus prudentia postulat, ut sanis consiliis obtemperemus. *Ubi enim consilium datur, offerentis arbitrium est, ubi præceptum, necessitas servientis est.* Hieron.

3. Lex, inquam, est præceptum supremæ potestatis. Statuta enim minorum communitatum eatenus sunt leges principum, quatenus ex potestate illinc derivata, atque in Supremam Regiam se ultimo resolvende fluunt. Unde cum ultra mensuram indultæ à principe potestatis abeunt, ejusque legibus adversantur, eo ipso evadunt illicita. Hinc excluduntur parentum, & dominorum præcepta, quæ tamen ad agendum, vel non agendum obligant. Hæc enim circa communitatem imperfectam tantum versantur, potestas principis circa perfectam, seu talem, quæ sufficit ad finem politicum obtinendum, hoc est Bene, & pacate vivere. Potestas Domini, aut Patris familias per se, & primario ordinatur ad utilitatem personæ eam potestatem habentis, in bonum communitatis secundario tantum, & consequenter, quatenus nimirum utile est familiæ, ut Pater familias ditescat. Potestas autem publicæ jurisdictionis ordinatur primario in bonum publicum ipsius communitatis, secundario tantum in bonum Principis, quatenus nimirum utile est regi, ut floreat respublica.

4. Hinc constat principem absolutum, cui soli leges condendi potestas lata est, non posse suis
le.

legibus directe obligari, utpote qui non sit sibi-
met ipsi superior, semperque jus habet legem à
seipso latam abrogandi; cum ejusdem potestatis
sit obligationem inducere, & eandem tollere, sed
æquo bono tantum in iis obsequendo duci, nimi-
rum ut suo exemplo subditis præeat, & cum com-
munitatis sit pars, toti conformem se reddat.

In imperio mixto aliter multo se res habet,
ibi enim nec leges condendi, neque abrogandi
potestas penes principem solum esse debet, nec
coronatur rex absque præmissis de legibus obser-
vandis juramento, imo ad regimen administran-
dum aliquoties sub hac conditione admissus est,
quod leges *patrias, approbatas, & antiquas regni*
leges inviolabiliter observaret.

5. Lex est præceptum potestatis legitimæ, quia
ubi deficit potestas legitima, deficit causa effici-
ens obligationis, ipsaque per consequens, obliga-
tio. Invasori tamen in nobis est morem gerere,
cum frustra, & cum periculo vitæ, fortunarum-
que jactura renitimur, primo, In salutis nostræ
compendium. Secundo, Ob protectionis benefi-
cium. Tertio, Ob reipublicæ salutem. Potest e-
nim quis, imo debet privata pacis studio, de jure
suo cedere, multo magis publicæ.

6. Qui malis artibus occupat imperium suc-
cessivum, tunc pro legitimo principe habendus
est, cum nemo restat, cui meliori jure regnum
debeatur. Siquidem ex jure gentium, quæ nul-
lus sunt, transeunt in jus occupantium, cum
inter plures dubium sit, parendum est occupa-
ti, est enim cæteris paribus melior conditio oc-
cupantis.

7. Porro Lex est præceptum circa rem licitam. Illicitum enim, antecedenter ad humanam legem, cum id tantum fuerit, quod Deus prohibet, ad illud nulla lex humana potest obligare. Est enim Deo semper obtemperandum potius quam homini.

8. Ad subditi obedientiam sufficit rem esse licitam, quanquam in se fuerit inutilis, quia subditus in eo casu potest obedire, omnisque excusationi aditus præcluditur, si id non fecerit. Porro res adiaphora omittenda est, cum parit scandalum, ergo è contra peragenda est, cum ejus omissio idem præstat, quod Magistratui non obtemperando in re licita semper fit. Denique obedientiam exigit Scriptura erga Dominos *σουλεις*, sive perversa præcipientes, atque adeo multo magis erga reges adiaphora mandantes.

9. Ut lex à principe iuste feratur, non sufficit ejus materiam esse subditis licitam, nisi etiam sit utilis, vel aliquo modo fieri conducat. Est enim contra charitatem subditis onus imponere sine causa, contraque prudentiæ officium id, unde nihil commodi reipublicæ accedat, in mandatis dare. Quod enim per se est *καθόν πρᾶγμα*, nec potest prudenter eligi, nec in bonum, nisi experimenti gratia, ordinari, nec officio principis erga Deum aut hominem inservire. Ad hæc, appetibile debet esse bonum, ergo appetibile reipublicæ debet esse bonum reipublicæ. Est enim potestas reipublicæ regendæ à Deo hominibus concessa, & ordinata in bonum, estque ejusdem Rector *θεὸς διακονὸς ἐν τῷ ἀγαθῷ*, ut ergo lex, cujus ferendæ à Deo potestatem acceptam habet, huic
fini

fini inferviat, necesse est. Denique Lex est regula subditorum, debet ergo ad ipsorum bonum ordinari.

10. Hic autem observandum est, primò, Leges de particulari quovis latae puta de Duce exercitus, Cancellario, de privilegiis concedendis privatae familiae, aut ab eadem detrahendis, posse commune bonum respicere, quatenus alios, pari exemplo, atque incitamento, ad virtutem stimulent, sive à vitio deterreat, sive id aliis impendant, ex quo commune bonum pendeat.

11. Lex bono communi non inferviens, etiam si ferri non debeat, subditum tamen lata obligat, cum non sit subditus idoneus iudex boni publici, neque privatis pro arbitrio permitti potest hanc de superiorum legibus sententiam pronunciare sine magno regiminis incommodo, nec juxta censuram à seipsis latam agere, sine legum vilipendio.

12. Hinc sequitur non posse Ecclesiae Anglicanae ritus à quopiam privato, sub hoc praetextu negligi, quod sunt inutiles, & superflui, cum penes privatum non sit iudicium hoc de iis ferre. Parique ratione sequi videtur non esse privati cujusdam, sed regni procerum, de potestate legitima, quoties in dubium ea vocatur, sententiam ferre, aut cui meliori jure regnum delatum esset decernere, cum de hac controversia minus idonei, aut Authentici Judices esse videantur.

13. Lex à potestate publica ferri debet; Nam ordinare ad bonum publicum ejus solius est, ad quem spectat boni publici cura, atque hinc est quod leges, nisi ab ipso Legislatore limitentur ad certum tempus, evadunt perpetuae, nec morte principis obligare desinunt, quoniam scilicet non
pro-

procedunt à principe privatæ personæ locum sustinente, aut ~~quæ~~ habente sed publicæ, & communitalis perpetuo existens Rectore, qui cum sit ejusdem continuo necessitalis, nunquam moritur. Porro communitas, cum ex successione hominum in ea natorum, vel sponte se ejus legibus submittentium, constet perpetua, stabili-que, postulat permanentem actionum suarum regulam, nec potest, sine magno sui detrimento, per mortem principis ex-lex evadere.

14. Præceptum principis debet esse sufficienter promulgatum, ut vim suam in subditos obtineat, alias enim subditos dirigere non potest, utpote quæ ipsis non innotescit. Primo, Igitur hæc manifestatio voluntatis principis debet esse publica, & solennis, quoniam per talem publicationem solam lex loquitur, ut lex. Secundo, Publicatio illa quoad tempus, & locum necessaria est, quæ ita manifestat principis voluntatem, ut nemo subditorum, moraliter loquendo, id est sine sui ipsius culpa, legem tunc latam ignoret.

15. Promulgatio legis naturalis sufficienter ex eo fit, quod Deus eam mentibus nostris inscripsit, non quidem legum harum actualem notitiam menti imprimendo, sed rationis illud lumen homini concedendo, quo clare videat, & presentiscat earum honestatem, & rectitudinem.

16. Præceptum legitimæ potestatis est semper obligans, unde præceptum de permissione, quamvis malorum quandoque fit, obligat tamen Judices ad tales exceptiones admittendas. Privilegium quamvis ipsum, cujus est privilegium, à legis obligatione liberat, obligat tamen alios nequid ipsi contrarium agant. Lex pœnalis, quamvis

vis ad pœnam in seipsum infligendam nemo obligatur, imponit judici necessitatem puniendi delictum, atque ab ipso reo exigit, ut pœnam infligendam patienter ferat.

17. Sola lex obligat, quæ enim ex voto, sive promisso sponte susceptis oritur obligatio, hæc lege naturali nititur, *esse promissa inviolabiliter observanda.*

18. Obligatio omnis est ad agendum, & dicitur legis affirmativæ, vel ad non agendum, & dicitur negativæ. Ubi observandum est, primo, Distinctionem hanc esse modi, non rei. Siquidem negativum includit in se positivum, & contra. Secundo, Præceptum affirmativum obligare semper, hoc est continuo obligare ad agendum, quando res postulat, non vero ad agendum continuo. Sunt enim præcepta affirmativa innumera, quæ omnia eodem tempore persolveri non possunt, suntque ea omnia per actionem implenda, quam inter dormiendum, aut alias occupati exercere sæpius non valemus. Tertio, Præceptum affirmativum obligare continuo ad modum actus, viz. Ut si præstetur hoc, vel illo tempore, ad hunc modum, iisq; circumstantiis, quibus reddatur opus bonum, continuo peragatur. Quarto, Obligare continuo ad excitandos affectus, & dispositiones actui peragendo, cum id res exigit, necessarias; tum quia in iis nihil est, quod fieri non potest, tum quia ad actum, quoties res postulat, rite exercendum sunt necessaria.

19. Præceptum negativum obligat semper, & ad semper, utpote quod nihil exigit impossibile, sed tantum istam ab actu prohibito cessationem, quam officii nostri ratio perpetuo postulat.

20. Lex

20. Lex denique obligat sub pœna, quæ etsi pars legis constituens non sit, (lex enim ex eo obligat, quod sit præceptum legitimæ potestatis licite semet exercentis,) est tamen ad finem legum obtinendum apprimè necessaria, cum major pars hominum sola formidine pœnæ intra officium suum coerceri possit, atque huic est, quod sanctiones hæcæ cuilibet legi tam divinæ, quam humanæ toties annexas videamus.

21. Pœnæ nomine omne incommodum intelligimus, quod ex causa aliqua nobis infligitur, non vero, id tantum, quod rationem habet vindictæ, & culpam respicit, quod pœna proprie sic dicta postulat, utpote quæ ob culpam tantum jure infligitur.

22. Lex pœnalis est vel pure pœnalis, vel mixta; pure pœnalis ea dicitur, quæ continet unum præceptum hypotheticum, seu disjunctivum, puta vel prætoris officio fungendi, vel solvendi centum libras, si prætoris officio fungi quis recusaverit, vel quæ nec præcipit, nec prohibet aliquid fieri, sed tantum pœnam imponit facienti, aut omittenti, contra quas leges nemo peccat, qui pœnam patienter fert; mixta ea est, quæ in verbis, aut in modo, quo fertur, præceptum continet, cui pœna in non parentem annexa est; hæc obligat conscientiam ad agendum id, quod lex postulat.

23. Utrum lex pure pœnalis censenda fuerit, pendet ex arbitrio legislatoris, quod enim in lege obligat, est legislatoris, potestatem habentis, intentio sufficienter promulgata, de qua hæc regulæ notandæ sunt. Primo, Cum verba legis sint præceptiva, præceptumque ipsum actum respiciat, obli-

obligamur in conscientia ad actum exerendum, quia pænæ in non parentes accessio non modo non destruit efficaciam præcepti, sed eam minuit, corroboratque; cum vero præceptum pænam impositam respiciat, est lex pure pænalis, ut quisquis prætoris officio non fungatur, solvat centum libras. Secundo, Si sit materia moralis, seu quæ multum ad bonos mores conducatur, præsumendum est ea lege ligari conscientiam. Is enim obligandi modus huic fini multo accommodatior est; fin vero parum conducatur ad bonos mores, aliter de ea censeretur possit. Tertio, Si pæna legis adeo gravis sit, ut iuste infligi sine culpa non possit, ut pæna capitis, mutilationis, aut perpetuæ infamiae, cerrum est legem obligare in conscientia, adeoque esse mixtam.

24. Lex est vel Divina, quæ est Dei opt. max. vel Humana, quæ est hominis potestatem à Deo habentis mandatum.

25. Lex Divina est ideo necessaria, quia Deus solus est sui cultus idoneus Arbiter, atque ea optime novit, quæ sibi placent, homines vero propter nimiam ipsorum cæcitatem, *φιλανθίαν*, & depravatos mores, hac in re pessimi sunt iudices.

26. Legi Divinæ non tantum tenemur obedire, sed etiam illam bonam existimare; à bonitate enim Divina suam ducit originem. Humanam sæpius experimur talem, quæ propter imprudenciam, atque imperfectionem suam, debet abrogari.

27. Lex Divina sola directe, atque immediate obligat conscientiam, quia Deus solus potest conscientiam peccantium punire, internosque ejus
motus

motus cognoscere, solus ergo potest ei legem imponere. Lex humana mediate tantum obligat conscientiam, siue istius legis gratia quæ obedientiam his Dei Ministris, & vicariis exigit in licitis omnibus, & honestis; Lex denique divina finem hominis supernaturalem, humana naturalem potissimum respicit.

28. Lex quælibet humana iusta à naturali, vel divina derivata est; cum enim æquum, justumque postulat, seu id, quod rectæ rationi, aut divinæ sapientiæ congruum sit, sequitur leges omnes, æquas bonasque; à duplici hoc fonte derivari. Dicitur autem lex humana ab iis derivari non per modum conclusionis, tunc enim mutabilis non esset, sed per modum determinationis, quoniam ad id obligat in particulari, quod lex naturæ, siue divina postulat in communi, vel quod cum eo, quod postulat, conjunctum est, sic quia lex Divina præcipit conventus publicos, quibus necessarium est tempus aliquod, locusque, humana, tempus illud, locumque designat.

29. Legis humanæ necessitas ex eo oritur, primo, Quod naturalis, & divina ea sola completuntur, quæ sunt generalia, quæque igitur per rationem humanam ad actiones nostras particulares determinata sunt, sic lex divina jubet in sacris conventibus omnia fieri *ἡνωμένοι, & ὡς τὰ πᾶσι, πάντα πρὸς οἰκονομίαν.* Lex humana, quæ ad ordinem, decorum, ædificationem faciunt, determinat. Secundo, 1 Cor. 14.
26. 40.

Ut homo, qui est pars communitatis, recte vivat, necessariae sunt leges communitatem istam respicientes, hoc est, humanæ. Tertio, Plurimi homines difficulter cognoscunt aut agnoscunt id,

quod expedit in commune bonum, rarius id per se intendunt, unde necessariae sunt leges humanae, quae communi bono consulerent ostendendo quid, ejus consequendi gratia, agendum sit, & cogendo, ut fiat.

30. Lex humana dividitur in civilem, & Ecclesiasticam; civilis circa res, quae reip. gubernationem, Ecclesiastica circa ea, quae Ecclesiae *politicam* respiciunt, versatur.

31. Legis civilis imperfectio in eo conspicitur, quod, Primo, additioni, detractioni, correctioni saepe subijcitur. Secundo, Quod actiones hominum externas tantum respicit. Tertio, Quod non omnia vitia prohibeat, sed ea tantum, quae reip. pacem perturbare videntur. Quod denique non facit viros bonos, sed cives tantum, aut subditos bonos.

32. Porro lex est vel positiva tantum, vel Naturalis. Positiva ea dicitur, cujus obligatio oritur tantum à præcepto, seu voluntate imperantis. Naturalis, cujus obligatio oritur ex natura rei sub præcepto cadentis; quae ergo juris naturalis sunt, ideo dicuntur prohibita, quia mala; quae positiva tantum, ideo mala, quia prohibita.

33. Lex deniq; est vel scripta, vel non scripta. Ut scriptis traderetur lex, non est res absolute necessaria, tum quia leges Divinae ante Moysi tempora tabulis mandatae non essent, tum quia ipsa scribendi ars ante Cadmi tempora Graeciae ignota esset, & ab Assyriis ad alias gentes derivata. Non ergo traditiones Latinorum Orales hoc tantum nomine rejicimus, quod tabulis exaratae non sunt, sed quoniam nullo indicio nobis constat eas à viris *divinis* derivatas esse.

34. Ut leges sint stabiles, & certæ, est valde congruum, & pene necessarium, ut chartis illinantur *Τὰ γὰρ ἀγράφως λεγόμενα πάλαι περὶ ὀλίγον* quæ enim sine scripto dicuntur, paulo post evanescent. Est etiam Orig. contra Marc. ss. 2. p. 59. sæpe necessarium, ut ipsissima legis verba expenderentur, quod fieri non potest, ubi memoriæ tantum commissa sunt.

35. Consuetudo est jus non scriptum, quod ex longo, & continuo usu ortum est. Consuetudo quandoque vim legis obtinet, imo eam abrogandi, aut mutandi potestatem habet.

Consuetudo, ut vim hanc obtineat, debet esse justa, constans, & non interrupta, & juxta leges Anglicanas, ultra hominum memoriam producta. Justa, & rationabilis esse debet, quandoquidem vim legis obtinet quæ debet esse talis; fieri autem potest, mutatis circumstantiis, ut legem iuste, & rationabiliter latam, consuetudo iustius & rationabilius tollat.

36. Porro consuetudo, ut hanc vim obtineat, consensum principis, saltem tacitum, exigat. Lex enim requirit consensum, & potestatem principis. Consensus autem principis potest esse vel expressus, consuetudinem introductum approbando, vel tacitus, quando introductam diu dissimulat, vel mixtus, cum generali lege statuit omnem consuetudinem rationabilem, & legitime præscriptam observandam esse.

37. Consuetudo ergo debet introduci per externum usum ita manifestum, ut principi, rem suam curanti, innotescere possit, nec enim aliter introducitur cum consensu principis.

38. Quoties consuetudo introducitur à populo cum expresse consensu principis, non opus est expectare tempus à jure determinatum ut obtineat, quia expressa voluntas principis non minorem vim habet, quam lex scripta. Sin autem consensus principis sit tantum tacitus, servandum est tempus à jure determinatum; cum enim princeps expresse non consentit, præsumitur non consentire, nisi elapso tempore à jure determinato.

CAP. VI.

De Lege Naturæ.

1. **A**liud est jus naturæ, aliud lex naturæ; jus enim naturæ id tantum dicit, quod mihi natura permittit, aut liberum relinquit, & de quo possum recedere, lex naturæ id, quod à me exigit natura.

2. Natura exigere aliquid dicatur dupliciter, vel tantum dirigendo ad aliquid tanquam naturæ consentaneum, atque adeo decorum, & rationi congruum, five ad id, quod Natura Duce seu faciendum, seu omittendum moveamur, puta noctu somnum capere, prolem lactare, quo sensu mulierem in sacra synaxi velari, comamque prolixiorē gerere natura docet crinem pro velo ei concedendo, seu promissiorē exhibendo, quam maribus, unde hoc ipsum *auris & quon* edocere dicit Apostolus, 1 Cor. II. 14. nosque ex nobis ipsis judicare posse decori id rationem exigere. Secundo, Id postulando tanquam ex legibus naturæ, seu rationis judicio factū necessarium, seu pro-

prohibendo propter moralem aliquam turpitudinem, atque proprie in hisce versatur naturæ lex.

3. Est enim lex naturæ proprie sic dicta, dictamen rectæ rationis judicans actui cuiuspiam ex eo, quod convenit cum natura rationali, aut ab ea discrepat, inesse moralem turpitudinem, aut honestatem.

Dictamen rectæ rationis est iudicium intellectus ex principiis natura notis de actionis honestate, aut turpitudine.

Principia practica natura nota ea sunt, quibus intellectus mens, sine ulla institutione, sive ratiocinio eorum veritatem ostendente, assensum præbet, qualia sunt bonum esse amplectendum, malum evitandum, Deum esse colendum, parentes honorandos esse, quod tibi fieri non vis, id aliis non esse faciendum. Conclusiones, quas intellectus ex his principiis recte deducit, sunt rationis practicæ dictamina, puta injuriam nemini inferendam esse.

4. Esse revera in homine legem bonum à malo, honestum à turpi, rectum à pravo, jus ab injuria naturali norma dividentem, & dijudicantem, seu rationem naturæ insitam, quæ ad quadam faciendam, honestatis gratia, impellit, ab aliis, tanquam à delicto avocat, esseque iusti, & iniusti, recti, pravique æterna principia, nec hominum ingenius excogitata, neque ad eorum arbitrium mutanda, argumentis ad absurdum ducentibus, & ex firma omnium consensione, insitaque prænotione diductis, probō.

Nam, primo, dicente *Cicerone*, *Quæ est gens, aut quod genus hominum, quæ non habeat, sine*

doctrina, anticipationem quandam deorum, cum enim non instito aliquo, aut more, aut lege sit opinio constituta, maneatque ad unum omnium firma consensio intelligi necesse est esse Deas, quoniam infinitas eorum, vel potius innatas cognitiones habemus, De Nat. Deor. lib. 1. n. 32. Sublatis autem boni, malique naturalis principis, tolluntur una boni, malique spiritus, nec Dei, aut Dæmonis, seu Genii mali, idea relinquitur, aut essentia; quisquis enim Deum esse agnoscit, eum iustum, sanctum, bonitate præditum esse lubens fatetur, iustitiam, sanctitatem, bonitatem esse principia, sive attributa divinæ essentiæ insita, atque congenita pronuntiat. Fieri autem non potest, ut Deum sanctum, iustum, bonumve constituamus, si nihil iustum, sanctum, aut à natura bonum agnoscendum esset, aut Mali Osorem, si nihil malum appellandum. Genius malus nec dici, nec esse potest, nec ad malum impellere nos potest *magis*, si mali nomen inane esset, & evanidum. Porro sublata boni, malique ratione, neque in Deo, neque in homine perfectionem aliquam constituerent iustitia, sanctitas, veritas, bonitasve, Deoque perinde esset innocentem perdere, ac conservare, fidem fallere, & præstare, bonis bene, ac male facere, verbo dicam, Dæmonem agere, ac Deum opt. max.

Secundo, Sublata naturæ lege, tolleretur omnis obligatio, & hominum inter se conjunctio, atque communio. Cum enim natura me liberum fecit & obstrictum nemini, non possum nisi promisso, pacto, meo sive simplici, sive juramento firmato, memet obstringere, & concivi debitorem facere. Finge tamen naturam id non exigere,

gere, ut pacta seruemus, aut promissis vel iuramento firmatis stemus, nulla exinde oriri possit obligatio. Constituamus eam minime postulare ut beneficium præstantibus gratiam referamus, iustitiæ, aut charitatis numera adimpleamus, aut *οὐκ ἔστιν* officiis fungamur, constat nullam hominis unius cum alio conjunctionem, aut erga alterum obligationem esse posse, quibus sublatis, perturbatio vitæ sequitur, & confusio, & societas humani generis plane subvertitur. Esse autem homines omnes cognatos, & corporis ejusdem membra, adeoque ad mutuam opem natos *πρὸς τοὺς ἑαυτῶν & κοινῶν* compositos, res ipsa loquitur, atque ad unum omnium perpetua consensio, atque humanitatem colere hominis non tantum ratio, sed & vox ipsa erudiat. Qui homines utilitatis aut proprii commodi intuitu ad justitiam obligari dicunt, unam saltem hanc legem naturalem agnoscere necesse habent, viz. *Omnes ad propria commoda sequenda obligari*, quod tamen falsum esse constat, cum juste quispiam potest juri suo, commodisque propriis saltem externis, renunciare, atque ab eo, quod utile sibi esset, recedere.

Tertio, Fingamus nihil esse natura bonum, malumve, sequitur hominem religionis cum naturalis, tum revelatæ incapacem esse, ut enim religionis capax esse possit, duo sunt absolute requisita; Primo, Ut sciat aliquid à Deo exigi, atque ab homine faciendum, vel omittendum abs eo postulari; Secundo, Ut quod à Deo opt. max. exigatur non præstando, eum ultorem, & severum Judicem inveniat; qui enim cum Epicuro concipit nihil esse, quod Deus à nobis præstandum, aut omittendum exigit, nec eum operibus

nostris quibuscunque ad gratiam, vel iram concitari, pietatis erga Deum incitamenta omnia convellit. Nec enim fieri potest, ut Revelationi factæ obtemperet, qui nec Deo revelanti obtemperandum esse, necessarium putat, ut gratiam abs eo promereatur, nec mali aliquid metuit ex voluntate divina contemptim habita. Porro legis divinæ cujuscunque obligatio oritur ex hoc effato generali *Quod Deo præcipienti obtemperandum est*, cui nisi antecedenter, sive à natura sumus obligati, subsequens nulla Dei lex nos obligatos tenere potest. Experientia autem omnium ætatum, & gentium constat homines fere omnes, aut lumine naturali, aut superstitione non naturali, ad religionis ejusdam principia agnoscenda incitatos esse, atque in cultu Numinis alicujus omnes omnium voluntates, sententias, & opiniones conspirasse. Absurdum autem merito videtur asserere hominem ad superstitionem, sive religionis veræ corruptionem perpetuo proclivem esse, eundem vero pietatis sinceræ prorsus incapacem pronuntiare.

Quatuor, Sublati, recti, praviq; principiis intrinsecis, tollitur etiam conscientiæ humanæ vis, & officium; nec enim conscientia vel mali nos incusare, aut actiones nostras, hoc semel concessio, approbare potest. Est autem experientia omnium testatum benefactorum recordationem jucundam esse, animum spe bona replere, rarumque esse, quem conscientia malefactorum suorum non stimulet, & pænæ metu non terreat, conscientiam autem omnium hominum hæc tam constanter officia præstare ex falsis Ideis, & superstitionibus quibusdam principiis ab infantia nobis insitis, &

& educationi potius, quam rei veritati adscribendis, nemo ex rationis certo judicio colligere potest. Quod enim superstitioni tantum adscribendum est, id sane errori suam originem debere agnoscunt universi; constituamus autem hunc conscientiae seipsam modo approbantis, modo accusantis errorem nullo vel exquisitissimae rationis judicio dignosci posse, constat nos, sine ullâ ratione conscientiae hoc dictamen à veritate alienum pronuntiare; sin autem certo rationis judicio conscientiam in his officiis praestandis à vero aberrare discernamus, eadem opera conscientiae nos errorem corrigere, atque ita ab ejus stimulis perfecte nosmet liberare possumus; experientia autem omnium fere aetatum cognoscimus improbos fere omnes angore conscientiae, & cruciatu, tanquam domesticis furiis, assidue agitari, & torqueri; idque iis certo contingere, quod de Epicuro Cicero pronuntiat, *Quo nemo magis ea, quae timenda esse negabat, timebat, Mortem sc. & Deos.* Quod quidem indicium est improbos, ut ut id summe expetentes, summoque opere nitentes, nulla ratione efficere posse, ut ab his conscientiae ultricis stimulis liberentur. Est ergo certum nulla ratione discerni posse hos conscientiae morsus errori deputandos esse, sed potius certis in rerum natura principiis, nulla ratione divellendis, adscribendos esse. Porro cum omnes, natura duce, id metuunt, quod ipsis incidere possit, incertum licet fuerit, non aliter ex hac nemesi liberari possunt, quam id pro certo statuendo nullam esse providentiam, nullum actionum nostrarum judicem, aut remuneratorem; de quibus dubitare posse multos agnoscimus, certis

certis autem rationibus probare se posse rem esse impossibilem, nos providentia regi, nostrasque actiones futuro examini subjiciendas esse, nemo dixerit. Denique hæc esse conscientia naturalis vera dictamina ex eo conjicere proclive est, quod ab affectibus natura nobis infitis sponte profluere videntur; affectus sc. amoris, & odii, desiderii, & aversationis, gaudii, & doloris, delectationis, & molestia, spei, & metus, honoris, & pudoris objecta postulare videntur amoris, desiderii, spei, gaudii, delectationis materiam naturaliter præbentia; actiones nimirum, ex quibus præstandis gaudium, & sincera voluptas oriatur, in quibus gloriemur, ex quibus spem bonam concipiamus, quosque eo nomine amore, & desiderio prosequimur, aliasque in quibus occupari non possumus sine formidine pænæ, adeoque non sine dolore, & pænitentia, nec sine pudore deprehendi, à quibus igitur ea de causa avocemur, easque odio prosequamur. Gloria, honorque non tantum aliquid laude dignum, virtutis, & probitatis nomine æstimandumque supponit, sed in his communi hominum judicio potius standum esse, quam proprio. Pudor etiam turpe aliquid, & vituperio dignum, ex communi hominum judicio, exigit; ex complacentia, & horrore monemur esse res quasdam animo pulchras, & deformes; existimatio, & despectus sui innuunt non omnia perinde in eodem pretio à nobis habenda esse; complacentia, & satisfactio in seipso; pænitentia, & molestia non modo indicant libero nos præditos esse arbitrio ad bonum, malumve eligendum, sed etiam esse bene facta, quæ spem præmii, malefacta, quæ pænæ formidinem inducant. Nonne absurdum

dum ergo videatur effectus hos superstitioni tantum adscribere, qui in passionibus hisce tam firmum fundamentum inveniunt, atque ex humana indole, & temperie tam evidenter exurgere videntur:

Quinto, Sublatis justis, pravique principiiis reliquum est ut nullum sit in homine felicitatis desiderium naturale, nullum iudicium, quo malum à bono discernatur, nullum internum principium, quo quid agat, eligatve, quid respuat, aut evitet, dirigatur. Nec enim voluntas quidpiam eligere, nec desiderium in aliquid ferri potest, nisi sub boni cuiusdam intuitu. Constituamus autem tantum sub boni apparentis specie has facultates dimoveri, certum esse debet, eas, non ratione, sed errore ad eligendum, & desiderandum continuo excitari, restatque nihil esse, quod ex rationis ductu eligant dolorem, paupertatem, corporis intemperiem, ipsam denique mortem: hæc enim bona, aut mala iudicamus, quia ex iis jucunde afficimur, eorumque fruitione appetitus nostri satiantur; & contra deficientibus hisce bonis, morteque ingruente, dolore, sollicitudine, animique angore perturbamur. Fac autem suaviorem esse animi voluptatem, uberius illud gaudium, quod ex officiorum nostrorum conscientia, ex vita juxta rationis rectæ principia composita, ex obsequiis, gratum animum erga beneficos, arctaque amicitia nobis conjunctos, testantibus, ex charitatis muneribus erga egenos, miserosve præstitis, ex patria, aut republica periclitante in integrum restituta, nostraque opera conservata oritur, quod quidem experientia magistra dignoscimus, sequitur hæc pari ratione bona animi

cen-

censenda esse. Porro est viri boni splendor, virtutisque eximie decus, & ornamentum, in animi probitate est magna confidentia, ex animo nullius criminis sibi conscio magnum oritur firmamentum, ex forte sua contento quies, ex patientia doloris lenimentum, ex vita ad divinum exemplar composita spes firma, ex rerum externarum, eorumque, quæ plerisque; eximia videntur virtutis gratia, despicientia, magna animi celsitudo, veraque nobilitas; contra ex vita sceleribus inquinata oritur metus terrorem incutiens, animique angore nos crucians, & pudore continuo suffundens, ex iracundia rabies, ex invidia tabes, ex animo malevolo inquietudo, ex avaritia animus curis, & anxietate repletus, denique vita flagitiis referta homines viles reddit, & despicabiles, homunciones timidi, dimissi, abjectique animi, & in se descendere metuentis. Si igitur experientia comprobatum sit gaudia virtutis, & oblectamenta, iis, quæ ex carnali voluptate, & corporis blanditiis oriuntur, esse solidiora magis, & stabilia, ampliora, pura magis, & exquisita, nec ullum corporis, aut fortunæ vitium animi vitiis gravius esse, aut onerosius, nullamve corporis deformitatem, depravationi, & seditati turpificati animi ulla ratione comparandam esse. Si plures Christiani imo Philosophi sint, qui doloris, paupertatis, infamiae, mortisque se liberarunt, divitias, honores, corporis voluptates, vitamque ipsam excelfo animo magnoque dispexerint, quam Athei fuerint, qui à conscientiae remordentis stimulis, terrentis furiis, & procellis semet exemerint, qua tandem rationis specie, ex iis quæ sentimus, atque experimur, conicere fas,

fas est, bona, malaque moralia naturæ minus insita esse, quam ea, quæ corpori bona, malaque tribuuntur.

Denique his concinunt legis divinæ placita, quæ dicunt *Gentes legem non habentes, ea quæ legis sunt facere*, Rom. 2. 14. i. e. honesta probare, turpiaque vitanda ducere, soloque rationis instinctu, damnare furta, adulteria, homicidia, eaque severe punire, eoque modo ostendere opus legis in cordibus eorum scriptum, v. 15. sive discrimen turpis, & honesti, iusti & iniusti iis à natura inditum, cuique dum non obtemperant, *veritatem in injustitia tenere, animamque reddi, conscientiam intus accusantem habere* dicuntur, Rom. 2. 15. denique hoc tanquam *justum Dei iudicium agnoscere eos, qui talia perpetrant, morte esse dignos*, Rom. 1. 32. Cum tamen perspicuum est, sublato naturæ lumine, Gentilium neminem percipere potuisse Deum officium aliquod ab iis expectare, fierique ab iis aliquid posse, quod ei gratum, vel ingratum esset. Secundo, Scriptura monente, ea prosequi jubemur, Rom. 12. 17. *Quæ sunt coram omnibus hominibus pulchra & honesta, eaque cogitare, quæ sunt laude digna, amabilia, & bonæ famæ*, Phil. 4. 8. quod factu impossibile esset, si nihil inter homines omnes honestum esset, nec posset natura iusto iniquum discernere. Tertio, Imputabatur ante legem positivam peccatum in pœnam, diluvio enim mundus antiquus periit, Sodomitæ propter peccata contra naturam admissa, igne & sulphure cælitus demissis perierunt; *ubi autem lex non est, peccatum non imputatur*, Rom. 5. 12. Denique si præter scripturas nulla esset conscientie regula, eo essent

essent feliciores Gentes summe barbaræ, quo ab evangelii voce remotiores, utpote quibus nulla imputari potuit *aperta*, peccatum nullum, nulla itaque condemnatio, unde & iusti coram Deo censendi essent, & præmiis iustorum remunerandi.

5. Lex naturæ est dictamen rationis; hujus enim officium est conscientiæ regulas dare, eamque regere, homines admonere, quid faciant, vel omittant, damnare, vel absolvere, prout id fecerint, vel non, & generatim quid bonum, aut malum, æquum, aut iniquum, quidque adeo prosequendum fuerit, aut evitandum, homini monstrare, quæ omnia sunt rationis actus, seu Spiritus illius, qui in Scripturis S. appellatur *candela Domini*, Prov. 20. 29. Hinc illa Christi quæstio, *cur ex vobis ipsis quod bonum est non judicatis?* Luc. 12. 57.

6. Sunt ergo legis naturalis *κερτήρια*, certa que indicia hæc, quæ sequuntur.

Primo, Quod tibi ab aliis factum velles, quodque infectum cum fuerit, eos humanitatis officiis tibi defuisse recte existimas, id abs te faciendum aliis, ratio docet. Est enim parendum legi, quam tu ipse sanxeris, vel potius quam tibi haud minus, quam aliis sanxit supremus Legislator.

Secundo, Quod tibi fieri non vis, quod in alio damnaturus sis, quod denique injuria tibi factum reputas, id in te non admittendum esse, ratio pronuntiat; cur enim id tibi fieri non vis, cur ob id alium reprehendis? aut de injuria tibi facta conquereris, nisi id vitio vertendum duxeris.

Tertio, Id ob quod homines gloriantur, magnique se æstiment, à quo se laude dignos, plausque

suque excipiendos existimant, quod demum reputari se cupiunt, id sane honestum esse, & cum virtute conjunctum, suo ipsorum judicio constat. Est enim honor præmium virtutis, & gloria excellentiæ cujusdam merces, quod ergo laude in nobis, aut honore dignum censemus, id omnium fere sententia virtus, & probitas æstimanda est.

Quarto, Inceptum quod fortiter negare, silentio tegere, aut fictis rationibus excusare solemus, id cujus gratia pudore suffundimur, & in quo deprehendi summi dedecoris loco habemus, id ex sententia nostra malum, & vituperio dignum esse debet, dicente enim *Tertulliano*, *Omne malum aut timore, aut pudore natura suffudit, malefici gentiunt latere, trepidant deprehensi negant accusati, mentis malæ impetus vel fato, vel astris imputant, nolunt enim suum esse, quod malum agnoscunt.*

7. Lex naturæ non est singulare aliquid, sed ex pluribus compositum. Habet enim principia, & conclusiones ex iis deductas, eaque nos ipsos respiciunt, vel proximum, vel denique Deum Opt. Max.

8. Principia, quæ nos respiciunt sunt tria, viz. Bonum esse amplectendum, malum esse fugiendum, ea denique curanda esse, quæ commoda nostra respiciunt sine aliorum incommodo, de qua *φιλανθίας* regula sane nimirum intellecta (quatenus commoda non corporis tantum, sed animi præcipue, non præsentia hæc externa, & caduca bona, sed spiritualia imprimis, & æterna in se complectatur) dico eam esse primum naturæ placitum, ex quo ad reliqua omnia peragenda incitatur. Quicquid enim appetimus sub
ratione

ratione boni appetimus ; bonum autem est, quod mihi aliquo modo convenit, aut à me fieri expedit. Dico secundo, dictamen illud non posse cum aliis naturæ dictaminibus componi, vel cum humana fœlicitate consistere, nisi pœnæ, & præmia iis, qui legibus naturæ obtemperant, proponantur. Iis enim sublati officii mei erit fidem violare, innocentem lædere, bene de me merenti mala maxima retribuere, consanguineos meos, aut alios quoscunque spoliare, & occidere, si modo mihi vel minima inde res sæcularis, aut voluptas accesserit, atque ad hominis boni, & sapientis officium spectabit prosperum quodcunque scelus, non modo in aliis probare, sed pro virili peragere, nec honesta, sed occulta tantum querere. Demus autem præmia in vita futura quam maxima promitti iis, qui juxta naturæ leges vitam duxerint ; pœnas iis gravissimas impendere, qui secus fecerint, erit palam officii nostri in istis observandis, vel cum præsentis commodi jactura persistere.

9. Ea, quæ proximum respiciunt, naturæ placita fluunt ex aureis hisce regulis, *Quod tibi tanquam æquum, debitum, aut humanum fieri vis, id alteri faciendum est, Quod tibi tanquam iniquum, aut inhumanum fieri non vis, id alteri ne feceris.* Exempli gratia, volumus, ut alii candide & sincere nobiscum agant, fidem datam servant, in contractibus fraude, mendacio, & fallaciis nobis non imponant, debita præstent, aut solvant; si solvendo pares non sumus, jure summo nobiscum non agant, sed temporis moram aliquam indulgeant donec solvendo pares sumus, in necessitatibus positos auxilio, solatio, precibus
nos

nos juvent, &c. idem ergo ut aliis, in eodem, aut ejusmodi rerum statu præstemus, ex nostro judicio æquum debitumque est. Et contra non vis ut quispiam vitam, famam, pecuniam, reliquaue externa bona à te eripiat, aut quicquam faciat, quo tibi damnum inferat, horumque aliquid aggrediendo, te judice, iniquum præstat, ergo & tu horum aliquid fratri faciendo iniquum te facere, ex proprio conscientie judicio, noveris.

10. Porro extendi possunt hæ æquitatis leges ad omnes omnium ordinum homines, puta superiores, pares, inferiores; superiores cum finis puta parentes, Magistratus, vel Domini, Tutores, aut Magistri, obsequium & honorem nobis deferri volumus: si pares amorem & fidem, si inferiores favorem, benevolentiam, clementiam, opem, consilium expectamus. Ergo vicissim requum est paria nos facere superioribus, paribus, inferioribus. Sic enim cum unoquoque agendum est, tanquam tu illius, ille tuam personam induerit.

11. Hinc facile est videre hisce legibus comprehendi quinque illas generales, quæ tanquam potissima naturæ effata proponi solent. Primo, Ut omnibus prosis cum possis sine tuo damno, magnoque incommodo; hoc enim tibi fieri vis; hinc fluunt omnia charitatis officia, quæ ideo præstanda esse monet Apostolus, *1. Thim. 3. 8.* quia *sunt bona, & utilia hominibus*, eaque faciendo *providemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus*, 2 Cor. 8. 21. Secundo, Nemini innocenti (si caveri possit) damnum ut inferas: hoc enim tibi fieri non vis, hinc fluunt justitiæ

munera quam plurima. Iustitiæ autem & pacis opera præstando *accepti sumus Deo, & hominibus, Rom. 14. 18.* Tertio, Ut fidem serves: hoc enim tibi fieri velis, hinc oritur tota pactorum, promissionum, atque adeo iustitiæ commutativæ obligatio. His convenit monitum illud sapientis, *Misericordia & veritas te non deserant, & invenies gratiam, & providebis bonam coram Deo, & hominibus, Prov. 3. 3. 4.* Quarto, Consanguineis, cæteris paribus, benefacias præ aliis, utpote quibus obstrictus magis es: hoc enim ab iis expectas tibi fieri, & *qui domesticorum suorum curam non habet est infideli deterior, 1 Tim. 5. 8.* Quinto, Bene merenti par tribuas: hoc enim præstant alii *Ethnici, & Publicani, Mat. 5. 47, 48.* Hinc exurgunt omnia gratitudinis officia, eæque omnes cultus, honoris, & obsequii partes, quas Deo, parentibus, magistratibus tam sacris, quam politicis, debemus.

12. Naturæ placita quæ Deum respiciunt hoc unico generali effato comprehendendi possunt, *Quod Deo in omnibus obtemperandum est.* Ea omnia quæ admittuntur contra prædictas naturæ leges, peccata contra naturam appellantur; qualia sunt etiam, Secundo, Ea omnia, quæ ab ipsis gentibus agnoscebantur esse pœna digna, puta avarum esse, fornicatorem, invidum, homicidam, contensiosum, contumeliosum, superbum, malorum excogitatorem, rebellem erga parentes, foedifragum, implacabilem, immisericordem. Tertio, Ea omnia pro quibus minatur Deus Ethnicis exitium, & quorum gratia ipsos exosos habuisse dicitur.

13. Præcepta omnia de virtute & probitate, quæ vi luminis naturalis agnosci possunt, ex hisce

virtutis principiis oriuntur. Est ergo Ethica, five moralis Philosophia, nihil aliud quam habitus juxta rectam rationem judicandi, statuendi, agendi, vel non agendi, in iis quæ ad vitam hanc honeste, prudenter, pieq; instituendam spectant: vivere ergo secundum rationem, est vivere felicissime, quia juxta omnimodam virtutem.

14. Ad ea principia, conclusionesque exinde evidenter deductas, observanda tenetur quilibet: nemo enim est rationis compos, qui ea non agnoscat, modo animum iis addiscendis adhibeat: unde quoad ista, Lex naturæ merito dicitur eadem in omnibus.

15. Conclusiones remotiores, nec tanta evidentia inde deductæ eos tantum obligant, quibus innotescant, suntque pro hominum variis ingeniis, educatione, præjudiciis, variæ, & diversæ.

16. Deus non potest homini permittere, ut agat contra ea, quæ sunt justî rectique æternæ principia: eaque eligat quæ suapte natura iniqua essent, & turpia. Quæ enim potest Deus permittere, possunt ea justè ab homine fieri, & sine *voluntate*: quæ possunt bonæ, pureq; ab homine fieri, eorum in homine Deus potest esse Author, turpis autem & iniqui, cujus est ultor, Deus Author esse non potest. Sequitur ergo hominem à Deo obligari necessario ut hisce justî, rectique principiis conformem se reddat, iisque, quæ secus sunt, abstineat.

17. Deus ergo non potest dispensare cum Lege naturali, five auferre vinculum Legis in aliquo particulari casu, ita ut, quod Lege naturali prohibitum sit, sine peccato fiat. Etenim dispen-

sare cum Lege nihil aliud est, quam concedere alicui, ut agat contra Legem, quando Lex vi-
get, & obligat. Videmus autem Deum non posse homini permittere, ut agat contra Legem natu-
ralem permanentibus omnibus circumstantiis, sub quibus obligat. Porro quæ continent intrin-
secam rationem debiti, & iustitiæ, non possunt fieri non debita: talia autem sunt Legis natu-
ralis præcepta, utpote quæ prohibent ea mala, quæ supponunt in ipsis objectis ad actus prohibi-
tos comparatis, intrinsicum debitum, ut non a-
mentur, aut fiant, eaque bona præcipiunt, quæ antecederent ad præceptum positivum, seu vo-
luntatem cuiuslibet sunt bona, adeoque ab ipsis rebus, ad quas referuntur, suam habent bonita-
tem; quæque adeo positis iisdem rebus auferri non potest. Denique Lex naturæ est dictamen rectæ rationis, quod ubique idem est, & immu-
tabile; fundatur enim in natura rationali, quæ semper eadem, & immutabilis est.

18. Est tamen notandum discrimen aliquod inter huiusmodi præcepta, quorum aliqua sim-
pliciter, & semper obligant positis circumstantiis quibuscunque, ac proinde nunquam cessat eorum obligatio: qualia sunt ea, quibus prohibetur perjurium, odium Dei, Idololatria. Alia non o-
bligant simpliciter, sed sub certis circumstantiis, ideoque quamdiu manent tales circumstantiæ, tamdiu obligant, quando mutantur, non obli-
gant; huiusmodi est præceptum de non occiden-
do. Obligat enim tantum sub his circumstantiis, ut hominem occidere non liceat privata autho-
ritate, & extra casum necessariæ defensionis; ergo his positis circumstantiis, semper obligat,
iisdem

iisdem mutatis non obligat. Hinc patet Deum, cum *Abrahamo* injunxerit filium suum occidere, cum hac lege minime dispensasse, siquidem post datum hujusmodi præceptum, eum non ex privata sua, sed Dei autoritate, penes quem vitæ dominium esset, occidisset. Simpliciter Lex naturalis furtum prohibens jubet non accipere rem alienam, quamdiu est aliena invito Domino, neque in illa dispensavit Deus, cum Israelitis concessit vasa *Ægyptiorum* accipere; Non enim tanquam aliena, sed tanquam propria ex Dei supremum Dominium in ea habentis, dono, iis facta, ea acceperunt.

CAP. VII.

De Virtute.

1. **V**irtus est habitus electivus, acquisitus, quo perficimur, & constanter inclinamur ad prosequendum, vel fugiendum, agendum, vel non agendum, prout prudentia postulaverit.

2. Ad rite agendum duo requiruntur, scire quod facto opus sit, & quando scias, id prompte exequi; quorum primum, præstat prudentia, secundum sinceritas, quæ ideo priori præstantior est, quoniam illa tantum ut possit, hæc præstat, ut velit animus recte agere.

3. Virtutem non esse effectum, sive qualitatem à natura insitam, ex eo constat, quod ex neutro horum boni, vel mali, laude, vel vituperio digni censemur. Nec enim latari, vel dolere, irasci,

vel amare, intelligere, aut velle, five id genus alia præstare posse digna sunt, quæ laudentur, aut vituperentur; neq; ex eo quod amamus, metuimus, lætamur, &c. boni dicimur, aut mali, sed quia his utimur affectibus bene, aut male. Porro tum demum virtute præditus censetur animus, non cum contingenter, aut simulate, repugnanter, aut difficulter unam, vel alteram actionem laudabilem exerat, sed cum ita comparatus sit, seu bene agendo ita confirmatus, ut constanter virtutis actiones exerat, raroque aut nunquam nisi ex consilio, serio, sponte, alacriter, bene, & laudabiliter agat. Hoc autem, cum usu, longaue exercitatione fiat, ostendit virtutes non esse facultates nobis à natura infitas, sed acquisitas. Tertio, In facultatis naturalis exercitio nullum sentimus luctum, nullam repugnantiam, quæ in virtutis exercitio comperta est, nec sine actibus sæpius repetitis, ex quibus habitus enascatur, tolli possit. Quarto, Quæ à natura inest potentia, præcedit actum, sic sentiendi facultatem prius habemus, quam sentimus; virtutes autem consequimur, virtutum functi muneribus, nec nisi dolores, & pericula sustinendo, fortitudinem, gulam, & libidinem coercendo, temperantiam adipiscimur. Constat ergo virtutem non esse potentiam naturalem, nedum habitum infusum, five à natura inditum, sed usu multiplici acquisitum.

4. Est quidem, fateor, menti à natura id infitum lumen, cujus ope honestum ab inhonesto, pulchrum, & decorum à turpi, & deformi, usu præsertim aliquo accedente dignosci possit, jussuque ex eo exigi, ut animus à peccato semper abstineat.

stineat. Verum quia nec mens nostra omnia honesti officia prævidere potest, nec ea semper obstantibus affectibus, & cupiditatibus corporis, ex sensu jucundorum & molestorum nascentibus, his circumstantiis vestita, sequi, animum idcirco virtute præditum non esse dicimus. Hinc constat hominem, post lapsum, virtute præditum non nasci, nec adeo idoneum, qui cum Deo communionem habeat, eoque fruatur.

5. Qui ergo asserunt Deum à nobis exigere, idque sub pæna æterni cruciatus, ut habitum undiquaque perfectissimum, *i. e.* justitiam, quam vocant originalem, à natura habeamus, ea ab optimo, atque indulgentissimo Patre requiri velint, quæ nec inesse nobis possunt naturaliter, nec per nos stare, quod abessent, atque pæna gravissima digna pronuntiant, quæ nec per actum elicatum, nec imperatum voluntatis nostræ possunt effici. Porro hujus justitiæ habitus, quæ potest excogitari in *Adamo* non lapso, necessitas, in quo nulla intellectus imperfectio, sive defectus in officio suo dignoscendo, nulla affectuum repugnantia, sive ad malum inclinatio, nulla voluntatis ad malum eligendum propensio supponi potuit. Qui ergo justitiæ originalis habitum prædictum *Adamo* necessarium existimant, cum necesse est creatum dicant eo in statu, in quo facultates nostræ post lapsum positæ videntur.

6. Potuit ergo *Adami* peccatum, ut miseri essent ejus posterii, corpore debili, atque immergero nati, virtutibus exuti, atque adeo indigenti, qui ad familiarem cum Deo sanctissimo communionem admitterentur, efficere, ut peccatores essent proprie sic dicti, sola præstare potuit eorundem voluntas.

7. Qui

7. Qui negant pariter eas homini inesse vires, siue à natura insitas, siue aliunde ex Dei gratia omnibus concessas, quæ ad virtutem in nobis producendam sufficiunt, ii concedere debent, vel Deum ab ipsis non exigere, ut consequendæ virtuti dent operam, vel ea demum, quæ facultates nostras, viresque superant posse Deum flagitare, *h. e.* quodd fieri non potest, factum velle.

8. A Deo tamen esse omne opus bonum, cum S. Scripturis asserimus, quia is facultatem bene agendi confert, is persuasiones, & monita, pœnas, & præmia, omniaque ad virtutem incitamenta abunde tribuit, is demum mentes nostras illuminat, virtutisque pulcritudinem clarius nobis conspiciendam præbet, nosque ad nostrum officium peragendum spiritus sancti ope extimulat atque in eo perficiendo iuvat, & corroborat.

9. Cause efficientes, & productivæ virtutis sunt, Primo, Affuetudo, omnis enim habitus usu paratur; Secundo, Doctrina, utpote quæ præcepta tradit, quid in re quavis sequendum sit, aut fugiendum, monstrantia, variaque ad virtutem amplectendam incitamenta proponit.

10. Præcepta autem ab iis observanda, qui se ad virtutis studium applicare vellent, sunt alia negativa, alia positiva. Negativa huiusmodi sunt, Primo, Ab eo vitio cautius abstinendum est, ad quod natura proclives sumus; hic enim facilius manus damus, eoque semel domito, facile erit à reliquis, ad quæ non adeo proclives sumus, temperare. Secundo, Suspectum esse debet, quicquid appetitui sensitivo vehementer placet, utpote quod nobis illecebras ministrat agre repellendas. Cavendum igitur imprimis ne sis gula mancipium,

um, aut ebrietati deditus; hoc enim eas menti offundit tenebras, quæ nullum prudentiæ, aut seriæ cogitationi locum relinquunt. Deinde, ne sis impuris libidinibus irrenitus, utpote quæ nos Deo exosos, à sapientiæ spiritu derelictos, atque adeo in omnia scelera pronos reddunt. Hinc illa *Catonis* præclara monita. *Nullam capitaliorem pestem, quam corporis voluptatem hominibus à natura datam esse, nec enim, libidine dominante, temperantiæ locum esse, nec omnino in voluptatis regno virtutem posse consistere, nullum denique scelus, nullum magnum facinus esse ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret, De Senectute, N. 36.* Tertio, Occasiones, & irritamenta malorum, quantum fieri potest, vitanda sunt; cumque ex se non satis firmus sit animus contra illorum illecebras, obstinato proposito, quod *Stoici* appellant, firmandus est. Denique nihil parvum, nihil, quod vitio vertatur, levioris esse momenti reputandum est; quoniam à parvis ad majora præcipiti cursu delabimur.

II. Ad præcepta positiva quod attinet, curandum est, Primo, Ut virtutis tum pulchritudo, tum eximii fructus (inter quos eminent vitæ futuræ præmium, & conscientiæ solamen) subinde ad rationem revocentur, atq; animo penitus insistantur. Quo enim magis hæc animo versantur, eo fortius ad virtutem stimulantur, atque officio nostro gratiam conciliabunt. Secundo, Ut eos tibi compares sodales, qui moribus sint quam probatissimis, & à quibus melior fieri possis; abstinere vero ab improborum consortio, fieri enim non possit, ut amicitiam cum iis colat quispiam, quorum affectibus conjunctus non fuerit, aut im-

pro-

proborum consortio, quos viles, & contemptos habere debeat, delectetur virtutis studiosus. Tercio, Frequens, & accuratum instituendum est actionum nostrarum examen, ut contra vitia, in quæ delapsi sumus, in posterum obfirmetur animus. Curandum est denique ut Deum illum sanctissimum, justissimumque iudicem omnibus suis dictis, & factis interesse, & mediis etiam cogitationibus intervenire, firmiter tibi persuaseris.

12. Virtus dicitur habitus *περαισμητικός*, sive præelectivus, non quia virtus semper deliberatione utatur, & sic demum aliquid faciendum decernit; interdum enim res adeo prudenti manifesta est, ut deliberatione non egeat, interdum temporis angustia illam non patitur; sed quoniam is qui virtute præditus est, cum locus, & tempus id postulent, sive permittant, non sine consilio, & deliberatione ad agendum procedit. Secundo, Ut hac ratione distinguatur ab intellectus habitibus, ad quorum rationem, seu naturam non spectat, ut eorum actus ex defectu appetitus eliciantur.

13. Hinc sequitur virtutem non in effectibus, (utpote quibus electio, honestique cupido non competit) sed voluntate actionum moralium principio incidere. Est enim virtus habitus electivus; electio autem solius voluntatis est, cujus officium cum sit imperare cæteris facultatibus, nec ad id munus ex natura satis, post lapsum, instructa sit, (est enim ad peccatum magis, quam ad virtutem naturaliter proclivis) habitum necessario postulat, quo facultates inferiores prudentius dirigat, ab eoque ad bonum determinetur. Porro voluntatis actionibus solis laus debetur,

tur, aut vituperium, reliquarum facultatum operationibus, quatenus ab illa fluunt, pendentque. Denique ubi sunt vitia, ibi sunt virtutes; sed vitia non sunt in appetitu sensitivo formaliter, sed tantum per participationem, quatenus imperio, & regimini voluntatis subesse debet, *v.g.* nimium irasci, timere, amare, ideo sunt vitia, & peccata, quia voluntaria; sunt autem talia, quia voluntas affectuum horum intemperantiam non restringit.

Appetitum sensitivum egere virtutis habitu, quo rationi subjiciatur, lubens agnosco, nego tamen hinc consequi virtutem in appetitu sensitivo tanquam subiecto collocari, sed potius in voluntate appetituum nostrorum dominium habente, *ex gr.* Voluntas, cum caeca potentia sit, ratione directrice indiget, an ideo ratio in voluntate, tanquam subiecto collocanda est? Porro in eo esse virtutis habitum, in quo sunt media, & extrema nego, atque in eo potius collocandum iudico, in quo est mediorum electio, extremorumque vitatio, quod fit ex voluntatis praeceptis.

14. Sunt tamen in facultate sensitiva dispositiones nonnullae, multiplici ejus exercitio partae, quae faciunt, ut promptius obsequatur voluntatis imperio, & inde fit, quod imaginem quandam virtutis habeant.

15. Quo intentiores, frequentiores, & magis continui sunt virtutis actus, eo magis valent ad habitus incrementum, quia bene agendi propositum firman, quae ad virtutem excitant argumenta animo reddunt magis prompta, & familiaria, atque appetitum sensitivum magis habilem, & morigerum, quod pariter de vitiosis habitibus dicendum est.

16. Qui

16. Qui ultra hos, infusos quosdam habitus ad virtutis moralis exercitium requisitos, exigunt, ea dicunt, quæ intellectu difficillima sunt, & minus necessaria videntur, quæque nec apud Pontificios sunt certo definita.

*Vide Greg. de Val.
Tom. 3. Disp. 3. 4.
1. p. 1. 55. 3. p. 629.*

17. Minuuntur itidem virtutes non tantum per actus vitiosos oppositos, sed etiam per ipsam cessationem actuum, tam quatenus actibus contrariis exerendis locum dat ista cessatio, quam quatenus ea ad virtutem incitamenta, quæ ante oculos versari solent, oblivioni tradit, appetitus denique sensitivi motus propter desuetudinem, minus flexibiles reddit, & obsequiosos.

18. Est porro virtus habitus, quo inclinamur ad aliquid debite prosequendum, aut fugiendum. Cum enim affectus omnes, circa quos virtus occupatur ex amore originem ducant, vel odio, quorum alterum propendet in objectum tanquam jucundum, alterum recedit ab eodem tanquam molesto, & incommodo, sequitur ejus naturam, in quantum effectus respicit, in debita seu fuga, seu prosecutione consistere.

19. Cum autem affectus, sive passionēs, (amor, odium, metus, cupido &c.) circa quas virtus occupatur, tales sint, in quibus plus, minusve quam par est, reperiri possit, est iis modus adhibendus, ut quo tempore, quibus in rebus, quorum respectu, qua de causa, in quantum, & quomodo oporteat, exerantur; qui modus, quoniam, pro circumstantiarum ratione prudenter pensitandarum, variat, dicitur medium Rationis, sive Geometricum, non rei, sive Arithmeticum.

20. Medium ergo illud, quod in omnibus virtutibus reperitur nihil aliud est, quam conformitas ad regulas, & mensuras actionum nostrarum à ratione apprehensa; etenim per ea modos suos, & limites habet actio, ex quibus natura ejus moralis consistit. Est ergo conformitas illa potius dicenda virtutis forma, quam mediocritas in scholis decantata, quæ in quibusdam virtutibus locum non habet; amor etenim Dei non eo nomine laudatur, quod non sit nimius, sed quod sit maxime Ardens. *πλεονεξία* est vitium plus sibi arripiendi, quam justum est, minus tamen assumere quam nobis jure debetur non inter vitia censendum est. In tribuenda mercede si quis minorem reddit, quam quæ ex pacto debetur, injustitiæ quædam species est, ut parem reddere, justitiæ, majorem autem reddere non altera injustitiæ species est, sed potius libertatis.

21. Virtutis difficultas ex eo partim oritur, quod difficile sit in affectu verum medium invenire, difficilius, eo invento, appetitum ita regere, & componere, ut modum servet, utpote cui abtemperando, & gratificando à teneris annis assueti sumus, quique frena diu laxavimus, antequam *μὴ οὐκ ἔχοντες* suo officio fungi poterit.

22. Ut actio virtute prædita, & coram Deo accepta habeatur id sufficit, quod ea prudentiæ legibus, seu rectæ rationi conveniat, *i. e.* ex vero honestatis, & probitatis studio fiat, nec ultra requiritur, ut ex fide Evangelica proveniat. Multi enim sunt, & in omni ævo fuerunt, à quibus virtus exigebatur, quibus nec Evangelium notum est, nec fidei Christianæ nomen. Porro nisi id ad rationem virtutis sufficeret, nulla in Ethnicis

cis esse potest, quæ excuset, conscientia.

23. Lesbia est illa mediocritatis regula, quam in prudentum judicio ponit *Aristoteles*, neque enim tales prudentes unquam existunt, exceptis viris *Socrus*, quorum judicio semper stari possit, neque si essent, in hoc sententiarum divortio, dignosci potuissent, aut ab iis consuli, qui in virtute semet exercere debent.

24. Virtutis sive officia omnia, sive partes prudentia, sinceritate, fortitudine, & temperantia, iustitia demum, & charitate absolvuntur; quarum prudentia docet, quid in re quapiam agendum sit; sinceritas præstat, ut, quod officii nostri ratio postulat, agere velimus; fortitudo firmat animum in agendo, ut à proposito suo nullis impedimentis, difficultatibus nullis absterreatur. Officium meum erga meipsum postulat, ut ab iis omnibus, quæ mihi obesse possunt, abstineam, quod præstat temperantia; officium erga proximum, ut quod sit æquum, debitumque ipsi dem, quod exigit iustitia, quod sit humanum ipsi faciam, quod jubet charitas.

25. Virtutes has, quas Cardinales appellare possumus, inter se mutuo connexas esse, ex eo patet, quod cum prudentia, earum omnium rectrice, & forma, ac etiam pietate, & sinceritate, conjuncta sint. Nec enim pius, aut sincerus esse, possit, cui hæc omnia cordi non sunt, utque actio virtutis, sine prudentiæ præscripto esse non potest, ita nec habitus virtutis sine prudentiæ habitu consistere.

26. Consectanea virtutis, quæ eam maxime amplectendam reddunt, sunt hæc, Primo, Virtutem esse summe utilem humano generi, utpote
quæ

quæ in iis iustitiæ, & charitatis officiis versata est, quæ in commune bonum tendunt quam maxime, quibusque è medio sublatis sunt una respublica. Secundo, Virtute hominem summe perfici, atque ad finem suum quam optime perducere. Finis autem cuiusque rei in actione ejus propria, & in re quâpiam præstantissima cernitur, qualis in homine est ratio, ad quam in omnibus nos nosmet componere, cum virtus postulat, nos perfectissimos esse jubet. Porro cum virtus nos Deo summe sapienti, iusto, benigno, veraci, sancto, *i. e.* Enti perfectissimo, reddit, quam fieri possit, simillimos, sequitur, ut nos, quam fieri possit, perfectos reddat. Denique cum honor opinio sit de virtute, & probitate alterius, quam ab ejusdem vita, & moribus concipimus, sequitur honorem esse virtutis umbram, honoreque præditum bona omnia, quæ ex societate proveniunt, sperare posse, adeoque felicitate frui. Justus enim censeri debet, atque beneficus, dignusque adeo non tantum, qui bona accipiat, sed & cujus in manus summa reip. negotia committantur; eo vero destitutus nulla, nisi mala, expectare valeat, cum omnibus insensus esse debeat, eoque prorsus omnibus commodis, & felicitate ipsa civili, privatus.

CAP. VIII. *De Passionibus.*

- I. **O**bservavimus virtutem in passionibus ad debita objecta dirigendis, debito modo componendis, debitaque ratione, & circumstantiis idoneis

idoneis exerendis, potissimum versari. Reliquum est igitur, ut earum naturam, usumque in quantum virtutem moralem respiciunt, breviter explicaremus, & quæ ad praxin pertinent, missis physicorum placitis de iis enarremus.

2. Est autem passio, sive affectus, motus hominis internus ex appetitu boni, aut aversione mali ortus.

Affectus, seu passionis nomine à voluntatis motibus decernitur, & quoniam affectibus hisce modo aliquo movemur, atque adeo patimur, passionem, quæ vero sanguinis nostri, & spirituum motus, mentisque adeo operationes subinde iisdem turbantur, perturbationes appellantur.

3. Motus hic nomine intelligo omne illud, quo animus, vel appetitus sensitivus ullo modo afficitur. Sunt enim in piorum animis in paradiso jam collocatis gaudium & lætitia de præsentis eorum felicitate, spes & desiderium de futura; & pariter in malorum animis à corpore separatis dolor de malis præsentibus, de futuris horror, de utrisque evitandis desperatio, sine motu corporeo.

4. Est inquam motus ex appetitu boni aut aversione mali ortus. Nec enim ab aliquo afficimur, sive ad aliquid inclinamur nisi sub ratione boni, nec aversum ab aliquo animum habemus nisi sub mali intuitu; quamdiu enim rem aliquam apprehendimus sine nota quapiam boni, aut mali, grati, vel ingrati, eam tantum cognoscimus, cum vero rem istam boni, malique aliquid nobis apportare concipiamus, appetitus illico consequitur, & se affectum erga rem istam commotione aliqua testatur. Hinc constat admirationem, ejusque spe-

cies non esse passiones proprie sic dictas, utpote quæ objectis contingunt, antequam cognoscamus, utrum grata fuerint, vel ingrata, bona, vel mala.

5. Ad affectus hosce excitandos requiritur ergo objectum, quod sensus, mentemve moveat, boni cujusdam, malive intuitu. Secundo, Facultas cognoscens objectum, ignoti enim nulla cupido, aut fuga, nullaue appetitus inclinatio esse potest, ubi nec boni, nec mali, hoc est nec appetendi cujuspiam, nec fugiendi cognitio est.

Hinc etiam sequitur, quod sublata ab appetitu sensitivo omni boni, malive cujusvis perceptione, tolli necesse est ab eodem omnes affectus, sive passiones, easque in spiritu, sive parte rationali tantum collocandas esse.

6. Porro tametsi omne bonum suapte natura amabile sit, unumquodque tamen speciatim illi amabile solum est, cui bonum, & congruum est, & quanquam omne malum fugiendum sit, speciatim tamen unumquodque illi solum fugiendum est, cui malum sit, sive incongruum; ut ergo commotio in appetitu excitetur, non sufficit præconcepta opinio, quod res aliqua bona sit, sed ultra exigitur, ut eum aliquo ad nos respectu, bona, aut mala sit, quatenus id, quod nihil ad nos attinet, nihil afficere nos potest.

7. Porro cum sciamus voluptatem esse aliquid non modo bonum, sed absolute tale, quatenus non propter aliud, sed sui gratia expetitur; molestiam pariter, & dolorem esse absolute malum, quatenus dolorem non propter aliud, sed propter seipsum evitamus; cætera autem omnia esse bona, vel mala comparate, quatenus bona, ma-
G
lave

lave non sunt, nisi in quantum voluptatem, aut molestiam pariunt, sequitur, ut cæteri omnes affectus, qui ob boni, malive opinionem in nobis excitantur, relationem aliquam habeant ad duos hujusmodi dominantes, extremosq; affectus, atque ab iis originem suam ducant. Enimvero voluptas, sive animæ elatio placidissima ejus constitutio est, quam sibi met quoquo modo consciscere cupiens, objecta quæq; ullatenus ipsam promittentia, amore, desiderio, spe, fiducia, audacia, aliisque comprehensionum modis prosequitur, iisque potitis, gaudio, sive lætitia, profunditur. E contra tristitia, sive animæ dejectio, gestus ejus maxime ingratus est, quæcunque igitur illam minantur, aut inducunt timore, odio, ira, fugaque, aliisque averfationum motibus, procul amovere studemus. De bono culpa nostra prætermisso, malove admissio, oritur in nobis pudor, & pænitentia, & quando nec mali amovendi, nec boni recuperandi spes ulla superest, desperatio. Cumque uterque hic affectus voluptatis, & tristitiæ ita excitetur ex boni, malive præsentia, ut suboriri etiam possit ob bonum, vel malum, gratum, vel ingratum, quod præteritum, futurumve sit, quatenus opinio tam bonum, quam malum præteritum ipsa memoriæ vi quasi præsens sistit, ac rursus idem bonum, malumve futurum providentiæ vi quasi instans adhibet; hinc duo nascuntur Generalissimi affectus, qui tria hæc tempora complectuntur, amor, & odium; amor nempe respiciens id bonum, quod parit, peperit, pariturum est voluptatem; odium id malum, quod molestiam, aut dolorem parit, peperit, pariturum est.

8. Est ergo amor affectus, quo animus noster propendet in rem opinione nostra bonam, seu voluptatis nobis, aut alteri effectricem. Oritur amor ex perfectione objecti; hæc enim objectum amore dignum constituit; ex beneficiis nobis præstitis; est enim malus animus qui dilectionem non vult impendere, pessimus, qui nolit respondere; ex propinquitate naturæ; utpote quæ alios nobis similes, & unam nobiscum carnem esse facit; denique ex similitudine morum; quæ enim in nobis ipsis amplectimur, ea in aliis amare par est. Amoris proprium est, ut qui illo afficiatur, rem amatam magni faciat, commendet, de illa frequenter, ac jucundè cogitet, de ea libenter loquatur, & audiat, ut ipsam incolumem velit, tutetur, servet, subire detrimentum doleat, prospere agere lætetur, ut ipsi coniungi, huic hære saltem præsentia, mente, aut spe præsentia futuræ, affectet.

Amor pro ratione objecti varia nomina induit. Si enim ex pulchritudine visa, seu oculis conspicua oriatur boni istius apprehensio, est amor proprie sic dictus; si ex pulchritudine ab intellectu apprehensa, dilectio; si proximum respiciat, ipsique bonum aliquod expectat, charitas, sive benevolentia dicitur, est enim benevolentia affectus, quo volumus illi, quem amamus, bonum quidpiam contingere; si consanguineos, si amor sit mutuus, amicitia.

9. Bonum si absens fuerit cupiditate, seu desiderio fruendi, aliisque exhibendi illud prosequimur.

Est enim cupiditas affectus, quo anima in rem, quam bonam apprehendit, absentemque sic ten-

dit, ut illi habendæ, fruendæque veluti inhiet.

Differt ergo ab amore ex eo, quod pro objecto semper habet bonum futurum. Amor autem indiscriminatim fertur in bonum præsens, præteritum, aut futurum. Secundo, Quod amor præcedat, cupiditas superveniat. Cupiditatem rem absentem respicere dicimus; tamethi enim dum rem præsentem habemus, eamq; possidemus, desideramus illam habere, & possidere diutius, constat tamen hoc desiderium spectare rem non quasi momento præsentem possessam, sed quasi possidendam tempore futuro. Cupiditas omnis ex indigentia oritur, unde eam sequitur inquietudo, & prosequutio, inquietudo, quod bono, quod cupimus, caremus; prosequutio, ut ad ipsius fruitionem pervenire possimus, & indigentiam nostram supplere; prosequimur autem spe illud obtinendi.

10. Est autem spes affectus animi, quo disponitur ad credendum illud eventurum esse, quod cupit.

Cum cupiditas, & spes individue pæne se habeant, unusque ex utroque affectus fiat, id, quod anima ad bonum habendum anhelat, cupiditatis sit, quod se illud habituram opinatur, & confidit, sit spei.

Ut desperatio timori, subsidiis omnibus præcisis, supervenit, ita spes cum iisdem pluribus, ac certioribus incitatur, in audaciam transit, atque in hoc affectu anima sensitiva intumescit, seque malo cuivis ingruenti intrepidam opponit.

Est enim audacia affectus, quo se anima concitat, & ad colluctandum cum difficultatibus, malisve, quæ superatum iri confidat, prorumpit.

Effe-

Effectus spei præcipuus est erectio animi, & alacritas ad agendum; quia enim spes est quædam futuræ voluptatis præsensio, ideo teneo animum ad futuram illius fruitionem erectum, seu quasi intentum, atque comparatum, est etiam laborum quasi lenimentum molestias omnes dulcore veluti prægustato condicens animumque ad quidvis necessarium agendum ita comparans, ut ad exequendum alacer, seu promptus, ultro-neusque evadat, nec ulla est in malis consolatio acceptior, quam si aliquid ostendatur, ex qua bonam spem concipere liceat. Bono, quod cupimus, præsentem, cupiditas evanescit, spes desinit, & gaudio de bono præsentem locum dant.

II. Est autem gaudium jucunda animi commotio ex fruitione boni, quod expetivimus. Hæc cum in vultu appareat lætitia, cum in gestibus, & voce hilaritas, & exaltatio, cum ob boni nostri opinionem ab aliis conceptam oriatur, gloria appellatur, cum ex rebus, quæ sensus corporeos suaviter afficiunt, voluptas. Gaudium omne sincerum ex iis oritur, quæ vel ad integræ naturæ conservationem, vel ad naturæ deficientis restitutionem, vel denique ad naturæ indigentis perfectionem conducant.

Gaudium de bono quodammodo præsentem esse dicimus; quanquam enim oriatur aliquoties ex boni præteriti recordatione, id tantum fit, quatenus memoria rem bonam præsentem sistit, spe insuper, & fide gaudemus, *h. e.* rei futuræ expectatione, sed quatenus fides illa est rerum sperandarum *in bonis*, & veluti substantia; spes firma meditatione saltem, & contemplatione rem veluti præsentem facit, & ante oculos ponit.

12. Amori opponitur odium. Est autem odium affectus, quo anima incitatur ad separandum se voluntate ab objectis, quæ ipsi videntur noxia, & ingrata. Distinguitur odium in scholis in odium simplicis aversationis, cujus objectum malum physicum esse potest, & in odium inimicitiae, seu cum malevolentia quadam conjunctum, cujus objectum semper debet esse malum morale.

Malum morale est semper odio dignum. Est enim divinae rectitudini sua natura contrarium, Deoque immutabiliter exosum; est etiam summo odio dignum, utpote quod summo non modo corporis, sed animi dolori, ex voluptatis summæ, bonique optimi perpetua jactura, & ex miseriis summis, finemque non habentibus, composito, nosmet exponit.

Facit hæc passio, ut nempe, qui ea afficitur, rem exosam despiciat, vituperet, de ea non nisi ingrate, & sinistre cogitet, loquatur, vel audiat, ut ipsam perditam exoptet, insectetur, abominetur, perire, ac subire detrimentum gaudeat, ut denique ab ea sejungi, abducique, nisi ut perniciem inferat, se summo opere contendat.

13. Cupiditati opponitur aversatio, quæ est affectus animi, quo se à malo impendente abducit, illudque fuga declinare conatur.

Aversum esse animum à malo præsentis agnoscimus, sed non ita, ut illud declinare, sed potius amovere conetur.

Objectum odii est malum simpliciter, aversationis, & horroris malum quatenus deforme. Effectus hujus aversationis sunt inquietudo, & recessio. Eo enim, quod malum futurum prospiciat animus, à quo aversus est, & eximi cupit, quiescere

escere non potest, priusquam illud declinaverit.
Fuga malum absens etiam è longinquo aspiciit,
metus malum in procinctu.

14. Est autem metus quædam animi depressio
ob superadditam opinionem, quod malum, à quo
aversi sumus, adventurum sit.

Oritur metus ex imbellicitate, quæ impoten-
tiam ad resistendum, & subjectione, quæ necessi-
tatem mali subeundi respicit.

Cum ergo in spiritum, seu animam rationalem
homo nullam habeat potestatem, nec ulli mortali
immediate animus subjiciatur, hinc ratio elucet
præcepti dominici *nolite timere eos, qui occidunt*
corpus, animam autem non possunt occidere, hinc
certum est Deum præcipue timendam esse, utpote
qui potest, & animam, & corpus perdere in ge-
hennam, Math. 10. 28.

Metus est vitæ humanæ utilis, quatenus in
medium confert, quid malo impendente, facto
opus sit, providere antea, & præcavere faciat,
mediaque inquirere, quibus aut malum evitetur,
aut minuat, aut levius feratur.

Cum vero suspicionibus incertis locum det,
consilia in incerto ponat, cum rationem pertur-
bat, ejusque suppetias impediat, cum denique
nos ad agendum lentos, & ineptos reddat, & quasi
exanimet, in vitium degenerat.

Augetur metus, Primo, Ex rei novitate, utpote
quæ nec exemplo, nec experientia nos armatos
invenit; Secundo, Ex objecti propinquitate, ut-
pote quæ malum quasi præsens; Tertio, Ex su-
bitaneo ejus adventu, tunc enim nos improvisos,
& consilio destitutos, adoritur. Præcipue vero
ex mala conscientia, utpote quæ id tantum ex-

pectat, quod meruit. Porro cum alias omnes tristitias ratio minuere, vel patienter ferre edoceat, conscientia malæ terrores ratio iustos pronuntiat, atq; adeo graviores reddit; *Malitia enim proprio teste condemnata est semper timida, & conscientia constricta, tristitia continuo præagit*, Sap. 17. 11.

Metus sine ulla expectatione rerum meliorum, desperatio est; instanti malo, quod metuebamus, oritur in animo tristitia.

15. Est autem tristitia ingrata animi commotio ob præsens malum, quod vel ipsi patimur, vel alii, quibus affectu conjuncti sumus, patiuntur.

Tristitiæ objectum debet esse aliquid vel re ipsa, vel apprehensione saltem nostra malum, in quo convenit cum odio, fuga, metuque.

Debet insuper esse malum, quæ præsens, in quo ab iis decernitur.

Tristitia hæc cum mala physica tantum respiciat, curandum est, Primo, Ut nunquam incassum sive cum nemini prodesse potest, ultra decori rationem protendatur; Secundo, Ut nobis detrimentum non inferamus ob mala istiusmodi, nec luctu nostro minuenda, nedum mutanda, juxta monitum sapientis; *Fili super mortuum effunde lacrimas, & quasi dira passus, produc luctum in diem unum, vel alterum, ne contumeliam patiaris, postea solamen admitte, à tristitia enim procedit mors*, Ecclus. 38. 17, 18. Tertio, Ut mundi dolor nos ad officia pietatis, aut gratias Deo agendas nunquam imparatos, aut inidoneos efficiat.

Tristitia, si diuturna sit, dicitur mæstitia; cum flere faciat, mæror; cum ejulare, lamentatio; cum fato functum respiciat, luctus; cum nos premat, angor; dum cruciat, dolor; cum corporis

vexationi conjuncta sit, afflictio; dum laboriosa est, ærumna; cum ex conscientia mali perpetrati oriatur, pœnitentia; cum ex ejusdem mali memoria animum intus lancinante, remorsus; cum ex malo aliis cognito, pudor; cum malum, quod aliis contingit, respiciat, commiseratio, appellatur.

De ira, & lenitate infra agendum est sectione de mansuetudine.

Ex brevi hac passionum *enayrapis* multa sequuntur scitu dignissima v. g.

16. Primo, Esse in nobis ultra animam sensitivam, divinius quiddam, quod de his passionum motibus judicium fert, mentem sc. quæ in virtute præditis eundem sensum judiciumque per omnes hæc commotionum vires constanter retinet, nec in consensum se abripi sinit, vel summe importunis passionum impetibus, sed ei, quod simpliciter optimum est, indefinenter adhæret. Sunt enim affectus, ut plurimum indefiniti impetus, qui in objecto prosequendo, aut fugiendo, modum nesciunt, ad voluptatem amplectendam, molestiam evitandam sepolito recti, praviq; justi, injustiq; discrimine, proclives sunt, nec quid huic, vel illi personæ, sed quid sibi gratum, vel ingratum, nec quid animo, sed quid corpori suave, nec denique futura incommoda, sed præsens commodum respiciunt. Est ergo ratio, quæ frena iis injicit, & modum ponit, quæ intra recti, justique limites eos coercet, quid officium nostrum, erga proximum, quid animi cura, quid denique mali futuri evitatio in iis exerendis postulet, ostendit.

17. Secundo, Esse in homine animam sensitivam à mente distinctam, & diversam. Hanc esse Philosophiam veterem Stoicorum discimus

ex

ex *Antonino* dicente tres esse hominis partes constituentes σῶμα, ψυχή, & νῦς, esse hanc *Platon*icorum sententiam ex *Plotino*, *Salustio*, *Nemesio* dicentibus hominem συν-

Lib. 3. SS. 16. L. 12.

SS. 3. *Salust. de Diis*, &

Mundo, c. 8. *Nemes. de*

Nat. Hom. c. 1. l. 5. c.

9. *Clem. Al. Strom.* 3.

p. 454. *Tatian* p. 450.

σύναι ἐκ τριῶν, σῶματος, & ψυχῆς,

& νῦς. Patrum antiquorum ean-

dem esse sententiam constat ex

Irenaeo dicente perfectum homi-

nem constare carne, anima, & spiritu. Est enim

juxta *Clementem*, & *Tatianum* σῶς ὁ ἄνθρωπος, & ψυχή, &

μεῖμα. Esse denique hanc philosophiam *D. Pauli*

suffragio confirmatam ex eo liquet, quod τὸ ἐν-

κλινεῖν ἡμῶν τὸ μεῖμα, & ἡ ψυχὴ, & τὸ σῶμα, inte-

grum hominem, h. e. spiritum, animam, & corpus

inculpate servandum velit in diem domini, 1 Thes.

5. 23. quod de carne concupiscente adversus spiri-

tum, & spiritu adversus carnem, Gal. 5. 17. lo-

quitur, inducitque carnalem hominem graviter

querentem de lege in membris suis repugnante legi

mentis suae, Rom. 7. 23. quod observante *Willisio*

in concupiscentiae affectibus aper-

tissime discernere est. Cum tamen

una res simplex, qualis est anima rationalis, sibi

ipsi adversari nequeat; Animam in conario ha-

bitare, illudque ex una parte ab anima, ex altera

à spirituum impetu, flatuque impelli, atque in

hoc consistere luctam illam, & conflictum inter

partem inferiorem, & superiorem, sive inter

carnem, & spiritum, esse inane commentum, &

merum somnium, vel cæcus videat.

Tertio, Esse in homine justis, injustisque, rectis

pravique interna, & naturalia principia, quod

quidem ex existimatione sui & despectu, ex satis-

factione, & acquiescentia in seipso, & pœnitentia,

tia,

tia, conscientiaque morfu, ex gloria, & pudore antea collegimus, ex commiseratione indigne, & præter meritum patientium, & indignatione eorum de causa, qui humani favoris gratia, immerito, & inique felices & prospere evadunt, colligamus; hisce enim passionibus monemur, tanquam ipsius naturæ voce, vel hominum communi iudicio esse aliquid æquum, & iniquum, quod demum, ex passionum moderamine juxta rationis præscripta decernitur. Hoc enim fieri non potest sine fixis boni, malique notionibus, rationis lumine discernendis.

18. Quarto, Hinc constat passiones non esse, juxta Stoicorum placita, eradicandas, sed tantum ad rationis normam revocandas; ita enim nulla mali fuga, odium nullum, metus nullus, nulla de malo perpetrato tristitia esset, siue pænitentia, nullus Dei Amor, aut virtutis desiderium, nulla ex bene factis lætitia, nulla denique ad agendum ex spe boni incitamenta; cum ergo ex sapienti numinis conoilio animus humanus in corpore commoraturus esset, indidit homini Deus hanc affectuum congeriem, ut iis veluti quibusdam stimulis, & calcaribus, amore nimium, desiderio, spe, gaudio ad bonum prosequendum incitaretur, iisdemque velut freno cohiberetur, ne in noxia rueret, nempe odio & aversione, metu, pudore, pænitentia, & conscientia morfu.

19. Sunt ergo passiones humanæ vitæ valde utiles, modo hæc duæ regulæ observentur.

Primo, Ut affectus ferantur ad objectum debitum, quod *de ratione* dici potest. Postulat ergo hæc *de ratione*, ut objectum amoris, desiderii, spei, gaudii nostri sit semper aliquid vere bo-

bonum, laudeque dignum, taleque quod ex natura, vel virtutis officiis deligere debemus. Objectum vero odii, averſationis, metus, doloris noſtri ſit ſemper vere malum, & nocivum, taleque quod ex principiis naturæ, & præſervationis ſui, vel ex pietatis, & Dei gloriæ, charitatis, aut juſtitiæ præceptis, debitum iſtarum paſſionum objectum eſſe queat.

Secundo, Ut affectus ſit commenſuratus objecti aut finis dignitati, h. e. ut ſummo affectu optima, maximaq; mediocri mediocria, minimoq; minima proſequamur, quod *μετριοπαδεια* appelletur, i. e. quod absolute, & ſui, non alterius gratia amore dignum eſt, id propter ſe amore proſequendum eſt, quod reſpective tantum, & alterius fruendi gratia amabile eſt, id eatenus tantum diligendum eſt, quatenus huic fini inſerviat; quod boni ſupremi loco habendum eſt, id ſummo amore, & deſiderio proſequamur; quod obſtat, quo minus eo fruamur, deſpectui habentes; quæ vero hanc vitam tantum reſpiciunt, affectu tantum mediocri, & ſubordinato amplectamur, id ſollicite curantes, ne unquam temporalis commodi vel obtinendi, vel retinendi gratia in diſcrimen veniat ſuprema noſtra felicitas. E contra quod absolute malum eſt, ita ut nunquam eligi poſſit, id ob ſe odio habendum; alia omnia prout ad immutabile illud averſationis noſtræ objectum tendunt; quod eſt malorum maximum, id odio gravifſimo proſequamur, alia tantum, quatenus huic malo noſmet obnoxios reddunt, quod ſumma, & perpetua miſeria nos opprimit, erga id animum ſumme averſum teneamus; quod autem eſt malum tantum phyſicum, hanc fragilem vitam

respiciens, id inter mala minora patienter, & animo erga Dei providentiam submisso, ferenda reputemus.

Hinc etiam facile est decernere, quam necessaria non oratori tantum, sed concionatori præsertim sit affectuum cognitio exquisita, ut sciat nempe, quibus mediis in animis hominum amorem virtutis conciliet, spiritualium bonorum desiderium accendat, spem in Deo erigat, & gaudium de bonis cœlestibus excitet; & contra eodem inltruat peccati perpetrandi summo odio flagrare, illud acerrime detestari, abs eo se fuga corripere, perpetratum vero summo luctu deflare, & sincera pœnitentia diluere, quod totum objecta, causas, & effectus harum passionum penitus scrutando optime præstabit.

21. Porro ex passionibus possumus apud nos ipsos æstimare, quanto in prætio habeamus virtutem, & pietatem, *τὸ ἀγαθὸν τὸ καλὸν*, nempe si ea, quæ huiusmodi sunt, ex animo diligamus, omni studio prosequamur, spem nostram in iis præcipue collocemus, de iis brevi potiundis, vel hic potitis potissimum gaudeamus, insigne virtutis, pietatis, & animi ad cœlestia anhelantis specimen in nobis habemus. Hoc enim arguit inferiorem animæ partem in consensum rapi à superiori totumque hominem igneis quasi affectuum quadrigis, Eliæ instar, usque ad cœlum, Deumque subvehi; idemque de rerum turpium fastidio, animoque à peccati illecebris alieno iudicium, ex oppositorum affectuum motibus feramus. Nec enim aliud exigit hoc de nobis ipsis periculum sive experimentum, quam ut generales harum passionum effectus ad objecta specialia applicaremus, v. g. Qui

Qui odio aliquid prosequitur, rem exosam despiciat, de ea sinistre cogitat, ipsam perditam exoptat, insectatur, abominatur, perire, & subire detrimentum gaudet, denique ab ea sejungi, abducique summo opere contendit.

Ego peccatum despectui habeo, sinistre de eo cogito, id perditum exopto, perire, & in me subire detrimentum gaudeo, ab eo sejungi, abduci me summo opere contendo.

Ego igitur peccatum odio prosequor.

22. Ad hæc ex affectuum motibus erga res seculi præsentis, facile est iudicium ferre de affectu nostro erga res spirituales, & cœlestes; nempe ex amore sponsi erga sponsam, filii morigeri erga parentes, avari erga res mundi, de sinceritate amoris nostri erga Deum, & virtutem. Ex cupiditate, qua flagrant mundani erga res fluxas, & caducas, de animo ad veras divitias, & sempiterna bona aspirante; ex gaudio, quod voluptatis dulcedine cupiunt Epicurei, de gaudio in rebus spiritualibus, virtutisque officiis sincere posito, certum, & exploratum iudicium feramus; eosdem nimirum motus, eademque studia erga nobiliora hæc mentis, & fidei objecta in nobis percipiendo, quæ alii exercent erga hæc sensuum objecta.

23. Est demum hoc de statu animi nostri iudicium eo magis æstimandum, quod vix ullum errori locum relinquit. Cum enim in aliis plerisque perceptionibus decipi proclive est, nullus locus deceptioni est, quoad passiones; quia tam propinquæ, & intimæ animæ nostræ sunt, tantaque spirituum agitatione conjunctæ, ut fieri non possit, quia eas sentiremus, unde mirifica illa pax animi,

mi, & tranquillitas erecta, spes, fiducia, permanensq; dulcedo, & voluptas, quæ ex sensu virtutis adamatæ, omnisq; studio cultæ proficiscitur, non solum supra breves illas, & evanidas carnis voluptates, quæ cito pœnitentiæ, & animi cruciatibus dant locum, sed etiam supra omnes speculationes philosophicas, cum ab aliis causas tum maxime quod de speculationibus & deliciis in opinione ut plurimum fitis, dubitare quis possit; de passionibus nulla subesse possit dubitatio. Idemque de peccati moribus, & conscientie malæ tormentibus, & perturbationis eadem de causa judicandum est.

CAP. IX.

De Vitio, sive Peccato.

1. **I**Nter peccatum, & vitium hoc interest, quod peccatum, actum, vitium vero, habitum malum significat.

2. Est autem malum morale, sive peccatum, privatio rectitudinis illius, quæ debet inesse creaturæ rationali, sive *ἀρετή*, i. e. privatio conformitatis cum lege.

3. Quanquam autem præcepta immediate, & per se de habitibus non ferantur, consequenter tamen, & mediate ipsos habitus respiciunt, quatenus nimirum actionum principia sunt. Qui enim actionem virtutis à nobis exigit, ea consequenter, exigere censendus est, quæ ad actionem istam exercendam nos idoneos, beneque dispositos

positos reddunt; eaque prohibere, quæ impediunt, quo minus eam præstemus, *b. e.* animum ad virtutem bene dispositum requirere, abs ea abhorrentem, vetare. Qui actionem malam prohibet, ea pariter prohibere censendus est, quæ nos ad eam perpetrandam proclives reddunt, & instigant, quod præstant mali habitus. Ubi ergo est permanens privatio rectitudinis, quæ animo inesse debet respectu virtutis amplectendæ, aut peccati evitandi, ibi est vitium, seu malus habitus; ubi hæc rectitudo actui tantum deest ex defectu scientiæ, considerationis, animique intentionis, aut impetu subitaneo passionis contra inclinationem animi nos ferentis, ibi est peccatum tantum actuale.

Actus peccati potest cum habitu virtutis consistere, ut constat in mendacio *Abrahami*, *Jacobi*, in diffidentia *Davidis*, *Zachariæ*; habitus vero malus, cum dicat intrinsece animum à virtute alienum, cum eo consistere non potest. Actionem malam facere potest vir non malus, habitu malo præditus esse non potest. Id enim cor malum, atque ad vitium proclive, Deique timore vacuum ostendit. Hinc certum est originalem quandam labem humanum genus pervasisse, cum simus omnes à virtute alieni à natura, ad vitium, heu nimium proclives; hincq; humanam ex ortu suo miseriam, hinc gratiæ, seu *παρανοιας* necessitatem, ut idonei simus, qui cum Deo conjungamur, eumq; debite colamus, facile est decernere.

4. Esse autem malum morale (secundum id, quod est malum) privativum, ex eo patet, quod actio nulla potest dici mala, nisi in quantum deficiat objecto, fine, aut circumstantiis bonis, quo-

quorum nullum ipsam substantiam actus attingit; defectus autem boni positivi debiti, privatio est. Porro cum res quævis sit præcise mala naturaliter, quia caret aliquo bono sibi à natura debito, nec possit esse mala sub eodem genere, sublato istiusmodi defectu, idem de malo morali dicere par est. Denique omne positivum potest fieri à Deo; causa suprema omnis entis, sive positivi; malum autem morale non potest fieri à Deo, & proinde non est positivum.

5. Peccatum aliud commissionis dicitur, aliud omissionis. Peccatum commissionis fit contra præceptum negativum actum prohibens, unde actum necessario postulat. Peccatum omissionis fit contra præceptum affirmativum actum postulans, unde omissionem actus cuiusdam in se includit.

Cum vero homines nunquam aliquod bonum omittunt, nisi ex aliqua causa, sequitur omne malum omissionis oriri ex aliquo malo commissionis, puta ex voluntate actionem, cum sit facienda, omittere statuyente, vel aliud imperante, quod cum actione præstanda consistere non potest, quorum utrumque malum est. Nam primo actus voluntatis prior habet malum objectum, viz. omissionem actus boni, atque adeo est malum ex objecto; actus posterior habet malam circumstantiam, utpote qui eo ipso tempore exercetur, quo præceptum de actu bono exerendo adimplendum esset, habet ergo, malam circumstantiam. Uterque est causa peccati omissionis, prior directe, posterior indirecte; quando autem actus est causa omissionis culpabilis, culpabilem eam esse, i. e. peccatum, necesse est.

6. Præceptum affirmativum id dicitur, quod aliquam operationem exigit, negativum, quod cessationem ab opere, atque id præcipue considerandum est, non autem forma verborum, qua aliquid præcipitur; unde præceptum de jejunio observando est sensu negativum, quia cessationem ab opere postulat; præceptum de precibus non omittendis, affirmativum est, quia actum præcipit.

7. Malum commissionis non ideo dici potest positivum, quia id, quod ibi prohibetur, est positivum, fiatque transgressio faciendo id, quod prohibetur, id enim utrumque contingit, quoniam actui isti positivo, ita quatenus prohibetur elicito, privativum aliquod, puta defectus boni objecti, siue circumstantiæ necessario cohæret.

8. Secundo, Peccata, juxta *Augustinum*, sunt animi, oris, vel operis; animi ea sunt, quæ complentur in ipsa ratione, aut voluntate, seu affectibus, ut hæresis, invidia, desperatio, odium Dei; oris, quæ consummantur in sermone, ut detractio, falsum testimonium, perjurium; operis, quæ actu extrinseco perficiuntur, ut furtum, adulterium, homicidium.

Notandum est autem divisionem hanc non esse per se peccatorum specie differentium, sed tunc solum cum peccatum animo compleatur, & per os, aut opus fiat novum; puta ex infidelitate, blasphemia, ex odio, homicidium. Quoniam enim ex corde os loquitur, manusque operatur, subinde fit, ut sermo, & opus malitiam suam habeant tantum ex animo, sintque tantummodo externus ejusdem effectus.

9. Tertio,

9. Tertio, Peccatum vel immediate repugnat virtuti religionis, & dicitur peccatum in Deum; vel officiis justitiæ, aut charitatis erga alios, & dicitur peccatum in proximum; vel denique amoris erga nos ipsos, vel *αγαπᾶν*, quam exercere debemus in rebus, quæ nos ipsos respiciunt, & dicitur peccatum in seipsum. Divisio hæc fundatur in sacra Scriptura instruente, nos *ut sobrie, juste ac pie vivamus in hoc seculo*, Tit. 2. 11, 12. & Sapientia, tribus canonibus, juxta *Philonem*, quæ expetenda, quæ fugienda sint, examinante *τῷ πρῶτῳ φιλοδία, ὃ φιλαίτη, ὃ φιλανθρώπου*, Cap. *Quod omnis Probus Liber* p. 679. C.

Cum autem Deus sit summum hominis bonum, cumque charitatis, & justitiæ munera proximo exhibenda præcipiat sub nostræ felicitatis dispendio, sequitur omne peccatum cujuslibet contra Deum, & proximum, esse consequenter peccatum contra seipsum, & omne peccatum contra seipsum, & proximum, esse pariter peccatum contra Deum.

10. Quarto, Cum actio mala in spirituali materia versetur, delectationemque habeat tantum internam, ut Superbia, Hæresis, &c. peccatum spirituale in Scholis appellatur; cum in materia externa, & sensibili versetur, ut Furtum, Adulterium, carnale dicitur. Distinctionem hanc probat Apostolus jubendo nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus nosmet purgare, 2 Cor. 7. 1.

Est tamen notandum, juxta D. Pauli Theologiam, opera spiritus ea tantum dici, quæ à Spirituali principio proveniunt, sive ab homine vitæ spiritualis opera exercente; carnalia ea omnia appellari, quæ ab homine naturali, & *ψυχικῶ*

proveniunt, & ad quæ τὸ ἐρεθισμὸς τῆς σαρκὸς, sive carnalis concupiscentia nos provocat, hæreses nimirum, quatenus ex gloriæ cupiditate, spe lucri, aut metu eorum, quæ carni adversa sunt, oriantur. Idololatria, quatenus inter gentes non tantum cum Imaginum cultu, sed cum ebrietate, & impudicitia conjuncta esset.

II. Quinto, Peccatum dividitur in mortale, & veniale, de qua distinctione notandum est.

Primo, Nulla peccata venialia dicenda esse, quoniam ex legis rigore mortem æternam non merentur; quælibet enim legis divinæ

Gal. 3. 10. violatio ex sua natura nos maledictioni obnoxios reddit, sed tantum quoniam per Dei misericordiam æterna morte non puniuntur. Quæ enim ex gratia remittit Deus, ea, si stricto jure nobiscum ageret, veniam non obtinerent.

Secundo, Nulla peccata vere pænitenti mortalia esse dicenda; est enim sinceræ pænitentiae effectus σωτηρία.

Tertio, Potest tamen hæc distinctio admitti, quatenus effectum peccati respiciat sub lege gratiæ, docendo quædam peccata etiam sub lege gratiæ nos iræ divinæ obnoxios, mortisq; æternæ comminationi subjectos reddere, qualia sunt opera carnis à *D. Paulo* enumerata; quædam vero cum Dei favore, ac vitæ æternæ spe probe consistere.

Peccata hoc sensu venialia à mortalibus ergo differunt.

Primo, Ratione effectuum; peccato enim mortali fædus gratiæ violatur, & interrumpitur, veniali non.

Secun-

Secundo, Ratione obligationis : tenentur enim fideles, etiam juxta *ἐπιταγήν* Evangelicam, à peccato mortali abstinere sub periculo mortis æternæ, nec tamen obligantur, sub eadem pœna, sine peccato veniali vivere.

Tertio, Ratione virium, quas per gratiam Dei habemus ad hæc peccata evitanda. Fieri enim potest, ut homo regeneritus vi, & subsidio gratiæ partim internæ, quæ habitualis dicitur, partim externæ, sive assistentis, quam gratiam auxilii Specialis appellant, vitet illa carnis opera, quæ in fœdere Evangelico mortalia recensentur, leviora autem peccata, quæ venialia appellantur, nullus sanctorum per eam gratiæ mensuram quam iis in hac vita Deus concedere solet, continuo evitare potest.

Quarto, Ratione pœnitentiæ ad eorum remissionem requisitæ, nempe ad expurgandum peccatorum mortalium reatum requiritur, specialis eorum agnitio, specialis dolor, & contritio, pœnitentia singularis, & ab omnibus hujus generis peccatis in posterum cessatio : ad reatum peccati venialis amovendum generalis tantum corruptionis nostræ confessio & quotidianum pœnitentiæ exercitium, cum cura de iis in posterum pro viribus nostris evitandis, juxta Psalmistæ orationem, *Ab occultis munda me Domine, a contumeliis cohibe servum tuum*, Psal. 19. 12.

12. Postulat creaturæ rationalis restructio, & perfectio, ut ea omnia agat, quæ rationis rectæ dictamini conveniunt, atque ab iis omnibus abstineat, quæ rationi adversantur. Est Rom. 1. 27.
ergo peccatum omne contra naturam, quatenus rationis rectæ principiis repugnat. Sunt

tamen peccata specialia, quæ *κατὰ φύσιν* stricte appellantur, qualia etiam ea omnia reputentur, quæ luminis naturalis apertis principiis contradicunt.

13. Rectitudo hæc eatenus homini inesse debet, quatenus vires istas, & facultates accepit, quæ ad eandem conservandam sufficiunt; nec enim peccatum potest esse id, quod sub nostra potestate non cadit, nec petere prudenter possumus, ut vel id nobis à Deo remittatur, vel ut abs eo conservemur integri, atque illibati, quod nobis accidit necessario.

14. Quanquam autem nullum in individuo peccatum assignari possit, à quo nos salvos, & incolumes præstare facultatis nostræ, divino auxilio adjunctæ, non fuerit, ea tamen est humana infirmitatis conditio, quæ ipsum non patitur continuo ab omni peccato immunem esse.

15. Peccati causa efficiens non potest esse Deus, ejusdem ultor, utpote quod ab ejus infinita puritate, summaque rectitudine quam maxime abhorret, atque hinc sequitur, Primo, Deum non posse hominem ad peccatum impellere, determinare, sive quomodolibet peccati necessitatem ei inducere. Qui enim ita cogit ad peccandum, quocunque modo id faciat, is non modo peccati author est, sed solus author, adeo ut qui ab ipso impellitur, & necessitatur, eo ipso à culpa immunis sit, quod impellitur, nec odio habere possit Deus illud peccatum, ad quod nos invitos impellit. Secundo, Non posse Deum, quod factum impossibile nobis est, præcipere, aut quod factum necessarium prohibere, sic enim peccandi necessitatem nobis induceret; nec enim, quod factum impossibile est, fieri potest, nec quod factum necessarium,

rium, evitari. Tertio, Non posse Deum cor hominis interno aliquo afflatu excitare, inclinare, sollicitare, seu ad peccandum allicere. Sic enim ad illud agendum homines ipse excitaret, quod fieri nollet, immo quod odio perfecto prosequitur, ad id secreto excitaret, à quo gravissimis minis omnes deterret.

16. Non potest Deus, nulla in homine præeunte causa meritoria, subtrahere, sive negare ei auxilium peccato evitando necessarium; sic enim ut homo peccet, efficeret, cum nihil ultra requiratur, ut peccet necessario.

17. Deus non potest dici Author peccati, Primo, Quia non impedit peccatum, cum possit. Non enim tenetur illud impedire, sed tantum ne nobis, sine nostra culpa, necessarium evadat, efficere, Immo in eo potius quod peccata permittit, legem causæ primæ exequitur, quæ postulat, ut creaturam liberam libere agere permittat. Nec secundo, quoniam quædam decernat, aut prænuntiet, puta Messie mortem, Jude prædicationem, quæ sine hominum pravitate perfici non possunt. Ad hoc enim opus non est, ut Deus quicquam ad hanc hominum pravitatem conferat, sed tantum, ut eam, quam in homine futuram videt, non impediat. Nec tertio, quoniam homines dicitur quandoque tradere in mentem reprobam, atque eorum corda indurare, aut demum eorum peccata peccatis punire; hoc enim, dicente *Augustino*, non facit *impartiēdo malitiam*, sed non *impartiēdo gratiam*. Est enim ad hæc omnia ex parte Dei nihil aliud necessarium, quam ut homines improbitati eorum sponte susceptæ relinquat, auxilium iis suum, quo prius non ut-

tebantur subtrahat, eaque omnia spreta, & neglectui habita remedia tollat, quibus hæc animi contumacia, cordisque durities emolliri possit, Satanae demum, cui se sponte captivum tradidit peccati mancipium, in solidum relinquat, ut eam animi pertinaciam alat, augeatque. Si enim homines, cum vel à Deo invitentur, ipsisque auxilia subministrantur, ægre flectuntur in melius, quid fieri cogitemus cum auxilio divino destituti, ubique animarum suarum hosti pateant? Nec denique peccati Author dici potest, prout concurrat cum peccati actu, quod quidem facere videtur non quoniam cum eo simul agit, sed quia virtutem agendi ipsis causis communicat, atque in iisdem conservat, adeo ut non sit opus claudicationis hic exemplo uti.

18. Peccati causa efficiens directa non potest esse ipse Diabolus, utpote qui iis duntaxat objectis, aut incitamentis, quibus resistere possit voluntas, inter tentandum uti valeat, non autem voluntatem cogere, quod si faceret, actio non esset libera, nec laude aut vituperio digna, adeoque peccatum non esset, frustra que esset contra illum actio, prout Scriptura postulat,

Eph. 6. 11.

Jacob. 4. 7.

1 Pet. 5. 9.

cum omnis vincendi ipsum spes tunc protinus ablata esset, nec esset cur Diabolum exultimarem peccatorum omnium nostrorum causam indirectam, cum intra nos habemus fomitem malorum, heu! nimium feracem, & Jacobum docentem novimus *Unumquemque tentari à propria concupiscentia*, Jacob. 1. 14. 19.

19. Est ergo causa efficiens (seu potius deficiens) peccati propria & directa, defectus animæ rationalis, in facultates inferiores, earundemque

motus

motus imperium plane despoticum habentis. Cum enim μέγ & ἡγεμονικόν ea libertate indutum sit, ut vel in melius flecti possit, vel in deterius (unde & αὐτεξέσιον appellatur) brutisque animi sensitivi motibus vel imperare, vel iisdem parere, in eo peccat, quod suo non rite fungatur officio, sed patitur se ab appetitu sensitivo transversum agi, atque præsentis, ejusque apparentis boni spe, à veris, solidisque, atque in æternum duraturis abripi, cumque in eo deficit à perfectione debita, peccati causa deficiens appelletur.

20. Peccati effectus sunt pœna, reatus, macula.

21. Pœna est quodvis genus mali naturæ alicujus ingratum, & propter culpam debite inflitum, quo vel emendetur is, qui injuriam intulit, vel à consimili peccato abstineant alii, vel ei ipsi, qui læsus est, dampnum aliquo modo resarciatur.

22. Requiritur ergo ad pœnam, Primo, Ut punitum aliquo bono privet, ipsique ingratum quidpiam infligat; Secundo, Ut propter culpam infligatur, quid enim rationi magis absonum quàm pœnam, ob culpam nullam, infligere? aut quæ vindicta noxæ, ubi noxa nulla, nihilque vindicandum est? Tertio, Ut sit Naturæ patientis contraria quia est malum patientis.

23. Hinc sequitur, Primo, Pœnam proprie dictam habere locum tantum in creaturis intelligentibus, utpote in quibus solis peccatum reperitur. Secundo, Pœnas purgatorias esse nullas, utpote quæ, juxta Pontificiorum hypothésin, fidelibus, quorum peccata remissa sunt, infligi solent: quid enim cum justitia pugnat vehementius quam ut eum, cujus culpa nulla est, pœna gravissima afficias? Pœna medicinalis licet ordinetur

tur ad bonum utile, atque ita mali rationem non habeat, semper tamen supponit culpam, quia malum infligit; est autem mali omnis causa peccatum.

24. Cum pœna intendat emendationem peccantis, æquum est, quod ei innotescat causa, ob quam infligatur; nec enim ad culpam in posterum evitandam ea unquam valebit pœna, quam eam ab causam infligi suspicari non possumus.

25. Hinc sequitur non posse animas nostras præexistentes in corporis hoc ergastulum includi in pœnam anteaactorum scelerum, quod velit hypothesis Origeniana, cum nullo indicio constare possit nos antea extitisse, vel scelus aliquod perpetrasse.

26. Peccatum ipsum secundum se non potest ita esse pœna alterius peccati, ut Deus ob culpam præcedentem velit peccatorem ad aliud incitare, vel inducere; Primo, Quia Deus nullo modo est Author peccati; Secundo, Quia culpa est voluntaria, pœna involuntaria, peccator potest impelli ad pœnam, non autem ad culpam. Tertio, Quia culpa consistit in actione, pœna in passione. Nemo autem pati potest culpam. Denique pœna est objectum iustitiæ, ac proinde potest directe appeti, & intendi; non autem culpa.

27. Peccatum in se Dei bono aliquo modo adversatur, pœna autem creaturæ bono tantum, unde ne minimum quidem peccatum est admitendum, quamvis maxima pœna eo facto vitari possit, aut maximum bonum procurari.

28. Reatus est obligatio ad pœnam subeundam, seu morale debitum, quod ex peccato nascitur.

Hic autem observandum est posse aliquem duobus

bus modis obligari ad pœnam, nempe ob culpam à se, vel ab alio commissam, cuius satisfactionem in se recipit; prior obligatio supponit in patiente reatum, pœna autem vicaria postulat in patiente immunitatem à reatu personali. Si enim ipse reus esset, non alterius, sed criminis proprii pœnas lueret. Hinc sequitur Christum, se vadem pro nobis subsistentem, reum pœnæ minime fuisse, quia non contraxit obligationem ad pœnam ex propria culpa.

29. Peccati reus est non tantum is, qui in sua persona id perpetrat, sed Primo, Qui mandat, suadetve, utpote qui se id velle ostendit, quod coram Deo est facere. Secundo, Qui ullo modo peccato cooperatur; (est enim is causa sociæ) cooperamur autem consentiendo malo, consulendo, auxilium præbendo; hæc enim indicant velle nos malum fieri. Tertio, Qui omittendum aliquid facit, aut faciendum omittit, ex quo sequitur peccatum sui, vel proximi; est enim causa moralis peccati, qui non adhibet debitam diligentiam ad illud vitandum, quique peccare non vetat, cum possit, & teneatur, jubet. Denique qui peccatum jam commissum suo assensu approbat, utpote qui indicat peccatum illud voluntati suæ jam placere.

30. Macula demum est pollutio illa spiritalis, quæ peccatorem suo honore, & nitore privat, eumque vilem coram Deo reddit. Maculam hanc scholastici ad hunc modum illustrent. Macula corporis proprie dicitur privatio nitoris corporis; cum ergo virtus, & rectus ordo rationis nitor, & splendor animæ dicatur, quatenus reddit animam Deo gratam, & acceptam, sicut nitor

cor.

corporis reddit illud aspectu jucundum, privatio virtutis, & recti ordinis rationis, animæ macula dicenda est.

Ex peccato maculam quandam oriri patet ex omnibus iis Scripturæ locis, quæ nos peccato pollui, & inquinari indicant, quæ peccata sordibus comparant, quæ peccatum *σπίλον* i. e. maculam appellant, *Eph. 5. 27.* à peccato immunem *ἀσπίλον* quæ hominem à peccato ablui, mundari, purgari postulant, *Act. 22. 16. 1 Cor. 6. 11. 2 Cor. 7. 1.*

C A P. X.

De Circumstantiis, aut Rationibus, quæ Peccatum minuunt, augentve.

I. **Q**uantitas peccati major, minorve est, quo reddat actionem magis, minusve voluntariam, aut rationis distamini repugnantem.

Esse enim voluntarium est conditio peccato in genere adeo essentialis, & necessaria, ut sepositis omnibus aliis circumstantiis, peccatum quodcumque eatenus majus, minusve æstimandum est, quatenus magis, minusve participat de voluntario.

2. Fertur autem voluntas in malum, Primo, Potissimum ob defectum intellectus bonum quod eligendum, malumve quod evitandum esset, hanc de-

debite monstrantis, & quoniam hoc in casu ex ignorantia præcipue labimur, istiusmodi lapsus peccata ignorantiae appellantur; Secundo, In sequiorem partem aliquoties trahitur voluntas ob impetum passionum subito erumpentium, & consensum voluntatis veluti extorquentium, matura deliberatione nondum præmissa, vel penitus ex animo excussa; quæ quidem peccata, quoniam inopinato nobis obrepunt, peccata surreptionis, & quoniam ex carnis infirmitate oriuntur, peccata infirmitatis nuncupantur. Denique voluntas subinde fertur in malum contra dictamen rationis aliud suadentis, factique malitiam præ oculis consulto proponentis; ejusmodi peccata, quoniam ex voluntatis depravatione suam potissimum ducunt originem peccata voluntaria, quoniam contra officii nostri notitiam fiunt, peccata contra conscientiam, quoniam ex præsumpta malitia, peccata præsumptionis, quoniam ex voluntate imperio rationis, Deique authoritati refragante, peccata rebellionis, & peccata elata manu commissa, & quoniam ex animo arroganter se Divino consilio opponente fiunt, peccata superbix appellantur.

Ut ergo hoc caput feliciter expediamus, agendum est

Primo, De Voluntario, & Involuntario in genere;

Secundo, De Ignorantia, ejusque Influentia in actus moralitatem;

Tertio, De Peccatis Infirmitatis, sive de Impetu Passionum peccatum minuente;

Quarto, De Peccatis ex Malitia, seu Voluntatis Protervia, Malove. Habitu ortum ducentibus.

SECT

SECT. I.

De Voluntario, & Involuntario.

1. ESSE voluntarium nihil aliud est, quam produci à voluntate, quatenus voluntas est, esse liberum est produci ab eadem, quatenus libera est, quæ duo differunt bifariam. Primo, Quia voluntarium necessitatem admittit, puta in Angelis, Sanctisque in bono confirmatis, atque in motibus animi indeliberatis; liberum vero necessitatem excludit. Secundo, Quia habent rationem formalem distinctam; esse enim agens voluntarium est quædam perfectio intrinseca, & essentialis homini semper, & omni statu, & extra tentationis periculum posito, conveniens esse liberum agens est denominatio extrinseca sumpta ab indifferentia voluntatis, positis omnibus requisitis ad agendum, vel non agendum, & convenit tantum homini in statu luctus, & periculi constituto, & tentationibus adhuc obnoxio.

2. Dico actiones quasdam Angelorum, & Sanctorum in bono confirmatorum, voluntarias esse potius, quam liberas; nec enim actus dilectionis Dei in iis liber est quoad specificationem, quoniam contrarium eligere non possunt; nec quoad exercitium; quoniam Deum non possunt non amare; idemque de actu odii, & malitiæ in demonibus iudicandum est.

3. Involuntarium, sive invitum per vim, id tantum dicitur, cujus principium est extra agentem,

tem, adeo ut is, qui agit, nihil adjumenti ex propria voluntate conferat ad actionem, sed vis externa adeo fit causa, & principium ejus, ut, qui vim patitur, nihil opis, operæve conferat ad actionem, immo ne consensum quidem; ut in corpore per vim erga Idolum flexo: hæc vis actionem prorsus involuntariam atque adeo reatu liberam facit, nec mihi, sed vim inferenti tantum tribuendam.

4. Ut ergo aliquid vi factum, eaque ratione involuntarium judicetur, non sufficit id ab externa profectum esse causa, sed ita oportet esse factum, ut ad id nihil ejus voluntas contulerit qui per violentiam agere, vel potius pati dicitur. Potest enim alioquin fieri, ut quis ab externa causa, principioque feratur, sed tamen libens, & volens, utpote ad motum illum, impulsusque consensum adhibens.

5. Voluntarium, ex opposito, id dicitur, quod voluntate consentiente fit, aut non fit. Addo aut non fit, voluntarium enim potest esse sine omni actu, veluti cum quis scienter omittit volitionem ejus rei, quam possit, & debeat velle.

6. Agenti quoad actus extrinsecos potest vis inferri, voluntati neutiquam; est enim velle inclinare ad aliquid, appetere aliquid, violentum omne est contra inclinationem, nullum ergo violentum, in quantum violentum est, potest esse voluntarium. Potest voluntas impediri, quo minus actum externum exerat, ad quem vehementer inclinatur; ad actum intrinsecum eliciendum inclinationi ejus, tunc cum elicitur, repugnantem, cogi non potest.

7. Voluntarium est vel pure voluntarium, vel mixtum.

Pure

Pure voluntarium id dicitur, cujus sola voluntas est causa, nullo extrinseco ad volendum id, quod alias nollemus, impellente, estque directe, vel indirecte voluntarium.

8. Voluntarium directe id dicitur, quod procedit ab appetitu ejus tanquam à causa efficiente, ut cum quis vult agere, quod agit, aut non agere, quod possit; vel quod sic à voluntario pendet, ut voluntas positive efficiat illud, sitque principium ejus: Omissio actus, quem sciens, & volens quis omittit, est directe voluntaria. Est enim causa ejus positivus actus voluntatis.

9. Indirecte voluntarium id dicitur, quod non procedit à voluntate, sed tantum dependet ab ea, quatenus voluntas, cum possit, & debeat, actionem non impedit, sed fieri permittit.

Dico cum voluntas possit, & debeat. Duo enim ista conjungenda sunt, ut actio omissa indirecte, & moraliter voluntaria appelletur, sic v. g. Si nauta cum sociis ludente, navis submergeretur, tametsi quilibet eorum potuisset navem gubernare, nauta solum eam submergere dicendus est, quia is solum non modo potuit, sed etiam debuit eam gubernare. Porro voluntas tunc etiam consentire actioni virtualiter dicitur, cum eam, quantum potest, non impedit; v. g. Si Stuprum virgini inferatur, non quidem consentienti, sed nec resistenti, quantum poterat, & debebat, stuprum illud est voluntarium; contingit enim ob defectum voluntatis imperium habentis in actum resistendi extrinsecum.

10. Actio mixta ex voluntario, & involuntario, ea dicitur, quæ fit contra inclinationem hominis generalem, & naturalem ex speciali ratione.

ad id voluntatem movente, ut projectio mercium in mare ad naufragium evitandum, amputatio brachii gangræna corrupti metu mortis, martyrium, quod metu majoris mali, aut spe præmii sempiterni lubenter patimur.

SECT. II.

De Ignorantia, ejusque Influentia in actionis Moralitatem.

1. **I**gnorantia est defectus scientiæ in subiecto capaci; ignorantia hæc in rebus naturalibus, quas scire non obligamur, Physica appellatur; si vero Mores respicit, quos ad prudentiæ normam dirigere tenemur, Moralis dicitur.

Cum desit actioni hominis voluntas consentiens, actio dicitur invita; atque involuntaria, cum desit eidem intellectus notitia, actio dicitur inscienter facta.

2. Ignorantia hæc dividitur, Primo, In Ignorantiam Juris, & Facti. Ignorantia juris est ignorantia legis aliquid jubentis, aut prohibentis, ut in exemplo *Jonathanis* de melle gustantis, 1 *Sam.* 14. 27. Ignorantia facti ea est, qua ignoratur factum aliquod esse contra legem, qualis fuit ignorantia *Jacobi* cum *Lea* non nupta congregientis; nesciebat enim se cum *Lea* dormiisse; *Abimilechi* *Abrahami* uxorem sibi fumentis, nec enim sciebat eam cum *Abrahamo* matrimonii jure conjunctam fuisse; & *Pauli* summo pontifici maledicentis, *Nesciebam*, inquit, *quia princeps esset Sacerdotum*, Act. 23. 5.

3. Dividitur secundo ignorantia in Vincibilem, & Invincibilem moraliter. Ignorantia In-

vincibilis moraliter ea dicitur, quæ, adhibita omni diligentia morali, superari non potest, qualis fuit Ignorantia *Abimelechi* de *Sara Abrahamum* interrogantis. Ignorantia hæc excusat à peccato; facit enim ut quis ignoret actionis malitiam, atque adeo reddit actionem non voluntariam, imo facit actionem honestam esse respectu agentis, quoniam ibi est voluntas honeste agendi sine ulla circumstantia mala, seu quam tenebatur evitare. Ignorantia Vincibilis est ea, quæ adhibita debita diligentia evitari, aut superari potuit; ut enim ignorantia sit vincibilis duo tantum requiruntur, Primo, Ut sit eorum quæ scire potuimus, quæq; adeo adhibito studio vinceretur; Secundo, Ut sit eorum, quæ scire debebamus vi præcepti cujusdam, cujus obligatio nobis nota esse potuit.

4. Et quanquam debitam diligentiam in indivisibili consistere dicendum non sit, pro certo tamen statuatur eam non adhiberi, Primo, Cum non adhibeamus eam diligentiam, quæ rei naturæ, & dignitati respondeat, *h. e.* in rebus summe necessariis summam, in spiritualibus majorem, quam in temporalibus; Secundo, Cum non adhibeamus eam, quam viri prudentes, pii, & salutis suæ providi in rebus magni pretii dignoscendis adhibere solent; Tertio, Cum ea non utamur, quam in rebus minoris momenti dignoscendis, obtinendisque adhibemus; Quarto, Cum ea non utamur, quæ cum vocationis nostræ necessitatibus, & secularibus negotiis consistere possit. Cum denique non adhibeamus istam diligentiam, quæ desiderii veri, atque industriæ sinceræ indicium sit.

6. Nemo potest ignorantiam invincibilem, seu
à pec-

à peccato excusantem præ se ferre in iis, quæ lumine naturali nota sunt, puta Deum esse, eumque Optimum & Maximum, justum, & veracem, innocenti malum non esse inferendum, &c. Est enim lumen rationis hominum omnium mentibus impressum, iisque non sponte cæcutientibus innotescat.

Christianus in iis, quæ ad salutem sunt scitu vel ad vitam pie agendam factu necessaria inscitiam à peccato excusantem prætere non potest; Deus enim nihil ad salutem necessarium exigit, quod scire non possumus.

Nec demum in iis ignorantiam invincibilem obtendere debemus, quæ ad officium speciale à nobis susceptum sunt prorsus necessaria, nec enim tale officium sine peccato in se suscipere potest, qui ea, quæ ad officium illud debite gerendum sunt ita necessaria, ignoret.

7. Tertio dividitur ignorantia in ignorantiam puræ privationis, & prave dispositionis; ubi ignorantia oritur ex aliquo errore, præiudicio, aut oblivione intellectus, labore, aut cura debita vincibilis, dicitur ignorantia privationis, quia oritur ex recti iudicii privatione; ubi autem oritur ex prava dispositione animæ, est ignorantia prave dispositionis. Oriatur autem ex socordia, & tædio laboris, & industriæ ad investigandum id, quod scire debemus, requiritur, & dicitur ignorantia crassa, & supina, vel ex voluntate scire officium suum nolente, quo liberior peccet, aut conscientie ictus evadat, & dicitur ignorantia affectata.

Ignorantia privationis cum fuerit studio debito vincibilis non excusat quidem à peccato,

sed tamen nonnihil de gravitate ejus minuit, & facit, ut facilius à Deo condonetur, ut patet in exemplo *Pauli*, 1 Tim. 1. 13.

Ignorantia autem pravae dispositionis cum oriatur ex animo à rebus divinis averso, & voluntate secure, & conscientia non redarguente, peccato indulgere cupiente, nullo modo excusat, aut minuit peccatum.

8. Dividitur etiam ignorantia in Antecedentem, Consequentem, & Concomitantem. Antecedens ea est, quæ præcedit omnem attentionem intellectus, & consensum voluntatis, adeo ut dici possit causa actionis privativa, quatenus scilicet privat cognitione, quæ, si adesset, actionem impediret. Hæc eadem esse videtur cum ignorantia invincibili, & pariter peccatum excusat à toto, ut loquuntur scholæ. Cum enim voluntarium esse sit peccato essentiale, quod voluntatem antevertit à toto, omnemque abs ea consensum adimit, peccati etiam rationem ab actione tali eximere censendum est. Ignorantia consequens ea dicitur, quam potuimus moraliter, & debuimus remove, nec tamen fecimus, & dicitur consequens, quoniam sequitur actum voluntatis elicited, vel saltem virtuale, & pro tali recensendum. Præsumitur enim ignorantiam ejus, quod scire debuimus, & potuimus, esse voluntariam. Hæc eadem videtur cum ignorantia vincibili, de qua actum est. Ignorantia concomitans ea dicitur, quæ actionem concomitatur, non tamen est ejus causa, ut si quis loco fera inimicum interficiat, ea quatenus cum ignorantia facta est, ab ignorantia antecedente haud differt, quatenus autem facti pœnitentia, aut dolore non tangi videatur, qui id fecit,

fecit, sed lætitia potius affici, cum id se fecisse cognoverit, ignorantia id minimetribuendum est. In peccatis ignorantia inter se comparatis, id semper minimum est, in quo defectus in intellectu major, in voluntate minor est; quantum enim de voluntarii ratione, tantum de peccato minuitur.

SECT. III.

De Peccatis Infirmitatis, sive de Impetu Passionum Peccatum minvente.

1. **P**Assiones animi ordinarie efficiunt, ut aliter judicemus de iis rebus, quam si à nobis abessent. Nam ubi, verbi gratia, effervuit ira, intumuit libido, aut metus gravis se nobis obtulit, facile in consilium adhibentur à nobis, quibus si careremus, aliud forte, quam quod suggerunt, consilium caperemus.

2. Peccata ex impetu passionum orta peccata infirmitatis appellantur ob analogiam, quam habet infirmitas animæ cum corporis infirmitate. Dicitur autem corpus infirmum, quando impeditur, aut debilitatur in executione propriæ operationis propter inordinationem partium ipsius, quæ facit, ut non debite subiciantur virtuti directivæ, & motivæ corporis; & pariter anima dicitur infirma, quando in propria operatione, sive gubernatione, & directione affectuum & appetituum impeditur, aut debilitatur, quod quoniam ab impetu passionum rationem aliquando prævenientium, deliberandi quandoque & consilium capiendi facultatem perturbantium, fieri solet, Actio mala ex hoc defectu imperii ratio-

nis in affectus potissimum exorta peccatum ex infirmitate appellatur, occasione ut videtur, sumpta ex verbis Domini J. Christi discipulos hortantis *ad vigilandum, & orandum, propterea quod spiritus quidem promptus esset, caro autem infirma*, Mat. 26.41. *i. e.* debita sanitate caret. Nam quando caro vere sana est, obtemperat animo, qui carni pro rectore datus est, sin autem ægrotet, *i. e.* si affectus prævaleant, & nimis sint vehementes, refractaria est animo, & rebellis.

3. Actiones ex ira, aut cupiditate profectas voluntarias esse pronuntiamus; sunt enim affectus hi intus ex corde provenientes, atque adeo hominem, quoties ad inhonestum aliquid ducunt, polluentes. Porro quoties in bono, zelo, summaque cupiditate afficimur, id quod est bonum, laudeque dignum peragimus; quoties ergo in re mala idem contingit, id, quod est malum & vituperio dignum, peragimus; est autem omne malum voluntarium.

Quod dicunt Summulistæ cupiditates, & affectus istiusmodi de peccato minuere, quatenus plenam rationis deliberationem impediunt, id ita intelligendum velim, *viz.*

Primo, Quoties affectus prædicti subito, atque inopinato, ex casu extraordinario, & à malitia nostra non orto proveniunt, possunt minuere peccatum, quia deliberandi, & consilium capiendi facultatem perturbant. Nec tamen peccatum omnino tollunt, quia tales passionibus debent esse in nostra potestate, nostrique officii est ita moderari earum commotiones, ita sedula meditatione animum firmare adversus mala, quæ accidere possunt, ut nunquam inopinata accedant, nec

nec improvisos nos feriant, ita continua exercitatione ad refranandos appetitus, & *indulgentia* extra officii cancellos proflire gesticientes, nosmet assuescere, ut semper in nostra potestate sit earum impetus rationis fræno cohibere. Quoties autem affectus prædicti oriuntur ex prava dispositione animi ex nobis orta nobisque passionibus hisce fræna laxantibus imputanda, peccatum non minuunt, cum sint in causis suis directe voluntarii, malique sponte contracti affectus univoci. Hæc autem si malum minuunt, ipsa peccandi consuetudo hominem redderet minus malum, quod falsum esse ex dicendis constabit.

Exemplum affectuum primi generis habemus in *Moyse* labiis suis temere loquente, *Psal. 106. 33.* quoniam irritaverunt spiritum ejus *Judei*, in *Dauid* in præcipiti sua fuga dicente *Omnes homines sunt mendaces*, *Psal. 116. 11.* in *Petro* ob ventum validum ne mergeretur, metuente, *Mat. 14. 30.* Exemplum affectuum secundi generis in *Caino* vehementer irato, quod *Deus Abelis* oblationem ipsius sacrificio prætulisset, & in ira *Herodis* adversus *Matthæos*, in cupidine *Ammonis* erga *Thamar*am, & in *Judeis* carnum desiderio flagrantibus. *Mat. 2. 16. Num. 11. 4.*

Secundo, Passiones, quæ oriuntur ex affectibus, qui sunt humano generi communes, & in natura humana insiti, puta ex vitæ amore, dolorisque ingentis rædio, peccatum minuunt, puta in casu *Abrahami*, ne morte afficeretur uxoris gratia, mentientis, & *Jobi*, ut *Deus* eum abscinderet, orantis; non autem crassiores istæ passiones, quæ ex libidine, gula, avaritia, aut invidia oriuntur. Hæ enim ex malo fonte

fonte proveniunt, atque ita voluntatem jam depravatam, & male inclinatham indicant. Exempla gulæ in Israelitis, libidinis in *Ammone* dedimus, avaritiæ habemus in *Juda*. Dominum ob triginta argenteos prodente, invidiæ in *Josephi* fratribus odio capitali eum prosequentibus ob patris amorem, *Gen.* 37. 4.

Tertio, Actiones malæ, quæ antecedenter se habent ad voluntatis inclinationem, adeo ut in eas non incidimus, quoniam affectus à voluntate excitatur, sed quoniam passio subitanea voluntatem in consensum præcipitat, de peccato minus participant, quia passionibus hoc in casu minuunt de voluntario, & perfecta cognitione actionis; tale fuit peccatum *Davidis*, qui gravi injuria à *Nabale* affectus se ad ipsum cum universa familia ejus acie gladii exscindendum subito, & ira adhuc ebulliente, accingebat. Actiones autem ex iis passionibus quandoque oriuntur, quæ consequenter se habent ad motum voluntatis, & ab eodem excitantur, quo in casu passionibus peccatum non minuunt, sed potius adaugent, in quantum ostendunt voluntatem vehementer ad actum peccati inclinari, quem ut perficiat ipsa passionem in appetitum sensitivo ad eum perpetrandum stimulantem excitat; quale fuit peccatum *Jude* Dominum principibus sacerdotum prodentis. Quamvis enim id cupiditate pecuniæ excitatus fecerit, is tamen istam pecuniæ aviditatem in se excitavit, eaque motus sacerdotes sponte adiit, & iis operam suam ad capiendum Jesum obtulit.

Quarto, Ex mora affectuum de peccati mensura judicandum est; peccatum enim, quod fit ex affectu, qui subito, atque ex improvviso nascitur,

tur, & cito præterit, potest esse absque malitia, & infirmitati tribui. Fieri enim potest ut durante brevi animi perturbatione, de facto quod perpetrat, vel in animo perpetrandum concepit, quispiam non cogitet; huc solet referri peccatum *Petri*, qui metu gravissimo correptus Dominum Jesum abnegavit, brevis enim fuit paroxysmus, & qui cito præteriit. Peccatum autem, quod diu animo inhæret, à malitia immune vix esse potest; quoniam contingere haud potest, quin in viro probo conscientia ei reniteretur, & ratio illud improbaret, nec potest peccatum ejusmodi affectuum impetui in solidum adscribi, cum impetus isti cito deserbescere solent, & locum dare rationi; hucque referendum est peccatum fratrum *Josephi* adversus ipsum.

Quinto, Peccatorum hujusmodi proportio ex animi dispositione post peccatum cognitum, aut admonitionem de eo factam existimanda est. Si enim quamprimum innotescat me affectu præpostero abreptum, facinus aliquod perpetrasse, cum *Petro* abs eo statim abhorreat animus, veraque penitentia illud rescindere nitatur. Si de intentione mala cum *Davide* admonitus, non tantum monenti gratias agat, sed Deo per ejus ministerium abs ea prosequenda cohibenti, si conscientia ictus cum eodem *Davide* fuerit, quamprimum se præter officium fecisse percipiat, si monitus erroris sui cum *Abimelecho*, ab incepto protinus desistit. Hæc omnia indicare videntur lapsum non voluntatis proterviz, sed mentis errori, aut perturbationi potissimum tribuendum esse. Sin autem peccati ex se conscius, aut ab alio ita admonitus, ut criminis manifestus teneatur, cum filiis

filiis *Eli* obtemperare monenti recusaverit, vel cum *Jonâ* peccatum defenderit, si post peccati admissionem nullus sequitur conscientiz remorsus, nulla facti pœnitentia, nulla erroris admissi revocatio, aut injuriæ factæ emendatio, id quod à passione incipere potuit, ex post facto protinus evadit voluntarium, nec passioni, aut inadvertentiæ, sed potius malitiæ, & animi proterviæ adscribendum est.

Sexto, Denique ad peccati enormitatem respiciendum est; quæ enim minoris momenti sunt, & à viro bono, fœdere gratiæ non temerato, timore Dei non abjecto fieri possunt, infirmitati, aut inadvertentiæ tribui possunt. Quæ autem aliquid atrocitatis in se habent, puta *Davidis* adulterium, & homicidium, quæ cor timore Dei vacuum ostendunt, puta jurandi cacoethes, quæ denique peccata suo genere mortalia sunt, mortique sub fœdere gratiæ certo certius nos subjecerent, nisi pœnitentia speciali eorum reatus tolleretur, puta à fide apostasia, aut Christi abnegatio ob mortis periculum, ea licet à passione aliquatenus procedant, nunquam malitia vacant, unde nec *Petri* peccatum infirmitati tantum tribuendum velim; post enim fidem sæpius datam se mortem potius subiturum esse, quam Dominum suum negaret, eum non tantum ter, sed juramento, & execratione additis negavit, atque ita se comminationi Christi subjecit dicentis, *Qui negaverit me coram hominibus, negabo & cum ego coram patre meo, qui in cœlis est, à quâ sola pœnitentia, quam egit, eum liberavit.* Nec rationem ullam video, quæ Christianos sub cruce gementes peccati mortalis reos ob Christum.

flum ore negatum pronuntiaret, *Petrum* vero eadem facientem à crimine pari absolveret. Id enim ab iis fieri solet eodem metu mortis correptis, & quando cum eo eandem facti pœnitentiam agant, fide in corde hand magis deficiente. Falluntur egregie Summulistæ dicendo actiones hasce ex metu profectas esse secundum quid involuntarias; quoniam secundum se, & nude consideratae cum fuerint, ab iis voluntas abhorret. Hac enim ratione peccatum omne secundum quid involuntarium esset, cum abs eo secundum se, & nude considerato voluntas abhorreat, necesse est, illique tantum secundum circumstantias quasdam utilis, & iucundi, propendeat. Secundo, Actio ex metu profecta non secundum se, & nude considerata, sed circumstantiis vestita eligenda proponitur, ergo si juxta rationem istam sit voluntaria, simpliciter est voluntaria secundum omnem rationem, juxta quam electioni proponitur; ex. gr. Potio amara aegroto bibenda proponitur sanitatis recuperandæ gratia, ab ea tanquam amara, voluntas abhorret, nec tamen involuntarie eam bibit æger; non enim bibenda proponitur tanquam amara, sed tanquam sanitatis recuperandæ medium. Porro juxta hanc sententiam nemo potest religionem Christianam amplecti nisi involuntarie. Debet enim is prius, juxta Christi monitum, rem secum serio perpendere, crucemque, & quicquid in ea formidabile sit, eligere, à quibus nude, & in se consideratis, sine præmio pro Christo patientibus promisso voluntas abhorreret, an igitur Christianæ religionis electio ea de causa sit minus voluntaria? Denique Apostasia, & fidei naufragium juxta hanc Summulistarum sententi-

am

am esset peccatum secundum quid involuntarium, quoniam cruciatus istius, à quo natura abhorret, evitandi gratia, hoc fidei naufragium faciunt Apostata.

Denique Lesbia est quorundam Theologorum regula dicentium peccata hæc ex se invicem discriminari ex lucta, aut luctæ immunitate, quam in se experiuntur, qui iis indulgent, quasi illa tantum peccata malitiæ imputanda essent, quæ pleno voluntatis consensu, absque ulla mentis resistantia, & improbatione committerentur; ubi vero lucta est inter mentem peccatum improbantem, & affectus ipsum suadentes, infirmitati tantum esse imputandum, quod in ejusmodi lucta mens affectibus succumbat. Quamvis enim id mentis infirmitatem arguat, quod in certamine ab affectibus superetur, quod tamen id subinde fiat, peccati dominium in nos ostendit; tunc enim regnat peccatum in mortali corpore nostro, cum
 Rom. 6. 12. *obedimus concupiscentiis ejus*, nosque
 Joh. 8. 34. *peccati servos constituit*, Omnis enim
 2 Pet. 2. 19. *qui facit peccatum, servus est peccati*
 Rom. 6. 16. *& à quo quis superatus est, hujus est servus*, *Servi enim estis ejus, cui obeditis, sive peccati ad mortem, &c.*

SECT. IV.

De Peccatis ex malo habitu ortum ducentibus.

1. **H**Abitus moraliter malus is dicitur, qui actibus vitiosis producit, & ad actus similes vitiosos inclinat.

2. Actiones ex habitu malo productæ malum non minuant, quia homines tali habitu affecti
 nulla

nulla vi extrinseca ad actiones malas adiguntur, sed sponte eas exercent, & cum perfecta cognitione habituali saltem, aut virtuali. Habitus huiusmodi malum potius augere dicendus est, quoniam voluntatis inclinationem ad malum auget, atque adeo actionem efficit magis voluntariam.

3. Porro duo pertinent ad rationem voluntarii, inclinatio, aut pondus voluntatis, quod est in actionis moralitate præcipuum; hoc autem augetur per habitum; rem enim prompte, & cum delectatione nos facit peragere. Secundo, Objecti, finis, & circumstantiarum cognitio; horum autem considerationem, & circa ea consultationem quod minuere solent mali habitus, id fit tantum per accidens ob vehementem illam voluntatis inclinationem, quæ intellectus moram in iis perpendendis impedit. Quod enim crebro, & libenter fecimus, id sine magna deliberatione subinde facere solemus, quia voluntas ex ipso habitu ad agendum disponitur, nec rationis consilio eget.

4. Denique æstimatur quantitas peccati, primo, Ex objecto; hinc major ira Dei in Idololatrias, quam superstitiosos, aut *ἰδωλολάτρους* eos, in parricidas, filiosque parentibus immorigeros, quam in alios; quoniam in his peccatum augetur ex objecto. Secundo, Ex conditione objecti magis, vel minus rationi adversantis: hinc in incestuosos, homicidas, Innocentum oppressores, viduarum, orphanorum, pupillorum deglubitores, sanctorum persecutores, magis excarescit ira Dei, quoniam hæc omnia rationi naturali repugnant magis, quam multa alia peccata, eaque talia sunt, in quibus ignorantia sine crassa, & inex-

inexcusabili socordia causari non possit. Tertio, Ex averfatione hominis ab ultimo suo finè; hinc odium Dei esse peccatorum maximum arguunt Summulistæ, quia consistit in formali averfatione animæ à Deo. Quarto, Ex eo quod peccanti plus, vel minus noceat in facultatibus nimirum *ἀνθυμ-* hinc infidelitas, & odium Dei inter peccata maxima numeranda sunt, quoniam primum intellectum, secundum voluntatem in omnibus voluntati divinæ reddit immorigeram. Quinto, Ex peccantis animo, & affectu; hinc gravior ira Dei adversus eos, qui elata manu, aut per superbium peccant, quique post agnitam veritatem data opera, & *πρεβλήματα* mala perpetrant, utpote in quibus major peccati amor, & fortior appetitus se prodit, dum ea, quæ per ignorantiam facimus, malitia vacant. Sexto, Ex causis, quæ vel ad peccatum impellere, vel ab eo avocare quempiam possint, unde iis peccatoribus magis metuenda est divina severitas, qui majoribus cumulati sunt beneficiis, Deive judicia sæpius experti sunt, aliaque ad peccatum evitandum summe efficacia, sive à spiritu Dei intus susurrante, sive ab ejus ministris sæpe eos monentibus, seu denique ab ejus providentia pœnam quasi digito monstrante, acceperunt. Illi enim animum magis obstinatum, & cedere nescium demonstrant. Atq; huc referenda sunt omnia peccati incrementa, quæ vel ex nocumento majore præviso, aut designato, majori gratia accepta, personæ peccantis dignitate, personæ, in quam peccatur, conditione, aut peccatoris demum obligatione ad non peccandum, sive ex promisso, voto, aut juramento, seu aliunde orta, desumuntur.

DE PARTE
ETHICES
 SPECIALI

Liber Secundus.

CAP. I.

De Prudentia.

I. **H**UMANUM genus, post lapsum, duplici imbecillitate laborare facile persentimus. Primo, Ex parte Intellectus, qui ignorantiae tenebris obvolutus, & praëjudiciis impeditus, rectum de prosequendis, aut fugiendis judicium sæpius non fert. Secundo, Ex parte Voluntatis, quæ passionum impetu, atque affectuum cupidine accensa, intellectus judicio vel minus auscultat, vel vehementius obluclatur. Duplici huic morbo parem medelam adhibet prudentia sinceritate conjuncta; prudentia, quatenus iis principiis intellectum instruit, quæ recte
 de

de actione vitanda, aut prosequenda judicare nos doceat, sinceritas, quatenus ad ea, quæ mens judicaverit prosequenda efficaciter moveat, ab iis quæ fugienda dijudicat, constanter retrahat.

2. Est autem Prudentia habitus, quo quis tum sibi, tum aliis, in rebus ad salutem, qua temporalem, qua æternam spectantibus, recte consulit, de iis, quæ sub actionem cadunt, recte judicat, vitæque actiones ita moderatur, ut bona à malis, utilia à noxiis discernens, quid sequi oporteat, quid fugere edoceat, hominemque adeo ad bene, beateque vivendum instruat. Brevius, juxta *Augustinum*, est rerum expetendarum, vitandarumque scientia.

3. Scientia autem nostra, dum vitam hic agimus, cum imperfecta fuerit, non mirum est virum prudentem actione interdum uti non solida, consilium capere, aut dare, cui eventus non respondeat feliciter; satisque prudentis officium explevisse censendus est, qui nihil agat nisi omnibus ita rationis trutina expensis, ut pro loco quidem, & tempore, quo deliberat, nulla ratio verior, aut verisimilior ea, quam sequendam proposuit, occurrat.

4. Hinc constat prudentiam non esse virtutem moralem proprie sic dictam; (non enim sola sufficit ad bonum, Deoque acceptum virum constituendum, nisi ejusdem præceptis voluntas obtemperet,) sed esse potius conditionem ad virtutem requisitam, quatenus ejusdem ductu voluntas, cæca alias & fluctuans potentia, in bene agendo dirigatur. Constat secundo eam non esse proprie habitum electivum, cum non in voluntate, sed intellectu sedem habeat. Potest tamen funda-

fundamentaliter, atque *in se*, dici electiva propter connexionem, quam habet cum habitibus electivis; quos ipsa dirigit, dum quid sit vere eligendum, quid sapienter respondendum, monstrat.

5. Practica ergo appellatur non quia praxin semper, aut necessario producit, sed quoniam ad recte agendum instruit, finemque habet non cognitionem simpliciter, sed actionem ab ea fluentem.

6. Summistæ, à quibus prudentia inter virtutes morales enumeratur, idem nobiscum statuunt, modoque loquendi tantum à nobis discrepant. Agnoscunt enim prudentiam proprie esse virtutem intellectualem, cum sit talis ex propriis, moralem tantum ab extrinseca motione appetitus, in quo ipsa immediate non est, ejusque officium esse docere non tantum ostendendo, sive docendo præscribere, quæ sint agenda, quod lubenter concedimus, sed imperio efficaciter impellere appetitum, & potentias executivas ad opus, quo sibi pugnancia loqui videntur; imperium enim non est proprie intellectus, sed voluntatis.

7. Prudentiam cum virtute necessario conjunctam esse, ejusque improbum compotem esse non posse, dum asserunt, scripturis consentanea loqui videntur, in quibus improbus omnis stultitiae accusatur, atque is tantum sapiens audit, qui Dei timore præditus est, Christusque præceptis obtemperat. Id porro exploratum est pravos affectus judicium corrumpere, & transversum agere, nec pati nos voluptatis illecebris, malaque cupidine impeditos, recte consultare, aut judicare,

casus, aut de agendis præscribere; eamque adeo impietatis naturam esse, quæ multum prudentiæ repugnat. Fatendum tamen cum iisdem est prudentiam imperfectam ex parte actus, quæ solum sistit in consilio, & iudicio, nec ad imperium efficax procedit, peccatoribus concedi posse, perfectum ex parte actus, quæ ad imperium efficax progreditur, impiis competere non posse res ipsa loquitur. Porro prudentia impiorum est etiam ex parte finis imperfecta, utpote quæ solum præscribit media ad bonum finem in negotio aliquo particulari; iustorum prudentia ex parte finis perfecta dicitur, quoniam præscribit rectitudinem actionum in toto humanæ vitæ instituto.

8. Prudentiæ opponitur astutia, quæ est exco-
gnatio mediocrum ad finem aliquem seu bonum, seu malum consequendum, ita idonea, ut videantur quidem vere bonæ, cum tamen sint falsæ, & simulata.

9. Prudentiæ munera sunt, Primo, Consulta-
tio, quæ est investigatio, atque discussio medio-
rum ad finem propositum assequendum utilissi-
morum, ut omnibus demum expensis, elucida-
tisque, intelligi possit, quid sit optimum, & præ-
cetera eligendum; ei opponitur præcipitatio.

Res subitanea consultationem non patitur, ea,
quæ in se perspicua est, sub sensum cadit, vel
diuturna exercitatione redditur expedita, consul-
tatione non indiget, cum immutabilis res sit,
eodem semper modo fiat, à casu, aut fortuna tota
pendeat, ad nos non pertineat, nostrarum postre-
mo virium, magnæve momenti non fuerit, con-
sultatio fatua est, & inutilis. Est enim consul-
tatio tantum de rebus dubiis, quæ sint momenti
ali-

alicujus, quæ vel faustum, vel infelicem exitum, prout consulto, aut scilicet administrata fuerint, sortiantur.

Consultationis ergo materiam ministrant ea, quæ ad nos sive ad proximum pertineant, alterutriusque commodo conducant, ut fiant, quæ nostra sub potestate cadunt, nostraque consultatione indigent, ut bene fiant, utpote quæ sine magno nostro incommodo secus fieri non possunt, & ubi non utimur ea, quæ par est, diligentia, infelicitate exire solent.

Dicitur mediæ discussio, utpote circa quæ tantum versari videntur; quamvis enim contingat, ut de fine deliberetur, is tamen non finis absolute est, sed re ipsa medium ad finem ulteriorem consequendum, qui etiam adhuc potest haberi pro medio, quousque perveniat ad ultimum simpliciter, qui est ipsa felicitas, de qua assequenda nemo deliberat, cum nemo sit, qui felix esse non velit.

10. In omni ergo consultatione sine imprimis designato, sequitur, ut media ad eum acquirendum commodissima investigemus; unde querendum est, Primo, Ubi difficultas aliqua, seu dubitandi ratio exurgat, quoniam si media cum fine proposito maxime coherentia, sint ne unica, vel plura, sintque in nostra potestate, necne. Secundo, Si plura fuerint, ut quod facilius, commodius, certius eligendum est; Tertio, Et constituto videndum est, num id quoque aliis modis peragendum sit, donec ad id demum perveniat, quod in promptu sit, & finem propositum obtineat.

11. Rectitudo consilii in tribus consistit, Primo, Ut honestus præfigatur finis, deinde ut commodis, & honestis mediis ad eum contendatur, denique ut consilium respondeat materiæ circa quam versatur, utque pro rerum pondere, & necessitate, nec mora in consultando adhibeatur, nunc celeriter res discernatur. Si enim res gravis, & difficilis sit, moramque patiatur, deliberandum est diu, si vero non patiatur, omnis mora præcidenda est.

Porro cum totus ille consultandi labor tendat ad formationem judicii proxime prælucentis voluntati, atque de mediis ad illius consequutionem maxime conducentibus, pronuntiantis, finisque sit mediis nobilior, sequitur judicium consultationi esse præferendum.

12. Præmissa consultatione sequitur, ut prudentia decernat quid bonum fuerit, factuque utile, quid secus. Verum cum parum referat consulere, & judicare, prout par sit, modo judicium sistat in intellectu, nec ad opus progredia-
tur, est ergo tertium prudentiæ munus præscribere eorum usum, quæ consultatione prævia decreta sint, sive judicio decernente hæc esse media ad finem consequendum optime conducentia, voluntati indicare his utendum esse mediis ut finem feliciter assequaris.

13. Ad hæc prudentiæ munera dextre obeunda requiruntur varia, quæ nunc ejusdem subsidia, nunc partes solent appellari; qualia sunt, Primo, *δυσωπία*, sive ingenii accumen, quo ea, quæ ad actionum scopum propositum spectant, acute cernimus; Secundo, *εὐσυνία*, sive solertia, qua facilem, & expeditam de re quapiam conjecturam fa-

facimus, eaque quæ in prospectu non sunt, nec obvie menti occurrant, media subodoramur; Tertio, λογισμὸς, sive ea rationis promptitudo, quæ ex variis præcognitis firmiter concludit, & quid agendum sit dextre colligit. Quarto, Memoria ea jam speciatim facta, atque hoc, vel illo modo determinata subministrans, ex quibus, quasi ex principiis, seu exemplis, quid fieri debeat, quid contingere possit in simili casu iudicamus. Cum enim omnium rerum sit quidam circulus, eademque semper, mutatis tantum personis, agitur comœdia, qui novit quid olim, aut quibus de causis factum sit, quæ consilia, quos exceperint eventus, facilius sibi, suisque eadem repetita comœdia, consulere potest; Quinto, Experientia, quæ est memoria non unius effectus, sed plurium. Cum enim prudentia sit habitus ad agendum comparatus, actio autem in singularibus consistat, qui in iisdem exercitior est, prudentis munere rectius fungitur. Atque huius conditionis defectu juvenes censentur ad consultandum minus idonei; Sexto, Intima negotii præsentis inspectio, atque accurata omnium circumstantiarum pensitatio, utpote ex quibus actionis sive bonitas, sive utilitas plurimum dependet, & juxta quas mire variatur; Septimo, Exercitatio, quæ hos omnes prudentiæ actus expeditos nobis, & faciles reddit, agendique rationes præcipuas semper nobis præsentēs sistit, & obvias; Octavo, Doctrina, qua expolitur animus, & rerum variarum experientia locupletatur; Nono, Cautio, ne voluptatis illecebris, præjudicii sive, affectuum impetu, nostrique amore nimio abrepti, iudicemus, & quod affectibus nostris potius

quam rationi conveniat, exequamur; Ultimo, Prudentum consilia expetenda sunt, nec nobis in propria causa fidendum est nimium. Solent enim homines plus in alieno negotio videre, quam suo, in quo affectu erga nos ipsos praeponit sepius excieamur.

14. Prudentia pro ratione mater circa quam versatur, varia est. Alia enim nos ipsos respicit, alia illos, quibuscum habemus negotium; negotium autem nobis cum aliis est, vel quia alios regimus, vel ab iisdem regimur, (quæ quidem prudentiæ munera politiciis relinquenda sunt) vel quia cum aliis versamur, colloquimur, aut alia tractamus negotia.

15. Prudentiæ munus, ergo eos, quibuscum familiariter versamur, postulat, primo, Ut quantum officii nostri ratio patitur, nihil vel dicamus, vel faciamus, quod ipsis iure molestum esse queat, iram, invidiam, odium aliorum in nos concitet, vel quenquam istiusmodi affectum, qui nobis incommodo esse possit; sed contra omnia ea præstemus, quæ proximi favorem erga nos concilient, eumque nobis reddant quam maxime utilem, obsequiosum, atque amicitiae legibus constrictum. Est enim manifestæ stultitiæ, nulla necessitate cogente, ea facere, ex quibus aliorum invidia contrahatur nosque innumeris illis charitatis officiis, quibus aliter frui possumus, privemur; Secundo, Ut magnum habeamus personarum delectum, & diligenter conspiciamus, cui nos credere, quem contra cavere, & fugere debemus, ne forte in periculum nos temere conjiciamus, atque ab eo, quem amicum esse credimus, circumveniamur, atque prodamur. Curandum est porro, ut eos nobis

nobis socios adsciscamus, iisque monita nostra dirigamus, apud quos verisimile est nos frustra operam non esse posituros; contra vero fugiamus eos, quos ad ea recipienda, ob morum feritatem, vel turpitudinem ineptos videmus, ne & operam perdamus, & maculam inde reportemus; Tertio, Ut consideremus quid, & quo pacto loquamur, hoc est, ut honesta, utilia, seu ad alterius ædificationem pertinentia dicamus, & simul ad captum aliorum, personam, locum, & tempus accommodata. Non enim omnibus omnia, nec quovis loco, aut tempore conveniunt, licet per se utilia, aut honesta.

16. Prudentia erga nos ipsos flagitat, ut ea, quæ ad salutem nostram vel temporalem, vel æternam respiciunt, diligenter prospiciamus. Cum enim homo ex corpore, & anima conficitur, ex quorum optimo statu oritur ejus felicitas, prudentiæ erga nos ipsos hoc unicum præceptum esse potest, *viz.* hunc statui curando, conservandoque pro virili nostro incumbere.

Duo ergo postulare videtur hæc erga nos ipsos prudentia; Primo, Eligere id vitæ genus, in quo pauciores, minoraque incommoda, cum commodis majoribus conjuncta prospicias, aut se in eo vitæ statu constituere, in quo hic vitæ cursus feliciter transigatur; Secundo, Omnes vitæ actiones in eo vitæ statu ex rationis præscripto, & ad virtutis normam componere. In vitæ hoc statu eligendo debet quisque indolem suam consulere, agnoscereque quid vires propriæ ferre recusent, aut valeant.

17. Cum autem optimus corporis status is sit, qui minimo dolore, summaque cum voluptate

conjunctus sit, sequitur eam omnem voluptatem prudenter capi posse, eaque presentis vita com-
moda honeste-quæri, quæ cum officio nostro, a-
deoque animi nostri salute possunt consistere; e-
osque omnes dolores vitæque incommoda vitan-
da esse, quæ sine ejusdem salutis periculo evi-
tare possumus, quæque nullatenus efficiunt, ut
Deo minus sincere, aut hilariter serviamus; Est
enim oprandum, ut quod bene facis, diu facere
possis.

18. Hinc constat nullam abnegationem sui,
nullamque corporis *σλαβωγίαν* à nobis exigi, nisi
in quantum officium nostrum antecedenter id po-
stulet, aut necessarium fuerit, ut animo corpus
promptius inserviat. Constat itidem voluptatem
nullam *αἰσθημάνην* vitandam esse, dolorem nul-
lum, nisi quem major voluptas consequatur, ex-
petendum esse.

19. Porro cum multo felicior audit, qui animo
potius, quam corpore agit feliciter, (utpote qui
nobilioris partis, æternumque duraturæ felicitat-
em, suo tantum vitio interrompendam adeptus
est) sitque è re nostra felicitatem quam possumus
summam, eamque quamdiu possumus, obtinen-
dam curare, prudentis est, ubi non possit animi
saluti, vitæque, & corporis commodis simul con-
sulere, salutem animi cum horum omnium jactu-
ra quærere, nullisque minis, tormentis, crucia-
tibusve (utpote quæ corpus tantummodo attingunt,
idque si gravia fuerint, aut solvunt illico,
aut solvuntur) induci, ut conscientie bonæ nau-
fragium faciat; cumque officium sibi videtur du-
bium, in eam partem inclinare, quæ salutis ra-
tioni accommodacior, adeoque tutior appareat;

ab ea vero, quæ carni gratior sit, recedere. Secus qui secerit, prudentiam carnis sequi dicendus est.

20. Cumque dolor omnis de re præterita, nec in posterum revocanda, puta de facultatibus consumptis, aut male collocatis, de actione minus prudenter præstita, de accepta injuria, de infortunio nobis accidente, nisi in quantum ad penitentiam in nobis excitandam conducatur, sit inutilis, partimque corporis sanitati, atque ~~lumen~~, partimque tranquillitati animi obesse videatur, constat enim, quoad fieri possit, amolendum esse; quoad inquam fieri possit, ea enim est naturalis amoris vis, isque ingenitus sive amicitia, sive sanguine conjunctorum amor, qui ipsos non patitur à nobis sine lachrymarum imbre, aut singultu valedictorio avelli, nisi in quantum ad penitentiam conducatur inquam.

21. Est enim is dolor, sanctusque animi cruciatus, qui veram penitentiam comitatur, eamve in nobis excitat, eo nomine laudandus, quod lugubres peccati fructus luculentius depingat, altiusque nobis infigit ea vulnera, quæ in salutem qua obtinendam, qua conservandam valent quamplurimum.

22. Hinc etiam metus omnis præsertim superstitiosus, sive dæmonis, sive spirituum quorumcunque, seu denique infortunii cujuscunque, nulla necessitate cum eo, unde metuendi causam habuimus, conjuncti, nullisve mediis evitandi, averruncandus est, utpote qui cruciatum prorsus inutilem in se habet.

23. Nollem tamen timorem Numinis filialem, cumque divini judicii metum, qui ad vitam vel

emem-

emendandam, vel cautius agendam efficax est, hic intelligi, utpote qui nullo cum cruciatu conjunctus est, nisi quem magna animi voluptas, & tranquillitas consequatur.

24. Cum autem fieri non possit, ut vitæ sceleratæ reus ab hujus judicii divini, atque aliorum malorum metu immunis sit, prudentis est præ omnibus curare, ut conscientiam bonam, atque tranquillam, malisque omnibus inconcussam teneat.

25. Constat hinc denique impetum omnem superbi, invidi, anxique animi, sorteque sua minime contenti, immoderatum denique quemlibet appetitum deponendum esse. Sunt enim hujusmodi affectus ejus generis, qui summum animo cruciatum pariunt, immo qui prudentiam tollunt. Ea enim imprimis exigit animum à vitiis irritamentis, atque passionum, quæ tenebras menti offundunt, agitant, purgatum, atque defæcatum.

C A P. II.

De Sinceritate.

I. **D**E Prudentia illa, quæ mentem in agendis, & fugiendis instruit, hætenus egimus; sequitur, ut jam virtutes illas aggrediamur, quæ juxta veritatem jam cognitam vitam nostram componere nos erudiant, & voluptatem ad bonum cognitum amplectendum efficaciter moveant, inter quas primum merito locum obtinet Sin-

Sinceritas, utpote alias omnes afficiens, & a qua reliquæ potissimum derivantur.

2. Est autem Sinceritas virtus animi, qua voluntas integre & simpliciter fertur ad illud, quod mens judicavit esse absolute optimum, idq; illius solummodo gratia. Simpliciter autem, & absolute id optimum est, quod pro circumstantiarum ratione, recte rationi maxime consonum est.

3. Prudentia ergo in mente dirigenda, Sinceritas in voluntate efficaciter movenda occupatur.

4. Sinceritatis fundamentum in huius intellectus noematis, sive principiis consistit, viz. *Quod est bonum, eligendum est, quod malum, fugiendum, præstantius bonum eligendum est præ eo, quod minus præstat, minusque malum tolerandum est, ne magis subeamus. Summum, absolutissimumque bonum affectu summo, media mediocri, minimaque minimo prosequi debemus, nec summum summoque cognata bona, mediis, minimisve, sed media, minimaque, summo subordinare.*

5. Integre tum fertur animus ad ea, quæ sunt optima, cum omnia, quæ mens talia judicaverit, sine exceptione prosequitur, quanto vis cum damno, aut ignominia conjuncta fuerint.

6. Simpliciter vero, cum sine hypocrisi, ex tota anima, & sine omni extrinseco respectu ad lucrum, vel famam id facit.

7. Cum ergo Deum sequi, eique in omnibus morem gerere, sit illud, quod simpliciter optimum est, sinceritas hæc ad Deo in omnibus obtemperandum nos moveat, necesse est.

8. Deum autem integre, & sincere sequi dicendus est, qui se, suaque omnia ita Deo posthabeat, ut libenter eligat libertatem, fortunas, famam,

nam, ipsamque vitam profundere, diraque omnia perferre potius, quam ejus voluntati cognita repugnare, ejusve providentiæ obmurmurare.

9. Est autem tum horrendum, & enorme crimen nos ipsos Deo præponere, & stultam nostram sapientiam, cæcamque voluntatem divinæ sapientiæ, & voluntati opponere, ut ea sola ratione sinceritatis hujus studium promovere summo opere conaremur, nec tamen de virtutis hujusce præmio, vel in hac vita dubitandum est. Maxima enim resectio, & corroboratio animi est contra omnes omnium hominum contemptus, asperasque fortunas, Sinceritatis suæ conscientia.

10. Cum denique ea, quæ animali appetitui sint grata, vel ingrata sola nos tentent, & impediunt, quo minus hac in omnibus vitæ nostræ actionibus sinceritate utamur, necesse est virtutes istas patientiæ, nimirum temperantiæ, fortitudinis, & si quæ aliæ sint, quæ animalis appetitui ^{iniquas} moderantur, ad hanc virtutem perficiendam concurrere debere; quocirca proximum est, ut de virtutibus hæc agamus.

C A P. III.

De Fortitudine.

1. **A**D exequenda ea omnia, quæ prudentia judicaverit recta, quæque præscripserit agenda, firma opus est animi constantia, in qua vis, & nervus fortitudinis consistit.

2. Est enim fortitudo firma in recte agendo constantia non obstantibus ullis difficultatibus,
ma-

malisve ferendis, vel superandis, quæ vel ex actu ipso peragendo, vel impedimentis aliis removendis possunt emergere; vel, juxta summulistas, Fortitudo est virtus moralis, per quam animus ad ea, quæ sunt acerba, & terribilia, ita componitur, ut neque prave timendo, neque temere audendo desciscat ab officio rationi rectæ consentaneo; vel denique juxta *Ciceronem* est *Conservatio judicii stabilis in iis rebus, quæ formidolosa videntur, subeundis, & repellendis*, Tule. Qv. 4. N. 2.

Hinc patet fortitudinem esse virtutem specialem ab aliis distinctam. Habet enim objectum peculiare, rationemque peculiarem tum laudis, tum difficultatis, juxta quam bonum facit eum, qui hac virtute præditus est, opusque ejus reddit bonum. Atque in eo videtur à temperantia distinguui, quod illa contra voluptatum illecebras, & jucundorum, corporique gratorum lenocinia, quibus à recte agendo divertamur, atque ad peccandum induci possimus, animum firmat; hæc vero contra acerba, atque terrorem inducentia, animum in recte agendo inflexum reddit, illa cupiditatem, amorem, delectationem moderatur, hæc metum, & audaciam.

3. Sunt ergo duo præcipui actus fortitudinis, quorum unum est aggredi, alterum sustinere. Sunt enim mala futura, vel præsentia; futura sunt vel certo, vel immutabiliter talia, vel ea, quibus, si debite occurratur, impediendi, divertendi, vel saltem mitigandi ea, ipse aliqua affulget; præsentia itidem sunt vel necessario toleranda, vel mala è quibus emergere expectamus. Evitabilia mala declinandi gratia pericula aggredi-

gredimur, adversus necessario toleranda, animum obfirmando; mala fortiter sustinemus.

4. Est inquam Fortitudo firma in recte agendo constantia, quæ à Stoicis vocatur *ἀνδρεία*; neque enim dici fortis quispiam potest, nisi in instituto perduret, nec animo cadat, seseve demittat.

5. Firma hæc in recte agendo permanſio dicitur constantia, utpote cujus vis in periculis, & adversis animose sustinendis potissimum elucescit; quanquam constantia in eo quoque cernitur, quod nullis voluptatis illecebris, nulla externi commodi spe, nullis denique verborum lenociniis à vero bono nos patimur dimoveri, adeoque bisfrontis Jani instar huic commoda respiciit, inde pericula.

6. Ut constantia hæc firma, & perfecta sit, debet ipsa nullatenus succumbere, sed manere inflexa non modo adversus magnitudinem laboris, atque periculi, sed etiam adversus eorundem durationem, atque iteratos impetus. Cum virtus ex tota, circa quam versatur, materia, & ex habitu, constantiaq; actuum, non ex conditione specialis materiæ, aut ex actu uno, paucisve, perficiatur.

7. Ingente periculo, præsertim graviore, trepidare, aut timere, quod salutis nostræ Duci competeat, non est imbellis animi, modo in honestatis proposito firmi perstemus, & immoti, mortemque pietatis causa, trepidantes licet, adimus. Est enim metus iste quibusdam ingentur, & naturalis, qui possit consilio, & studio corrigi quidem, & temperari, penitus vero evelli nequit. Porro moderatus timor virtuti huic potius inservit, quam obest, quatenus cavere hæc acerba instruit, aut curare, ne temere ab iis oppressi ab officio faciendo dimoveamur. 8.

8. Postulat ergo hæc fortitudo animi robor, non corporis. Infirmus enim corpore, modo honesto proposito firmiter adhareat, nec ab adversæ fortunæ metu dejiciatur animo, eo fortior reputetur, quod renitente velut corpore semet periculis exponit.

9. Firma in malo proposito, sive sententia falsa, post justam convictionem mordicus retenta, perseverantia, pervicacia, aut contumacia dicitur; sola in recte agendo constantia dicitur fortitudo, frustra quoque est nos à prudentia rite instrui, nisi & animus ita disponatur, ut ejus monitis fidus adhareat.

10. Constat hinc primo fortitudinem non tantum specialis virtutis nomen obtinere, sed esse eam virtutum omnium vinculum pariter, & firmamentum, quatenus obfirmat animum in officio rectæ rationi consentaneo, eaque pericula superare nos docet, quæ à proprio officio cujusque virtutis nos dimoverent. Constat secundo non esse imbellis, aut inconstantis animi mutare, justa de causa propositum, utpote qui propositum semper id, quod rectum est agendi firmus adheret, eoque ad mutandum consilium suum impellitur. Sequitur tertio non esse viri fortis pericula promiscue aggredi, cæcoque impetu ferri in ardua, sed tum demum ea aggredi, quando honestis mediis, honesto modo, atque honestate ergo suscipiantur, qui ergo paucorum metu, iræve stimulante, qui propter mali ignorantiam, aut gloriæ tantum, plaususque gratia pericula aggrediuntur; fortitudinis quandam vanam imaginem amplectentur, rem ipsam minime assequuntur.

XI. Constat itidem duellum, seu pugnam ex
 condicto sine ulla necessitate susceptam, non esse
 viri fortis, multo minus Christiani, utpote quod
 non ex honesto fine, honesto modo, aut mediis,
 sed ex vindictæ cupidine, ea pericula in nos su-
 scipere, eaque aggredi nos facit, quæ ad fratris
 nostri, patriæque damnum tendunt quam maxi-
 me, quæque imbellem animum manifeste pro-
 dunt, utpote ferendo dictorio, scommati, leviq;
 cuilibet injuriæ sustinendæ imparem, adeoque
 prorsus inodoneum, qui ea omnia adversa, con-
 temptum istum, atque ignominiam, quæ pieta-
 tem sæpe comitantur, patienter ferat. Porro du-
 ellum ex parte provocantis eum injustum erga
 Deum arguit, dum vitam qua suam, qua proxi-
 mi, cujus dominium penes Deum est, perdere
 aggreditur, & prodige expendere. Secundo,
 Idem in Magistratum pariter injustus est,
 qui gladium ideo portat, ut noxium plectat,
 quemque adeo è manu ejus injuste extorquens
 seipsum, sua ipsius in causa, judicem consti-
 tuit. Tertio, Charitatem summe violat, qui
 ad duellum provocat, utpote qui bonis omni-
 bus externis, ipsaque animæ salute, dum vita
 ejus impetitur, provocatum spoliare gessit. Fit
 enim animo homicida, si non factus, quisquis a-
 renam hanc ascenderit; homicida autem nullus
 vitam æternam habere potest. Porro quis ex-
 pectare potest hominem frendentem odio in eum,
 cujus vitam appetit, sub cæstri istius ardore le-
 thaliter confossum, adeo mitescere velle, ut de-
 positis inimicitiis, adversarium diligat sincere,
 atque injuriam adhuc calentem (quod tamen ad
 salutem necessarium est) benigne condonet? qui-
 bus

bus insuper adjicias ingens illud damnum, quod parentibus, cognatis, uxori, liberis, integræ demum familiæ, ex hac infana rabie sæpius contingit. In provocato sunt eadem pene nequitie capita, nimirum injustitia in Deum, cujus bonis perdendis se accingit invito Domino: in Magistratum, in cujus jus insolat, defectus charitatis in proximum, cujus sanguinem fundere paratus est, quemque novit, nisi tempus penitentiae ipsi concessum fuerit, æternum periturum, in se denique, & suos: Ad hæc in duellis utrinque peccatur in remp. iis enim permissis fieri vix possit, quin susque deque versatur pax publica, fileant jura, aut gladio saltem, quoties sententia judicis non placet, res iterum decernatur. Id demum maxime dolendum est, quod sæpius concurritur non pro causis gravissimis, sed pro nugis, pro meris plerumque suspicionibus, verbisque, ex pura libidine animi impotentis, & quid effu-
 ciat, vix attendentis, ortis, vel tandem ut vitia, de quibus loqui nefas est, suo sanguine defendant. Nec est, quod honorem violatum hic causetur quispiam, est enim vanus, & inter vanos tantum obtinens ille honor, qui in hac detrectatione pugnae periclitatur, quem si quis Christi præceptis, bonorum omnium judicio, Deique optimi honori (qui hoc peccato labefactatur) anteposit, indignus est, qui inter Christianorum numerum adsciscatur. Nec enim honorem apud probos, perdere quis potest Deo obtemperando, dicenti *non occides*, nec Christianus dici potest, qui Deo, Christoque obedire non vult. Hoc demum fundamento semel posito, quod infamia, quæ talis est non ex vera causa,

sed ex falsa hominum opinione, sufficiat ad proximi sanguinem effundendum, nihil deinceps offensionis ab alio homine poterimus accipere, ejus causa ad honorem illum tutandum, ad sanguinis effusionem non sit deveniendum. Quid quod incertum est, utrum inter certandum ita se gerat pars alterutra, ut honorem inde reporter? Fieri enim potest, ut pudorem inde deferat, quod mortem subire necesse habeat, vitamve suo debere adversario. Nec denique est, quod justam hic vindictam quispiam præ se ferat, cum neque privatis vindicta concedatur, nec in pari duellatorum conditione, adsit potentia, quæ ad injuriam vindicandam requiritur.

22. Quæ recte agendi proposito obstare possunt, sunt vel difficultates istæ, quæ ipsum virtutis actum, quoties officium nostrum postulat, iterandum comitantur, vel mala tristitia, quæ ipsum aliunde consequuntur, quæque cum honestate sæpius connexa sunt.

13. Mala externa, cum non sint reipsa mala, nisi quatenus aut cum dolore conjuncta sint, quem in corpore creant, aut cum ægitudine, quam in animo ex opinione pariunt, fortitudinis cum prudentia conjunctæ munus ea respiciens in hoc situm est, ut ne dolorem inferant, obstat, aut illatum constanter, neque dimisso animo ferat, tum ut obstet, ne frustra ægitudine animum conficiant.

14. Difficultas, quæ ipsum virtutis actum comitatur, oritur vel ex renitentia voluntatis, vel ex labore, vel tædio actionis, sive exercendæ, sive repetendæ, vel denique ex eo quod cupiditatibus iis, quibus impensius delectamur, frenat adhibet.

15. Voluntatis renitentiam, eique adjunctum tedium tollit virtutis oppositæ habitus, adversas cupiditatum impetus obfirmat animum temperantia, adversus laborem fortitudo. Cum enim omnes præclives simus ad otium, beneque agendo cito defatigati, & quoties laborum finis non apparet, animo fracti, constat invictum hoc recte agendi propositum esse necessarium, ne fastiscamus tandem sub onere, manusq; remittamus.

16. Mala tristitia sunt vel paupertas, quæ divitiis, ignominia, & contemptus, qui honoribus, dolor denique qui voluptatibus repugnat, circa quæ mala eatenus versatur fortitudo, quatenus metum incutere solent, atque ab honestatis studio ita dimovere animum; ejusque adeo officium unicum, atque adæquatum est, ita animum firmare, ut nulla difficultate, nullo metu, à recte agendi sive proposito, sive actu absterreatur.

17. Hinc constat, Primo, Fortitudinis non esse malis omnibus, quæ nobis imminere avertendis, quæque jam incumbunt amoliendis, operam dare, nec contra cujuscunq; periculi metum, animum firmare. Id enim prudentiæ est, in quantum huic muneri ratio inserviat, fortitudinis tantum in quantum nos à recte agendi proposito possint dimovere; circa mala etiam, quæ super hominem sunt, viz. terræ motus, inundationes, tonitrua, prudens potest esse cautio, fortitudo nulla. Secundo, Hinc constat falso asserti infamiam, & contemptum non esse ea circa quæ metus, fortitudinis ope, cohibendus est; quanquam enim infamiam nostro vitio contractam negligere imprudentis sit, habere tamen animum ita firmatum, ut nullo ejusdem metu ab honestate desciscat, est veræ fortitudinis.

18. Cum

18. Cum deniq; metusst expectatio futuri mali, constat fortitudinem, quæ circa metum, & audaciam tantummodo versari dicitur, in malis impendentibus tantum occupari, quæ vero in præsentibus ferendis versatur virtus, dicitur proprie patientia.

19. Audacia autem quatenus se ingerit periculis non necessariis, est vitium prudentiæ potius, quam fortitudini contrarium. Nec enim firmo recte agendi proposito obesse videtur, sed prudenti consilio, nec ignaviæ, aut timiditatis, sed temeritatis nos reos præstat. Sunt autem pericula non necessaria ea, quæ non honesti causa suscipiuntur, sed inanis gloriæ; debet enim vir fortis impavidus esse, sed tamen *τὴν καλὴν ὕψιν*.

Nullum autem argumentum majus excogitari potest, quo moveatur quis ad incumbendum omni studio fortitudini acquirendæ, quam quod si hac virtute destituamur, in aliorum potestate situm erit per summarum injuriarum comminationem sceleratos nos efficere, atque impios, quæ quidem servitute nulla turpior esse potest, aut miserior, nec quicquam, quod ingenuum animum magis aspero, & ingrato sensu pungat, quam sibi esse conscium, si quando magni alicujus mali terror immineat, se virtutis, ac veritatis desertorem futurum esse, ac proditorem.

20. Fortitudinis adjumenta, sive virtutes cum ea connexæ sunt magnanimitas, æquanimitas, & patientia; magnanimitas contra honoris jacturam, æquanimitas contra adversam fortunam, patientia demum adversus corporis dolores, atque animi ægritudines firmat animum.

21. Magnanimitas, quæ in rebus arduis aggrediendis,

endis, & negotiis difficilibus expediendis cernitur, fortitudinis præstat officium, à qua in eo tantum differt, quod non honestatis ergo ea præstat, sed quoniam generoso, & excelsso animo conveniunt, atque in eo potissimum fortitudini opitulatur, quod ea omnia quæ opus aliquod arduum reddunt, ægreque susceptum, non magni æstimat.

22. Est enim magnanimi id munus potissimum præter immortalitatem, sapientiam, & virtutem nil magni æstimare, bonaque adeo externa nec vehementer, nec, nisi cum opus fuerit, appetere, nedum in iis seu comparandis, seu retinendis, anxie laborare, aut de amissis multum conqueri, aut de iis demum partis animo attolli, sed animi semper tranquilli esse, denique res magnas, & vehementer utiles licet laboris, & periculi plenas aggredi. Externa inquam; nec enim animi bono despiciere, aut moderate amplecti virtutis est, nec quenquam magnanimum appellamus, quod robur, formam, reliquaque corporis bona despiciat, aut non magni æstimet.

23. Hinc autem cerni potest, quanti æstimandus sit hic magnus animus, cum ad optima, maximaque aspirare nos faciat, & publico in tantum prodesse doceat, quantumque ad reliquas virtutes momenti fuerit. Is enim, qui bona, malaque externa parvi pendet, nullam injuriam inferendi propter externa causam inveniet, immo causam habebit maximam, cur juste vivat, & cum periculis confligat honesti causa, cum id solum magni æstimet, vitamque præ eo spernat, voluptatibus indulgere, aut belluinæ libidini semet abjicere non potest, cum id servile audiat, animumque vel abjectissimis bonorum umbris mancipatum,

arguat. Est denique quod charitati summe studeat, utpote qui divitias, injurias, contumelias haud magni ducat.

24. Ad æquanimittatem quod attinet, cum ea nihil aliud sit quam virtus in utraq; fortuna servans constantiam, ita ut nec animo efferaris rebus secundis, nec in adversis concidas, constat ipsam partim in ea temperantiæ parte, quam appellamus modestiam, partim in ipsa patientia absolvi.

25. Est autem patientia virtus ea, quæ in adversis sine querulo, sive difficultatibus fracto, atq; in vindictam soluto animo ferendis, cernitur.

26. Sunt ergo patientiæ munera, Primo, Ita adversus dolorem, aut calamitatem quamcunque firmare animum, ut effæminatum nihil, nihil viro indignum facias, nedum ut veritati, aut pietati nuntium mittas; Secundo, Ut diligenter tibi caveas, ne ob malorum gravitatem Deo obmurmures, aut contra fratrem, è cujus forte manibus tua calamitas proveniat, vindictam spires, neque eam animo expectes, aut verbo sumas.

27. Patientiæ adminicula sunt bonorum externorum lubricitatem, parumque illud, quod ad felicitatem veram præstant, & diuturnam, impatientiæ operam frustraneam, patientiæ coronam plusquam regiam, animo sæpius obvolvere.

28. Patientiam comparandi media sunt, Primo, Leviora tolerandi consuetudo spontanea; utpote quæ ad graviora ferenda viam struit; Secundo, Conscientiæ culpa graviori vacantis cura; ea enim in malis præsentibus solatium, contra ingruentia vero confert audaciam, & securitatem; Tertio, Earum, quæ contingere possunt cuius calamitatum prævisio, & seria præmedita-

tio,

tio, quæ nobis familiarem reddat adversam fortunam, atque adeo melius ferendam. Qui enim ictum prævidit, ac adversus ipsum se obfirmat, non tam facile læditur, ac si nudus impeteretur. Hinc monitum illud *Terentii Omnes, cum secundæ res sint maximæ, tum maxime meditari secum oportet, quo pacto adversam fortunam ferant; illudque Senecæ prudens consilium, In ipsa securitate animus ad diffiçilia se præparet, & contra injurias fortunæ inter beneficia ejus, obfirmetur.*

29. Suicidium est huic patientiæ dono prorsus contrarium, quanquam ex doloris gravitate, aut sanitatis recuperandæ desperatione, oriatur. Vult enim sacra pagina Patientiam in nobis habere perfectum opus, id est non fractum murmure, querelis, tædiis, sed stabile, constans in finem, nec animo deficiens. Porro istiusmodi dolores providentiæ ductu in nos incidunt, è cujus disciplina nosmet, invito domino, subtrahere, est providentiam crudelitatis arguere, fiduciam in Deum, quam usque ad finem servare debemus, ultro deponere, vitæque nostræ, quæ tamen solius Dei arbitrio subesse debet, jura nobis arrogare. Fac autem dolorem medicorum judicio insanabilem esse, quoties tamen convalescunt ægri contra ipsorum spem simul, & judicium? quoties fidelium precibus Deo id dare placuit, quod à natura, aut arte sperari non potuit? adeo ut fidei spes contra spem fovenda est, vel saltem animus contra doloris imperus firmandus est, donec supremo rerum Arbitro nos è statione nostra vocare æquum visum fuerit. Denique fidelitatem suam abstrinxit Deus, ne suos in ea mala incidere patiatur, quæ ferre per

gratiam iis oblatam, non possunt, felicem ab iis exitum promisit, eaque omnia in bonum convertere pro infinita ejus sapientia novit. Infidelem ergo se ostendit, Deumque mendacii arguit, qui vel de exitu desperat, vel mala, quæ patitur, majora æstimat, quam quis, per gratiæ divini auxilium, ferre potest. Egregie hac in re Augustinus *Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus, neminem spontaneam mortem sibi inferre debere, velut fugiendo molestias temporales, ne incidat in perpetuas*, De Civ. D. l. 1. c. 26.

CAP. IV.

De Temperantia.

S E C T. I.

1. **T**emperantia est virtus, quæ facultati concupiscibili, in iis quæ vitam hanc spectant appetendis, modum adhibet.

2. Ut enim fortitudo proprie comparatur adversus omnem metum, quo, præter decorum, animus deprimitur, ejusque adeo sit munus eundem metuentem erigere : ita videtur proprie comparata esse temperantia adversus omnem cupiditatem *luxuriæ*, sive animale, qua præter decorum animus effertur solet, ejusque adeo sit munus cupiditates animi moderari : passionibus circa quas versatur, sunt cupiditas, amor, & delectatio, quæ passionibus tunc habent moderamen debitum ex præscripto temperantiæ, cum quis non aliter ejusmodi delectabilia cupiat, amove, neque aliter in iis delectatur, quam recta ratio præscribit, unde dicente *Augustino, Munus temperantiæ versa-*

versatur in coercendis, sedandisq; cupiditatibus quibus inhiamus in ea quæ nos evertunt à legibus Dei, & à fructu bonitatis ejus. Lib. de Mon. Ecc. c. 29.

3. Sunt autem hujus vitæ externa bona ex temperantiæ præscriptis appetenda; honores, voluptates, divitiæ reliquaque ejusmodi.

4. Non ergo iis assentior, qui temperantiam ad voluptates tactus & gustus, hoc est, ad esculenta, poculenta, & venerea moderanda, solent restringere; cum in honoribus atque divitiis appetendis sit modus pariter adhibendus, atque adeo temperantiæ locus: nec iis qui clementiam & mansuetudinem, in quibus seu iræ, seu pænæ infligendæ modus adhibetur, inter virtutis hujusce partes enumerant; cum hæ non ad facultatem concupiscibilem, sed irascibilem refrandam comparantur.

5. Cupiditates horum omnium sunt vel naturales, & necessariæ, rectæque rationis præscriptis consonæ; quæ scilicet, nisi expleantur, dolorem in corpore necessario creant; quales sunt cupiditates sitim, famem, & algorem removendi; aut statum nostrum deteriorem reddunt, nosque ineptiores faciunt, sive ad dolorem amovendum, sive ad virtutis quædam munera obeunda: ut, fama bona, sælix ingenium, largiores redditus, magistratus officium, &c. Vel nec naturales, neque necessariæ, aut rectæ rationi consonæ, utpote quæ dolorem, quoties expleantur, creant: ut crapula, ebrietas, atque insuper virtuti, atque animi tranquillitati obstant; quales sunt ex omnes, quas sequitur metus, aut penitentia; Vel denique non naturales, nec tamen rectæ rationi absonæ, sed adiaphoræ; utpote quæ expletæ nul-

lam

lam voluptatem, five ad virtutem subsidici ferunt, quæ aliunde æque commodè haberi nequeant, quasq; non expletas, nullus dolor, noxave sequitur; quales sunt, venandi, piscatum eundi, ludos Theatricales videndi cupiditates, eaque omnia virtutis assequendæ media, quibus alia occurrunt æque idonea. In primis, quantum naturæ ratio postulat, expetendis, ægre permittitur modum excedere. A secundis animus prorsus cohibendus est. In tertiis nec vehementior debet esse appetitus, nec fastidium, sed solutus, atque in utramque partem facilis.

6. Postulat ergo Temperantia, non ut ex toto voluptatibus abstineamus (tunc enim frustra natura earum cupiditatem nobis indifferet) sed ut ab iis abstineamus, quas prosequi non decet; cuiusmodi sunt voluptates aut non naturales, aut illicitæ, legibusque prohibitæ, aut valetudini noxiæ, aut famæ laefactrices, aut rei familiaris decoctrices, easque quibus nihil subest huiusmodi moderate quidem capiamus.

7. Divitias, honores, & corporis voluptates esse bona, eoque nomine appetenda, constat, Primo, Ex eo quod Dei dona audiunt, quibus privari, est affligi, & puniri; atque adeo malum triste subire. Secundo, Quod ea sunt, quæ homines liberant à periculo perturbationum in quas illis bonis orbatus incidere proclivis est; à perturbatione vero liberari bonum est. Sunt denique ea, quæ prudentum iudicio quæri debent. Quis enim, nisi mentis inops, valetudinem prosperam adversæ, corporis voluptatem, atque indolentiam, ejus dolori, divitias saltem modicas, egestati, gloriam denique ignominia, non lubenter antepōnit?

8. Con-

8. Constat tamen ea moraliter bona non esse, utpote quæ hominem bonum, Deoque acceptum non reddunt, cum abs eo possideantur; aut malum, cum iis careat, culpaque non sua, excidat.

9. Constat itaque inordinate nos, atque incongruo appetitu in ea ferri, quoties externa hæc bona per fas aut nefas, aut cum virtutis despendio, petimus; eaque patimur sive à virtutis studio, sive à nostro erga Deum Optimum Maximum officio, nosmet avocare, aut quoties pari cum spiritualibus, & æternis cura, & industria, ea vel quærimus, vel retinemus.

10. Porro, Primo, Bona hæc incerta & caduca esse, eorumque contraria non posse certo & continuo vitari, docet experientia. Secundo, Incertitudo consequendi, retinendi, evitandi ea quæ consequi, retinere, devitare studemus cum frustrationis periculo conjuncta est. Tertio, Ubi frustrationis periculum (nisi in utramque fortunam paratus sit animus) ibi metus, & anxietas. Est enim metus nihil aliud, quam expectatio futuri mali. Quoties boni impensius amati, vel anxius quæsitæ privatio sit, contingere non potest sine magna animi perturbatione, & molestia. Quarto, Ubi metus, & anxietas, ibi non potest esse vera hujus vitæ felicitas. Ubi enim felix animi status, ibi mentis gaudium, & tranquillitas, serenitas, pax, & securitas; ubi metus, ibi, propter impendentis mali formidinem, perturbatio. Ubi anxietas, ibi vehemens animi tumultuatio, agitatio, inquietudo. Cum ergo prudentis sit felicitati, quam naturaliter omnes expetimus, consequendæ, retinendæ, (in quantum hic fieri potest) operam dare, eosque omnes appe-

appetitus, qui cum ea pugnant, denegare; sequitur, inordinate, atque imprudenter nos in externis, incertisque bonis vel appetendis, vel retinendis, eorumque contrariis vitandis, occupari, quoties eorum consequendorum, retinendorum, vitandorum gratia, turbamur, curis distrahimur, atque animo gravamur, aut concidimus: Et toties prudentius facturos nos esse, quoties animum erga externa omnia solutum, atque in utramque fortunam paratum comparamus. An vero torqueamur, & gravemur, ex comparatione habita cum animi nostri motibus, in iis rebus, in quibus torqueri & turbari licitum putamus, aut naturale, judicandum est.

11. Divitiæ possunt honeste quæri in omnes eos fines quibus sunt utiles; atque egestas evitari, ob ea, quæ secum portat, mala. Utiles autem sunt divitiæ, ut alios nobis benevolos reddant, honorem concilient liberalitatis muneribus, aliisque reipublicæ officiis idoneos nos præstent; ut victum denique vestitum, domum, medicamenta, libros; ut quæcunque demum ad valetudinem corporis seu conservandam, seu restaurandam, aut vitam placide agendam, nobis, nostrisque sunt necessaria, suppeditent. Egestas contra mentem sæpius deprimit, iniqua de Providentia Dei cogitare pronos nos reddit, ad actiones sordidas & homine indignas sollicitat, ditiorum arbitrio mancipia nos facit, doctorum consortio, multisque aliis ad virtutem & doctrinam adjumentis nos privat ut plurimum.

12. Habent tamen divitiæ, præ nostra stultitia & vecordia, haud parva incommoda, à quibus rarius liberantur ii, qui his rebus affluunt; solent

lent enim aliorum invidiæ obnoxios, inflatos, tumidos, otio, & voluptatibus nimium indulgentes nos reddere, Dei oblivionem, pauperum fastidium, atque in opibus nostris confidentiam parere. Paupertas etiam, quoties in virum pium, & honestum incidit, hoc habet incommodorum suorum levamen, quod patientiæ, fiduciæ in Deum æquanimiitati denique exercendæ locum dat, securusque nos ab omnibus iis periculis, atque illecebris quæ opulentiam comitantur, præstat; rationem denique dispensationis nostræ in posterum reddendam levibrem reddit.

13. Necessaria naturæ ea sunt, sine quibus homo vel solus, vel cum familia sua, quam alere tenetur, vivere nequit: Huc ergo referenda sunt primo victus, cultusque corporis, & habitatio, quibus & nos, & nostros ab injuriis aeris, famis, sitisque doloribus defendamus. Secundo, Subsidia pro sustentatione uxoris, aut liberorum post mortem paranda, item pro dote filiarum iisque omnibus casibus quæ probabiliter nobis contingunt, quibusque nisi nunc prospiciamus, postmodum iis providendi copia non erit, morbis scilicet, & Senectuti. Tertio, Quæ ad jucunditatem vitæ plurimum conducunt, quorumque adeo absentia non conficit quietum animum, sed affligit, ac dejicit, contemptui obnoxios nos reddit, virtutisque, alias germinanti, sufflamen adhibet.

14. Personæ necessaria ea sunt, sine quibus statum, conditionem, ac dignitatem quam gerit quispiam teneri, ac (prout oportet) sustinere nequit. Hinc *u. gr.* Episcopum, quem ἀρχιερέως, nec lucri cupidum esse vult Deus, κόσμος tamen seu

seu ornatum esse permittit, ne sordido habitu contemptum in aliis pariat : Et hospitalem esse jubet, ad benevolentiam eorum captandam quos Christo studet lucrifacere, atque ad animum demonstrandum ab avaritia omni alienum; vult ergo ipsum habere ea quæ necessaria naturæ non sunt.

15. Liceat plura quærere, & possidere, quam quæ ad hos fines sunt necessaria, dum ad superflua distribuenda, (cum opus fuerit) prompti simus, & faciles; (nec enim frustranea sunt ea liberalitatis, & munificentiae præcepta quæ τὰ περισσώτα potissimum respiciunt, non autem necessaria) quique hanc ob causam divitiis parat, & custodit, tantum eidem habere licet, quantum illi suadeat prudentia, patiatur charitas, & fervens religionis studium permittat.

16. Porro id omne quod ex vocationis nostræ legitimæ exercitio, atque in ea præstita diligentia, sponte se ingerit, atque acervo accrescit, & quæri honeste possit honestis mediis, & retineri, cum sit Dei donum, atque ex ejus benedictione nobis accedat.

17. In divitiis five petendis, five retinendis modum adhibet qui pecunias, opes, aut possessiones plures quam necesse sibi suisque sit, nec solícite atque impense desiderat, cum forte non habeat, quod flagitat αὐταρχία : Nec cum beneficia divina ipsi affluant, ita mordicus tenet, ut non libenter de iis quæ supra sui, & suorum necessariam sustentationem redundant, erogare aliis ac distribuere velit, aut generosis operibus impendere, quoties opus fuerit (quod jubet liberalitas, & magnificentia :) Nec, cum, divina pro-

providentia permittente, ipsi eripiantur divitiæ, casuque aliquo adverso effluant, ita doleat, & tristetur, tanquam si verum, & præcipuum aliquod bonum amisisset, (quod præstant æquanimitas, & patientia :) sed Deo, ejusque paterna benignitate nixus, siue adsint, siue desint opes istæ, perpetuam, & sedulam officii sui rationem habeat : Denique qui bona hujus vitæ sic acquirat, possidet, & amittit, tanquam si non acquireret, aut possideret, sed amittenda duxerit.

18. Ad æquanimitatem hanc atque *ἀνείκελον* parandam atque conservandam, utile erit perpendere, primo vitam hominis non ali superfluo, sed tantum necessario ; necessaria esse paratu facilia ; Deumque nobis in iis non defuturum, esse hæc tantum viatica nobis in patriam, ad regnumque nostrum festinantibus utilia, quibus, confecto hoc vitæ stadio, valedicendum est ; virtutem in humili fortuna exerceri posse æque ac prospera, imo securius ibi degere, eumque esse utriusque fortunæ statum in quo commoda nostra cum incommodis certare possunt.

S E C T. II.

De Honore.

1. **O**fficium temperantiæ est, inquit *Augustinus*, non modo contemnere omnes corporales illecebras, sed etiam honorem, & laudem popularem. Est autem honor agnitio dignitatis, vel excellentiæ istius quæ est in alio, cum ejusdem debita testificatione.

2. Quamvis autem vitiosum fuerit honorem
am-

ambire insolenter, & petulanter, ipsumque ex virtute tantum simulata, aut cum specie quadam affectationis requirere, non videtur tamen ejus appetitio (ut à quibusdam fieri solet) universe damnanda: præsertim si quis non nisi ex solida virtute, & intemerata moderatione, ipsum requirat: Viget enim etiam in pueris (haud frustra certe) naturale ejus desiderium, nemoque est qui, quantumcunque eum averfari præ se ferat, non agnoscat se ejus appetitu ita teneri, ut exuere ipsum si velit, non possit: haud abs re quoque & prædicari solet, & proponi in virtutis præmium, nullaque est respublica quæ non cives suos accensos, animatosque ad facinora generosa patranda, propter ipsum non velit. Est porro honor perutilis, ut alii ad benefaciendum nobis propensi sint, & ab injuria nobis inferenda alieni; Ut denique aliis prodesse queamus, atque securius, majorique cum fructu, inter eos degamus. Qui enim ob virtutem defertur honor, (quia est cum amore, charitateque civium conjunctus,) ideo videtur præsidium esse securitatis firmissimum, atque auctoritatem nobis conciliat: Qui vero propter dignitatem, (quia fere semper cohzreat, cum boni alicujus spe, malive metu) idem præstare non comparatus est: Justum, & debitum igitur in finem, & Justis mediis, virtutisque potissimum istius (cui debetur honor) exercitio, quærendus est.

3. Danda autem est opera, ut à viris bonis, & cordatis honoreris; hoc enim est dare operam ut sis bonus, & quam honestissima & præclara agas, cum nemo honores magnos à viris cordatis mereri possit, nisi ex virtute, aut facinoribus præclaris.

claris. Secundo, Ut virtutis testimoniū quoddam habeas, est enim à bonis, & prudentibus approbari, virtutis merces. Ut, denique amoris & benevolentiae ipsorum, quorum praecipue quaerenda est gratia, signum capias : Non potest enim fieri ; ut boni viri de alicujus virtute praclare sentiant, quem eundem non etiam ament, eique bene cupiant. Hi demum honores auctoritatem nobis apud alios conciliant, & ad multas res eximias peragendas nobis adjumento sint.

4. Improborum honores (nisi forte constet improbos virtutis specie duci ad illos exhibendos) ignominiae sunt ; cum improbis placere fere sit probis, imo divino numini displicere.

5. Imperitorum honor (cum certum nullum de virtute cujuspiam indicium exhibeat) non magni estimandus est, nisi in quantum benevolentiam & auctoritatem nobis conciliat : unde si vel honestas sit negligenda, vel in publicum commodum peccandum fuerit, vel in dedecus aliquod apud imperitos incurrendum, honestas, vel publica utilitas, sermonibus vulgi, & improborum anteponenda est.

6. Virtus honoris cupiditatem temperans, & moderatum de nostra dignitate sensum in nobis ingenerans, dicitur modestia.

7. Modestiae munera sunt, Primo, Sobrie de se concipere ; quod facit is qui nec sibi arrogat ea bona quae non habet, nec majora quam habet ; (quod est *φιλαυδίας* vitium ;) Nec majori se honore dignum judicat ob ea quae possidet bona, quam pro meritis (quod est *καυχήσις*,) nec ea bona quae honorem merentur suis virtutibus, sed

divinæ benignitati, aliorum industriæ, virtuti, & consilio (quando res postulat) ascribit: Qui denique non laude tantum, & honore digna respicit, sed & infirmitatis, atque indignitatis suæ pariter sibi probe conscius est.

8. Non est ergo quod aliis nosmet præponamus, eo quod divites sumus, meliori orti prosapia, vel vestibus splendidioribus induti, vel privilegio aliquo specialium donorum gaudemus, vel munere aliquo digniore fruamur, vel auctoritate & gratia apud complures valeamus; hæc enim omnia ea sunt, quæ probis sæpius denegantur, improbis autem conceduntur, nullumque adeo virtutis certum indicium nobis exhibent.

9. Modesti est, Secundo, Honores quibus dignus est non multum prosequi: quod facit is, qui supereminentiis, dignitatibus, vulgique applausibus, nequaquam studet; qui nec seipsum libenter laudat, nec ambitiosa sui ipsius, donorumque sibi datorum ostentatione, gloriam aucupatur; nec ut laudetur ab aliis postulat; ansamque aliam ad laudes suas prædicandas, præter honeste facta, non præbet; nec (si forte contingant) ita iis delectatur, ac si vera in illis, & solida quædam felicitas consisteret; nec demum ægre fert honores sibi debitos non esse delatos; hæc enim ejus sunt, qui honores magni facit, eosque avide venatur.

10. Excusari tamen potest gloriatio aliqua, seu prædicatio virtutum suarum, & rerum præclare gestarum, cum quis, ut aliis exemplum præbeat quod æmulentur, eosque ad virtutem incitet, tale quidpiam de se narrat; Idem etiam fieri

fieri potest, si quis vereatur ne auctoritatem suam apud alios perdat, quam tamen ut retineat, multorum interest: Si denique ad innocentiam nostram vindicandam, virtutisque causam agendam fuerit necessarium, quod *Pauli* exemplo appareat, 2 *Cor.* 11. 17. cap. 12. ver. 11.

11. Modesti est, Tertio, Inferioris conditionis hominibus seipsum accommodare, humaniter cum illis agere, nec superciliose illos repellere, sed vel infima charitatis officia erga ipsos præstare. Modestus ergo ita debet erga proximum se gerere, ac si revera ei major honor debeatur. Nec tamen modestia requirit, ut is, qui donis spiritualibus alteri longe excellit, revera putet alterum in iis sibi antecire; id enim sæpe stultissimum esset atque impossibile, sed ut quantumvis magnis, & excellentibus donis ornatus sit, ita tamen se demittat, ut, ubi res exigat, etiam infimo, atque inter Christianos minimo ministret, & cum eo, omni officiorum genere, certet: Itaque de eo ex charitatis iudicio æstimet, ut si iisdem locupletaretur donis, ea in Dei gloriam magis administraret; quo sensu jubet Apostolus ut unusquisque alterum se superiorem, & meliorem arbitretur. *Philip.* 2. 3.

12. Modesti est, Quarto, Alios debito honore, ac laude nusquam fraudare, donorum ipsis concessorum vilipendio, ipsorum deprecatione, aut aperto contemptu, ut sibi ex aliorum ignominia succrescat gloria.

13. Ejus est denique curare, ut nec in cultu corporis, nec in reliquo apparatu, gestibus, victu, ædibus, & similibus, ex immodico, & fastuoso splendore capet gloriam, erga ordinis, &

conditionis suæ homines sumptuosius se gerendo vel aliud quidpiam præstando, quod elationem animi redoleat.

14. Vitium huic virtuti oppositum dicitur superbia, & Ambitio; cernitur autem in vultu, & supercilio, in luxu vestium, & splendore, atque apparatu omnis generis magnifico, & ad popularem auram captandam, sui que ostentationem comparato, quique adeo non necessitati alicui inserviat, sed inutili pompæ. Si enim quispiam ex officii ratione ad retinendam auctoritatem muneri quod sustinet administrando necessariam, splendorem aliquem in apparatu externo adhibeat, is non est hujus criminis incusandus. Est autem ambitio honoris appetitus immoderatus, quo scilicet expetitur honor, aut qui non debet expeti, quia scilicet est major quam promereatur dignitas, aut excellentia propria; aut quomodo non debet quia scilicet in eo tanquam fine ultimo requiescit animus, nec ad Deum à quo est omnis nostra dignitas, referatur, sed potius anteponatur Deo, ejusque præceptis cum eum ex male factis quæramus, cum detrimento alterius eum comparare studeamus, cum demum inutiliter expetamus, non referendo eum ad suum vel proximi bonum prosequendum.

15. Ad modestiam hanc comparandam, inseruiunt Christi exemplum, superbiæ apud Deum odium, indignitatis nostræ, & dependentiæ consideratio, qui quanti quanti sumus, à Deo *O. M.* pendemus, atq; ab ipso quicquid habemus boni derivamus: quod modestia deniq; sive humilitas non tantum nos Deo & hominibus gratos reddunt, sed & vero honori viam struunt.

SECT.

S E C T. III.

1. **V**oluptates, quas in ordinem cogit temperantia, cupiditates carnis appellantur; quia caro iis maxime titillatur, & afficitur.

2. Quia vero voluptates hæ maxime percipiuntur duobus sensibus, gustu, & tactu, (qui maxime carnales sunt, objectumque totum sibi unitum postulant) hinc concupiscentiæ nostræ frænatio, atque adeo Tēperantia, dicitur potissimum consistere in moderatione gustus circa potum & cibum (quæ dicitur Sobrietas) & tactus circa res celandas (quæ castitas appellatur.) Reliquorum sensuum ratio non habetur, partim quia tenuior est, quæ per ipsos percipitur voluptas; partim, quoniam ex horum sensuum analogia de iis judicari possit.

3. De Sobrietate (quæ est temperantia in voluptatibus cibi, & potus) agendum est prius, utpote ex qua dependet castitas; ex ingluvie contra impuritas, quæ sine Cerere & Baccho friget.

4. Spectanda autem est sobrietas partim in quantitate, id est, copia seu paucitate, partim in qualitate, seu suavitate, ac deliciis cibi & potus, quibus & pretium annumerandum est, utpote quod cupiditatem circa has voluptates semet exerentem indicat.

5. Cum cibum & potum capiendi finis, sit conservatio vitæ, & sanitatis, viriumque corporis, vires autem corporis laboris gratia nobis datæ sunt, quicquid ad hunc finem (nullo inter-

veniente nostro vitio) est necessarium, beneve conducens, id tum ratione quantitatis, tum qualitatis sumere licet, & decet: fieri autem potest, ut in crapulam nostram medendam ea sit vini copia requisita, quam hauriendo, peccatur.

6. Quia autem corporis constitutio, exercitium, & demum valetudinis ratio, varia est, varium esse tam quoad quantitatem, quam quoad qualitatem temperantiæ modum necesse est; adeo ut si vir doctus, quantum fossor aut arator, velit comedere, Intemperans; si rusticus bene valens, docti aut agri victu uti plerumque vellet, delicatus merito censeretur, & nimis in cibo parvus.

7. Cum autem victus sumendi ratio, partim à famis vel sitis extinguendæ necessitate, partim à vitæ sustinendæ causis oriatur, ultra hos fines ordinario progredi, est modum à natura datum excedere, & Temperantiæ leges violare; quippe natura, quemadmodum famem & sitim nobis ingenuit, sic quasi mensuram, juxta quam quisque intelligat quantum sumere, aut non sumere oporteat, constituit.

8. Ordinario inquam; sunt enim tempora in quibus feriandum est, & corpori permittendum, ut una cum animo, voluptatem capiat (modo caveatur ferio, ne animus hisce cupediis perturbetur, aut corpus degravetur) puta, cum hospites, aut amicos convivio excipias, nuptias aut parentalia celebres, aut publica lætitiæ tempora observes.

9. Contra sobrietatem peccatur, Secundo, Victu isto qui corpus degravat, obfuscat animum, nosq; ineptos reddit ad vocationem nostram rite exercendam; aut demum necessarium facit, ut
bonas

bonas horas quæ studiis, occupationibus nostris, aut religioni debentur, otio aut somno dicaremus, secundum illum monitum Christi, *Luc. 21. 34. cavete ne corda vestra graventur crapula, aut ebrietate.* Peccatur igitur ea cibi potulve quantitate, quæ nos ineptos reddit ad meditandum de sacris rebus, ad preces adhibendas, ad gratias Deo *Opt. Max.* agendas, & similia. Postulat enim S. Pagina ut continuo oremus, & Deo gratias agamus. Quibus præceptis illud ad minimum injungitur, ut semper habeamus animum paratum & bene dispositum ad hæc officia præstanda; utque diem ab his officiis incipiamus iisdemq; claudamus, quæ vino & crapula gravati (prout officii ratio postulat) ægre præstabunt.

10. Peccat, Tertio, Contra sobrietatis leges, qui eo ciborum genere se alit ex quo voluptatum turpium cupiditates, morbos, gravedines, nasci, augeri, aut excitari posse, & solere suspectum habet. Monet enim *Paulus* Christianis cavendum esse ne faciant *Τὸν σαρκεὺς πρὸς τὰς ἐπιθυμίας Rom. 13. 14.*

11. Peccat similiter, Quarto, Qui cibo aut potu, impendio sumptis, rem familiarem labefactat; aut quod in pauperes conferre debet, line necessitate gulæ impendit.

12. Peccat, Quinto, Qui multum temporis potando insumit, qui horas, quæ bene collocari debent, potando conterit: quod faciunt illi, qui pitissando cum sodalibus medios prope dies & noctes consumunt. Hinc D. *Paulus* non vult Episcopum esse *μέθυστον* seu vino assidentem, 1 *Tim. 3. 3.* Diaconos & Seniores *μη εἶναι πολλῶν περισβολῶν, ἢ ἀδελαιμένων, Tit. 2. 3.* esse postulat;

atque à Christianis omnibus id *Petrus* exigit ne πόντος sive longis computationibus incumbant.

13. Peccant, denique contra sobrietatem, qui in tempore luctui publico, aut jejuniis dicato, convivia agunt, indulgent genio, *Esa.* 22. 12, 13. ventremque cum sacris operandum est, curant *Mic.* 6. 6. aut aliud aliquid præstant quo animum in patinas devolutum, & corporis magis quam officii sui studiosum indicant.

14. Peccatur ex adverso in corpus si quis genium nimis defraudet, adeo ut etiam laboribus necessariis superesse non possit; estque eo nomine reprehendendus, quod cum Deus animum illigatum voluerit corpori, ejusque opera mens utatur, nec muneri suo sine ejus opera incumbere possit, divinæ voluntati repugnat, & in mentem quoque suam, adeoque seipsum est injurius: nec finem suum assequitur, qui nimis corpus macerat & ne concessas quidem, & necessarias voluptates ei indulget.

15. Notandum denique cibum nullum sine precatione, & gratiarum actione sumendum esse, hac enim ratione Domino editur, sive in ejus gloriam, ὁ ἰδιὸν Κυρίῳ ἰδίῳ, εὐχαριστῶν γὰρ τῷ Θεῷ *Rom.* 19. 6. cibusque sanctificatur ἀγιαζομένη γὰρ διὰ ἐν-πύξιος ἢ μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενῃ *1 Tim.* 4. 4, 5. cum enim cibus omnis sit Dei donum, qui cum omni carni ministrat, non licet cuiquam eum usurpare nisi cum precibus à Deo velut impetraverit, & gratiarum actione donum hoc celebraverit.

16. Temperantiæ huic satis studet qui in cibo & potu, superflua, sumptuosa, aut splendida non querit, nec eorum absentiam fert ægře, nec iis cor suum degravat, nec iis ita utitur ut voluptatum

tatum turpium cupiditas, morborum materia, rei familiaris labefactatio, charitatis erga pauperes debitæ diminutio oriri, aut muneris demum nostri exercitium impediri possit.

17. Sobrietas hæc sanitati conducit plurimum; dum crapula cruditates, gravedines, morbos producit: Sobrietas hominem ad usus vitæ necessarios expeditum reddit; dum nimia satietas corpus degravat, obfuscatur animum, hebetaturque, facitque hominem in brutum (aut si quid vilius) degenerare. Porro, Sobrietas cibum nobis dulciorem, & voluptate majori conditum præbet; dum guloso insipidus evadat favus, & moveat nauseam.

18. Huic virtuti adjumenta esse possunt, Primo, Sine necessitate eo genere victus non uti, quod etiam non esurientem aut sitientem ad se potest allicere, ne voluptatum corporis amor paulatim nobis insideat, atque ad excessum sollicitet. Secundo, Intempestivis conviviis, symposiis & contuberniis, quæ eduliorum & cupediarum abliguriendarum causa instituantur, *Bacchi*, *Cereris*, aut *Satanæ* verius mancipiis, te nunquam immiscere. Tertio, Ad satietatem non cedere, sed cum appetitu aliquo saltem exiguo, à mensa surgere. Quarto, Probe considerare quanta voluptas sit bene valere, & morbis doloribusque te immunem fieri, & cibum potumque cum voluptate capere, quod faciunt temperantes: unde jure miratus est *Diogenes* comedere velle homines voluptatis gratia, & nolle tamen ob eandem causam à comedendo abstinere. Quinto, Quam ridiculum sit pro sanitate Deo vota facere, eamque victu dissoluto in discrimen conjicere. Sexto, per-

perpende, quod bruta animalia, post satiatam famem, sitimque expletam, nihil amplius comedunt aut bibunt, sed iterum famem sitimque expectant. Denique id serio animo imprimendum est ebrietatem inter opera tenebrarum enumerari *Rom. 13. 12, 13.* esseque id vitium quod Spiritu Sancto nos impleri *Eph. 5. 18.* aut contra Satanae astutias invigilare non patitur, *1 Pet. 5. 8.* quod omni bono operi ineptos nos reddit, omnique malo promptos & faciles, ad quod natura sive mos malus, nos proclives fecerit, aut combibones sollicitaverint; quod facultates naturales debilitat, externas labefactat, morborum iliade nos cruciat, ad rixas, pugnasque sollicitat; mortem denique accelerat, eamque improvisos nos, atque imparatos occupare facit; *Luc. 21. 34.* quodque his multo gravius est, Ebrius e cætu fidelium, juxta Christianitatis leges, excludendus est; nec enim cum eo familiariter versari liceat *1 Cor. 5. 11.* Cælo denique exclusus in Lacum sulphureum præcipitabitur, nec enim talia qui patrant regnum Dei hæreditario jure possidere possunt, *1 Cor. 6. 10. Gal. 5. 21.*

S E C T. IV.

De Castitate.

1. **C**astitas, est virtus animum instruens & disponens ad vitam puram, incontaminatam atque ab omni impuro affectu, sermone, gestu, opere liberam, animum inquam postulat enim lex Christiana ut sancti simus corpore & spiritu, *1 Cor. 7. 34.*

2. Postu-

2. Postulat ergo, Primo, Ut inhonestas voluptates nunquam cupiamus, eorum memoriam ex animo deleamus, nec patiamur, ut vel earum cogitatione titillemur, moroseque, uti in Scholis loquuntur, delectemur; aut propter earum absentiam doleamus, aut tandem eas licitas fuisse desideremus. Hinc inter membra mortificanda *ἐνδουλία καὶ, πένθος*, Col. 3. 5. *τῆς οὐρανόθεν πένθους καὶ ἐνδουλίας*, Col. 3. 24. *τὰ πένθη ἐνδουλίας*, 1 Thess. 4. 5. *ἢ οὐδέ, καὶ ἐνδουλίας* numerantur.

3. Delectatio morosa ea dicitur, in qua intellectus sibi complacet post plenam advertentiam, rem de qua cogitat esse malam; postulat, ergo, Primo, Intellectus moram in cogitando de re illicita. Secundo, Animi complacentiam aut delectationem de re illicita. Tertio, Ut sit deliberata, ita ut post advertentiam continetur, nec repellatur, atque ex animo ejiciatur cum possit, & debeat: atque hæc delectatio, quoniam affectum conformem rei indicat, atq; consensum animi in malum, peccatum voluntarium dici debeat; dum contra cupiditas, quæ ex improvviso cor pervadit, si post advertentiam primam protinus reprimatur, atque ex animo ejiciatur, peccatum voluntarium, atque in reatum imputandum dici nequeat, cum nec vitari potuerit, nec voluntatis consensum obtinuerit.

4. Quia vero internæ hæ cupiditates externis sive actionibus, sive sermonibus excitantur, foventur atque aluntur, ea pariter religiose cavenda sunt, dexterque oculus eruendus est, hoc est quicquid nobis charissimum, gratissimumque foret, abjiciendum est potius quam ut huic carnis affectui irritamenta suppeditet; id enim Christia-

Christianis præcipue curandum est, ne faciant τῆς σαρκὸς ἐχθροὺς ἢς ἐπιθυμίας, *Rom. 13. 14.* suntque adeo vitandæ non tantum impuræ istæ voluptates quas sub ἀκαθαρσίας, ὑποκαταστάσεων, *Gal. 5. 19.* atque id genus nominibus indigitat S. Scriptura, quasque τὰς πλεονεξίας σώματος appellat, *Rom. 8. 13.* sed etiam

Primo, Crapula, luxus, commessationes, omnia ciborum potorumque genera, quæ solent voluptatum istiusmodi desiderium vehementius excitare, vel propter humorum copiam, vel nimium calorem quem ministrant: satius enim est, etiam cum detrimento quodam valetudinis, corpori cibum subducere, idque adeo ἀναγκάζειν, quam cum animi detrimento pati ut copia luxuriat: hæc autem κρατεράτης, οἰνοφλυγίας, κόμων, & πότων nominibus passim prohibentur, *1 Pet. 4. 3.* atque inter ea quæ carnis illecebris ministrant, recensentur, *Rom. 13. 13, 14.*

Secundo, Cum oculis sædus ineundum est, ne picturis aut objectis quibuscumque impuris conspiciendis dent operam, aut formæ venustate, atque eximia pulchritudine se pascant; aut denique iis libris legendis in quibus aliquid lascivum & castitatis legibus alienum est, occupentur; ne tandem ὁδολογῶνται ματαιότητι audiant. Huc spectat Christi illud monitum, *Si oculus te scandalizaverit, hoc est si te in mulierem conspiciere fecit, πῶς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς erue eum, & abs te abijce. Mat. 5. 27, 28.*

Tertio, Cohibenda est lingua, ne unquam sermonem ullum putridum impurius animi argumentum proferat, adeo ut obscænos, atque illiberales jocos, lasciva dicteria, cantilenas, rythmos,

mos, scurrilia ac proterva carmina, nec ipsi in medium ducamus, nec nisi gravitate, atque cum redargutionis, atque fastidii nostri indicio quodam audiamus, hæc enim sub ὁμιλίαι τοῦ κυρίου, 1 Cor. 15. 33. σαπρῶν λόγων Eph. 4. 29. μωρολογίαι, ἰντεροπλίαι, Eph. 5. 4. αἰσχολογίαι denique nominibus Coloss. 3. 8. tanquam Christianis minime convenientia, prohibentur. Ea denique verborum involucro tegenda sunt, quæ vel natura, vel consuetudo non satis honeste dici, suisve nominibus exprimi posse judicavit.

Curandum est, Quarto, ut totius corporis gestus, vultus, habitus, ejusque actio quælibet, ea verecundia fiat, ut in aliis turpium voluptatum cogitationem aut desiderium haud facile excitet, utque adeo petulantia, levitate, lascivia, salacia omni simus quam maxime alieni.

Quinto, Vitandi, quoad fieri potest, congressus, colloquia, aspectus istarum personarum, in quibus sunt aliquæ ad has impuras voluptates illecebræ, ne vel aliud agentibus cogitatio improba obrepat vitæque in otium & desidiam soluta sit.

Sexto, Denique curandum est, ut vel honestas voluptates parcitis & tantum cum natura flagitat capiamus. Cum autem Deus adulterio prohibendo remedia ad impuritatem omnem cohibendam necessaria præscribat, qui iis non utitur contra affirmativam hujus præcepti partem, peccat.

5. Castitati huic opponitur, Primo, Cupiditas uxoris alienæ ex aspectu nata, utpote quæ, dicente Christo, nos corde Adulteros pronuntiat, Mat. 5. 28. Ubi per concupiscentiam intelligere videtur Christus desiderium tale alienæ uxoris, quod

quod etiam voluntatem trahat in consensum, inque homine excitet appetitum facto ipso rem illicitam perpetrandi; & sane quando concupiscentia, & propositum illud ita comparatum est, ut quo minus adulterium reipsa perficiatur, ex parte voluntatis nostræ nil desideretur, dubium non est tale adulterandi propositum, quamquam aliis ex causis impeditum, apud Deum eodem loco, quo verum adulterium haberi. Cum enim Deus etiam bona opera magis ex animo, & ex bona intentione æstimet, quam ex facto ipso, quod non semper est in hominis potestate, æquum sane ac justum est, ut etiam de peccatis magis ex animo, quam ex facto ipso, iudicium ferat, malamque intentionem operi ipso æqualem censeat.

6. Castitati huic opponitur, Secundo, Scortatio, quæ est soluti cum soluta consuetudo, quæ quam grave sit vitium, ex eo dignosci potest, quod inter opera tenebrarum numeratur; *Rom.* 13. 12, 13. inter ea quæ gentibus Deum non cognoscentibus sunt propria 1 *Thes.* 4. 5. nec inter sanctos nominanda. *Eph.* 5. 3. quod diligenter curandum est ne quispiam talis inter fideles maneat, *Heb.* 12. 15, 16. nec in fidelium cætu permittatur, 1 *Cor.* 5. 11. utpote ea faciens, quæ cum doctrina sana consistere non possunt, 1 *Tim.* 1. 10. quod denique fornicatorem iræ divinæ obnoxium reddit, *Eph.* 5. 5, 6. Regno Dei privat, 1 *Cor.* 6. 10. *Gal.* 5. 19. 21. è cælo ejicit, *Rev.* 22. 15. in lacum igne & sulphure candentem detrudit, *Rev.* 21. 8. Cum enim conjugium sit divinitus ordinatum remedium, quo scortationum, atque impuritatum infinitarum sædissimis morbis occurratur, atque quod solum cubile

impollutum reddat, hinc est quod Fornicatores, atque Adulteros, hujus remedii contemptores, judicabit Deus. *Heb.* 13. 4. hoc est, in æternum condemnabit. Hinc etiam apparet, quotiescunq; scortationis periculum imminet neminem à conjugio arcendum esse, à remedio enim prohibendus nemo est, cum periculum minuetur morbus. Adde quod multum de cælibatus dignitate decedat, si voluntarius esse desinat. Cumque ad sanctitatem nationis Israeliticæ legislator pertinere judicaret ne scorta, & lupanaria haberent, multo magis judicandum id Christiani populi moribus convenire à quibus major vitæ probitas & morum sanctitas postulatur.

7. Opponitur huic virtuti concubinitus, qui est concubitus viri cum femina soluta, quam ut uxorem domi retinet, aut qua cum consuetudinem habet: esseque hoc gravius peccatum quam simplex fornicatio, ex eo patet, quod concubiniarius manet semper in statu fornicationis, & in continuo proposito, saltem virtuali, peccati.

8. Cum femina inquam soluta, si enim cum ea legitimum matrimonium, ipse solutus cum fuerit, contraxerit, non concubina ejus dicenda est, sed uxor legitima; si vero nuptiali copula cum altera conjunctus, cum ea habeat consuetudinem, quacunque formalitate præmissa, id fecerit, Christianus si fuerit, Adulteri loco ducendus est.

Nec enim digamia simultanea cum legibus Christi potest consistere. Primo, Enim, cum Apostolus præcipit, *1 Cor.* 7. 2. *Scortationis vitanda gratia, ut quisque suam uxorem habeat, & quævis proprium virum;* hæc verba non minus

videntur excludere plures unius viri mulieres, quam plures unius uxoris viros; cur enim eundem sensum non haberent; quæ eadem ratione prolata sunt? Et si hic propria uxor communi opponitur, cur non & proprius vir communi viro? Adde, quod *Paulus* de remedio agat, quo tam ex parte mulierum, quam ex parte virorum, scortationibus occurratur, at si non æque mulier suum proprium virum habeat, quo quoties velit, uti possit, quemadmodum vir propriam uxorem habet, quo pacto mulieribus, earumque infirmitati erit consultum? Manifestum ergo videtur ita ab Apostolo viri & uxoris jus æquari, ut non minus una uxor unius mariti, quam unus maritus unius uxoris esse debeat. Porro docet Apostolus uxorem proprii corporis potestatem non habere sed virum, v. 4. ex qua æquata uxoris cum marito potestate ita ut non minus mariti corpus sit in potestate uxoris, quam huius in potestate mariti, unius mariti unam tantum uxorem esse debere consequitur; si enim plures essent, quo pacto singulæ plenum in mariti corpus jus haberent, ita ut eo, cum opus haberent uti possent; porro, neque negative dici potuit maritum in corpus suum potestatem non habere, si alteram ducendi, hoc est, si alteri potestatem corporis sui tradendi adhuc integram haberet; neque uxori exclusive potestas in corpus mariti tribueretur, si penes ipsum esset facultatem istam alteri concedere.

Secundo, Contra polygamiam fortissima nobis tela suppeditat Christi cum Phariseis colloquium de divortio institutum, ubi disertim asserit quod *quicumque dimiserit uxorem suam, nisi for-*
nica-

*nicationis causa id fecerit, aliamque duxerit, πο-
 χᾶται ἄνδρα, eumque, qui dimissam duxerit,
 mæchatur. Marc. 10. 11. Unde sic argumentor,
 Primo, Qui dimittit uxorem suam non forni-
 cantem, & aliam ducit, mæchatur contra illam;
 mæchatur ergo multo magis, qui illa non forni-
 cante, nec dimissa, alium ducit: major enim,
 vel saltem eadem potestas est ducendi aliam,
 priori dimissa, quam non dimissa. Secundo, Qui
 mæchatur contra uxorem suam aliam ducendo,
 aliam ducendi potestatem, illa superstitie, non
 habet, maritus autem, Christo dicente, aliam
 ducendo mæchatur contra uxorem, ergo aliam
 ducendi, ea superstitie, atque uxoris in loco po-
 sita, potestatem non habet. Tercio, Qui aliam
 ducendo fit adulter, cum illa semet conjunxisse
 dicendus est, cujus ducendi potestatem non ha-
 buit. Quarto, Mæchari cum sit alienum tho-
 rum violare, mæchando contra uxorem, uxoris
 thorum violari necesse est; violare autem ux-
 oris thorum maritus non potest id faciendo quod
 à marito jure fieri potest; cum ergo jus ad po-
 lygamiam sit jus ad alteram uxorem ducendam,
 non potest maritus cui id juris competit, uxoris
 suæ thorum violare alteram ducendo; est itaque
 vel agnoscendum id juris marito minime com-
 petere, vel Christum errasse, qui aliam ducen-
 tem, mæchum pronuntiat. Quinto, Cum dicit
 Christus eum qui una uxore extra scortationis
 causam repudiata, duxerit aliam, adulterium
 committere, id sane non fit ob ipsum matrimo-
 nii vinculum (id enim per se ad tollendam po-
 tius turpitudinem pertineret, quam ad augmen-
 dam) sed simpliciter quod uxorem habens cum*

altera consuescere ausus fuerit, siquidem prior ipso jure non desierit esse illius uxor.

9. Porro, Opponitur huic virtuti quam maxime adulterium, quod fit cum conjuges aliis asuescant, atque in incestus qui fit cum gradibus prohibitis vel stuprum vel adulterium committitur. Præcipua autem ratio cur hujusmodi concubitus per se fit illicitus hæc est, quia naturaliter quisque honorem debet parentibus, aliisque; propinquis qui parentum loco sunt, cui honori repugnat ea turpitudine quæ hanc sexuum commixtionem comitatur.

10. Huic castitati opponuntur omnia ea, quæ hisce impuris cupiditatibus alimenta, aut fomenta ministrant: qualia sunt, dicente in *1 Thes.*

4. 5. *Theophilus*, *ἐνδοξία, πλεονεξία, ἡδονή.*

11. Luxuriæ omnes hæc species quæ proximum respiciunt, licet injustitiæ aliquid annexum habent, cum tamen principaliter non fiunt injuriæ alteri ferendæ cum proposito, aut jus alterius lœdendi causa, sed propter delectationem carnalem, tanquam finem principalem; ex quo injustitia adversus alterum per accidens oritur; cum denique peccata hæc admittuntur in materia luxuriæ, & per actum ejus, ideo potius habendæ sunt pro speciebus luxuriæ, quam injustitiæ.

12. Castitatis adjumenta sunt, Primo, Exquisite sobrietas, qua sine frustra pertentes imperiosum hunc affectum, atque ex alimenti copia naturaliter turgescentem, reprimere. Secundo, Occupatio liberalis & sedula, quæ partim spiritus hos turbidos absumat, partim mentem alio convertat. Tertio, Precibus vigiliis, jejuniis atque

atque imprimis divinarum rerum seriaz meditationi vacandum est, quo melius impurum hunc spiritum ejicias. Quarto, Somni, & otii nimietas vitanda est. Quinto, Cavendum est diligenter, ne cogitationi, aut appetitui impuro concedas moram in animo; est enim lubricus hic locus, in quem quo magis te dilabi permiseris; eo te difficilius cohibere possis: taleque est certaminis genus, ex quo victoriam te reportare, nisi sagam capeffendo, & parthico more pugnando, non liceat; quo vero animosius pugnes, cogitare te velim quanta sis deinceps futurus animi lætitia, ubi & calor deferbuerit, & victoriam stare à te senseris, scilicet loco penitentiz (quæ ad salutem raro ejusmodi peccatoribus concessa est, quæque te turpiter devictum subest) succedet gratulatio, qua te ipse velut bees, quod triumphaveris feliciter; vindicaturus te demum sis ab immani tyrannide, & fœdissima servitute; habiturus es animum pro caligante serenum; vitam pro labante diuturnam; ut reliqua omittam de fama, de re familiari, de animi demum salute, atque id genus aliis, quæ nosse promptum est. Est etiam serio perpendendum quam vile fuerit, & abjectum nos cum homines sumus imo Christiani ad summas animi voluptates, atque cum Deo commercium vocati ex amore belluinæ hujus voluptatis animalcula quasi quædam tridupam fieri, & tam recto voluptatum illecebris inescari quam homo pisces; atque hisce technis captos, cupiditatibus nostris; ut fera catenis eo pertrahi quo impurus quivis, & versutus nebulo nos seducere velit? Nam voluptas, quæ demulcet sensum, mentem de sua sede & statu

dimovet, omneque illius lumen extinguit, vires denique animi frangit, fidelemque illam custodem, sine qua nulla virtus iuta esse potest, fortitudinem ipsam, adinstar rubidæ cujusdam ac virosæ meretricis, impudenter adoritur, misereque trucidat. Adeo ut nihil æque verum sit ac tritum illud *Ciceronis*, *In voluptatis regno nullum omnino esse posse hominibus cum virtute commercium*. Id demum Coronidis loco ponendum est hoc vitio spiritus sancti templum pollui in meretricis palidissimæ membra converti, Deum nobis aversum fieri, Diaboli denique mancipia nos reddi.

S E C T. V.

De Temperantia in Ludis exercendis, & Recreationibus capessendis.

1. **Q**UOD animi laxandi causa ludere interdum liceat non magis dubito, quam quod spirituum recreandorum gratia somno liceat indulgere, cum spiritus longa intentione animi defatigati ægre indigeant relaxatione, ac labore exhausti, somno egeant. Est inquit *Ecclesiastes* tempus ridendi, & tripudiandi. *Ecol.* 3. 6.

2. Iis omnibus ludorum, sive recreationum generibus uti fas est, quæ absque vitio curarum gravium pondus alleviant, & sine virtutis dispendio, jucundam interpolationem gaudiorum afferunt.

3. Alex. aut chartis pictis interdum vacare fas esse judico. Quæ enim Deus nusquam prohibuit,

hibuit, quæ nihil in se mali continent, ea illicita esse non possunt. Id enim tantum illicitum est, quod malum, malum quod lege aliqua prohibetur; quid autem hic mali conspicias? an quod casui, & contingentiae subiciuntur hæc ludorum genera? idem in plerisque vitæ nostræ actionibus contingit, serendo, mercaturam exercendo, equitando, vitæ statum quemlibet eligendo, id fieri solet. An mala existimanda sint ob fraudes, mendacia, juramenta, perjuria, execrationes, avaritiam, iræ intemperantiam, pugnas, & jurgia, rerum denique & temporis jacturam, quæ lusus istiusmodi sæpe comitantur, atque ab iis rarius abesse solent? Idem in ceterisque aliis recreationum generibus contingere solet; huic ergo id tantum sequitur, ut non, nisi, secundum hac tota malorum farragine, licita esse, quod etiam in edendo, computando, globulis ludendo, sagittas jaciendo; atque in cæteris ejusmodi obtineat. Iis igitur vacare liceat, sed

4. Primo, Animo non tantum à studiis, & laboribus, sed etiam ludorum importunis affectibus soluto. Hoc enim in regno stultitiæ commune est, ut quarum rerum minor est fructus, earum cupiditas, & delectatio major sit.

5. Animum autem in honestis oblectationibus modum servantem, nec iis nimium addictum ostendimus, cum nec frequenter, nec diu, nec ultra quam natura, aut finis honestus postulat, iis indulgeamus; nec intempestive ea aggrediamur, sed cum laboribus exhausti, vel post cibum comelum ad seria minus idonei simus; cum ergo causa utendi laxamenti hisce sit, & nimi lassati recreatio, amicorum delectatio, le-

stivi gaudii celebratio, &c. qui nulla huiusmodi honesta permotus causa se ludis immiscet, modum excedere dicatur, ut enim in somno se res haber, ita in ludis, quorum utrumque naturæ beneficio metiendum est. Cum ergo opportunitates ludendi quarimus non necessarias, aliosq; ad lulum tentamus, cum rebus hisce assuescimus, labore cito lassati, ludendo nunquam, modum in lusu excedimus. Est enim scite dictum *Parum est alea ludere, sed non parum assuescere.* Denique cum ad laborem tardi, inviti, & sine delectamento accedimus, ad ludum proni, jucundi, avidi, atque præ gaudio gestientes, id puerilis ingenii documentum est.

6. Nec ludo se immittit, qui tempus aliquod feriis impendit, sed ludendo conterit. Seria autem hic voco ea omnia officia, quæ nobis, aut proximo debemus, quibus si quis præponat ludum, cumve non abruptat seriorum consequendi gratia, intemperantius se oblectare dicendus est. Qui enim in officiis charitatis erga proximum, vitæque huius negotiis exequendis majorem voluptatem non capit, quam in ludo triviali, is certe modum non observat. Quod si in vitæ huius negotiis obtineat, quanto majus in sacris, atque officiis erga Deum *O. M.* præstaudis? quæ si quis ludo postponat, eaque ludendi gratia vel prorsus omitat, vel sæpius decurtet, aut tumultuaria opera abolvat, is non modo intemperans, sed vere impius, & edicandus est; celestia enim neglectui habet tantum, ut tempus male collocando perdat, & penitentiam materiam sibi ministret.

7. Ludendum est non pecuniæ acquirendæ, sed animi recreandi gratia; nec enim pecuniæ acquisitio ludum reddit magis recreantem, nec indifferenter potest aliquis se habere ad multum perdendum sine vitio. Sic enim casui exponuntur fortunæ nostræ sine fine bono; huic metus, ira, impatientia, rixæ, pugnæ, atque infinita pene malorum seges. Porro pecuniam qui perdidit, ægre modum ludendi servat, sed cupit lusum continuare, atque ita ostendit, licet contraria verbis obtendat, se nolle pecuniam perdere. Id porro certum est eam pecuniæ summam ludendo prodige expendi, quam charitatis officiis impendere nimium judicamus; sic enim res ludicræ charitati erga proximos præponuntur.

8. Ludendum est sine animi perturbatione; nec enim innocens esse potest, qui inter ludendum æstuat, fremit, irave incenditur, nisi de re frivola, lænaque, ut aiunt, caprina torqueri, & excalescere innocuum sit.

9. Ludendum est sine scandalo; quod enim in omnibus curandum est, nempe ut simus *angelorum*, atque in rebus ad vitam hanc sustinendam necessariis, præcipitur, id magis in ludicris curandum esse ratio dicit. Hoc autem minime fit, Primo, Cum in aliorum scandalum ludimus; parvi enim facit vel propriam apud bonos famam, vel proximi salutem, vel denique Apostolica de scandalo vitando præcepta, qui ob rem ludicram hæc omnia susque deque habet; Secundo, Curandum est ne cum impiæ conversationis hominibus ludis operam demus; qui enim cum stomachosis, acris incaléscentibus, iraque frena laxantibus ludere assuescit, se magno peri-

culo ejusdem furoris, morumque corruptionis exponit, quoniam dicente Apostolo *Corrumpunt bonos mores colloquia prava*; porro cum furiis hisce versari nos religio prohibet.

10. Deniq; ludendum est prudenter sui ipsius habito respectu, ab iis scilicet recreationum generibus religiose abstinendo, quæ tibi peccandi occasiones ministrare solent, teque in discrimen aliquod spirituale conjicere. Cum ergo id experientia compertum habes, quod substantia tua perditæ excandescere soles, in blasphemias, execrationes, juramenta, aut maledicta quæcunque irrumpere, cum vinci te, atque adversa fortuna opprimi sine animi perturbatione, atque ægritudine pati non possis, a ludo protinus abstinendum est, atque ob eandem rationem cum hominibus tali animi intemperie laborantibus ludendum non est, ni simus horum peccatorum in aliis participes.

C A P. V.

De Justitia.

S E C T. I.

1. **Q**uoniam Natura hominem fecit *ὅπως* *πολλῶν*, nec sibi soli sufficientem vel ad mala evitanda, vel hujus vitæ bona procuranda, cum non tantum iis virtutibus ornari par est quæ seipsum perficiunt, sed circa eas potissimum versari quæ *ἀλλοτρίων ἀγαθῶν* respiciunt;

unt; nec tantum sibi vivere, sed aliorum commodis inservire: id autem potissimum fit justitiae & charitatis officia (prout occasio & facultas data fuerit) praestando, quas quidem esse maximas virtutes ex eo liquet quod aliis maxime sunt utiles, est enim *bonum quo diffusius, eo melius.*

2. Et quanquam ea quae proximo debentur officia universa quandoque justitiae, ut *Tit. 2. 12. Rom. 14. 9.* quandoque charitatis nomine complectitur S. Scriptura. Puta *Rom. 13. 8, 9. Gal. 5. 14.* cum tamen saepius distinguere soleant, sitque justitiae *velut* ita dictae proprium innocentem non laedere, charitatis vero eidem, etiam nocenti benefacere, de his distinctionibus capitibus differendum est.

3. Justitia enim, & Charitas in eo differunt, quod justitia proximo tribuit quod suum est, charitas quod nostrum; justitia habet rationem debiti, vel meriti, charitas indigentiae, vel sine merito: Charitas tribuit, justitia retribuit, hinc violata justitia satisfaciendum est parti laesae, & compensatio pro damno ex debito facienda est, violatae charitatis *velut* non ita, justus denique honeste facere debet, charitati dans operam, benefacere.

4. Justitia nunc laxius usurpatur prout comprehendit omnia genera officiorum ad alterum, quo pacto etiam Religio, pietas, observantia, Amicitia, liberalitas, gratitudo, species quaedam, seu partes justitiae potentiales in scholis appellantur, nunc strictius quatenus ea solum officia complectitur quae aut obligationi exequantur (quod in Religione, & pietate non obtinet) aut nisi impleantur

pleantur ad multam, penamve obligant, (quod in Amicitia, liberalitate, gratitudine, locum non habet.)

5. *Justitiam quam vocant universalem, hic missam facio, cum ea non sit ad alios tantum relata, sed eas etiam virtutes in se complectatur quæ nosmet ipsos respiciunt. Est enim justitia universalis virtus ea omnia præstans quæ leges à vera prudentia profectæ præscribunt. Exigunt autem non unius tantum, sed omnium virtutum officia, unde hæc virtus universalis appellatur.*

S E C T. II.

De Justitia in genere.

1. **J**ustitia est virtus qua inclinamur proximo præstare quæ sunt debita, in quantum jus, & æquum postulant.

2. *Justitiam hanc duplici ratione universalem dici posse concedimus; Primo, Quatenus cum reliquis virtutibus connexa est, nec fieri potest ut is justitiam perfecte exerceat, qui cæteras virtutes non habet; quod si intemperans sit, juste agere desinet quoties temptatum lenociniis delinitus fuerit, si timidus, cum periculum immineat, si avarus cum lucri spes affulserit, parique ratione de cæteris vitiis dicendum est: quoniam eorum quodlibet partem aliquam justitiæ violat, labefacitque. Secundo, Quatenus eam animi temperiem inducit, qua unusquisque civium erga commune totius civitatis atq; Reipublicæ jus tutandum, sit bene affectus.*

3. Dico

3. Dico iustitiam hac præstare *proximo*, quam enim liberi erga parentes, subditi erga principes, servi erga Dominos officia sua præstando id tantum, quod debetur, faciunt, id tamen non faciunt tanquam *proximo*, unde nec iusti ex officio sic præstito appellantur, sed potius obedientes & morigeri.

4. Dico iustitiam *quæ sunt proximo debita præstare*, potius quam *jus suum cuique tribuere*, duplici de causa. Primo, Quoniam jus suum cuique tribuendum non est, cum per jus aliud magis observandum, ne id faciamus, impediti simus, puta gladium depositum reddendo, quo is qui illum repetit, seipsum vel proximum occideret, per jus magis observandum de non occidendo prohibemur. Secundo, Quia proximo penam infligendo non tum jus suum ipsi, qui debitor est, tribuimus, quam læsæ personæ, quæ creditoris hac in parte *quædam* obtinet, & jus habet ad penam postulandam, nec enim de pena non inflicta litem nobiscum agere potest reus, aut de injustitia nos postulare, quod veniam peccanti damus, aut à vindicta abstinemus.

Fit autem alteri aliquid debitum per *jus legale* quod scilicet communi aliqua lege est determinatum, atque ita debitum: Vel per *jus particulare*, sive privatum, quod scilicet ex jure naturali, vel ex particulari pacto, & conventionem aliquorum est determinatum, vel denique per *debitum morale* quod fundatur in honestate morali, & debita rectitudine virtutis quam quisque servare tenetur in suis actionibus quæ sunt ad alterum, in hoc debito alter non habet jus, aut actionem legalem ad illud exigendum, in cæteris habet.

5. Dico

5. Dico in quantum jus, & æquum postulant, duplici pariter de causa. Primo, Quia charitas ad debitum officium proximo præstandum inclinat, sed non tam juris & æqui, quam indigentia causa, non quia hoc postulat jus, sed exigit humanitas. Secundo, Ut locus detur ~~innoxia~~ quæ quæ ex legis rigore debentur, mitigari solent.

6. Justitia hæc semper versatur inter duas ad minimum personas distinctas, & res duas distinctas, inter personas distinctas, quia justitia omnis est adversus alterum, inter res distinctas, quia ad minimum res duæ requiruntur quæ inter se aliquo modo exequandæ sunt, & distinctis personis applicandæ, quemadmodum ex distributione, & permutatione rerum postea intelligetur, quia ergo conjuges veluti *unum corpus sunt*, ut & parentes cum liberis, qui pars quædam sunt parentum, & quia servus est quædam res Heri, seu instrumentum ejus animatum, idcirco jus proprie dictum inter maritum & uxorem, parentes & liberos, Dominum & servum non intercedere docent Philosophi, quod tamen eorum placitum legibus nostris haud consonum videtur, nedum æquitati, cum plurima sint in quibus servorum, liberorum, & conjugum jus aperte violatur, atque in quibus leges nostræ permittunt servos, liberos, uxores, cum Dominis, aut parentibus suis jure certare; His adde quod Scriptura jubet Dominos servis *ut diligant*
 Col. 4. 1. & *ut utantur eis sicut domino* quod justum, & æquum
 I Cor. 7. 3. est præstare, uxori virum debitum reddere, & pariter uxorem viro, & filios patribus obedire *ut in domino* hoc enim justum est, Eph.
 6. 1.

7. Debetur proximo innocenti, sive immerenti, immunitas à noxa, & injuria, merenti, quod meruit tribuendum est, saltem debetur.

8. Hinc duplex justitiæ officium exurgit, Primo, Innocentem non ledere, injuriam nemini inferre. Secundo, Jus cuique debitum tribuere, quæ si quis præstat, honeste vivit cum nec bono debito privet quempiam, nec malum inferat indebitum.

9. Justitiæ opposita est injustitia. Ubi notandum est breviter aliud secundum Philosophum & Summulistas esse injustum facere, & injustum esse, potest enim justum facere is qui involuntarie & invito quidpiam facit quod per se contra æquitatem justitiæ est, ut qui detinet ab alio aliquid quod ad illum pertinere invincibiliter ignorat, ut autem quis injustus habeatur, requiritur ut id quod facit sit per se non modo injustum, sed sponte & voluntarie factum.

S E C T. III.

De primo Justitiæ officio, quod est, Innocentem non ledere.

1. **L**ædi potest proximus mente, fama, corpore, bonis externis, quoties in hisce damnum eidem infertur, ejusque conditio horum respectu deterior redditur, ledere enim is recte dicitur qui damnum infert, vel conditionem alicujus deteriores reddit, sive aliquod facit quo id quod proprium alicujus aliquo modo fuit, & aliquid ad commodum ejus & felicitatem conferre potuit, invite detrahitur.

2. In-

2. *Injuriam volentem fieri* quod dicitur, cum grano salis accipiendo est, nam locum in iis tantum obtinet quæ fieri possunt sine peccato, & in quibus homo cedere potest de jure suo, sed non in iis quæ sine peccato fieri non possunt, ut in stupro erga volentem commisso, nec in iis in quibus non habemus plenum dominium, sed tantam custodiam, cujus generis sunt vita, & membra nostra, injuriam hic pati si quis cum scholis afferat non tam volentem, quam directum dominium habentem, cum eo nolo contendere.

3. Lædi potest proximus, fere omnibus hisce modis *per falsum testimonium, perjuriam, celando, vel dicendo veritatem indebite*, de quibus postea.

4. Læditur mente vel immutatur mens ipfam afficiendo, eamque in assensum, vel consensum indebitum trahendo, idque dupliciter, Primo, in errorem ducendo, Secundo, ad malum provocando.

5. In errorem duci potest proximus in rebus creditis, factuque necessariis, & tunc dicitur error iste *Hæresis*, vel in iis quæ separationi ab Ecclesia non necessariz causam dant, & *schisma* appellatur.

6. Ad malum provocatur exemplo nostro malo, vel jussu, vel suasionem.

7. *Exemplum malum est operis mali præstatio quo alii possunt vel excitari ad peccandum, vel impediri a bono faciendo.* Omne exemplum malum habere potest rationem scandali, sed omne scandalum non supponit malum exemplum, oritur enim scandalum etiam ex re media in nostra potestate sita qua proximus ad peccandum inducitur.

8. Omnis

8. Omnis actio quæ contra Deum, nec hominum mandato est nobis facta necessaria, & ex qua spirituales perneciem proximi, ejusque peccatum secuturum esse scire, vel judicare possumus, *scandalum datum* seu nostra ex parte vitiosum exhibet, Amor enim in Deum postulat ut id quo in Deum peccatur, amor in proximum, ut id ex quo ejus pernecies, seu peccatum consequatur, cum possumus, vitemus, cum actio quæ scandali occasionem præbeat est nobis ex præcepto necessaria, tunc *scandalum* dicitur *acceptum* tantum, nostraque ex parte minime criminosa.

9. Jubendo ad malum provocatur servus Meri, filius parentum, subditus superiorum præceptis de malo perpetranda.

10. Suadendo ad malum proximus inducitur cum præmio oblato, commodo proposito, factove impio laudando, seu approbando ad illud perpetrandum incitatur.

11. Mediate læditur mens proximi quoties fit ei aliquid ex quo usus rationis ab eo tollatur, vel exercitium ejus impeditum sit, quod fit ut ebrietatem, & crapulam proximum provocando, rebus lædendo, scientiæ modis suppressendo, modisque aliis quam plurimis.

S E C T. IV.

De laeso proximi honore.

1. CUM Honor proximo cuicunque, juxta Apostolum, 1 Pet. 2. 17. debeat, sequitur, eo denegato, lædi proximum, adeoque contra justitiam peccari.

2. Est

2. *Est autem honor agnitio excellentiæ, & dignitatis quæ est in aliquo, cum debita ejusdem testificatione.*

3. Agnitio dicitur & testificatio, quia non in interna observantia solum nec in externa consistit, sed in utrisque.

4. Cumque omnis homo ad imaginem Dei creatus sit, sequitur esse in omni ordine excellentiam quandam, & dignitatem agnoscendam.

5. Honor iste quæ respicit notitiam, vel opinionem aliorum de honorando, *fama* appellatur.

6. Lædi potest honor alterius vel apud nos ipsos, vel apud alios, apud nos ipsos iudicio temerario, aut sinistra suspitione de eo, apud alios vera detractio, vel calumelia.

Judicium de alio est quedam intellectus practici sententia circa alterius probitatem, vel improbitatem.

Judicium de probitate alterius cum honeste fieri possit proximo debetur, Primo, Ex Hypothesi, nempe ut si de eo, ejusve actione sententiam ferre velimus, id juxta internam conscientiam diffamen faciamus, de probis cum probum esse judicantes. Secundo, Ratione exigentia proximi, nempe si quis indigeat nostro de sua probitate testimonio ad conservandam vitam, famam, aut fortunas suas.

Judicium temerarium est opinio, vel sententia de alterius malitia sine justa ratione. Est autem justa ratio ea quæ, ex præcedenti circumstantiarum omnium consideratione, sufficiens est ad assensum pariendum, est ergo sinistra suspitio & judicium temerarium quoties certo pronuntiamus de rebus quæ verbis non exprimuntur, nec certo

certo aliter cognosci possunt puta de internis proximi cogitationibus, de fine illum intrinsecus ad opus aliquod movente, de cordis malitia, de mentis in dogmate aliquo asserendo pervicacia, de quibus nemo iudicium moraliter certum proferre potest, fratre contrarium obtestante, & factis non exprimente aliquid obtestationi sic factæ contrarium.

8. Cum proximus quisque jus habeat naturaliter ad *bonum nomen*, saltem eatenus ut nemo sine iusta causa de eo male sentiret, sequitur temerario iudicio peccari contra iustitiam, quatenus facit contra illud jus, licet iudicium illud interiori tantum mentis actu consummatur. Hic ergo inculcandum est *Bernardi illud Cave alienæ conversationis esse aut curiosus explorator, aut temerarius iudex*. Serm. 40 in Cant.

9. In dubiis personæ famam respicientibus postulat ratio ut in meliorem inclinemus partem, nec enim de quopiam malè existimandum est sine causa legitima, in dubiis vero non est causa sufficiens, adeoque non legitima.

10. Et quamvis hoc in casu non tenemur in meliorem partem iudicare speculative, iudicium enim ex sola ratione pendet, nec ultra rationis dictamen potest assurgere, tenemur tamen practice hoc facere, id est tenemur ita cum proximo versari ac si probus esset, donec constet de contrario, hoc enim lex charitatis postulat.

Quatenus tamen prudentia, damnique evitandi studium id postulent, dubia possumus in deteriorem partem practice interpretari, cavendo nimirum, nobisque ita consulendo, ac si suspecta esset ejus probitas, *v. gr.* si ignotum recipiamus

cipiamus in ades nostras, possumus ita verba componere rebusque nostris cavere, ac si suspecta esset ejus probitas.

11. Læditur honor proximi apud alios contumelia, & derisione.

Contumelia quæ est vel manifesta, vel occulta.

12. *Contumelia publica, vel manifesta* fit vel convitiis, seu dictis ad proximum infamem reddendum comparatis, ejusque contemptum, & vilipendium producere solitis, vel calumnia crimen falsum eundem in finem proximo impingente.

13. Manifestare crimen alterius duobus testibus, fraternæ correptionis modum observandi gratia, cum propria admonitione eum corrigere non possumus, non est lædere honorem proximi injuste, sed quod officii ratio postulat præstare.

Superiores acrius interdum subditos increpantes, ab hac culpa immunes sunt, cum falso alteri crimen non impingant, verumque detegant non ut honorem eorum lædant, sed eos potius emendant, ut cum *Christus* Apostolos suos vocavit *stultos*, Apostolus *Galatas insensatos*. Necnon pares aliorum crimina superiori detegentes ut via juridica puniantur; quanquam enim famam alterius minuunt, id non faciunt inique sed justa ratione moti.

14. Contumelia occulta, & in absentem prolata fit per sermonem ad famam absentis lædendam comparatum, & dicitur detractio, & cum tacite in aures aliorum insinuatur *susurratio*.

Est enim susurratio perversus sermo quo diffuatur, vel certe diffui possit bonum amicitiae inter alios, susurratio hæc si fiat amicitiae dirimendæ

mendæ gratia, est peccatum contra charitatem, si famæ lædendæ consilio, contra iusticiam.

Excusatur igitur ab hac culpa qui verum malum in alicujus aurem susurrat ut amicitiam turpem, vel noxiam alterutri parti dissolvat, est enim charitatis officium amicitiam turpem & noxiam dissolvere, eaque ratione proximi bono consulitur.

15. Inter contumeliam ergo, & detractionem hoc interest, quod contumelia præsentis, detractionis absentis famam lædit, contumelia fit ex intentione ut probro affectus id intelligat, detractionis clam fit, ne intelligat.

16. Differunt contumeliæ à convitiis, Primo, quod contumelia semper crimen aliquod falsum objicit, convitium non semper. Contumelia juxta scholas, respicit defectum in malo culpe, puta dicendo aliquam esse furem. Convitium defectum in malo pænæ, objiciendo nimirum alteri corporis deformitatem, aut calamitatem aliquam in ejus contemptum. Contumelia est sermo de eo cui crimen impingitur ad alium, convitium potest ad eum ipsum dirigi qui convitio petitur, etsi alias id non audiat. Fatendum tamen est vocabula hæc sæpius confundi.

Contumeliæ hæc directe versantur circa proximum quatuor modis, Primo, cum falsum crimen objiciatur. Secundo, Cum crimen occultum, sine causa, detegatur. Tertio, Cum verum crimen nimis exaggeretur: est enim eatenus falsum. Quarto, Cum facto non improbate intentio tamen vituperetur, aut sinistre explicetur, qui modi hoc carmine continentur.

Imponens, Augens, Manifestans, in mala vertens

18. Indirecte versantur circa bonum proximi quatuor etiam modis, Primo, *Negando illud bonum quod proximo tribuendum est.* Secundo, *Occultando illud*, præsertim loco, & tempore quo silentium illud pro tacita vituperatione accipiat. Tertio, *Minuendo.* Quarto, *Frigide laudando:* qui modi hoc carmine notantur.

Qui negat, aut minuit, tacuit, laudatque remisse.

Qui ergo refert audita proximi famam lædentia sine necessitate, quanquam id quod audivit verissimum esset, peccat, quia contra officium charitatis in proximi nævis occultandis facit, qui refert audita, de quorum veritate nihil certo scit, ita ut alios inducet ad male opinandum de proximo, contra justitiam peccat, id enim facit quo possit injuste famam alterius lædere. Denique peccata alterius narrare ex quadam negligentia, sive loquacitate, sine directa intentione lædendi proximum, excusat à tanto, non à toto, qui enim minuit honorem alterius per incuriam illam quam potuit, & debuit evitare, indirecte id velle censendus est.

19. Ut contumelia, aut detractione propria famam proximi impetere non licet, ita nec detrahenti faciles aures præbere, multoque minus eum ad famam alterius minuendum excitare, sed potius calumniatori silentium imponere, ab eo aures avertere, aliquoque saltem indicio ostendere contumelias spargendi hunc pruritum nobis minime arridere, ut *facie tristi lingua detrahens avertatur*, Prov. 25. 23. qui enim alios ad detrahendum excitat, auresque ipsi libenter erigit, non solum peccat in ipso affectu detractationis, sed

sed est moralis ejus causa, & non impediendo cum possit, contra charitatem peccat, ea enim postulat ut grave damnum proximi, in quantum possumus, impediamus.

20. Contumeliam esse peccatum injustitiæ ex eo patet, quod infertur per eam damnum contemptus, & dedecoris, aufertur excellentiæ illius agnitio quæ proxime disponit ad honorem aliis tribuendum, qui honor merito numeratur inter bona hominis. Esse peccatum gravioris notæ ex eo patet, Primo, Quia gehennæ reum præstat contumeliosum, atque indignum qui cum Deo amicitiam colat. *Matth. 5. 27. Psal. 15. 1. 3.* Secundo, Quia destruit pacem & amicitiam inter proximos. Tertio, quia gravius est furto, honor enim præstat divitiis.

21. Contumelia contumeliis propullanda non est, nec enim malum pro malo liceat rependere, sed mediis tantum licitis, exponendo nimirum veritatem, ostendendo mendacium, cum id honoris nostri tutela postulet & denique honorem lasum per vias legibus concessas recuperare studendo, ut melius reprimatur conviciatoris audacia.

22. Denique læditur honor proximi derisione, quæ, si publica sit, contemptum in aliorum animis parere solet, derisio hæc gravius peccatum est quanto personæ cui deridetur major debetur reverentia, unde irrisio parentum, & superiorum majori pænæ subjicitur, *Prov. 30. 17.*

23. Hono- ris officia alia sunt	<table border="0"> <tr> <td>} <i>Parium</i></td> <td rowspan="2">} eaque</td> <td rowspan="2">} <i>Speciali dig- nitate Autoritate.</i></td> </tr> <tr> <td>} <i>Imparium.</i></td> </tr> </table>	} <i>Parium</i>	} eaque	} <i>Speciali dig- nitate Autoritate.</i>	} <i>Imparium.</i>	24. Ho-
} <i>Parium</i>	} eaque	} <i>Speciali dig- nitate Autoritate.</i>				
} <i>Imparium.</i>						
	O 3					

24. Honoris erga impares officium est pacis vinculum, magnumque iustitiæ fundamentum; virtute enim huius officii, & graduum eorum inter homines quos respicit, quieta, & tranquilla vita agitur ab hominibus, & sine ejusmodi observantia mutua superiorum & inferiorum inter se, expectandum non est ut vita hominum in suo statu consistat.

S E C T. V.

De proximi lesione in bonis externis.

1. **L**æditur proximus bonis externis, furto, rapina, oppressione, fraude.

2. *Est autem furtum ablatio occulta, & injusta rei alienæ, invito Domino. Occulta dicitur ut à Rapina distinguatur, injusta etiam esse debet quod enim in utilitatem alterius clam defertur etiam invito Domino ut ensis ab irato, pecunia a prodigo, & ebrio, ut sobrio denuo reddatur, non est furtum.*

Præcepti de furto scopus est ut distinctis dominiis quiete & commode, quilibet res externas ad hujus vitæ subsidium necessarias possideat, iisque iuste utatur, & fruatur.

3. Res ita ablata si sacra fuerit dicitur *sacrilegium*, seu rei Deo consecratæ ablatio, si res communitati debita, *peculatus* appellatur, violenta si fuerit ablatio, *rapina* nuncupatur, si viri liberi, *plagium*, si *femina*, *raptus*, si per fraudem & callidam imposturam *stellionatus* dicitur.

4. Peculatus crimen committitur tributa denegando, collectum privatos in usus convertendo

tendo, argentum signatum minuendo, fundaque in usum societatum concessa auferendo, & demum illegitimo *monopolio* quo res quæ vendi solent à pluribus, ab uno occupantur, eo enim fit ut omnes ejusdem artificii, seu quæstus eo privantur commodo quo per leges regni, communæque vitæ institutum, frui debent, resque ipsæ venales carius emuntur.

5. Fraude læditur proximus in bonis externis, Primo, Celando defectus rei venditæ qui pretium ejus diminuunt, tantum enim ab emptore fraude detrahitur quantum celando defectus rei venditæ, ultra justum valorem, vendenti comparatur.

Hic autem notandum est quod ubi vitium rei venditæ facile discerni potest, nosque cum eo rem habemus qui judicium discretionis habere merito presumatur, necessarium non est rei sub hasta positæ defectus ementi enarrare, hoc igitur in casu obtinet regula illa *caveat emptor*, dicentique *Cicerone Ubi judicium emptoris est, ibi fraus venditoris quæ potest esse?* presertim si rem venditam vitio carere nunquam dixerit, tunc enim quæstio illa rationis est admodum consentanea *num te emere coegit qui ne hortatus est quidem? ille quod non placebat proscripsit, quod placebat, emisit.*

Secundo, Merces corrumpendo vel in substantia, ut cum caupones vino aquam miscent, vel in quantitate, quod fit *dolosi* *truncationis*, *mensuris iniquis emendo*, *Amor. 8. v. 5. 6.* aut vendendo, cum tantum hoc officio clam suspendatur, atque ementi detrahatur, quantum in justa proportionem hæ mensuræ deficiunt.

Tertio, Ex ignorantia, siue necessitate alterius occasionem sumendo res nostras carius vendendi, aut aliorum vilius emendi quam par est, nec enim proximi siue ignorantia, siue necessitas rerum ipsarum valorem vel auget, vel minuit, unde nec eorundem pretio augmentum darent, nec ab eo detraherent.

Quarto, Aliorum merces licitando, iustumque illorum valorem minuendo, qui enim his artibus *Prov. 20. 14.* res alterius venales deprimit, commodo illum suo privat, atque ita proprietatem quam in suis bonis habet, minuit.

Quinto, Testamenta adulterando, subjiendo, aut sygraphas ementiendo quibus proximi jus ad res suas tollitur, vel saltem is juri suo renuntiare cogitur.

Sexto, Testimonium falsum exhibendo quo proximus proprietatis quam habet in rebus suis iacturam patitur.

6. Oppressionem læditur proximus, Primo, Licet alicui intendendo qui præ inopia non potest nobiscum jure contendere, minisque illum territando ne jus suum postulet. Secundo, Continua molestiarum vicissitudine extorquendo aliena, qui enim perpetuo vexando necessitatem alteri inducit de jure suo cedendi, invitum rebus suis privat.

7. Detinendo denique lædatur, cum enim aliorum bona invito Domino detinendo proprietatem quam in illis habet, usumque fructum denegatus, rem alterius, invito Domino, contrectare censendi sumus atque in injustitia perseverare.

Ad furtum vitandum, fraudesque ejusmodi deponendas, id serio perpendendum est, fraudum omnium ultorem esse Deum, ^{1 Thes. 4. 5.} resque regno dei excludendos, mentem ^{1 Cor. 6. 10.} atque animum à furto, fraudeque alienum à nobis Deum postulare, nec pati ut proximi res ullas concupiscamus.

S E C T. VI.

Quæ est de corporis læsione.

COrpore læditur proximus per homicidium, per membri mutilationem, per læsam pudicitiam, aut sanitatem.

Est autem homicidium ex parte actus voluntarium, aut casuale, voluntarium vel directe cum homicidium per se intendatur faciendo id adversus proximum ex quo mors sequatur, vel indirecte cum opus tale sit ex quo mors, licet non designata, sequatur, nempe dando operam rei illicitæ, vel licitæ sine debita diligentia ad mortem alterius præcavendam.

Casuale dicitur quando præter Agentis intentionem accidit, ita ut neque in se mors fuerit designata, nec in aliqua causa ex qua homicidium accidere frequenter solet. Notandum igitur.

1. Quod ubi actio in se licita præstetur, nec homicidium ex eo consequens humana providentia præcaveri potuit, aut ubi sufficiens diligentia, id est ea quæ in similibus negotiis fieri consuevit, adhibita fuerit, casuale homicidium in culpam imputandum non est, hanc enim Deus ipse in pari casu sententiam tulit, *Ex. 21. 13. Num. 25. 6. Deut. 19. 6.*

2. Ubi

2. Ubi probabiliter periculum aliquod mortis oriri potuit, nec diligentia sufficiens ad illud præcavendum adhibita est, ibi reatus oritur, qui major, minorve, pro ratione negligentiz, sit, qui enim dicit *non occides*, idem videtur dicere diligentiam adhibebis, ne occidas. Exemplum habes in bove cornupeta à Domino suo non diligenter custodito. *Ex. 21. 29, 30.*

3. Ubi operam damus rei illicitæ ex qua mors sequatur, reatus contrahitur, ut si quis vino indulgens, & factus ebrius casu in puerum incidere eumque de Gradibus præcipitaret, ita ut animam efflaret, homicidii indirecti reus esset; est enim actus ille ebrietatis Gradus ad homicidium, quatenus impedit quo minus diligentia debita utatur quispiam ne occidat, & homicidium voluntarium in causa reddit.

4. Si quis intendens leviter quempiam percutere, quem ferire non debuit, eundem lethali vulnere confodit, est etiam homicidii indirecti reus, est enim percussio illa Gradus ad homicidium, actusque in se illicitus, ex ira ista proveniens quam Christus non occidendi præcepto prohiberi docet. *Math. 5. 22.*

Et hæc quidem pertinent ad homicidium, casuale & indirectum, respectu commissionis, aliud est quod in omissione consistit, in qua peccatum subesse potest quo rei fiunt homicidii qui illius quod ex officio tenebantur facere, parum solliciti, omiserunt aliquid ex cujus omissione alterius mors secuta est.

Hujus ergo peccati indirecte rei sumus, Primo, Dando operam rei illicitæ ex qua indirecte sequitur mors alterius. Secundo, Percussione ex qua

qua sequitur mors licet non intendebatur. Tercio, Provocatione ad vitia illa quæ vitam perimunt; sive ex re ipsa, puta ad crapulam, ebrietatem, aut jurgia, sive ex iustitia legali. Quarto, Alteri non succurrendo in periculo mortis posito, cum id possumus, & debemus. Quinto, Debitam diligentiam non exhibendo ad homicidium cavendum, ut cum exoneret quis bombardam, projiciatve jaculum, crassa negligentia id insuper habens num quis sit obvius, necne. Denique homicidii indirecte rei sunt ministri publicæ justitiæ, cum suum non faciunt officium in homicidiis, & homicidii causis, & occasionibus à medio tollendis, sed faciles se præbendo, contra expressum Dei mandatum, in condonandis homicidiis, audaciores eos ad talia facinora perpetranda reddant.

Porro præceptum *non occides* prohibet non solum externum homicidii actum, sed etiam internum cordis motum contra homicidium, *ex corde enim procedentia homicidia polluunt hominem*, Mar. 7. 21. dicenteque Apostolo *quisquis odio habet proximum homicida est.* 1 Joh. 3. 15. Hinc ira, nulla iusta ratione concitata, atque in opprobria prorumpens, hoc præcepto prohibetur. Math. 5. 21, 22.

Hinc patet contra præceptum hoc peccare non tantum eos qui Gladio, cuspide, veneno proximum occidunt, sed etiam qui impediunt conceptionem, factum ex utero potionibus pellendo, prægnantesve percutiendo, ita ut abortum faciant, falsis testimoniis aliorum cædes procurando, corde denique occidendo, ira nimirum, odio, aut invidia vindictæque privatæ cupidine, quæ facile in homicidium prorumpunt. Po-

Potestas vitæ auferendæ in eo solo, atq; originaliter esse potest, qui vitam dedit, unde nemini eam auferre licet nisi potestate à Deo derivata: vita enim hominis non subicitur arbitrio cujuspîam, nisi illius qui est Author, & Dominus vitæ.

Derivatur autem potestas in vitam cujuspîam vel immediate per Dei jussu, ut in *Abrahami* filium sacrificantis exemplo, vel mediate per ejus ministros jus Gladii habentes.

Hinc sequitur errasse graviter Ecclesiam occidentalem, quæ per centurias aliquot passa est membra sua duello contendere, ad veritatis manifestationem, aut criminis purgationem, cum enim Deus nullibi promisit se hoc modo velle testimonium præbere veritati, extraordinariam ejus providentiam tali modo consulere, atque adeandem provocare, nihil aliud fuit quam inventione Diabolica, Deum tentare, & homicidium approbare.

Hinc etiam sequitur occidere seipsum nemini licere, Primo, Quia sic faciens graviter peccat adversus *Authoritatem Dei*, qui solus est Dominus vitæ. Secundo, Adversus *Bonitatem Dei*, cujus tantum beneficium contemnit. Tertio, Adversus *Providentiam Dei*, cujus ordinem turbare, & corrigere conatur. Quarto, Adversus *Charitatem* quæ non minus tenetur se, quam proximum in vita conservare; Quinto, Adversus *justitiam*, Republicanam, membro aliquo, ex privato judicio, spoliando. Sexto, Adversus *communem naturæ inclinationem* quæ est lex naturæ, quæ de re vide quæ diximus, *Cap. de Fortitudine* N. 29.

Licitum

Licitum tamen est aliquando se exponere tali periculo mortis ex quo certo, sed indirecte mors secutura est, five id fiat in defensionem fidei, & honoris Dei, five in publicum patriæ bonum, hoc enim non est occidere seipsum, sed pati se ipsum occidi ob bonum publicum, aut vitam aliorum, cum vitæ nostræ dispendio, conservare.

Quod licet occidere invasorem, five aggressorem se defendendo, ex eo oritur quod vitæ meæ custodia mihi à Deo demandata est. Quod castellum meum defendendo liceat invasorem occidere, ex legibus eam potestatem concedentibus procedit, unde in hisce casibus jus Gladii non abripitur, sed tantum jus a Gladium habente datum, exercetur, in neutro casu occiditur invasor privata auctoritate, sed publica Dei, ejusque vicem Gerentis.

Jus autem hoc extendi ad defensionem aliorum innocentum, cum doceat *Ambrosius*, lege nimirum poscente ut *proximum diligamus sicut nos ipsos*, id eum Grano salis accipiendum est, ne bello civili, armisque contra supremam potestatem arripiendis, sub inculpata tutela, vitæque defendendæ colore, jus detur, defendendi igitur hoc modo sunt non ii quos privatum nostrum judicium, sed quos lex judicat innocentes, defendendi sunt contra parium vim, non contra superioris jure Gladii muniti, potestatem, defendendi sunt denique in quantum leges, regnique jura patiuntur, non legum violatione, aut bellum, contra principem talem cui soli jus belli, Gladiique conceditur, gerendo.

Quod lex Christiana non impedit quo minus Magistratus Christianus reos officiat supplicio capitali,

Capitali, ex legis Evangelicæ, & rationis recte præscriptis liquet; cum enim Dominus noster *Petrum* monuisset ut Gladium quod *Malcho* aurem præciderat, in vaginam converteret, hanc moniti istius rationem adhibet *quod omnes qui Gladium accipiunt, Gladio peribunt.* Quod dictum est non prædicendo quid eventurum esset gladium hoc pacto arripienti, constat enim multos Gladio in sanguinis innocui fusionem abuti, qui tamen Gladio non pereunt restat igitur hac comminatione se approbasse eorum cædem qui hæc patrabant. Ad hæc si mens Christi fuisset talem rerum statum inducere qualis in nulla antea politia fuerat, eaque prohibere quorum apud omnes nationes extabant exempla laudata, certe hoc verbis expressis dicendum fuisset, ne quis de capite alicujus judicaret, quod tamen, factum fuisse, nusquam legimus. Porro Magistratum *Paulus* appellat ministrum Dei, iræque vindicem malum facientem, eaq; de causa gladio munitum, eundem *Petrus* dicit esse constitutum, *ut in Nunciis quæritur, i.e.* penarum capitalium vindicem, est enim Deus vindex iræ jus vitæ, necisque habens, & exercens, idem ergo faciat Dei minister. Secundo, Ut Dei minister potestatem habeat penas pro merito delicti infligendi necesse est, hoc enim justitia distributiva postulat, habet ergo potestatem morte plectendi eos qui morte digna patrarunt. Tertio, Loquuntur hi Apostoli de magistratu qualis tunc erat, indubium autem est jus gladii tunc temporis comprehendisse capitales penas, denique est naturale & perpetuum illud præceptum *qui sanguinem fundit, ejus per hominem sanguis fundetur,*

tur, & ratione naturali & perpetuo obtinente fundatum est, nempe quoniam in imagine Dei homo creatus est, unde vel ipsas Gentes, ex lege naturæ nō singula rē dī agnovisse in eo quod qui talia faciunt digni sint morte, testatur Apostolus. Concludimus ergo verbis Ciceronis, in corpore si quid ejusmodi est quod reliquo corpore noceat, uti, secarique patiamur, ut membrum aliquod potius, quam totum corpus intereat: sic in Reipub. corpore ut totum salvum sit amputetur quicquid est pestiferum, dura vox, multo illa durior, salvi sint improbi, deleantur Innocentes, honesti, boni, tota Respublica.

Philip. 8.

Cum læditur corpus per vulnerationem, aut mutilationem, tenetur is qui læsit, Primo, Ad expensa facta in curatione vulneris. Secundo, ad compensationem lucri, quod facere potuisset, si sanus fuisset, vel mutilatus non esset, vel damni quod exinde secutum est.

De læsa pudicitia per stuprum aut adulterium actum est capite de temperantia, de sanitate tuenda ad medicos lectorem refero.

S E C T. IV.

Qua est de secundo iustitia munere, suum cuique tribuere.

I. **I**US quod à proximo dicatur suum, respicit vel bona quæ jam possidemus, vel verba quibus animi nostri conceptus exprimimus.

2. Bona quæ possidemus sunt vel interna, eaq; vel animi, vel corporis, vel externa quæ fortunæ bona appellantur.

3. Suum

3. Suum cuiusque, respectu commodorum externorum, id dicitur cuius legitimum dominium habet.

4. *Est autem dominium jus de re aliqua perfecte disponendi, quatenus leges permittunt.* Perfekte inquam, id est ita ut re quapiam utamur vel abutemur, atque hoc unum est quo differt usus fructus à solido Dominio, usus enim in usu fructu est, non abusus.

5. Dico jus hoc respicere bona externa, sunt enim bona interna, vita, sanitas, honor, ea de quibus perfecte disponendi penes nos jus non est.

6. Dico insuper quatenus leges permittunt, quia lex publicum bonum respiciens potest limites nobis imponere in disponendo de re nostra.

7. Quod ad dominium rerum possessarum attinet, tametsi ex jure primævo naturæ non sit hoc meum, potius quam tuum, neque tuum, potius quam meum, nihilominus quoniam hoc modo sic omnia forent omnium, ut nihil ita unius esset, quin alius idem præripere, suo quippe jure utens, posset, unde & rixæ perpetuæ, continuæque injuriæ essent, res ita videntur ab initio usque secundum naturam constitutæ, ut quisque haberet, possideretque aliquid sibi proprium quod alteri usurpare licitum non esset, cum sit secundum naturam incolumitatem tueri, quæ inter jurgia, & injurias nulla est. Porro sublato hoc jure, nulla potest esse inter homines justitia, sive injustitia, nam sive justitia ita accipiat ut idem sit cum nocentia, seu affectu illo quo non modo quis ledere alium non vult, sed vult etiam illum uti jure suo, quemadmodum ipse proprio utitur, constat supponere hanc justitiam esse in alio jus ab ipso inde

independens, five accipiatur quatenus est violati juris emendatrix, constat esse prius debere in alio jus ad aliquid, quam ut quis violare illud possit, eidemve succurrat ista iustitia quæ violatum redintegrat. Est ergo juris naturalis hæc rerum partitio quatenus dictante lumine naturæ facta sit, & quatenus ex lege naturæ occupans jus habet ad ea quæ nullius antea fuerunt, atque adeo divisim occupantes, jus diversum, id est iustam ratio naturalis hominum dicat, ne omnes præcederentur, & pax generis humani conservaretur, quod sine hac rerum divisione, & proprietate fieri nequit.

Proprietatem hanc, seu dominium particulare in rebus habere tantum abest ut Christianæ fidei contradicat, quod ab ea maxime stabilizatur, ex enim iustitiam perfectam possit, quæ suum cuique tribuendo occupatur, debita omnibus reddere nos jubet, charitatem Rom. 13. 7. 8. imprimis exigit, & liberalitatem erga egenos, quæ tamen exerceri non potest sine proprietate in rebus erogatis, cum non sit liberalis, qui de suo non dat, proximum in aliquo negotio circumvenire vetat, Matth. 23. 25. non habet, & alieni detractionem, quæ omnia supponunt rerum divisionem, & dominium.

8. Domini pleni, aut perfecti duæ sunt partes, *proprietas*, & *usus fructus*, hæc quando separantur, ita ut proprietas sit penes unum, usus fructus penes alium, puta in rebus ad tempus locatis, aut conductis, quod in bonis externis sano sensu semper obtinet, quorum respectu Deus absolutum dominium in se habens, Matth. 25. 19. 30. nos usufructuarios tantum constituit,

unde talenti sic concessi rationem postulat, & incrementum a nobis exigi, & prodige id expendentem pena afficiet, est porro penes Deum harum rerum transferre dominium, quod est vere proprietarii.

Ex dictis sequitur, Primo, respectu Dei nos non habere dominium proprium in vitam nostram, proprietatis enim vite non est penes nos, sed Deum, vite auctorem, & Dominum. Quod autem potest homo ob bonum spirituale consequendum, malumve spirituale vitandum, vitam deponere, ex Deo, ius illud homini concedente, immo id ipsum imperante, oritur. Sequitur, Secundo, non habere Dominum, aut parentem perfectum dominium in servum, vel filium, quoniam neutrum possunt occidere independentem a voluntate Dei. Domini vite necisque; unde ius illud quod inter Gentem olim obtinuit inter Christianos desit obtinere. Sequitur, Tertio, hominem non esse Dominum propriae vitae, utpotest quam perdere non debet, & cuius male perditae Deo rationem reddere debet.

9. *Est autem usufructus ius utendi, & fruendi aliena re, sive eius substantia, fruendi inquam, ut distinguatur a nudo usu, qui nec donandi, nec vendendi, aut locandi nec ius suum alteri concedendi licentiam dat, quae omnia usufructui quis prestare potest, fruendi inquam aliena re, ad indicandum ea in re dominium plenum alterius esse. Salva dico substantia, quia usufructus est proprie circa res quae usu non consumuntur ut ager, domus, pecora.*

10. Dominium sine usufructu dicitur, nudum, & directum, usufructus sine proprietate, dominium utile.

11. Ratio

11. Ratio domini dicitur titulus, qui est *iusta, & equitati naturali consentanea possessionis causa*, titulus iustus, respectu bonorum externorum, oritur ex iusta occupatione, præscriptione, ex accessione, traditione, mercede, hæreditate, ex delicto alterius, & ex contractu. Dominium enim acquiritur vel in res Dominum non habentes, vel sub alterius dominio cadentes. Dominium in res Dominum non habentes acquiritur per iustam occupationem. Dominium acquiritur in res alterius dominio subditas volente Domino, vel nolente, volente Domino donatione, & traditione, hæreditate, & legatione: aut contractu, nolente Domino auctoritate legis, idque vel sine Domini culpa ut lege præscriptionis, vel ob delictum alterius, & sententiam Iudicis ut si fur damnetur in quadruplum, aut iure belli.

12. Iusta occupatio est rerum, quæ fuerunt antea nullius, & tamen alicujus fieri possunt, prima apprehensio. *Occupare enim est quod in commune, sive in medium positum erat ante alios capere.*

13. Res istæ nullius esse dicuntur quæ non possidentur, nec à quopiam occupantur.

14. Hujus conditionis sunt, Primo, Insulæ Maris, Gemmæ in litore maris repertæ, partel- que continentis quas nemo incoluit. Secundo, Res vacantes, & derelictæ. Tertio, Reræ quæ Domino carent, & quarum captura legum non prohibetur, quæ denique ad certas personas non restringuntur.

15. Res autem perditæ non sunt istis adnume- randæ, nisi adhibita debita diligentia ad eorum Dominum exquirendum, alias enim quævis cor-

poraliter ab alio non teneantur, jure tamen, voluntate & animo possidentur, nec potest quispiam jus suum perdere sine delicto, aut animo ea demittendi.

16. Hinc merces illæ quæ navis periclitantis sublevandæ gratia in mare projiciuntur, aut ex naufragio aliquo in littus ferantur, non sunt habendæ, pro rebus vacantibus, aut perfecte derelictis, quoniam necessario & non ex animo relinquuntur, vel tantum ad tempus, cum animo eas, si fieri potest, recuperandi.

17. *Præscriptio est acquisitio dominii per continuationem possessionis tempore à lege definito.*

18. Ad præscriptionem ergo requiritur, Primo, Possessio nomine suo, non alieno. Secundo, Ut sit possessio bona fide, hoc est ex prudenti æstimatione quod res quæ possidetur sit sua, possessor enim malæ fidei nullo unquam tempore præscribit. Hinc patet.

Primo, Dubitantem an res sit sua non possidere bona fide, si inchoaverit possessionem cum eo dubio, injuste enim agit eam sibi arrogando cum non sit major ratio cur sibi, quam alteri tribuatur, possessio tamen bona fide inchoata, per tale dubium non interruptitur, cum melior sit conditio possidentis.

Secundo, Ignorantiam vincibilem non facere possessionem bonæ fidei, nec enim æquum est ut ignorantia talis vel mihi prodesset, vel alteri obesset.

Tertio, Hæredem mala fide possidentis præscribere non posse licet de possessionis jure non dubitet, quia hæres reputatur una persona cum defuncto qui fuit malæ fidei possessor.

19. Ad præscriptionem tertio requiritur titulus præsumptus, hoc est is qui verus credatur à possidente, nec talis est, ut cum quis rem emit à fure, eum nesciens esse furem, titulus verus ad dominium transferendum sufficit etiam sine præscriptione. Quarto, Debet continuari possessio tempore à lege definito, cum enim ex præscriptione unus dominium acquirit, alter amittit, ad tollendas lites, & incertitudinem dominiorum, congruum est ut id penderet ex definitione temporis a lege constituti, & adimpletionem conditionum quas lex in eo casu exigit, atque hinc constat possessionem sic obrentam non tantum in foro externo, sed etiam in conscientie foro valere, quia ex iis legibus titulus ad eam nascitur, quæ id statuunt in commune bonum, ne dominia sint incerta, & lites interminatæ, & quod sic statuunt, est voluntas omnium, adeoque veri possessoris.

20. *Accessio est modus acquirendi domini quæ res sit alicujus, quia, rei quæ ipsius est, accedit.* Huc referendum est dominium quod per natiuitatem acquiritur, quo modo ea quæ ex animalibus nostro dominio subditis nascuntur, nostra sunt, quod per alluvionem, quoniam fundo nostro accidit, quod per nostram industriam & laborem fit novum ex re nostra.

21. *Translatio est rei suæ quoad dominium in alium translatio ab eo qui jus transferendi habet, cum animo dominium transferendi.* In hac domini translatione tres conditiones requiruntur, Primo, Ut voluntas Domini non sit coacta. Secundo, Ut non sit decepta. Tercio, Ut non sit per leges iustas impedita.

Potest tamen ex lege & voluntate principis transferri dominium contra expressam voluntatem veri Domini quando hoc expedit communi bono, nec enim aliter communitati satis provissum esset, idque virtualiter velle censendus est Dominum qui principem boni publici curatorem esse vult.

22. Traditioni adesse debet justus titulus qui est vel *onerofus*, vel *lucratus*.

23. *Titulus lucratus*, seu causa lucrativa, est quae merum lucrum offert sine onere aliquid invicem praestandi, ut donatio, legatum.

24. *Donatio est gratuita bonorum externorum communicatio*, estque vel pura, vel conditionalis.

Pura donatio est cum quis ea mente dat ut statim velit accipientis fieri, nec ullo casu ad se reverti, & propter nullam aliam causam facit quam ut liberalitatem, & magnificentiam exerceat.

Donatio conditionalis est cum quis ea mente dat ut statim quidem fiat accipientis, si tamen aliquid factum fuerit, vel non fuerit, velit ad se reverti, vel cum quis ea mente dat ut tunc demum accipientis fiat, cum aliquid secutum fuerit.

Est etiam donatio vel *realis*, cum res ipsa traditur, vel *verbalis* ne cum dico do tibi equum meum qui est absens, prior completa est & dat jus in re, posterior incompleta, & dat tantum jus ad rem, est enim jus in re id quod quis habet in re jam sua, jus ad rem quod quis habet ut res aliqua fiat ipsius.

Ut aliquis acquirat jus in re tria requiruntur, Primo, *Existencia rei*. Secundo, *Titulus*, cujus defectu fur pecunias auferens in iis jus non habet.

bet. Tercio, Traditio sine qua emptor non habet jus in equo pro quo pretium persolvit.

Ut aliquis acquirat jus ad rem non est necessaria existentia rei, sed tantum legitimus titulus ut cum emo fructus sequentis anni.

25. *Legatum est quod legis modo, id est imperativo Testamento relinquitur.* Nam ea quæ precativo modo relinquantur fidei commissæ vocantur utpote verbis precatorius hæredis fidei commissæ, qualia sunt rogo, peto, hæredis hoc fidei committo.

26. *Hæreditas est successio in universum jus quod defunctus habuit tempore mortis.* Fitque ex ejus voluntate tacita, vel expressa.

Voluntas hæc 1. *Scripto*, ut in testamento scripto. Exprimatur vel 2. *Verbo*, ut in testamento orali, seu nuncupatorio. Est autem testamentum voluntatis nostræ iusta sententia de eo quod quis post mortem suam fieri velit.

Voluntas tacita supponitur cum nullo testamento facto bona alterius ad proximum hæredem jure legali perveniunt.

27. *Titulus onerosus est ex quo rem acquirens aliquid invicem rependit, vel quando res ad aliquem pervenit cum onere aliquid dandi, vel faciendi, sicut est in omni contractu.*

28. *Contractus est communicatio boni externi ex conventionione obligantis.* Ad possessionem ex contractu referenda est, Primo, Emptio qua res habetur ex certo pretio. Secundo, Locum conductio, qua certa mercede usus rei conceditur. Tercio, Mutuum quo res accipitur in eodem genere reddenda, & Commodatum quod in eadem specie, restituendum est, cui pignus, & depositum

tum possunt enumerari. Quarto, *εὐδαίμονα*, seu permutatio rei pro re, de quibus in sequenti Sectione.

29. Delictum est actio cui propter damnum alteri illatum, vel designatum, debetur pena, cum damnum solus patiatur privatus, dicitur privatum, & proprie delictum, cum vero communitas, vocatur delictum publicum, seu magis proprie crimen.

30. Jus per verba contrahitur vel quatenus mentis nostrae conceptus ex instituto significant, vel quatenus iis ad aliquid praestandum obstringimur.

31. Cum sermo ex communi hominum instituto dirigatur ad mentis nostrae conceptus exprimendos, inaneque fuisset institutum sine tali obligatione, veritatem homines colloquentes, his quibus colloquuntur, debere hoc instituto, quasi pacto quodam tacito, intelliguntur. Haec enim, nec alia est mutua illa obligatio quam homines introduci voluerunt simul atque sermone, notisque similibus uti instituerunt. Est ergo veritas in dictione jus quod debetur proximo nobiscum colloquenti.

32. Cum ergo verba quae inter nos & proximum intercedunt sint stipulantia, seu *πρόσθεντία*, jus habet proximus ad id quod stipulando promittitur.

33. *Est autem stipulatio contractus quo quis verbis, notisque similibus proximo aliquid se daturum, praestitumve congrue promittit.*

Stipulationibus & promissis transfertur dominium in res pariter & actiones, in res nostras, utpote transferendi voluntate sufficienter, per
verba

verba stipulgentia, significata; in actiones nostras ob eandem rationem, cum in actiones aures nostras par jus habeamus, nihilque magis naturale est quam voluntatem Domini volentis rem suam in alium transferri, ratum haberi.

34. Ex hisce delineatis facile est justitiam in suas partes, vel species distribuere. *facta*

Jus enim proximo tribuitur vel per *verba*.

Factis vel bonum debitum tribuitur, idque vel commutatione equalis pro equali, & dicitur *justitia commutativa*, vel premium congrua distributione, & dicitur *distributiva*, vel malum indebitum corrigitur, & *justitia correctiva* appellatur, corrigitur autem vel rei injustitia, idque vel restitutione indebite ablati, vel satisfactione, & nuncupatur *justitia civilis*, vel injustitia personæ, vindictam exercendo, & dicitur *justitia criminalis*.

Porro jus proximo debitum tribuitur per verba mentis nostræ conceptus verè exprimentia, & dicitur *veracitas*, vel per facta verbis respondentia, & *fidelitas* appellatur, de quibus justitiæ partibus jam ordine agendum est.

S E C T. VIII.

Quæ est de justitia commutativa.

1. **C**ommutativa justitia consistit in equalitate redditu & accepti, estque *virtus suum cuique in commodis externis tribuens*.

2. Proprium itaque hujus justitiæ objectum sunt bona externa, in iis enim proprie versatur hæc,

hæc virtus quæ dare aut tribuere alteri possumus, & de quibus quæri potest, ane sint, an tuæ, hæc, autem sunt externa, non interna bona. Deinde in iis proprie versatur hæc virtus de quibus plus aut minus accipere potes, & plus quidem accipere velle injustum est, quod in externis accidit.

3. Forma hujus virtutis est *æqualitas*, cum enim ea versatur inter plus & minus, nihil autem inter plus & minus interjectum est præterquam æquale, quod ab utroque recedit, æqualitatem ut fervet, necesse est.

4. Postulat ergo justitiæ commutativæ officium ut res quæ permutandæ sunt exequantur ratione pretii, deinde fiat permutatio, ita ut hic rem illius capiat, ille hujus: v. g. si Agricola frumentum habeat, sator ocreas, velintque inter se permutationem justam instituere, æstimatio tum frumenti, tum ocrearum prius faciendâ est, ac pretium exæquandum, & si constet par unum ocrearum respondere duobus modis frumenti, Agricola duo modia frumenti dare debeat, & vicissim à Satore ocrearum par unum recipere.

5. Rerum autem permutandarum nomine etiam operas, & labores qui in alterius gratiam, aut quaecunque commodum fieri possunt, & rerum denique usum, intelligimus. Sic qui mercenarium conducit, aut Tabellarium, laborem ejus æstimare debet, & pretium ei æquare, qui equum conducit, aut domum, debet ejus usum æstimare, & tunc pretium justum reddere.

6. Inter res pretio non æstimabiles pecuniæ usum, sive usuram ponunt summatiste, est autem sævus sive usura maritima vi ejus aliquid ultra

ultra sortem pretio æstimabile, five austuarii loco, pro usu pecuniæ mutuatae exigitur; sænusque hoc illicitum esse pronuntiant.

Primo, Quia prohibitum jure divino in veteri nimirum testamento.

Respond. 1. Fenus non absolute, & respectu omnium prohibitum tunc fuisse, sed *Judeorum* tantummodo.

2. *Respond.* Precepta veteris Testamenti quæ jure naturali aliquo non nituntur, nos minime obligare.

Regerunt fenus hoc esse jure naturali prohibitum. 1. Quia fenerator commutat rem eandem bis, seu petit duplicem ejusdem rei compensationem, quod tollit justitiæ aequalitatem, tunc enim plus accipitur quam est datum.

Respondeo, plus recipere quam sit datum pro re quæ apud me detenta potuit incrementum mihi ferre, justitiæ æquitatem non tollere, puta molarium mobile ad tempus accommodare pro tali quantitate frumenti qualem potui ego molarium apud me retinendo, lucrari.

Secundo, Iniquum esse censent aliquid pro eo accipere quod non est amplius meum, at usus pecuniæ mutuo concessæ non est amplius meus, per mutuum enim transfertur dominium rei.

Respond. 1. Translatum esse hic rei dominium non absolute sed ad tempus, tantummodo, vel potius proprietatem pecuniæ mutuo datæ in me adhuc esse, usumfructum penes alium.

Respond. 2. Possè me rei meæ dominium in alium transferre cum titulo oneroso mercedis, quæ est remuneratio operæ præstite, cur etiam non pecuniâ, cum pacto remunerationis ob operam

ram ab ea præstitam, seu commodum inde allatum.

Tertio, Obijciunt iniquum esse petere ab aliquo fructum alicujus rei ea ratione consideratæ quæ nobis est sterilis, & infæcunda, hoc facit fenerator petendo ab aliquo, ultra sortem, lucrum pro usu pecuniæ mutuo datæ, pecunia enim mutuo data est tantum domino suo fructuosa, qualis non est fenerator, qui ejus dominium in alium transtulit.

Respond. Pecuniam ideo feneratori sterilem esse factam ob usumfructum ejus alteri concessum, cum alias ipsi sterilis non esset: eo ipso igitur jure sibi vindicare potest lucrum ultra sortem quod mutuo dando rem sibi sterilem fecit quæ alias fecunda esse potuit, sic servum commodando, aut Equum, pro tempore, mihi sterilem facio adeoque mercede dignus sum.

Obijciunt denique fænus in novo testamento prohiberi his verbis *peccatores peccatoribus feneratorantur; vos autem mutuum date nihil inde sperantes* *quod dicitur à mattheo, Luc. 6. 35.*

Respondeo, Christum hic minime usuram prohibere, sive pecuniam nundinatoribus, & mercatorum excentibus mutuo datam, sub eonditione lucri abs ea accipiendi, sed ab iis quibus pecunia ultra necessitatem suppetit, exigit ut mutuo dent etsi nec pares rationes accipiant, ipsamve sortem recipere non expectent, hunc sensum postulat comparatio quæ ad hunc modum se habet, *si mutuum dederitis his à quibus speratis (tantundem) recipere, quæ gratia est vobis, nam & peccatores peccatoribus mutuum dant in amad.*
Cum tu non ut paria recipiant, vos autem mutuum date

date unum anulum vestrum, etiam citra spem fortis recuperandæ, ubi fratris inopia id flagitat, mercedem è cœlo ob hoc charitatis officium expectantes, quando spes illud recipiendi quod inopi creditur, evanescit.

7. Cum autem res permutandæ sepe inter se sint valde dispares genere, & quantitate, utque exæquentur inter se requiritur ut comparari queant, quod sine communi mensura res permutandas metiente, & æstimante, fieri nequit, mensura aliqua assignanda est qua rerum pretia definiantur. Ea autem duplex est altera naturalis, altera arbitrio hominum instituta.

8. Naturalis mensura est indigentia, quæ est defectus alicujus rei utilis, ad indigentiam ergo duo requiruntur, Primo, Ut res commenda usum aliquem, ac fructum quem appetamus nobis præbeat, nam re inutili non dicimur indigere. Secundo, Ut ea careamus. In usu spectatur potissimum necessitas, commoditas, quo nomine voluptatem etiam complectimur, dignitas, & etiam communitas, quorum enim usus largius se extendit, ea pretiosiora sunt, aut certe essent nisi in iis natura abundasset, unde divinæ providentiæ benignitatem pariter, & sapientiæ mirari, humani ingenii vanitatem desistere liceat, quæ enim ad vitam, ejusque commoda sunt necessaria, ea naturæ providentiæ benigna manu suppeditantur, unde aut facile comparantur, aut vilis emanatur, his autem non contenta hominum cupido, & superbia, ea quæ ad voluptatem, magnificentiam, ostentationem faciunt, imprimis curant, atque adeo in ornatu splendido, in suppellectili pretiosa, in ædibus magnificis, in laute & opipare

pare instructis mensis comparandis, atque id genus superfluis quæ magni constant, parumque necessaria sunt, facultates suas expendere solent, & exhaurire, rerumque pretium non ex necessitate & commodo, sed ex raritate & magnificentia æstimare.

9. Indigentia est vera & naturalis omnium rerum mensura, si enim alter alterius rebus non indigeret, nulla fieret permutatio. Hinc enim hominum coaluit, & conservatur societas, cum enim providens natura vellet omnes inter se necessitudine quadam vincere, ita rem totam temperavit, ut neque quispiam ita sibi sufficiens, & locupletus esset, quin tenuiorum opera, careret, nec quisquam ita egenus quia aliquem sui usum abunde sufficiens præbere possit; aliter si res fuissent constitutæ, ut nulla ratione homine egeret homo neque ad utilitatem, neque ad jucunditatem, societas vel non incepta, vel dissolutioni continuo obnoxia esset, quo major est rei utilis indigentia, eo majoris pretii revera est, quo major est rei raritas sine utilitate, eo majoris pretii est non ex seipso, sed ex hominum tantum æstimatione.

10. Rerum permutandarum *mensura ab hominibus excogitata* priorique veluti vicaria, *nummus* est, nummis enim res omnes quas permutamus, petiti, & æstimare solemus: duplex autem nummi in permutationibus usus est, alter ut rerum pretia definiat, & sic eas inter se comparabiles reddat, nam ut possis pecora puta pro tritico comparare, necesse est utraque æstimare, quod sit valorem utriusque in pecuniis numeratis exhibendo. Alter usus nummi est ut in re-
rum

rum ipsarum quæ permutanda sunt locum subeat, nisi enim id hæc permutationem sapere cessare necessarium est, fieri enim sepe potest, ut ego quidem ea tua egoam, ego vero nihil habeam quod tu similiter indigeas, itaque ne impediatur permutatio, communis substituitur in locum rei quæ alteri indigeat, esseque in loco sponsoris, qui tertium ei faciat se vicissim consequuturum id quo indigeat.

11. Cum autem permutatio omnis per voluntarium contractum fiat, ideo hæc iustitiz pars recte dicitur *contractiva*. Contractus nomine intelligo actionem *obligatam* ex qua alter alteri ad quodpiam præstandum sive in præsens, sive futurum obstringitur; in futurum dico præmissum enim donec tempus exhibitionis præstati advenit, loco rei est.

12. Sunt autem voluntarii contractus qui utriusque partis consentientis consensu, ac voluntate constant, ut *vaditio*, & *emptio*, *mutuum*, *commodatum*, *depositum*, *locatio*, *conductio*, *oppignoratio*, si enim ex ratione domini pro iusto pretio res transmutantur dicitur *emptio* & *venditio*, si non res, sed usus rei tradatur gratuito, appellatur *ususfructus* quando res ipsa vel ea que fructum gignant, in aliam mutuum vel *commodatum* dicuntur, si usus non concedatur gratis, est *locatio* (cujus species *conductio* presumitur, cum senori locamus) & *conductio* si res non utilis detur, sed committatur custodiendæ, dicitur *depositum* si detur custodienda sive ut alteri usui ad commodum, & securitatem depositarii possetur, oritur *oppignoratio* in quibus omnibus norma est ut quis cum alio ita agat ut vellet secum agere.

13. Contractus alii re fiunt, alii solenni verborum conceptione, alii nudo consensu de re aliqua, alii denique literis, qui omnes ad duo summa genera sunt redacti: aut enim nominati dicuntur quibus certum nomen latine lingue consuetudo imposuit, velut emptio, locatio &c. aut innominati *ut des, do ut facias, facio ut des, facio ut facias* qui propterea sic appellantur quia nullum ex latine lingue consuetudine certum, ac proprium nomen habent.

14. Contractus omnis etiam nudus parit obligationem naturalem si, Primo, Sponte & libere sit factus. Secundo, Si contrahentes sint habiles. Tertio, Si materia contractus sit legitima. Quarto, Si iure positivo non sit irritus, ut enim aliquis se obliget, sufficit animus obligandi, externo signo, expressus, nisi aliunde impediatur, impediri autem aliunde non potest, si ad hunc conditiones assignate.

15. Ubi in contractus substantia conditio deficit, contractus invalidus evadit, puta si servum masculum ementi redditur femina virili apparatu, contractus evadit nullus, cum virum is emerit, non mulierem, ubi contractus deficit tantum in circumstantiis, si error in circumstantia predicta contractus causa fuerit, nec ab emptore provideri potuit, tantum de pretio soluto dependens est, quantum vendenti accrescit ultra iustum rei venditæ valorem ex circumstantiis istius ignorantia, v. g. si oves Cajus vendiderit pro sanis, quas novit esse lue confectas, tantum emptori restituere debet quantum oves tabidæ, à sanis valore deficiunt.

Est ergo vitio venditori vertendum cum quod ipse sciat, id ignorare, emolumenti sui causa velit eos quorum interest id scire, nam sciens in errorem alterum inducit, id pro re tali, tantique valoris vendit, quod probe novit non esse tale, nec tanti æstimandum, *hoc autem celandi genus, dicente Cicerone, quale sit, & cujus hominis quis non videt? certe non aperti, non simplicis est, non ingenui, non justii, non viri boni, versuti potius, obscuro, astuti, fallacis, malitiosi, callidi veteratoris, vafri, De Off. l. 3. n. 74.*

16. Contractus causa finalis est ut utamur, ac fruamur rebus à Deo donatis honeste ac commode, atque certo constet in commerciis rerum quid uni cuique tribuendum sit, ne alter ab altero gravetur, atque æqualitas commutativa pacem conservet, pax Rempubicam, in qua, velut eadem nati sumus omnes. In summa omnes contractus pertinent ad finem benefaciendi proximo, nam in hoc consistet verus eorum usus errantque tota via qui contractus ad vilem questum referunt principaliter, quanquam honestum lucrum non repudiant inter contrahentes.

17. Hinc denique constat de summa eorum iniquitate & injustitia qui pecuniam accisam, five diminutam, aut adulterinam in Rempubicam introducunt, iisque in rebus permutandis utuntur. Sunt enim Primo, Crassi mendacii rei, cum adulterinam pro proba moneta, accisam pro justii valoris moneta aliis obtrudunt. Peccant, Secundo, Contra justitiam cum suum cuique non tribuunt, habet enim emptor probæ mercis jus ad monetam probam recipiendam, justitiam commutativam violant tollendo æqualitatem quæ esse

Q

debet

debet inter redditum & acceptum, mensuram in rebus permutandis necessariam non minus corrumpunt quam qui pondera injusta; & mensuras fraudulentas adhibent. Tertio, Rempubicam labefactant nummos qui rerum Gerendarum nervi sunt, & permutandarum mensuræ vitiando: denique in propriam vitam peccant, cum se ob hoc crimen læsæ majestatis reos adeoque pænæ capitali obnoxios præstant.

18. Cum vero ad contractus nostros observandos, aliaque id genus pacta nihil nos obligare possit nisi jus naturale, patet justitiam commutativam atque ita omne commercium consistere non posse, juris naturalis notione & obligatione ad pacta observanda sublata, qui enim ex contractu solummodo obligantur ad justitiam commutativam, nec ad hunc contractum observandum alio jure constringuntur, non omnino constringi merito dicantur; si autem dixeris ad pacta hæc observanda nos legum præscripto obligari; *Respondeo*, ad legum præscripta observanda nos tantum pacto constringi, unde sublata eorum ex jure naturali obligatione, vis legum tollitur.

19. Ex dictis facile est injustitiam huic virtuti oppositam intelligere, utpote quæ in plus vel minus habendo, in permutatione rerum, quam æqualitas nunc dicta postulat, consistit.

20. Justitiam hanc cordatis omnibus sacrosanciam, omnique cura, & diligentia tuendam merito judicabit, quisquis ex jam dictis conspexerit eam totius negotiationis, atque adeo humanæ societatis vinculum esse, rerumque humanarum fulcrum, & columnam, qua semel dempta ruunt una innocentiae tutela, honor, externa bona, corporis

corporis sanitas atque integritas, vita demum, & pudicitia evanescunt, jus & dominium meum, tuumque, in vana nomina abeunt, æquum nihil, aut iniquum esse potest, nihilque adeo à quo quis abhorre, nedum abstinere possit, aut debeat, quod in justitiæ hujus officiis conservandis secunda Decalogi tabula occupatur, quod in eo legem compleri dicit Apostolus, *quod* Rom. 13. 10.
nihil iniqui fiat proximo, quod injustis 1 Tim. 1. 9.
hiscæ comprimendis legem imprimis 1 Thess. 4. 7.

poni docet, Deumque esse injustitiæ omnis severum & rigidum ultorem, unde vix fatis laudari potest Christianæ fidei, erga humanum genus utilitas, quæ hæc justitiæ munera tam plene & perfecte adimplere, eamque charitatis ardentis connubio conjungere nos docuit.

S E C T. IX.

De Justitia distributiva.

I. **J**ustitia distributiva sumitur latius, vel strictius, late sumpta non tantum præmia & onera, sed peccata respicit. Quo modo accepta in remunerativam, & correctivam distinguitur. Strictius accepta bonorum, aut onerum tantum distributionem, vel juxta aliorum merita, vel exigentiam Reipublicæ denorat, versaturque adeo in distribuendis præmiis, muneribus, dignitatibus, officiis, beneficiis, & cæteris communibus bonis; atque ad eam pertinet imponere tributa, census, pensiones, & alia onera singulis civibus.

2. Estque justitia in divisione rerum proportionem debitam servans. Est autem proportio tunc debita, cum ut se habeat persona ad personam, ita se habet res ad rem. Seu alias.

Est justitia ad conditionem, sive rationem personarum partitionem bonorum aut onerum accommodans.

3. Est autem conditio, seu ratio personæ, justa aliqua causa ob quam aliquis, vel de communibus bonis participare, vel partem communium onerum ferre debeat. Unde juxta justitiæ hujus leges, si cætera sint paria, triplo plus merenti, præmia triplo majora reddenda sunt: sex millia possidenti tributum sextuplo majus imponendum, quam ei imponendum esset qui unum tantummodo nummorum mille possidet.

4. Distributiva justitia à commutativa triplici ratione distinguitur; Primo, Quod distributiva conditionem personarum respicit, ad eamque divisionem accommodat, commutativa res ipsas spectat, personarum æqualitatem vel inæqualitatem rarius attendit, idque per accidens, ubi nimirum rei, factive valor earum ratione mutatur. Secundo, Distributiva justitia in bonis, aut oneribus communibus versatur, commutativa in bonis singulorum privatis cernitur. Tertio, Distributiva respicit id quod alteri debetur eo quod pars sit Reipublicæ, commutativa ex quovis alio titulo.

5. Cum ergo communium rerum dispensatio non spectet ad privatos, sed ad Magistratum; non erit privatorum, sed Magistratus justitiam distributivam exercere, nisi forte parentes, aut Domini, aut si qui aliis imperant similitudine quadam

dam dici possunt Magistratum imitari, quatenus in domo propria id sunt quod Magistratus in Civitate.

6. In æstimanda cujusque dignitate, & magnitudine meritorum cujusque, Magistratus considerare debet bonum, & salutem Reipublicæ, & judicare tanto digniorem esse unumquemque, ejusque merita tanto majora esse, quanto magis juvare potest Rempublicam, vel revera juvit.

7. Cum denique quilibet tenetur pro sua potestate Rempublicam juvare, atque ita nihil ultra debitum juvando præstat, cumque supremus Magistratus nulla lege obligari potest ad subditum remunerandum, præmia hujusmodi æquitati potius quam stricto juri accepta referenda sunt, gratiamque adeo exposcunt, quæ, ea quæ justitia postulat facienti, vix debetur.

8. Contra justitiam distributivam etiam latiori sensu acceptam peccatur acceptione personarum.

9. Fit autem acceptio personarum cum in simili causa diversum fertur judicium, aut diversimode in præmiis reddendis, aut pænis infligendis instituitur ob certam diversarum personarum qualitatem ad causæ meritum nihil pertinentem: Puta quod quis amicus sit, vel inimicus, consanguineus, dives, nobilis, dona tribuens, vel e contra.

Locum habet hæc *μεγαλοπρεπεία*, in promotione hominum ad officia sive Ecclesiastica, sive Secularia, in exhibitione honoris sive Reverentiæ, *Jacob* 2. 2, 3, 4. in causis judicandis, in præmiis reddendis, in pænis infligendis.

Locum non habet in bonis mere liberis & gratuitis, neque in iis in quibus unum alteri præferre nostri arbitrii, ut privilegii est: sufficit enim hoc in casu idoneam personam ad officium eligere, digniore prætermissa.

Esse hanc *προπολεμικήν*, injustitiæ speciem Reipublicæ commodo infensam patet, Primo, Quia privat homines bonis quæ illis debentur, pervertitque ordinem societatis humanæ. Secundo, Quia tollit, quantum in ipso est, discrimen inter merita bona, & mala; ad vitia proclives reddit spe veniæ, aut pænæ mitioris; virtutis, & industriæ studia restinguit, præclarisque ausis sufflamen injicit, spem præmii adimendo, aut debilitando. Unde justitiæ hujus distributiæ utilitas summa cum necessitate conjuncta, clarior elucescat.

S E C T. X.

De Justitia correctiva.

1. **C**orrectiva justitia, ut ex vi vocis apparet, supponit aliquam injustitiam, estque ejus officium resarcire damnum illatum, sive injuriam factam compensare.

2. Est igitur justitia correctiva inflictio pænarum pro delicti merito, vel ad læsæ personæ reparationem, vel ad peccantis emendationem, vel ad exemplum aliorum.

3. Cum ergo pæna inflictæ malo peccantem onerat sine vel læsæ partis commodo, vel Reipublicæ, injusta, & inhumana merito dicatur; nec enim prudens punit quia peccatum est, sed ne peccetur.

4. Est

4. Est autem iustitia correctiva vel } *civilis*
 } *criminalis.*

Injustitia enim quandoque re, & opera tantum continetur, ita ut actio sola sit injusta, intentio mala non appareat: quandoque etiam intentione, quoties scilicet sciens quis, volensque perpetrat. Justitia quæ injustitiam priorem corrigit *civilis* dicitur, quæ verò posteriorem *criminalis*, utpote quæ pro objecto crimen habet voluntarium.

5. *Justitia igitur civilis ea est quæ corrigit injustitiam rei; criminalis quæ corrigit injustitiam personæ. Corrigitur autem injustitia rei vel restitutione, vel satisfactione.*

6. *Restitutio est actus iustitiæ quo reparatur damnum vel iniustitia facta proximo, quoque statuitur is rursus in possessione rei iniuste ipsi ablatae.*

7. *Justitiæ commutativæ speciem refert*: Primo, Quatenus in rebus externis proprie versatur, in internis tantum analogice. Secundo, Quatenus juxta æqualitatem rei, potius quam dignitatem personæ exerceri debet; nec enim plebeio minus, nec principi plus quam ablatum erat restituendum est, nisi quatenus lucrum cessans, aut damnum emergens, majus est pro ratione personarum. Abs ea tamen abludit quatenus non ex contractu voluntario fit, sed ex injuriæ conscientia nos impellente, vel ex judicis sententia restitutionem decernente, nec res nostras permutando, sed res alienas reddendo exercetur.

8. Restitutio sua natura est necessaria. Primo, Necessitate præcepti, quia ea non facta, manet retentio rei alienæ invito Domino, quod est furtum octavo præcepto prohibitum: Secundo, Ne-

tate medii, ubi de injuria facta constet, penesque nos sit eam compensare, neque enim eum vere pœnitet illatæ injuriæ qui eandem, cum remove-re potest, non vult; nec sine pœnitentia peccati remissio est expectanda, neque injustus esse desinit qui suum cuique tribuere, cum potest, non vult; injustorum autem ultor Deus est: 1 *Thess.* 4. 6. Eosque à Regno cœlorum protinus excludet, 1 *Cor.* 6. 9. iisque secundum injustitiam suam reddet.

9. Actualis tamen restitutio desinet esse necessaria; Primo, cum in possidente sit ignorantia facti, hoc est, cum nesciat se rem alienam detinere. Secundo, Cum non est in potestate ejus qui damnum intulit, compensationem facere. Tertio, Cum is qui damnum sustinet de jure suo cedit, volenti enim non fit injuria.

10. Malæ fidei possessor tenetur rem ipsam, si potest, restituere, una cum damno emergente, & lucro cessante; pretium autem seu valorem ejus, si res ipsa periit, vel pejor facta sit culpa detinentis. Est autem malæ fidei possessor non tantum qui rem alterius injuste aufert, sed qui à male possidente, seu furto auferente, emit, & sciens apud se retinet, aut rem ultra tempus concessum alienam detinet invito Domino.

11. Tenetur pariter ad eandem restitutionem qui ex ignorantia, vel negligentia culpabili alterum læserit, etiamsi nihil lucri exinde ad se accedat, quique damnum infert alteri, licet rem alterius non acciperit, puta qui incendit domum alterius, vel segetes; in moralibus etenim qui damnum infert accepisse id dicitur quod Domino aque ablatum est ac si acceperit; quia sua voluntate

luntate detraxit rem proximi in damnum ejus.

12. Restitutio hæc facienda est: Primo, Vero Domino, si in vivis fuerit, & possit inveniri. *Num. 5. 7. Nehem. 5. 11. Luc. 19. 8.* Secundo, Legitimo hæredi, Domino inter vivos non existente; quoniam ei res detenta hæreditatis jure debetur. *Num. 5. 8.* Tertio, Si facta debita in iis inquirendis diligentia inveniri non possunt, tunc Deo restitutio facienda est rem ablatam vel sacerdotibus Dei tribuendo, vel pauperibus. *Num. 5. 8. Luc. 19. 8.* Nam, Primo, Deus semper offenditur per peccatum hoc adversus proximum, isque Dominium directum habet in rem ablatam; Deo igitur debetur restitutio. Secundo, Sinceritas pænitentiae non patitur nos injuste partum retinere. Tertio, Eo magis postea debemus charitatis operibus abundare, quo magis antea per injustitiam deliquimus.

13. Restitutio hæc analogice extenditur ad bona interna, famam imprimis, & honorem; qui enim famam alicujus contra justitiam læsit, ad ejusdem restitutionem obligatur.

14. Ut autem læsa fama restitutionem postulet, hæc juxta summulistas requiruntur. Primo, Ut materia sit gravis, & defectus moralis qui obijcitur talis qui vel de jure, vel facto infamem reddat. Secundo, Ut sint peccata specialia quæ referuntur de aliquo; quia generaliter dicere aliquem esse superbum, iracundum, non significat peccatum ipsum, sed tantum naturalem inclinationem ad ipsum. Tertio, Ut non sit infamis cui detrahatur, is enim famam jam perdidit. Quarto, Ut peccatum sit occultum; si enim notorium jure fuerit, seu per sententiam judicis publi-

publicatum ; vel facto, utpote coram multis commissum ; vel fama, utpote cujus fama orta ex sufficientibus indiciis pervenit ad multos, auctor ejus proprio facto infamiam suam fecit publicam, jusque ad famam amisit.

15. Restituitur fama per retractationem, & compensationem : Retractatio fit per confessionem mendatii, vel saltem iniquæ nostræ temeritatis, & petitionem veniæ. Compensatio fit, Primo, In eodem Genere, cum infamans prudenter procurat ut sepeliatur infamia, & ex occasione honorifice loquatur de persona infamata. Secundo, In pecunia, ex sententia judicis pendenda, non quidem pro ipsa fama, quæ æstimari non potest, sed pro iis damnis quæ ex infamia consequantur.

16. *Satisfactio est redditio æquivalentis indebiti.* Est ergo omnis satisfactio ex se recutabilis, cum non sit solutio ejus quod debeatur. Differt à restitutione, Primo, ex eo quod recusabilis est. Secundo, Quod satisfactio est injuriæ, restitutio damni illati.

S E C T. XI.

Quæ est de Justitia criminali.

1. **J**ustitia criminalis ea dicitur quæ corrigit injustitiam personæ ; ea autem corrigitur vindicta, seu penam infligendo.
2. Pena est malum aliquod quod propter peccatum admissum infligitur, ut legi satisfiat : infligitur autem triplicem ob causam, quarum.

Prima

Prima est *rudis* seu *ragis*; cum pœna adhibetur castigandi, atque emendandi gratia, ut is qui deliquit attentior fiat & correctior.

Secunda ea est quam *τιμωρία* appellant; quæ causa animadvertendi est cum dignitas, Autoritasque ejus in quem peccatum est, vindicari debeat, ne prætermissa animadversio contemptum ejus pariat, & honorem levet, unde à conservatione honoris vocabulum sumptum est.

Tertia est *παράδειγμα*; cum punitio propter exemplum necessaria est, ut cæteri à similibus peccatis, metu cognita pœnæ deterreantur. Hic ergo serio notandum est.

3. Primo, Ad pœnam infligendam non requiri ut puniens primo intendat malum alterius. In castigatione enim paterna omni pœna non capitali quam infligit Magistratus malum infligitur propter bonum; ut terrorem scilicet, & metum aliis incutiat, ut delinquentis correctionem, & conversionem ad meliorem frugem obtineat. Hi ergo proprie sunt fines punientis; malum est medium ad hunc finem; qui cum moraliter obtineri non potest nisi per malum ejus qui peccavit (malum enim & damnum patiundo absterremur à peccato,) inde fit quod finem hunc per pœnæ inflictionem assequi cōnamur. Hinc sequitur

4. Primo, Malum proximo non esse infligendum propter bonum vel partis læsæ, vel Reipublicæ, cum bonum illud æque obtineri potest sine alterius malo. Tunc enim desiderium malo afficiendi proximum iniquum est malumque desinit esse medium ad finem pœnæ obtinendum necessarium. Sequitur

Secundo,

Secundo, Solatium ex alieno malo capere non esse finem pænæ legitimum, cum non sit bonum. Delectari enim alterius malo, qua sic, est feritas inhumana. Quid enim inhumanum magis quam ex ea proximi miseria solatium capere, unde nil tibi commodi accedit?

5. Notandum secundo, finem pænæ non esse propie satisfactionem pro damno accepto per injuriam, sed propulsionem damni futuri. Cum enim in omni injuria sit contemptus tam partis læsæ, quam Reipublicæ injuriam illam prohibentis, nec potest quispiam efficere ut contemptum passus despectus non fuerit; non potest damnum illud per pænam illatam refarciri. Sic in adulterio, homicidio, aliisque damnis irreparabilibus pæna non minus infligitur quam in furto reparabili, quanquam in iis puniendis non alias satisfacit vel legibus, vel parti læsæ, quam in posterum cavendo ne talia fiant. Secundo, Quod primo à lege designatur pænæ sanctione est mali præventio: quod ergo pænæ sancitæ inflictione designari debet eidem fini inserviat necesse est. Tertio, Omnes prædicti pænarum fines futurum respiciunt. Hinc sequitur.

6. Primo, Malum pro malo reddendi desiderium ex seipso non posse esse justum; sed tantum quatenus à malum patiendi nos in posterum securiores reddit, affectumq; vindicandi tantum respicere debere mali seu damni futuri propulsionem.

Secundo, Cum majus malum vel Reipublicæ vel parti læsæ metuendum est ex pæna infligenda, quam bonum, juste abs ea temperari posse; nec locum habere commune illud effatum, fiat justitia & ruat cælum. Et certe si salus Reipublicæ

licæ sit suprema lex, fieri non potest ut pœnam rite exequatur quispiam in Reipublicæ detrimentum.

7. Pœna nulla parti læsæ debetur nisi quæ ad damni compensationem facit; cum damni tantum causa debeatur: quod ergo ultra fit, Reipublicæ causa fit, ne ipsa damnum patiatur.

Omnis castigatio est pœna: cum propter peccatum commissum infligatur, & mali propulsandi causa exeratur; licet ad emendationem spirituales referatur. Non tamen omnis pœna est castigatio, cum capitalis emendandi patientis gratia non fit.

8. Pœna cum necessarium dicit respectum ad culpam, non potest iuste exerceri culpa non præmissa.

9. Possunt subditi, ex occasione Regis peccantis, puniri, vel propter participationem culpæ, vel quia in alio genere peccantes pœnam meruerunt; uti ex pœna ob numeratum à *Davide* populum inflictæ, luculenter patet.

10. Possunt etiam externa quædam commoda privatis non peccantibus subduci, vel ad majora incommoda vitanda, vel propter majus commodum publico procurandum. Est enim bonum majus minori, publicum privato præferendum.

11. Poteest calamitas innocenti accidere propter culpam alterius; ut cum filii ob patris scelus exulant, eorumq; bona fisco addicantur, quo casu revera puniuntur sensu legali; cum eorum afflictiones inserviunt aliorum exemplo & *castigati.*

12. Nota denique, pœnam proprie sic dictam posse infligi non peccanti peccantium gratia, eandem si pati voluerit; nec necessarium esse
ut

ut ei formaliter infligatur qui peccavit. Cum enim jus pænæ infligendæ, ex supra dictis, non innitatur damno accepto, qua tali, sed quatenus illud impune dimissum alia damna post se trahere possit, ad rationem pænæ infligendæ sufficit ut id quod infligitur malum sit idoneum ad malum futurum propulsandum: nec requiritur ut persona peccans puniatur; cum ejus malum, quæ tale, non intendatur; nec ideo punitur quispiam quia peccavit, sed ne peccetur.

13. Porro, si ex hac non peccantis voluntaria passione contemptus legislatoris tollitur, honorque legis vindicatur, sufficienter ei satisfacit. Tunc enim judici, sive legislatori satisfacit, cum id quod pænæ legi addita intendebatur, assequitur: Hoc autem non est malum ejus qui peccavit; sed terror, & exemplum à peccato reprimens; quod aliter obtineri non potest nisi per aliquod malum quo homines absterreantur à peccato, quoque, cum præstitum est, legibus satisfactum sit. Cum ergo mors Christi salvatoris nostri quam pro nobis peccatoribus lubenter passus est pænæque ipsi à Deo hanc ob causam inflicta, huic fini egregie contulit, ut homines à peccatis iis absterrentur in posterum pro quibus talia passus est dilectus Dei filius à patre benignissimo, non aliter placando; hac morte insigniter legi satisfecit.

Justitiæ hujus correctivæ utilitas summa, & necessitas ex eo facile constabit, quod homines avaritiæ, lasciviæ, iracundiæ atque invidiæ proclives metuque Divini Numinis nullatenus restricti, ad furta, rapinas, ad falsa testimonia, & perjuria, ad lites & jurgia, ad pugnas, atque homicidia, adque omnia vitiorum genera facile pro-

prorumperent, nisi panarum exemplis metum subinde animo injicientibus, deterrerentur, conculcata, & contemptim habita jaceret legum & Magistratum autoritas, quam Deus mundo pernecessarium esse praevidens, in terrorem malorum constituit, nec ullum bonorum perfugium maneret, eoque tandem vesaniae impii prorumperent, ut mundum integrum in statum belli, seu potius horrendum Chaos redigerent.

S E C T. XII.

De Veracitate.

1. **V***eracitas* est virtus qua inclinamur ad veritatem verbis, vel signis aequipollentibus exprimendam.

2. Veritas in verbis est vel *Logica*, vel *Ethica*.

3. *Veritas Logica* est concordia verborum cum re ipsa, sive enuntiati cum re enunciata concordia.

4. *Veritas Ethica* est concordia verborum cum mente, & judicio nostro.

5. *Veritati Logicae* opponitur falsitas, *Ethicae* mendacium.

6. Veritas in verbis proprie pertinet ad justitiam; quia verba sunt instituta ut per ea aliis cogitationes nostras transmittamus, atque, adeo hominibus, quibuscum loquimur, testificemur id quod in animo sentimus, contra justitiam igitur peccatur cum verbis cogitationes nostras aliis non transmittamus.

Esse veracitatem distinctam à justitia virtutem qui ex eo probant quod objectis distinguuntur, cum sit veracitas dictorum factorumque cum rebus convenientia, justitia rei cum re æqualitas, eodem paralogismo probent veracitatem in dictis, distinctam virtutem esse à veracitate in signis : sunt enim signa objecta à verbis distincta, eodemque argumento justitiam distributivam in duas virtutes disperstiant; cum aliud sit remunerare, aliud corrigere, pænæque à præmiis objectis differant.

7. Veritas in scriptis, cum ea sint tantum *verba chartæ mandata*, eadem se ratione habet qua *veritas in verbis*. Hinc *subscriptiones, testimonia, literæ commendatorie* contra veritatem notam datæ, sunt turpia mendacia.

8. Veritas in *factis* est, cum signis, verbis æquipollentibus, significemus id quod res est. Ei opponitur *simulatio, & dissimulatio*.

9. Veritas hæc se exhibet vel in assertionione five enunciatione nude prolata, & dicitur *simplex veritas*; vel in promittendo, & dicitur *fidelitas*.

10. *Simplici veritati* opponitur *falsitas, & mendacium*.

11. Si quis falsum testatur quod verum esse putat, non mentitur, licet falsitatis sit reus : res enim tum concordat cum mentis judicio, licet cum rei veritate non concordet : imo verum eo in casu dicendo mendacii reus esset ; cum aliud verbis pronunciaret quam mente concipit.

12. Si tamen scire potuit, & tenebatur, & etiam se scire profiteretur, mendacii, sensu morali, reus est. Cum enim ignorantia ejus sit voluntaria & *utrumque*, & ratio formalis omnis actio-

nis actionis moralis ab electione, & voluntate pendeat, per interpretationem haberi pro non putante. Unde Doctores mendaciorum & hi qui per efficaciam erroris credunt mendacio, licet secundum id quod credunt doceant, mendaces sunt.

13. *Mendacium est testimonium quo quis aliter pronunciat, quam sentit in corde.* Est inquam testimonium, quoniam ad fidem alteri faciendam ordinatur. Cum autem fidem alteri facere de re falsa non possimus verbis in eum finem prolatis sine intentione fallendi, eum esse mendacii finem merito iudicatur.

14. Mendacium dicere ubi nulla est fallendi spes, eique mentiri quem scimus tunc non posse falli nostro mendacio, homini ratione utenti non competit. His ergo exemplis non probatur intentionem fallendi non esse de ratione mendacii.

15. *Parabole, & locutiones tropice* non sunt mendacia; nec enim falsum asserunt, sed figurata locutione verum, nec ex intentione fallendi, vel potius dicendi aliter quam mens sentit, sed docendi majori cum venustate, & voluptate, fiunt.

16. *Ironie, fabule, joci, recitationes rerum falsarum, & similia,* non sunt mendacia quia non sunt testimonia. Testimonia autem non sunt, quia fide, & autoritate dicentis non sunt confirmata.

17. *Simulatio* quæ in factis, signisque consistit, non est proprie mendacium, nisi eadem vel ex propria natura, vel ex certo aliquo instituto, vim, ac usum habeant sermonis. Quia aliter

non habens certam & determinatam aliquam significationem, ita ut possint testimonii vim habere. Hinc de Christo ipso legitur, quod *simulabat se alterius iturum*, Luc. 24. 28.

18. Si quis verum dicat putans esse falsum, aut non putans esse verum, is formaliter mentitur, quia aliter dicit quam in corde sentit, & certo pronunciat de re incerta, quod veritatis studio contrarium est.

19. *Aquivocationes, & mentales Reservationes*, à quocunque usurpatæ, nihil aliud sunt quam ars mentiendi. Nam, Primo, Finita intentione fallendi, quod à natura testimonii alienum est, cum id fit fidem de hac, vel illa re faciendi gratia. Secundo, Id dicunt cuius contrarium est verum. Tertio, Cum in utilitatem audientis verba sint instituta ut habeat cui tuto innitatur, non alio sensu sine mendacio proferri possent, quam in eo in quo audientem constat ea accepturum. Quarto, Hoc pacto testificans testatur id quod novit esse falsum, quod est formaliter mentiri; aliter enim enunciat quam in animo concipit. Quinto, Vix potest mentiri qui velit, hac licentia concessa. Vix enim potest quispiam mentiri nisi aliquid in mente concipiendo quod huic reservationi æquivalet, *Hoc non ita sciam ut tibi enuntiem*.

20. Mendacium ex fine tripliciter dividitur; in *perniciosum officiosum, & jocosum*.

21. *Mendacium perniciosum* id dicitur, quo proximus nocendi cupiditate decipitur; *officiosum*, quo alterius juvandi causa alter decipitur; *jocosum*, quo levitatis, risusque gratia, falsum, alterius fallendi causa, testatur.

22. Men-

22. Mendacium perniciosum peccatum esse omnes fatentur : est enim, Primo, Contra amorem quem debemus proximo, perniciem illi struere, seu designare ; & contra eximiam istam justitiz regulam, *quod tibi fieri non vis, id alteri ne feceris.*

23. Dico secundo, Mendacium qualecunque peccatum esse Christiano saltem prohibitum, respectu horum qui, Rationis capaces cum sint, jus habent ad veritatem : Primo, Quia expresse prohibetur, nulla distinctione adhibita, *ne mentiamini adversum alios, μη ψεύδατε εἰς ἀλλήλους, sed deposito mendacio, veritatem* Colos. 3. 9. Eph. 4. 25. *quisque loquatur cum proximo suo.* Secundo, Prohibetur ob rationes quæ Christianos universos respiciunt, eosque ab hoc vitio debent alienos reddere. Prohibetur enim Primo, Col. 3. 9. Quia est *pars veteris hominis* ab omnibus fidelibus exuendi, & mortificandi. Secundo, Quia contrarium est novo homini secundum Deum creato in justitia *ὃ ἵστανται τῆς ἀληθείας, seu ὃ ἀληθεύει.* Tertio, Quia adversatur membrorum relationi quam Christiani omnes inter se habent *ἀποδέμενοι τὸ ψεῦδος ἀλλήλοις ἀλλήλων ἕως ὅτι ἀληθεύωμεν ἀλλήλοις* per. 29. Quarto, Prohibetur sub pena gravissima omni mendaci infligenda, exclusionem nimirum à cœlesti præmio : nec enim beatas illius portas ingreditur *αἱ, ὃ φιλοῦν ὃ τοῦτο ψεῦδος ;* Apoc. 22. 15. Apoc. 21. 8. *injectione pariter in lacum igne, & sulphure flagrantem, quæ portio αἱ τῆς ψευδούς assignatur.*

24. Dico tertio, Mendacium *officiosum* esse peccatum, & in se malum. Nam primo, Non est

malum faciendum ut bonum eveniat: est autem mendacium malum, ex prius dictis. Im-

Rom. 3. 9.

ver. 7.

mo malum pro Dei gloria non faciendum; cum ergo officii gratia fit, malum ex fine bono tum fieri necesse est. Secundo, Si officiose mentiri liceret, id charitatis intuitu faciendum esset: non est autem charitatis ergo

I Cor. 13. 6.

Eph. 4. 15.

mentiendum; quia *charitas exultat in veritate*, nosq; iubet Apostolus *sanctum in veritate*. Tertio, Quod fieri non debet

propter Dei gloriam, ob proximi bonum non est faciendum: sed non esse mentiendum propter Dei gloriam, etsi ea sit finis creaturarum ultimus, patet ex questione apud *Johannem* proposita,

Joh. 13. 7.

vid. Rom. 3. 7.

An pro Deo loqui debetis fraudem? implane ejus gratia loquimini? Resp.

Deus mendacio nostro nunquam indiget; frater eo saepius egere potest. *Rep.* Frater ex eo solo egere potest mendacio nostro, quod, aliter ea fieri possunt quae ejus praesidio, vel quoad vitam, vel fortunas conducunt; parique ratione Deus mendacio eget quoties mendacium illud honori Dei inserviat, eumque a contemptu vindicare possit. Secundo, Nec providentia divina mendacio eget quo fratrem ab injuria protegat: unde nec ejus protegendae gratia mendacium dicendum est. Tertio, Nulla ratio assignari potest quare mendacium non sit dicendum Religionis ergo, si commodi temporalis causa dici queat; cum majus sit bonum ita decipi, ut Religionem veram amplectamur, quam ut temporale aliquod bonum consequamur. Quarto, Quod fieri non debet ob bonum proprium, multo minus faciendum est ob bonum proximi; cum

amor

amor erga nos ipsos fit regula & mensura amoris qui debetur proximo: sed commodi nostri gratia non est mentiendum: sic enim fraudibus quibuscunque latus campus aperiretur, fideique vix locus esset. Quinto, Quod in se malum est, non potest, officii, commodive intuitu, fieri bonum: tale autem est mendacium, utpote ex objecto, & genere malum; cadit enim super indebitam materiam, sive objectum indebitum: non ergo potest esse bonum; *cum bonum sit ex integra causa, malum ex quolibet defectu*. Objecto autem debito deficere mendacium necesse est; cum verba instituta sint ut per ea homines cogitationes suas aliis notas faciant: quod in mendacio non fit. Porro opus ex se malum non potest excusari ab ea malitia nisi varietur materia, & ratio objecti formalis, quæ actui tribuit istam malitiam. Cum autem malitia mendacii in eo sit sit quod quis verbis significet aliud quam quod in mente habet, hocque integre manet, etiamsi mendacio utamur in commodum proximi; sequitur mendacii malitiam eo in casu manere. Denique, Qui talibus mendaciis utitur auctoritatem sibi detrahit; nec postea potest cum fructu admonere, arguere, aut consilium dare: audientes enim existimabunt officiose ipsum mentiri, ut ipsos in viam revocet.

Ob. Quem licet occidere ei mentiri liceat: Cum minus sit malum hominem veritate, quam vita privare: hostem vero licet occidere: ergo eidem liceat mentiri. *Resp.* Nemo dixerit promittere licere hosti vitam, & tamen auferre; quod tamen ita argumentando licitum est. Secundo, Homicidium in eo casu privatur formali

illo ex quo constituitur peccatum : non enim cadit in objectum indebitum ; mendacium vero eo non privatur, cum verba adhuc aliud dicimus, quam quod in mente sentimus.

Ob. Mentiri licet infantibus, infanis, hypochondriacis, ut à malis avertantur, eaque suscipiant, faciantque quæ eorum saluti profint. *Resp.* Tales non sunt iudicii capaces. Unde nec jus habent ad iudicandum de verbis meis.

Ob. Mendacium personæ cui mentimur officiosum est licitum : potest enim supponi eum qui hoc casu decipitur velle decipi, & commodum suum veritatis dispendio redimere : volenti autem non fit injuria. *Resp.* Primo, Antea probatum est, mendacium officiosum esse in se malum, adeoque mentienti perniciosum : quod autem mihi malum, & perniciosum est, non est alterius gratia faciendum. Secundo, Si commodi alterius gratia mentiendum esset, liceret Martyribus vitam mendacio redimere ; quia tali mendacio persecutores homicidii reatu liberarent. Tertio, Pari ratione liberum esset nobis pacta, & promissa nostra violare, quoties ea iudicamus alteri noxia ; v. g. promissa de pecunia furi, aut prodigo danda. Quarto, Non potest in hoc casu de persona cui mentimur supponi, quod velit decipi ; cum factis ostendat contrarium veritatem à nobis exigendo. Quinto, Volenti fiat injustum, licet non injuria : injusti enim perpetratio non pendet ex voluntate patientis, sed ex regula iustitiæ.

25. Contra veritatem peccatur defectu, verum non dicendo quando id postulant iustitia, & charitas.

26. Chari-

26. Charitas id postulat, cum bonum inde proximo accedit sine nostro, vel alterius equalitate malo. Justitia id exigit in Judiciis publicis, ubi de tota veritate testificanda juramentum requiritur.

27. Tacendo licet celare veritatem, quando neque pietas, nec justitia, nec demum charitas postulat ejus manifestationem: quod Christi exemplo veritatem supprimentis, cum à Pontifice interrogabatur, manifestum est. Cum enim præceptum de veritate dicenda sit affirmativum, non obligat ad semper, sed prout circumstantiarum ratio id postulat.

28. Peccatur insuper contra veritatem simulando, dissimulandoque. Primo, Cum simulatione utamur in signis quæ ex sua natura, vel ex certo aliquo instituto vim, ac usum habent sermonis. Hoc enim idem est ac si verbis, id quod non est, esse, simulando quod sit, vel, id quod est, non esse, quod sit dissimulando, diceremus. Secundo, Cum in fraudem aliorum simulando, vel dissimulando aliquid fingamus: tunc enim dolo malo utimur; ut cum dissimulemus paupertatem, easque nobis deesse facultates quas habemus, quo creditorem justo debito fraudemus; aut falsum pietatis, virtutis, benevolentiae erga alios prætextum faciamus, ad aliorum gratiam conciliandam. Hæc simulatio proprie dicitur *Hypocrisis*, quæ duplex in sacris Scripturis constituitur: Altera, qua quis Religionem, pietatem, ac virtutem quam non habet simulat, ejusque opinionem externa specie sibi conciliare nititur.

29. Simulatio hæc vel talis est qua Hypocrita fallit alios, sed non seipsum; utpote qui probe

novit se alienam personam induere: eaque est *Hypocrisis Atheorum, & Politicorum*: vel qua, cum aliis fallit seipsum, talem se revera existimans, qualis non est, & dicitur *Hypocrisis Pharisæorum*.

30. Altera respectu hominum; qua quis charitatem quam in se non habet proficitur erga alios se habere; atque ita aliud lingua prômit, aliud pectore clausum habet.

S E C T. XIII.

Quæ est de Fidelitate.

1. **F**idelitas est factorum cum promissis, pactisve, vel tacitis, vel expressis, concordia.
2. Cernitur igitur non tantum in promissis præstandis, sed etiam in rebus concreditis integre servandis, & cum res exigit, restituendis, & demum in officio nobis commissio fideliter exequendo; id enim officio illo in se suscipiendo tacite saltem quispiam promittit.
3. Ut fides formaliter detur, requiritur
 Primo, Mentis consensus voluntarius.
 Secundo, Actus externus sive signum quod certo & sufficienter consensum voluntatis indicat: Idem enim est, quoad juris affectum non esse, & non apparere voluntatem rem suam in alium transferre volentis.
4. Quomocunque voluntatem significet quispiam verbis, gestibus, actionibusve quæ possunt mentis sententiam perfecte declarare, ejus voluntas in pactis licitis, & honestis habenda est rata.

rata. Ex verbis enim contrahitur obligatio, quatenus ex instituto sunt conceptuum signa; & quod convenit signo, qua sic, omni conveniat necesse est. Ne tamen fraus alicui fiat, aut obscuritate signorum falsum quis faciat iudicium de mente illius qui contrahit, leges civiles formulas quasdam invenere quibus, uterentur contra-hentes, ut certis voluntatis suæ signis; puta, *Spondes? Spondeo. Dabis? Dabo, &c.*

5. Fidelitas hæc est pars insignis iustitiæ; cum alteri jus suum tribuit, quodque ei debetur ex-solvit. Qui enim alteri quidpiam promittit pro-mittendo fit illius debitor, jusque ei transfert ad rem promissam. Ut enim vulgo dicitur, *om-ne promissum cadet in debitum*: Quare cum fides adigat ad promissa exhibenda eo ipso ad iusti-am colendam, seu alteri jus suum reddendum im-pellit.

6. Fidei præstatio, etiam præstanti damnosa, apud *Psalterem* probis omnibus commendatur, *Ps. 15. 4.* interque iustitiæ officia ad regnum coeleste obtinendum necessaria enumeratur; pactique cum Rege *Ethnico* violati incusat *Zedechiam* Deus, pœnasque ei idcirco comminatur; *Ezec. 17. 16, 18, 19.* pactamque cum *Gabaonitis* fidem, eorum licet fraude, & mendacio initam, & contra Dei iussu factam, religiose observandam vult Deus, ejusque violationem fame *Hebræis* immis-sa, castigavit, quam sine vindicta de *Saulis* fradi-fragi stirpe sumpta, sedari noluit. 2 *Sam. 21.* Unde Pontificiorum quorundam placita de fide *Hereticis* data non servanda iniqua esse constat.

7. Hinc etiam liquet fidei præstandæ obligati-onem ex sui amore derivari non posse, vulga-riter

riter nimirum sic dicto, cum ad præstandam fidem etiam cum proprio damno, vir probus obligetur.

8. Violatio, aut neglectus fidei his in rebus directe tendit ad omnes contractus, & societates humanas turbandas, ac tollendas; quia pendent ex fide hominum, tanquam ex primario suo vinculo, & fundamento. Nam Primo, Nisi ex fide simpliciter data pactisque vadimonium non habentibus oriretur naturaliter obligatio, sequeretur pactorum inter Reges, & populos diversos, quamdiu nihil ex iis præstitum est, vltimè esse nullam, nec ratio reperiri potest cur leges quæ in omnibus fere Regnis quasi pactum commune sint, populo obligatoriæ essent. Secundo, Nullum esse ex fide servata conscientiæ gaudium, nec ex violata fide, doloris, metusve causa, nisi lex cordi inscripta fidem servandam esse doceret. Tertio, Si fides naturaliter non obligat, nulla esset ratio cur alter alteri paciscenti crederet. Si enim promissi dati nulla per se sit obligatio, non est cur credat aliquis me præstiturum esse id, præsertim cum damno proprio, quod ad præstandum non teneor. Quarto, Sequitur me nullam alteri injuriam facere fidem pro arbitrio fallendo, nec pænis merito obnoxium esse, quod quæ promiserim non præstem: nec enim alteri injuriam facere possum id omitendo ad quod præstandum nulla lege devinctus sum.

9. Hinc liquet obligationem ad fidem solvendam ex placito de innocentia derivari non posse. Dato enim quod promissi ex se sit nulla obligatio, promisso non præstito nulla innocenti fit injuria.

10. Hic autem diligenter notandum est, Primo, Diversam esse rationem in minis. Neque enim fides alicujus laborat, quod quæ minatus sit non præstat. Minis enim nihil juris alteri acquiritur, sed si jus aliquod in hoc casu sit, illius est qui minatur: de jure autem suo licet alicui remittere quantum vult, nisi alias honestas dissuadeat, aut alterius etiam interfit ne minæ remittantur; unde Dominos servis benignos esse jubet Apostolus, *ἀσείματα τῷ ἀμύλω*, *Eph. 6. 9.*

11. Nota secundo, Quod si rerum & circumstantiarum insignis mutatio sit facta, promisso sic dato non teneor. Exempli gratia, Si promiseris te alteri obviam venturum, vel comitem alicubi venturum, atque interim audias uxorem, vel filium tuum de vita periclitaturum, nisi ei statim occurras; non violatur fides promissa in casu tam inopinato, non servando promissum. Quæ enim præter spem eveniunt pro exceptis merito habenda sunt; cum ipsa æquitas suadeat, ne ob leve alterius incommodum patiamur eos quibus maxime divincti sumus, in longe majus incurrere; nec voluisse proximum id promittere, si ea quæ postea eveniebant, præviderat, vel nos eum ad promissa præstanda in tali casu obligare. Hic igitur, etiamsi verba promissionis obligant promissorem, sententia tamen eundem non obligare ex æquo judicatur. Unde in casu consimili, cum *Paulus* Epistola promiserat se per *Corinthum* in *Macedoniam* perventurum, conciliumque postea graves ob causas mutavit, à levitatis, aut fidei non præstitit se crimine excusat. *2 Cor. 1. 15—23.*

12. Fidelitati opponitur Perfidia vel Infidelitas. Cum enim non adlit intentio faciendi quod pro-

promittitur infidelitas cum vero non adsit conatus idoneus ejusdem perficiendi, perfidia appellatur.

13. Cum Summistæ afferunt eum qui verbis promissoriis utitur non tamen animo serio promittendi, non obligari sub peccato mortali ad implendum promissum, viam perfidiæ, atque mendaciis latam aperiunt.

S E C T. XIV.

Περὶ τῆς ἐμμενίας, seu legum Rigore moderando.

1. **P**ER justitiam commutativam ordinatur pars ad partem, per distributivam totum ad partes, per legalem denique ordinantur partes ad totum.

2. Est ergo justitia legalis virtus obedientiam legibus, ad publicæ societatis conservationem factis exhibens, cum autem leges fiunt ab hominibus errori obnoxiiis, omnesque rerum circumstantias, vicissitudines, mutationesque quibus obnoxie sint, non cernentibus, fas est ut æquitate aliquando temperentur.

3. Est autem æquitas juris legibus comprehensæ correctio quædam, & moderatio, seu virtus ejusmodi qua quis cum stricto jure cum aliquo agere possit, legis alicujus, summique adeo juris præsidio nixus, non tamen illud pertinaciter, & obfirmate urget, sed quia aliquam habet rationem quæ ab illo decedere eum suadeat, illi potius obsequitur, & à summo jure ad hanc *ἐμμενίαν* seipsum flectit.

4. Cor-

4. Correctione hac juris legalis ideo opus est quia leges generalibus verbis concipi solent, cum tamen de eo tantum quod ad plurimum obtinet, loquantur, quare si casus aliquis incidat ubi circumstantiarum ratio suadet, ut à generali legis præscripto decedatur, quod ipse etiam legislator vellet, si adesset, defectus legis quæ casum illum expresse non exceperat corrigendus est, & sententia legislatoris, non verba legis sunt spectanda, exempli gratia, lex sit ut qui depositum non reddat mulctam solvat, sit quispiam qui *Gladium* secum depositum furioso non reddit, hic casus verbis quidem legis, sententia vero minime, comprehensus est, & legislator ipse, si adesset, eum exciperet. Ergo hunc legis defectum æquitas judicis corrigere debet, & gladium furioso non reddentem mulcta absolvere.

Hinc sequitur, Primo, *imixta* hanc in legibus naturæ locum non habere, lex enim naturæ nunquam deficit, nec aliquid præcipit absolute, sed tantum in debitis circumstantiis. Secundo, Nec obtinere in lege divina in quam defectus non cadit, nullus enim casus particularis est quem Deus non prævidit.

5. Æquitati huic locus esse videtur inter privatos, postulatque ut de eo cedamus quod non sine juris prætextu, aut specie nobis vindicare possumus, cum vereamur ne injuriam alteri faciamus potestatem à legibus concessam exercendo, puta pauperem non solventem incarcerando, &c.

6. Huic æquitati opponitur *ex cadit* quod fit cum leges severe exiguntur, circumstantiis loci, temporis, aut personarum, ipsaque legislatoris mente mitigationem requirentibus.

7. Deni.

7. Denique notandum æquitatis hujus rationem luculenter ostendere esse aliquid sua natura justum; Nam si nihil justum esset nisi virtute legis scriptæ, quid obsecro emendatione opus esset, cum /lex ipsa qualiscunque sit rem quamlibet justum efficeret, etsi legum prudentia talis esset, quæ ἡγεμονία non pateretur.

CAP. VI.

De Charitate.

S E C T. I.

1. **Q**UOD à Latinis Philosophis Humanitas, à Græcis φιλανθρωπία dicebatur; id ipsum sacra pagina Ἀγάπη, seu charitatem nuncupat.

2. Est autem charitas benignus erga proximum affectus quo, ex humanitatis intuitu, Deique exemplo, inclinamur ad bonum proximi, quantum in nobis est, prosequendum, malumque abs eo avertendum.

Charitatem affectum appellando, non nego eam habitum esse: addendo autem charitate nos inclinari ad bonum proximi, quantum in nobis est, adjuvandum, satis indico eam habitus rationem induere: Ut enim potentia, per se ad actum indeterminata, ad eum exercendum constanter inclinetur, habitum necessario exigit.

3. Benignum erga proximum affectum cum voco, non est cur teneræ conscientie turbentur eo quod

quod in quibusdam charitatis officiis, quæ iræ modum ponunt, & à vindicta nos revocant, eum affectus impetum non sentiant. Nam modo ex animo, & non simulate hæc præstent, Dei præcipientis intuitu, charitatis nomen hisce actionibus haudquaquam denegandum est. Est enim benevolus erga proximum affectus qui mollit animum, eumque à vindicta alienum reddit.

4. Charitatem hanc Deo, tanquam efficienti causæ tribuendam esse, nullus dubito. Is enim verbo suo incitamenta, exemplo documenta, & spiritu suo adjumenta ad charitatem hanc exerendam, ministrat; eam tamen supernaturaliter nobis infundi, nec actibus repetitis acquiri, augeri, & facilitari hinc minime liquet. Id enim si res postularet, frustra Scriptura ad charitatis incrementum, & amoris abundantiam nos hortaretur, si autem ex actibus repetitis charitas in nobis revera incrementum suscipiat, sequitur eam eodem modo augeri non tantum moraliter, sed etiam affective: mirumque est Summulistas agnoscere virtutem hanc affective corrumpi per actus contrarios, & tamen fortiter negare eandem per actus congenios produci, aut augeri; cum sit ejusdem potestatis habitum augere, & minuire.

5. Benignus hic erga proximum affectus se ex-erit juvando ipsum in bono prosequendo, conservando, augendo, & in malo avertendo.

6. Juvatur autem proximus } Affectu,
  } Effectu.

Affectu, optando bonum quod non habet, & dicitur benevolentia: congaudendo cum habeat.

Charitatis objectum est proximus.

Officia

Officia charitatis in proximum sunt benevolentia, beneficentia, misericordia.

Benevolus erga proximum affectus vult. { Eum bonis quibus indiget frui ;
E malis quibus subicitur liberari.
Quod dum fit, cum eo patitur condolendo : cum fiat, gaudio afficitur collatando.

Bonum proximi promovemus beneficiendo ei { verbis ad Deum { ordina-
proximum { proximum { tis ;
verbo & opere ;
re & opera.

Malum à proximo, ex misericordia erga eum avertendum est { vel { à seipso oriatur
malum { à nobis patitur ;
quod { à Deo { ipsi iussu-
ab aliis { gatur.

De quibus ita delineatis ordine agendum est. Et Primo.

S E C T. II.

De Charitatis objecto.

1. Objectum hujus charitatis est proximus ; id est, Christo dicente, *Luc. 10. 29, 30, &c.* quilibet cui vel officium, vel auxilium nostrum prodesse potest, sive in bono prosequendo, sive in malo avertendo.

2. Sunt ergo charitatis hæc officia præstanda erga inimicos, & odio nos habentes, *Mat. 5. 44. Rom. 12. 14.* & erga Religionis nostræ adversarios, qualis fuit charitas *Samaritani* erga *Judeum* à Christo commendata.

3. Con-

3. Constat tamen Dæmones non esse charitatis propria objecta, utpote quibus in malo confirmatis, prodesse non possumus. Secundo, Angelos bonos amore Benevolentia, non vero concupiscentia complectendos esse. Utpote quibus in bono confirmatis, felicitatis nihil adjicere valemus, sed tantum in eorum bono gaudere.

4. Cum homines à nobis potissimum diligendi sint quia divinae Imaginis sint participes, Deoque adeo dilecti, ii sunt, cæteris paribus, magis diligendi qui propius ad hunc imaginem accedunt. Cum enim Deus sit objectum summæ charitatis, quo propius quis accedit Deo, in eo major ratio dilectionis. Porro hanc Charitatem erga domesticos fidei potissimum exercendam esse monet Apostolus, utpote qui fratrum in loco sunt; unde hæc charitas *φιλανθρωπία* appellatur. Sunt autem pro fratribus Christianis agnoscendi ii omnes qui veritatem salutarem amplectantur, & quos ex charitatis judicio pro Dei filiis, & Christi membris agnoscere debemus.

5. Omnia ista officia quæ charitati tribuimus in charitate fraterna debent esse eximia, tum quoad affectum, tum quoad effectum. In affectu enim ardor quidam singularis requiritur quem *φιλότης* nomine designat Apostolus, *Rom. 12. 10.* Fratres in Christo ea nos charitate complecti jubens qua fratres *Germani* erga se mutuo propensi esse solent. Preces pro iis ardentius & crebrius fundendæ sunt, sempiterna eorum salus præcipue desideranda, & curanda est; & demum in iis juvandis promptiores cæteris paribus esse debemus, quam in aliis.

6. Secundo, Cum charitas erga nos ipsos, sit Regula charitatis erga proximum, quo quis conjunctior est nobis ipsis, eo in charitatis officiis proximo, quoad cætera pari præferendus est. Hinc Sequitur consanguineos, cæteris paribus, magis esse diligendos quam extraneos in iis quæ pertinent ad hujus vitæ bona; & inter consanguineos maxime curandi sunt ii qui nobis conjunctiores sunt; quia verò interdum major est necessitas subveniendi extraneis, quam cognatis, possumus iis imprimis opitulari.

7. Tertio, Quoniam Justitiæ officia strictioris obligationis sunt (præsertim charitate conjuncta) quam illa quæ sunt puræ charitatis, hinc sequitur, Primo, illos qui bene de nobis meriti sunt magis diligendos esse quam alios; quoniam non tantum charitas, sed Justitia id postulat, cum æquum sit, bene merentibus de nobis par referre. Hinc etiam Magistratibus, præsertim bonis, major debetur charitas. Secundo sequitur nos, charitatis erga proximum intuitu, officia erga superiores negligere non posse: Hoc enim nihil aliud esset quam charitatis solius gratia, officia justitiæ simul & charitatis negligere. Charitas enim erga superiores magis debita est, quam adversus Pares, & Inferiores.

8. Quarto, Cum major sit conjunctio partis cum toto, quam cum aliqua parte, sequitur communitatem, seu societatem integram magis diligendam esse quam quodvis ejus membrum, atque adeo Principem, cujus vita, & salus bono communi est necessaria, vel maxime utilis, magis diligendum esse in temporalibus, quam nos ipsos.

S E C T. III.

De Officio primo Charitatis, viz. De Benevolentia erga proximum.

1. **F**undamentum charitatis cujusq; erga proximum in eo situm est, quod animum habemus erga eum per omnia benevolum: alteri enim benefacimus, quoniam ei bonum vellemus. Hinc ut præstemus acta charitatis, *προθυμία τῷ ἀλλοίῳ*, seu voluntatis promptitudinem, requirit Apostolus. 2 Cor. 8. 11.

2. Est autem Benevolentia, amor erga proximum, quo inclinamur bonum ejus ex animo optare, & in eo potito gaudere.

3. Quoad bonum ipsum optandum proximo in Genere, nullus est locus imparitati in re ipsa: Summum enim bonum cuique proximo debemus velle, sicut nobismetipsis. Hoc nempe est cujusque officium, ut, quantum in ipso est, salutem proximi studeat promovere. Ordinis tamen est differentia in isthoc bono volendo: quia piis immediate, impiis, mediante fide, aut penitentia, felicitatem illam velle debemus.

4. Porro cum rebus adversis, maloque omni liberari sit bonum, postulat hæc benevolentia ut proximum ab eo liberatum vellemus, eoque liberato collætetur.

5. Rebus enim secundis proximi jucunde affici, & *συχαίζω*, 1 Cor. 12. 26. adversis contristari, postulat non modo membrorum ejusdem corporis socialis communio, sed Christianorum mutua sympathia; ii enim aliorum bona mala-

que pro suis, & se quoque tangentibus ducunt; ipsa denique humanitas, & benevolentia; qui enim aliis bene cupiunt, malaque ab iis averti desiderant, eos utique juvabit quod res optata evenerit; sin minus dolebit. Unde id, tanquam mutuae benevolentiae indicium, à Christianis exigit Apostolus, *Gaudere nimirum cum gaudentibus, & flere cum flentibus.* Rom. 12. 15.

6. Huic charitatis officio, quatenus gaudet de bono proximi, opponitur invidia, seu ægritudo animi propter alterius bona, cum nobis illa non noceant. Cum enim tristitia afficimur eo quod bonum alterius videtur impedire, vel minuire honorem, gloriam, excellentiam, aut commodum nostrum, alienae felicitati invidemus. Eidem, quatenus optat bonum proximi, opponitur malevolentia illa qua quis alteri quod perniciosum est optat; inimicitia, quæ est odi-

^{1 Joh. 3. 15.} um in fratrem inveteratum, occasio-
nem nocendi cupiens, & expectans;
^{Eph. 4. 31.} quæ si diutius foveatur, *πικρία, πικρὸς ζῆλος*, i. e. acerbitas appellatur: efficit enim ut nos acerbos, & amaros alteri verbis, & factis præbeamus. Quatenus de malo à proximo aver-
tendo sollicitos nos reddit, eidem opponitur odium, sive affectus in alterius malum pronus, quod Homicidium à Spiritu sancto nuncupatur. Quatenus demum in eo quod malis liberatur collatetur, ei opponitur *οπαγωγικία*.

7. Bonum proximi est certum, vel incertum. De certo gaudendum: incerta vel præsentia sunt, vel futura; circa præsentia incerta versatur officium illud charitatis quo fratri aliquid boni de se asserenti seseque defendenti, aut à crimine aliquo

aliquo modo purganti, fidem adhibemus, modo fidei aliquis sit locus, & non extant evidentia in contrarium sive argumenta, sive hominum fide dignorum testimonia. Quem enim amamus, de eo etiam bene sentire debemus, & non facile aliquid finistri de eo suspicari.

8. Ad futura incerta pertinet illud charitatis officium quod omnia sperat, quodque de fratre promittente de se in posterum meliora, spem bonam concipit: quæ sunt benevoli erga ipsum animi indicia: quod enim volumus, facile credimus. 1 Cor. 13. 7.

9. Quoad malum à proximo avertendum tria postulat benevolentia,

Primo, Quod malum illi est averfari, & proximum ab eo liberatum velle. Et dicitur *ὡς μαγχαλα*.

Secundo, Ejus adversis triftari. Et dicitur *συμπαθεῖν*.

Tertio, Ab iis liberato collatari: quod est *συχχαίρειν*.

10. Averfus à malo animus mansuetudinem, longanimitatem, pacem insignes charitatis species producit. Adversis contriftatus animus nos laboranti succurrere proclives reddit.

11. Hinc minime probandi sunt *Stoici* qui hos affectus prudenti viro indignos judicant: cum ad prædicta charitatis officia vehementer moveant, Christoque ipsi compete-
Math. 9. 36.
Mar. 1. 41. &
6. 34.

bant; qui sæpius *ὡς μαγχαλα*, seu misericordia tactus, ad charitatis officia præstanda movebatur.

12. Mala proximi vel ea sunt quibus jam cer-

certa. Certa si fuerint, Charitas postulat cum eo dolere : deinde ea quantum in nobis est, & aliis expedit, celare. *Charitas enim omnia tegit*, puta naevos omnes, & lapsus proximi ; & denique quicquid in nobis ipsis occultari, & tacitum esse velimus ; hoc est, quicquid defectum, ignominiam, aut damnum afferre, aut existimationem apud alios nostrum minuere possit. Incerta si fuerint, cavendum vult charitas, Primo, Ne simus suspicaces, nullo se prodeute mali animi indicio. Secundo, Ut omnia, quoad fieri potest in bonam partem interpretemur. Cui charitatis officio opponitur malignitas illa quæ omnia in deteriorem partem rapere solet.

Vel secundo, sunt ea quæ ipsi immincant. Et tunc excitabit in nobis charitas mali avertendi desiderium, quod, si sincerum fuerit, effectu se exprimet.

SECT. IV.

De actibus externis Charitatis, & primo de Beneficentia.

1. **P**roximo ope, & opera nostra egente, postulat Charitas ut eidem, pro facultate nostra, opitulemur quod præstat Beneficentia, ἡ γὰρ ἀγάπη χρησιμεύει, i. e. *Charitas benefica est*, 1 Cor. 13. 3.

2. Proximo malis oppresso, sive sub ipsis laborante postulat charitas, ut ejus miseria afficiamur eique, pro virili nostro, subveniamus, quod prestat misericordia, & liberalitas.

3. Proxi-

3. Proximo in nos peccante, animumve à nobis aversum gerente, postulat charitas, ut veniam, ei roganti, faciles demus, ei malum pro malo non reddamus, nec de eo reddendo intra nos ipsos consilium capiamus, sed potius bonum pro malo tribuamus, quod sit mansuetudine, & clementia.

4. Sunt ergo charitatis species primariæ *beneficentia, misericordia, & clementia*, ad quæ reliqua charitatis, sive officia, sive species facili opera reducantur.

5. Est autem *Beneficentia officium Charitatis movens nos proximi commoda curare, ejusque necessitatibus subvenire etiam ultra juris exigentiam.*

6. Dico *ultra juris exigentiam*; subvenire enim tantum proximo in quantum lex postulat, non est charitas, sed justitia legalis.

7. Benefaciendum est omnibus, non tantum amicis, sed & inimicis; non tantum civibus, sed etiam extraneis. *Qui enim dicunt civium rationem habendam esse, & exterorum negant, Cicero. hi dirimunt communem generis humani societatem.* Quo gradu, & quo ordine benefaciendum sit, ex objecto charitatis discendum est.

8. Benefaciendum est proximo, Primo, In iis, quæ ipsi necessaria sunt, & quorum absentia cruciatur. Est enim charitatis objectum *ἀδελφὸς ἐξ ἡμετέρων, sive frater necessitatem habens, 1 Joh. 3. 17.* Secundo, In iis, quæ ad commoditatem, & jucunditatem hujus vitæ spectant. Tertio, In iis potissimum, quæ bonum proximi spirituale, aut æternum respiciunt.

9. Sunt enim bona proximi alia Temporalia, aut juxta Apostolum *τὰ ὀφθαλμικά, & alia spiri-*

spiritualia, quæ animi felicitatem præsentem, & æternam respiciunt, fratremque faciunt
Jac. 2. 16. *ἡ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ σου ὁ. c.* anima prospere agere, & valere.

10. Hinc charitatis officia alia sunt spiritualia, alia temporalia. Officium nostrum spirituale erga proximum postulat, ut ea omnia faciamus, secundum potestatem nostram, quæ ædificationem proximi, ejusque in virtute perfectum possunt promovere.

11. Id autem fieri potest, Primo, Verbis. Puta 1mo Orando, 2do Hortando, 3^{io} Monendo, 4to Docendo, 5to Consulendo, 6to Consolando. Proximus enim ex charitatis regulis, si aliquid ignoret, quod scire debet, erudiendus est; si erret in viam revocandus est; si stimulis ad virtutem egeat, hortandus est; si in officio faciendo deficiat, monendus est; si tristitia, aut dolore oppressus, consolandus est; si sibi ipsi satis prospicere in rebus ad commodum suum pertinentibus nequeat, salutare ei consilium suppeditandum est. Ut denique in rebus suis peragendis prospere succedat, orandus est Deus.

12. Et Primo, Precari debemus, ut Deus det ea omnia, pro quibus religio imperat nobis, ut illi precemur, siue spiritualia fuerint, siue temporalia, seu bonum obtinendum, seu malum avertendum respiciant, quod ex orationis formula Christi verbis præscripta, & proximum æquè nobiscum respiciente, luculenter patet.

13. Hoc modo orandum est etiam pro inimicis, partim ut nos ipsi veniam consequamur, partim ut hac ratione ex animis nostris excludamus vindictæ cupiditatem. *Mat. 5. 41. 6. 12, 14, 15. Rom. 12. 19, 20.*

14. Malum

14. Malum ergo nemini imprecari licet five à Deo, five à Creatura ulla, proximo inferendum. Primo, Quia hoc venit ab odio, quod est malum charitati oppositum. Secundo, Quia non magis licet malum optare, quam facere. Tertio, Quia vocationi Christianæ hoc adversatur *1 Pet. 3. 9.*

15. Cum tamen gloria Dei, bonumque publicum non potest aliter obtineri, quam per malum alteri contingens, possit id ei, cum nostræ ad voluntatem Dei subjectione, optari. Hoc enim non proprie & primario malum alteri, sed bonum majus optare, nobis ipsis.

16. Precatione hac includitur non tantum O-ratio stricte sic dicta, sed etiam Gratia-rum actio, qua Deum laudamus de bo-
Luc. 18. 11.
1 Cor. 14.
15. 16.
 nis, quæ proximo communicavit. Qui enim optima quæque cupit alteri, is etiam letatur, si is fuerit potitus; unde sequitur, ut pro bonis ipsi à Deo concessis Autori istorum bonorum gratias agat.

17. Primo, Proximo suademus ad bonum prosequendum argumenta, quibus ad illud moveatur, proponendo, & dicitur hortatio; vel ad malum aliquod vitandum, quod admonitio dicitur; viam, si nesciat, eam monstrando; abs ea si per errorem deviet, in viam veritatis dirigendo; in ea ambulare cum desit, officii faciendi monendo; proximum docere, & erudire dicimur; in adversis eidem solamen damus, in rebus arduis consilium admonendo nempe quid tunc fieri præstat pro bono aliquo obtinendo, aut malo evitando.

18. Secundo, Corporis labore, & periculo, quod dicitur *1 Cor. 9. 27.* *Heb. 6. 10.*

19. Proxi-

19. Proximo ergo extreme in spiritualibus laboranti tenetur quilibet subvenire eum quovis dispendio temporali, si valde probabile sit charitatem hanc ei spiritualiter profuturam; est enim anima pro fratribus deponenda Christi exemplo, 1 *Joh.* 3. 16. ipsaque ratio dicit, ut membrum unum expendat id, quod est incomparabiliter minus, pro bono majori membri alterius.

Hic tamen curandum est, Primo, Ut ii, qui proximi amore se mortis periculo subjiciant de sua ipsorum salute sint bene persuasi, nec enim salus aliorum cum nostræ salutis dispendio quaerenda est; Secundo, Ut spem, fratrem à morte æterna liberandi hoc vitæ dispendio concipiant gravibus, & valde probabilibus rationibus innixam, ne sine gravi, aut justa causa vitam suam profundere videantur. Denique officium hoc iis potissimum incumbere existimo, quibus salutis alienæ cura ex officio incumbit.

20. Proximum adjuvamus (Verbis ut prius in rebus hujus vitæ potissimum tribus modis) Re, & verbis
(Re, & opera.

21. Re simul, & verbis juvatur proximus per comitatem, & affabilitatem.

22. Affabilitas est Virtus, qua alios nos convenientes facile, & benigne excipimus.

23. Comitas est Virtus, qua quis homines, excommuni hominis sensu, blande in congressu alloquitur, & qua in actionibus, quæ nobiscum iis intercedunt, suaves, & jucundos nos ipsos præbemus.

24. Si quis igitur comitatis hujus laudem assequi velit, cum necesse est esse facilem aditu, sermone, & vultu, absque gravitatis tamen violatione

tione blandum, ita ut omnia, quæ alteri præstamus, vel facimus, amorem, & benevolentiam spirent, nec ullum ipsius contemptum referant.

25. Hoc charitatis officio juvatur proximus, quatenus voluptate eum perfundit, rem gratam illi facit, & ad eum nobis conciliandum plurimum conducit.

26. Huic comitati in defectu opponitur Morositas, jurgio, minis, insultationibus, fugillationibus, aliisque verbis contemptum alterius arguentibus se exprimens; in excessu, nimium aliis placendi studium.

27. Re, & opera juvatur proximus, Primo, Visitando ægrotum, & in carcere retentum. Secundo, Itinera ejus gratia suscipiendo. Tertio, Sumptibus, & impensis nostris; & dicitur liberalitas, & si quæ alia sint misericordiae officia præstando: & quæque apud *Augustinum* sic enumerantur, Dando esurienti cibum, sitienti potum, nudo vestimentum, peregrinanti hospitium, fugienti latibulum, ægroti, vel incluso visitationem, captivo redemptionem, debili subvectionem, cæco deductionem, tristi consolationem, non sano medicinam, erranti viam, desideranti consilium, & quod cuique necessarium est indigenti.

Enchir. c. 72.

28. Benefaciendum est denique Christiano non gloriæ causa, id enim beneficii gratiam corrumpit, mercedemque charitati promissam destruit; nec lucri intuitu, id enim *Ethnici*, & *Publicani* præstant, sed partim ratione humanitatis, partim ratione communionis, & necessitudinis spiritualis, quæ inter corporis Christi membra intercedit, partim

Mat. 6. 3.

Mat. 5. 46. 47.

demi-

denique exemplo bonitatis divinæ, & charitatis Christi erga nos.

S E C T. V.

Quæ est de Liberalitate.

1. **E**ST autem Liberalitas officium Charitatis, quo ex humanitate erga egenum proximum movemur, pro ratione facultatum nostrarum, lubenti, hilarique animo sumptus facere ad indigentiam ejus explendam.

2. Liberalitatem hanc in vero humanitatis sensu fundari assero; qui enim proximum sibi natura æqualem esse probe considerat, parique adeo affectu dignum, parique tum adversæ; tum prosperæ fortunæ vicissitudini nos omnes obnoxios esse, atque id demum alteri à nobis faciendum esse, quod nos ab illo nobis fieri, iisdem circumstantiis positi cum simus velimus, sentiet hoc charitatis officium humanitatis ipsius jura vindicare.

Quod docent Summulistæ, præceptum Eleemosynæ non obligare ut de proximi necessitate quis inquirat, sed tantum ut eroget, cum viderit proximum suum inedia laborantem, locum tunc tantum habere existimo, cum quis superfluis abundans non habet probabilem causam suspicandi de proximorum inopia; cum autem ratione morbi ingravescentis, hyemis severioris, aut consimilium, probabilis suspicandi causa oriatur, obligemur etiam de proximorum necessitatibus inquirere, ut ordinate iis subveniamus.

3. In eroganda pecunia videndum est, quibus incumbit hoc officium, unde tribuendum, quantum, cui, quomodo, quando.

4. Pertinet autem hoc officium non tantum ad Divites, sed etiam ad tenuioris conditionis homines, quos *laborare jubet Apostolus, ut habeant, quod egenti dent.* Eph. 4. 28.

Sed quanquam omnes tenentur Eleemosynas facere, multo tamen strictius ad id tenentur Ecclesiastici: Primo, Quoniam sunt in perfectiori statu, & ita cæteris paribus majori cum scandalo peccant communia præcepta charitatis, & misericordiæ omittendo. Secundo, Quoniam relationem patrum, & pastorum gerunt erga pauperes, quorum est greges pascere, & pro filiis, dicente Paulo, congerere, 2 Cor. 12. 14. Tertio, Quoniam illorum bona imprimis sunt oblata a fidelibus Deo, cujus illi sunt ministri, & qui peculiariter vult agnosci in pauperibus per officia hæc misericordiæ.

5. Erogandum est, Primo, Ex bene partis; nisi enim honeste acceperis, honeste largiri non poteris, cum non ex tuo, sed alieno tribuis. Secundo, *Ἐκ τῶν περισσεύοντων*, sive ex iis, quæ tibi ultra necessitatem suppetunt. Tertio, *ἐκ τῶν ἰδόντων πάντων* Luc. 11. 41. i. e. ex omnibus, quæ nobis proveniunt. Quarto, Ex iis, de quibus liberam habemus dispositionem, cum non simus alienorum Domini.

6. Necessaria autem merito dicantur, Primo, Quæ sunt ad victum, cultumque corporis requisita, sub quibus etiam innocens illud, quod ex creaturis capiamus, gaudium, voluptatem, subsidium, & levamen intelligimus. Secundo, Quæ
ad

ad habitationem commodam emendam, conducendam, ædificandamve postulentur. Tertio, Quæ ad domesticos, familiaresque nostros alendos, sustentandos, atque honesta vocatione, qua vitam commode agant, exercendos, conducant. Quarto, Quæ ad instrumenta vocationi nostræ requisita paranda inserviant, puta libros, si studiis incumbendum sit; merces, si negotiando vivitur. Et Quinto, Quæ ad statum, & dignitatem nostram servandam, atque ad posteros transmittendam exigantur. Denique ea omnia, quæ ad innocentem vitæ iucunditatem spectant, quorumve absentia, etsi non prorsus conficiat animum, affligit tamen, & dejicit, contumeliis nos obnoxios reddit, impeditque ne pro vitæ conditione, aut ætatis, aut muneris ratione, contemptum evitare, & conjunctum cum gravitate decorum servare possis: ex ita necessariis liberalitas ipsa conferre non postulat, nisi magna necessitate urgente, (quo in casu etiam supra vires promptum esse Heroicum est, 2 Cor. 8. 2, 3.) aut proximi magno commodo ex tuo minori incommodo oriente.

7. Quæcunque ad prædictos fines pertinent tum nobis ipsis, tum nostris parare licet, & pecuniam in eam finem quærere, quæsitamque aservare, nec enim in diem vivere homo Christianus tenetur, sed eam, quam Deus ipse monstrat, prudentiam sequi; Deus autem non in singulos dies fruges producit, quos quotidie absumamus, sed in integrum largitur annum, satis indicans ea, quæ semel ipsius benignitate parta sunt, aliquotique asservari posse; nec eadem quotidie est occasio, vel facultas res necessarias parandi,

parandi, sed ea ex ratione temporum, virium nostrarum, aliorumque instrumentorum pendet.

8. Denique si Deus ita nobis benedixerit, ut etiam charitatis officiis, pro reddituum nostrorum ratione præstitis, incrementum nihilominus nostra res habeat, liceat nobis ex rebus honeste partis, & charitate ita sanctificatis, ditescere, facultates nostras augere, amplificatas servare; nec liberalitati aliquid contrarium præstamus res ita domesticas augendo, modo parati sumus, prout occasio sese obtulerit, charitatis officiis erga egenos fratres abundare.

9. Quantitatem Eleemosynarum quod attinet.

Primo, Pro generali regula habendum est, ne parce agamus, cum possumus copiose, fratrumque necessitas id postulat; est enim in hac gratia abundandum, 2 Cor. 8. 7. ἀπλόγητι τῆς κοινωσίας. 2 Cor. 9. 13. & divites cum sumus ditescere in bonis operibus, 1 Tim. 6. 18. abundare in omne opus bonum, 2 Cor. 9. 8. ἐν παντί περισσεύειν εἰς τὰς ἀγαθὰς, ver. 11. à Deo vocamur; parce enim seminans, parce metet. Prov. 9. 6.

Secundo. Mensura largitionis nostræ in communi, pendet ex mensura benedictionis Dei erga nos in rebus externis; thesaurandum enim est in charitatis usus, Prout Deus nobis benedixerit, 1 Cor. 16. 2. Secundum id, quod habemus, 2 Cor. 8. 12.

Tertio, In tantum erogandum est, ut ex superfluitate nostra fratrum, si fieri possit, defectus suppleantur. 2 Cor. 8. 13, 14. εἰς τὸ περισσεύειν τὸ ὑπερῆμα τῶν ἀπέναντι. 2 Cor. 9. 12.

Quarto, Ad minimum reddituum nostrorum pars tricesima est Deo consecranda; id enim lex
Judnica,

daica à suis postulabat, ut decimam redditum suorum partem quolibet lapso triennio pauperibus erogarent. *Deut.* 14. 28, 29.

Quinto, Illud pro certo statuendum est plus multo in hujusmodi pios usus expendendum esse, quam in voluptatibus superfluis; nec enim Christum amare dicendus est, qui membra ejus laborantia præ istis superfluis non curat, nec talenta secum deposita debite expendere.

10. Reliqua prudenti circumstantiarum omnium considerationi relinquenda sunt hoc tantum monito, quod etiam ἅλυν τῶν εἰσῶν pauperibus erogare est etiam laude dignum, Christique causa; piorum necessitatibus extraordinariis id exigentibus, etiam supra facultates erogare est Christianæ charitatis exemplis, præceptisque consonum. *Marc.* 12. 44. *2 Cor.* 8. 3.

11. Conferenda est Eleemosyna, Primo, (ubi necessitas aliorum postulat) sponte sua, non expectando, dum rogemur. *2 Cor.* 8. 3.

Secundo, Cum animi promptitudine, non differendo, dum aliorum importunitas id extorqueat. *2 Cor.* 8. 11, 12.

Tertio, Animo hilari, alacrique, *hilarem enim datorem diligit Deus.* *2 Cor.* 9. 7.

Quarto, Ex affectu charitatis, & misericordiae, *fraternæ charitatis nostræ sinceritatem* in eo demonstrantes. *2 Cor.* 8. 8. Hinc dicit Apostolus posse hominem omnia bona sua pauperibus dare & charitatem non habere, *1 Cor.* 13. 3.

Quinto, Ex Religione erga Deum, *dilectionem ostendentes in nomen ipsius* *Heb.* 6. 10. & ex affectu erga Dominum nostrum, cujus sunt membra, & discipuli ἐν τῷ σώματι καὶ ἐν τῷ αἵματι, *Marc.* 9. 41. εἰς ὄφελος μαθητῶν *Mat.* 10. 42.

Sexto,

Sexto, Cum pauperum honore, non cum contemptu, & pudore, *confundentes eos, qui non habent.* 1 Cor. 11. 22.

Septimo, Clam aut in *κρυπτῶ*, non coram hominibus, nisi id fiat exemplo eos movendi, non gloriæ captandæ causa. *Mat. 6. 1. 4.*

12. Dandum est omni petenti, *Luc. 6. 30.* quantum præsentī necessitatī relevandæ sufficiat: nimirum si nostræ facultates ferant, & ipsorum necessitas postulet, si legibus aliter non sit provisā ratio, qua iis succurratur, vel saltem non sufficienter, nobisque manus non sint in eisdem legibus constrictæ; (est enim talis charitas inordinata) si nostra charitate eorum veris indigentis tantum succurritur, non autem luxuriæ; nec enim petentibus nobis, quod carni gratificandæ inserviat, concedet Deus, *Jac. 4. 3.* nec vitæ desidiōsæ, qui enim, cum potest, laborare non vult, nec debet edere. 2 *Thes. 3. 10.* Qui in profusos, & indignos res suas confert, tria facit absurda; 1. Jacturam facit rerum suarum. 2. Viros probos negligit. 3. Malis vitiorum, & luxus materiam suppeditat. His ergo si quid detur, eo fine erogari debet, ut ad bonam frugem reducantur. His Regulis observatis dandum est roganti, siue sit dignus, beneque de te meritis, siue indignus; amicus, vel inimicus; siue gratiam referre possit, vel non possit.

13. Dandum est, tamen cum delectu, imprimis Parentibus, & Cognatis, id enim Justitiæ; Secundo, domesticis fidei, id enim *οικονομίας*; Tercio, Amicis, id enim Amicitiae lex postulat. Denique in paribus circumstantiis plus egenti, atque inter æque indigentes magis probo.

T

14. Cum

14. Cum autem indigentia triplicem rationem admittat; ita ut in aliis sit extrema cum periculo mortis, aut peccati conjuncta; in aliis gravis, cum periculo magni incommodi; in aliis communis, levamen aliquod exposcens; differentia inde sequitur obligationis. Extreme egenti succurrendum est etiam ex necessariis ad statum nostrum, (vita enim proximi pluris facienda est, quam externus noster status) Graviter indigenti tenemur succurrere ex iis, quæ superflua sunt ad decentiam status nostri.

Nec est cur in hac charitate exhibenda segnes, aut torpentes simus, si bene nobiscum penitemus; viz.

Primo, Quod charitatem hanc erga pauperes exhibendo, *Domino mutamur*, Prov. 19. 17. Charitatem ejus *nomini* præstamus. Heb. 6. 10. Ei nimirum, qui nobis ditescendi facultatem concessit. Deut. 8. 18. Qui nobis omnia, quæ possidemus, ex mera ipsius benevolentia, tribuit. Qui nos bonorum istorum *Oeconomus* constituit, rationem *Oeconomus* nobis commissæ postulaturus; cujus *benedictio divites nos facit sine tristitia*. Prov. 10. 22. *Qui potest semen nostrum multiplicare, & justitiæ nostræ fructibus incrementum dare, & omnem gratiam in nobis abundantem facere, ut nos in omnibus sufficienter semper habentes ad omne opus bonum abundemus*. 2 Cor. 9. 8. 10, 11.

Secundo, Quod hisce charitatis officiis *sacrificium Deo odore gratum*, valdeque acceptum offerimus. Heb. 13. 8. *Phil.* 4. 18. Quod orationem nostram apud Deum gratiores, magisque efficacem reddunt, *Act.* 10. 4. cum charitate neglecta, aut posthabita sordent apud Deum preces,

ces, sacrificia, jejunia nostra. *If.* 13. 18. 58. 6, 7.

Tertio, Quod Deus liberalitatem exhibenti, promittit hæc in vita benedictionem in omnibus operibus suis. *Deut.* 15. 10. Securitatem ab inopia. *Prov.* 28. 27. Liberationem à malis impendentibus, in periculis refugium, in adversis solamen. *Pf.* 41. 1--41. *Ecol.* 11. 12. *If.* 32. 8. Facultates auctas. *Prov.* 11. 15. Nostra cum usura reddita. *Prov.* 19. 27. Uberiorem messem. *2 Cor.* 9. 6. 10. Vitaque hac fragili transacta, Liberali promittit salutem, *Luc.* 8. 9. Vitam sempiternam, *Ezek.* 18. 7--16. In resurrectione iustorum æternum premium. *Luc.* 14. 14. Unde qui bonis hisce operibus ditescunt, *thesaurum sibi ipsis reponunt in cælis* nunquam defecturum.

Luc. 12. 33. *Vitam æternam apprehendendi fundamenta* jaciunt. *1 Tim.* 6. 19. Itaque hoc *fallaci mammoni utuntur, ut eo deficiente in æternas mansiones recipiantur. Sic fructum ad rationes nostras abundantem* Charitate facimus. *Phil.* 4. 17.

Quarto, Quod Christi membris, Christi; gratia Eleemosynas erogando tribuimus, ipsi Domino nostro exhibemus. *Mat.* 25. 45. Et nimirum, *Qui dives cum fuerit, inopem hic nostri causa vitam egit, ut nos ejus inopia ditesceremus.* *2 Cor.* 8. 9. Cui nos gratos exhibere, cuiusque exemplo nosmet componere par est, & cuius Evangelio nos vere subijci his charitatis officiis monstramus. *2 Cor.* 9. 13. Qui denique hæc membris suis præstanti cæleste regnum promittit; non præstanti, cruciatum æternum comminatur. *Mat.* 25. 34--45.

Quinto, Quod vite necessaria fratri egenti denegando, contra charitatem peccatur id, quod

debetur fratri, non tribuendo. *Prov. 3. 27.* Nec facimus, quod aurea illa lex, quæ id, *quod tibi fieri vis, alteri te facere monet*, amoris fratris efflagitat. Nec enim τὸ γνῶσθαι τὸ ἀγαπᾶν erga fratrem ostendere potest, qui viscera charitatis suæ adversus illum claudit; cum fratrem verbo tantum amat, non opera. *1 Job. 3. 18.* Se denique Deo O. M. iniquum præstat, nec enim Dei amor habitare potest in pectore fraternæ charitatis vacuo. *Jac. 2. 18.*

Sexto, Quod charitas hæc est valde necessaria, ut ea, quæ possidemus, pura sint *Luc. 11. 41.* iisq; legitime fruamur; valdeque efficax ad peccatorum nostrorum veniam impetrandam, & misericordiam coram Deo obtinendam; Charitas enim *tegit multitudinem peccatorum*, *Prov. 10. 12.* Hinc monitum illud *Danielis Nebuchodonosaro*, *Peccata tua eleemosynis redime.* *Dan. 4. 27.* Effectus autem iste remissionis peccatorum eleemosynis tantum propter Deum præstitis tribuitur, in quantum impetrant à Deo, cum recte fiant, propter Christi merita, eam remissionem ex lege divinæ misericordiæ, eaque incitamenta, & auxilia divinæ gratiæ, quæ ad peccatorum remissionem consequendam conducunt.

16. Liberalitas hæc, cum pro objecto habeat peregrinos, Hospitalitatis nomen induit.

17. Est autem Hospitalitas Virtus, qua benevole, & officiose afficimur erga peregrinos, non solum quod homines sunt, sed quod quibus commodis domi fruuntur, jam peregre profecti, destitui possunt. Est enim, dicente *Cicerone*, *Valde decorum patere domos hominum illustrium illustribus hospitibus, idque etiam Reipublicæ ornamento est,*

est homines externos hoc liberalitatis genere non egere.

S E C T. VI.

De Misericordia.

1. **M**isericordia, est charitatis effectus dolorem ex aliorum malis, sive presentibus, sive impendentibus, nobis creans, atque ad iis succurrendum quantum in nobis est, & commode fieri potest, inclinans.

2. Est inquam charitatis effectus, quia ordine quodam est consequens ut qui diligit, etiam misereatur.

3. In quantum commode fieri possit adjicio, ut enim misero actu subvenire omnibus modis velimus, misericordiae ratio non semper postulat, sed tantum ut promptus, & alacer, ad subveniendum misero, sit animus in quantum id commode fieri possit, & facultates nobis ad id praestandum suppetant, & circumstantiis omnibus perpenfis id facere liceat, & deceat, ubi autem facultas desit, aut misero subvenire nec liceat, nec deceat, ut plerumque accidit cum justum supplicium de aliquo sumatur, satis est ejus miseria affici, & spiritualiter illum sublevare.

4. Ejus motivum est *sympathia*, seu dolor ortus ex alieno malo tanquam proprio, ratione nimirum affectus quem erga proximum tanquam ejusdem corporis membrum, habemus; qui dolor cum sit internus, hinc misericordiam inter internos charitatis effectus numerant Summulistae.

5. Charitate ergo ipsa angustior est, cum ea etiam erga non miseros exercenda est, nec tan-

tum dolere cum dolentibus, sed & gaudere jubet cum gaudentibus.

6. Misericordiae hujus officia sunt duo, Primo, Cavere ne opera nostra frater sit miser. Secundo, Miseria aliunde pressa, pro facultate nostra, succurrere.

7. Cavendo ne opera nostra frater sit miser, hoc est, Primo, Ne culpa nostra in peccatum incidat. Secundo, Ne scandalum ei objiciamus. Tertio, Ne Rigore nostro, inclementia, aut ira immodica malum patiatur, cum nulla nobis necessitas incumbat miseria eum afficiendi.

8. Proximi autem culpa in nos residet, nosque ex illo reatum contrahimus, vel directe, vel indirecte.

Directe voluntate, & consensu peccato alterius communicantes; idem enim coram Deo, est, velle peccatum fieri, & facere, fiat autem id vel antecedenter ad crimen commissum, vel consequenter. Antecedenter, Primo, Cum malum precipiamus ab eo fieri qui nostro imperio subjicitur, ita *Absalomus Annonem* servorum suorum Gladio occidit. Et *David Uriam* literis ad *Joabum* de eo datis.

Secundo, Suadendo, consulendo, alliciendo, aut auxilium prebendo ad crimen perpetrandum, omnibus enim his modis peccato co-operamur, quod socios criminis nos reddit: Ita *Jeroboamus* fecit *Israelem* peccare vitulos aureos conflando, in *Dan* & *Bethel* colendos erigendo & populo dicendo, *Supervacaneum vobis est Hierosolymam ascendere. Hi sunt dii vestri, &c.* 1 Reg. 12. 28, 30. Et Principes *Judeorum* Dominum gloria

glorie cruci figebant, cum morte dignum pronun-
ciando, & vocibus magnis postulantes ut crucifige-
retur. Luc. 23. 23.

Consequenter reatum ex aliorum peccato di-
 recte contrahimus rem factam approbando, in
 eo perpetrato voluptatem capiendo, aut cum pec-
 catore de spoliis peccati participando, in quibus
 omnibus instantis consensum peccato adhibe-
 mus. Hinc inter flagrantia crimina numeratur,
ἐναρξάντων τὸ ἀσέβημα. Et seductori ave Prov. 28. 4.
dicere est communicare operibus ejus ma-
lignis, damnatque Ethnicos Apostolus non Rom. 1. 32.
solum quod morte digna ipsi patrabant, sed quod
consentiebant facientibus, immo in iis, οὐκ ἐπιδο-
υν. is denique à Psalmista inter *Osores Disci-*
plinæ ponitur. *qui videns furem eo oblectatur, &*
negotiatum cum eo.

9. Indirecte peccati aliorum reatum contrahi-
 mus, Primo, Omittendum aliquid faciendo, vel
 faciendum omittendo, ex quo sequitur peccatum
 proximi, est enim causa moralis peccati, qui non
 adhibet debitam diligentiam ad illud impedi-
 dum, & qui non vetat peccare cum possit, & te-
 neatur jubet. Hinc peccata filiorum *Eli* ipsi im-
 putantur, *quod turpiter egerint sibi sui nec re-*
pressit eos. 1 Sam. 3. 13. Secundo, Utendo li-
 bertate nostra in rebus adiaphoris ad ruinam ali-
 orum, quod est scandalum iis obicere.

10. Est autem *scandalum*, scholasticis defini-
 entibus, *dictum vel factum minus rectum præ-*
bens occasionem ruinæ proximo. Valent. To. 3. disp.
3. q. 18. part. 1. p. 962.

Dictum, inquit, *vel factum.* Quia interna
 cogitatio cum alteri ignota sit, hoc est nec verbo,

nec facto prodita, non potest alteri præbere peccandi occasionem.

Minus rectum dicunt, non absolute malum, aut non rectum, ad denotandum posse etiam scandalum rationem esse in actu qui non sit undequaque pravus sed tantum habeat speciem mali, aut qui duntaxat ratione effectus, sive ruinæ alterius malus sit, licet alioqui per se sit bonus.

11. *Præbens occasionem ruinæ*, quando igitur, omnibus circumstantiis bene pensatis, ex actu meo nullam occasionem probabilem ruinæ alteri consecuturæ conspicio, à scandalo activo immunis sum.

12. Scandalum ab iis dividitur in *scandalum per se*, ibid p. 963. quod ex certa, & expressa intentione ruinæ alterius, datur, ut si quis hortetur alterum ut peccet, formaliter ruinam ipsius respiciens. Et *scandalum per accidens*, quod fit cum præter intentionem prædictam, & præter naturam ipsius actus, sequitur alterius ruina.

13. Distinctione hac posita, pronuntiant omne scandalum activum in eo qui scandalum præbet esse peccatum mortale ex suo genere,

Punc. 2. ibid. sive illud sit scandalum per se, ex parte formalis intentionis, aut ex parte ipsius operis, sive per accidens, cum scilicet quis, licet neque expressa intentione velit ruinam alterius, neque exerceat opus sua natura ad illam ordinatum, potest tamen, & tenetur illam impedire abstinendo ab opere ex quo alter occasionem ruinæ accipit, & tamen non abstinere. Confirmant hoc primum, ex

p. 964 967, Apostolo qui ad Romanos Cap. 14. contra charitatem esse pronuntiat etiam scandalum per accidens, quale est ejus qui non abstinere à cibo propter quem proximus scandalū patiatur

Secundo, Ex ratione manifesta, nam esse alteri causam ullo modo voluntariam ruinæ spiritualis, est peccare contra charitatem, & contra illum charitatis actum qui est proximo benefacere; est autem causa ejus moraliter voluntaria qui id non præstat quod facere potest, & tenetur ad ruinam alterius impediendam. Tertio, Ex pari, ut enim qui stuprum committit in loco sacro, sacrilegii etiam Reus est, etiamsi sacras ædes profanare minime intendebat, eam nimirum actionem ibi præstando à qua & potuit, & debuit abstinere, ex qua irreverenter habitum est Templum: Ita ruinæ alterius, per voluntatem etiam indirectam, reus est, qui actionem ruinam alteri inducentem præstat, à qua & potuit, & debuit abstinere, etiamsi ruinam illam ex animo minime designavit. Quarto, Argumento ducente ad absurdum. Si enim, inquit, formalis illa intentio ruinæ alterius ad speciale scandali peccatum necessaria esset, raro, aut nunquam peccatum scandali committeretur; quotus enim quisque tam improbus est, ut, per malitiam plane diabolicam, velit ipsam ruinam spiritualem proximi, cum tamen in Scripturis supponitur peccatum hoc scandali non raro ab hominibus perpetrari.

14. Porro, Ad quæstionem hanc *quidnam oporteat nos facere, vel omittere ad vitandum scandalum, respondent.* Ibid. Punc. 4. p. 970, 971.

Primo, Ob vitandum scandalum proximi nec debet, nec jure potest fieri, vel omitti aliquid quod, positis omnibus circumstantiis, non potest fieri, vel omitti sine peccato. 1. Quia non sunt facienda mala ut bonum eveniat. 2. Quoniam quisque debet magis seipsum diligere, quam
proxi-

proximum, adeoque sibi, potius quam alteri, velle immunitatem à peccato.

Secundo, Sequitur ex eadem Regula non posse ad vitandum scandalum fieri aliquid contra præcepta negativa juris divini positivi quale
 P. 972. est affirmare, vel dicere aliquid contra veritatem aliquem supernaturalem fidei, cum id per se, & intrinsece peccatum sit.

Tertio, Ad vitandum proximi scandalum quod ex illius ignorantia, aut infirmitate secuturum aliqui videtur, & quod ideo nominari
 P. 973. solet *scandalum pusillorum*, omnia illa, ex obligatione charitatis, oportet nos facere, vel omittere, quæ sine peccato fieri, vel omitti possunt, seu omne quod potest prætermitti salva triplici veritate vitæ, justitiæ, & doctrinæ; nam quisque tenetur, ex natura charitatis prospicere salutem proximi in necessitate spirituali constituti, si potest; sed qui ex infirmitate aut ignorantia videtur peccatum scandali passurus, est in necessitate spirituali constitutus, quilibet ergo tenetur ei prospicere faciendo, vel omittendo quod sine peccato facere, aut omittere in eum finem potest.

15. Hinc sequi dicunt omittendam esse peccati punitionem, quando inde timetur scandalum Schismatis, Secundo, Actum docendi veritatem.

Tertio, Correctionem fraternam, quando ex ea timetur perturbatio, & scandalum. Hæc enim
 P. 974. imperantur tantum per præcepta affirmativa quæ non obligant pro omni tempore, sed tantum eo tempore in quo, perpensis omnibus circumstantiis, & præsertim sine ipsorum, possunt debite impleri; non possunt autem debite impleri quando ex illorum executione imminet infirmorum

scan-

scandalum, tum quia sequeretur finis contrarius fini illorum, siquidem punitio debet esse medicinalis, atque adeo non inducere majus malum schismatis, & actus docendi, atque correptionis fraterna, cum sint eleemosynæ quædam spirituales, debent adferre commodum spirituale, non autem perturbationem, & scandalum proximi.

Secundo, Sequitur debere quoque fieri aliquam jacturam bonorum temporalium quando id sit necessarium ad impediendum infirmorum scandalum, exemplo D. *Pauli* qui non accipiebat stipendium ab iis quos docebat. P. 976.

16. Quod si adhuc, post admonitionem, alter scandalo obnoxius sit, non semper ex malitia scandalizari dicendus est, possit enim aliquis ea conditione, & simplicitate esse, ut etiam, post admonitionem, & rationem redditam, rem non satis capiat, ac proinde non ex malitia, sed ex infirmitate scandalum patiatur.

17. Denique si quis, cum nullo suo, vel pene nullo detrimento, possit impedire scandalum proximi Pharisaicum, aliquid legitimum faciendo, vel omittendo, debet id ipsum facere: is enim qui ex malitia peccaturus est, est in spirituali necessitate constitutus, ac proinde debet ex charitate corrigi, vel à peccato scandali impediri, quando id sine detrimento proprio fieri potest.

18. Cavendum est tertio ne frater Rigore nostro, inclementia, aut ira immodica malum patiatur, atque adeo officii nostri ratio ergo eum postulat,

Primo, Debitum quod solvere non potest debitor severe non exigere, licet ex jure legalis rigore id poteris, sed potius remittere, nec enim Rex Evangelicus debitum non solventem cum suis

fuis vendit, prout ex juris rigore potuit, sed *σπλαγχνίδεις*, *Mat.* 18. 27. remisit debitum, debitoremque liberum dimisit, quod faciendo, dicitur *ἐμψέου*, i. e. *misericordiam exercere erga illum.* ver. 33. Si tamen fraude debitum contraxerit, si rem suam abliguriendo, aut malis artibus infumendo, non solvens fuerit, si denique crudelis erga fratrem minus debentem extiterit, pœnas merito luere potest quibus, vel ipse ad pœnitentiam agendam excitetur, aliive, ejus exemplo, ab istis vitiis deterreantur.

Secundo, Parcere tunc cum punire, aut nocere possis, non ob metum aliquem, sed quod alterius malo afficiaris, juxta hæc S. Scripturæ monita, *induamus viscera misericordiarum tolerant* *in vicem alios ; aliisque condonantes,* *Col.* 3. 12, 13. *si quis adversus alium accusandi justam materiam habeat. Misericordes sitis,* *Eph.* 4. ult. *aliis in vicem condonantes, sitis vos omnes compatientes, misericordes, malum pro malo non reddentes, nec convitium pro convitio.* Hoc misericordiæ officium præstantes, *Clementes* dicimur.

19. *Est autem clementia virtus ad pœnas remittendas, vel moderandas, ex misericordiæ affectu nos movens.*

Versatur circa pœnæ obnoxium, eumque quem jure punire possumus, & ad quem puniendum lacerasti injuriis simus, nec enim alias remissioni locus esset.

20. Estque vel superioris erga inferiorem, vel paris erga parem; superioris nomine omnem eum intelligimus, qui quomocunque dominum in alios habet, & exercet, talis est in Republica

lica Magistratus, in bello Imperator, in domo Pater Familias.

21. In condonatione pænæ omnes, & superiores præcipue, ad hæc sequentia attendere par est. Et

Primo, Spectandum est ipsum peccati Genus, five delicti, omnibus circumstantiis pensatis; Gravitas, aut Levitas. Levioribus enim facilis potest dari venia, quam gravioribus, cæteris paribus.

Secundo, Spectandum est an ex imprudentia, aut imbecillitate quadam hominibus familiari, peccatum sit. Imprudentia enim, & imbecillitas delictum elevat, aut mitigant. Ea autem ex ætatis, judicii, virium, irritamentorum, mentisve ratione, æstimanda sunt.

Tertio, Spectanda est antea acta vita. Qui enim rarius, & minus graviter peccarunt, iis vel condonanda est culpa, vel saltem cum iis mitius agendum est.

Quarto, Ratio habenda est pænitentiae, dolorisque factum consequentis. Nam ii qui graviter factum dolent contumaces non sunt, inque dolor iste instar pænæ est. Si tamen observetur dolorem hunc non impedire quo minus in peccatum iterum proni relabantur, tunc pænæ remediis utendum est.

22. Clementia hæc non patitur, Primo, Nos ita ira commoveri, ut eum qui nos læsit puniendum statuamus, aut re ipsa puniamus eum in finem ut ipsi male sit, nosque cupiditatem nostram malo eum afficiendi latiemus: hoc enim inhumanum est, atque à misericordie affectu protinus abhorret. Puniendum est non ob vindictam,
aut

aut animi leniendi gratia, *ἐν τῇ ἐν σπουδῇ*,
Heb. 12. 10. sive in proximi, aut aliorum com-
 modum. Secundo, Nec emendandi gratia punien-
 dum est, cum lenioribus mediis, correptione ni-
 mirum fraterna, metuve incusso finis iste obti-
 neri potest; hoc enim est malum alteri sine ne-
 cessitate inferre, Deoque contrarium, qui nos
 non solum tristiari vellet, *ἀλλ' ἵνα ἴδῃ*, si

1 Pet. 1. 6.

Jac. 3. 17.

Luc. 17. 4.

Mat. 18. 22.

opus fuerit. Tertia, Clementia postulat
 ut simus *ὡμιδαί*, ad condonandum fa-
 ciles, ut culpam facile privati privatis
 remittamus, iramque deponamus, etiam

septuagies septies, cum fratrem delicti pœniteat,
 culpamque is serio deprecetur. Et quanquam
 clementia non postulat ut culpam perfecte non
 pœniteni remittamus, Christo tan-

ἡ ἀποστολή

ἀποσ. αὐτῶν.

Luc. 17. 3.

tummodo dicente, *Si pœnitentiam*
egrit remitte illi, hoc est non po-
 stulat ut cum ad familiaritatem at-
 que amicitiam nostram admittamus

ut prius; postulat tamen, ne vindictam adversus
 illum spiremus, aut animum ab eo alienum, &
 difficulter exorandum habeamus, aut ad bonum
 pro malo tribuendum sequeamur, & torpentem.

2. Clementia non impedit, Primo, Quo mi-
 nus castigationem moderatam quæ ad alterum
 emendandum pertineat, exerceamus. Quod enim
 emendandi gratia fit, ex charitate id fieri judi-
 candum est; ut in castigationibus Paternis, Di-
 vinis aut humanis videre est. Secundo, Nec im-
 pedit quo minus castigationem, seu pœnam ullam
 quæ ad damnum à nobis propulsandum, aliove à
 consimili delicto terrendos est apprimere necessa-
 ria, vel experiamus, vel infligamus: hoc enim
 est

est charitate moveri erga nos ipsos, aliosve. Nec demum impedit ne pænæ infligantur cum communitalis ratio, legum auctoritas, aut Reipublicæ securitas id postulant: tunc enim bonum publicum privati malo anteponendum est.

24. Clementis ergo Rectoris officium implevisse merito dicatur quispiam, cum non nisi eos puniat qui vel contumaces sunt, ac obstinati, vel aliis ad facinora fuerant auctores; vel impunitate deteriores possunt fieri; vel quorum impunitate alii corrumpi possunt; vel denique cum invidiosum foret punienti illis prorsus ignoscere, (aliis pænæ subjectis) aut periculosum Reipublicæ. Contumacia autem vel aperte proditur contemptu imperii, qui verbis, aut factis declaratur; vel ex his, inter alia, indiciis colligatur. Primo, Quod quis idem delictum sæpius, præsertim monitus, repetat. Secundo, Quod sciens, prudensque, spretis admonitionibus, minis, castigationibusque præcedentibus, id præstet. Tercio, Quod dolor, & Resipiscentia delictum, etiam post admonitiones & objurgationes, non consequantur. Periculose in Rempublicam peccant, qui imperium, aut leges contemnunt, ordinem bonum in societate turbant, & disciplinæ nervum convellunt.

25. Clementem se exhibebit qui serio cogitat.

Primo, Quantum ipse in Deum deliquerit, & quantum sibi ab ipso sit condonatum, aut quot habeamus occasiones ipsius veniam impetrandi. Indignus enim est misericordia Divina qui, homo, homini eam negat.

Secundo, Quantum ipse in alios deliquerit, aut quam proclivis sit ea tum facere, tum loqui,
quæ

quæ aliis offensionem esse possunt. Qui enim imbecillitatem suam, atque ad peccandum proclivitatem probe noverit, is non tantopere in lapsos sæviet. Equum enim est, ut qui sibi velit ignosci, ignoscat aliis. Tertio, Fratrem condonanti veniam suorum debitorum promittere Deum clementissimum; condonare nolenti, æternum carcerem minitari.

S E C T. VII.

De Mansuetudine.

1. **C**lementiæ huic cognata est Mansuetudo, ejusque adjumento est.

2. *Mansuetudo est virtus in ira moderanda prudentiam exhibens.*

3. Ex Misericordia hæc virtus oritur. Quem enim miserer malorum alterius, is iram istam mitigabit quæ ad malum alteri infligendum provocat.

4. Cum iram esse mitigandam, non autem penitus excindendam dicimus, iram omnem non esse in se malum sufficienter docemus. Quod etiam ultra probamus: Primo, Quoniam Christus ipse, in quo peccatum non fuit, irascebatur; *circumspiciebat enim Synagoram, per deum, Mar. 3. 5.* Secundo, Quod jubet Apostolus *nos irasci, & non peccare, Eph. 4. 26.* quod factum impossibile esset, si ira cum peccato necessario conjuncta esset. Tertio, Nos *tardos ad iram esse postulat Jacobus, cap. 1. ver. 19.* ad male agendum vero non tardi debemus esse, sed prorsus inflexibiles. Quarto, Christus non ira simpliciter, sed sine

sine causa accensæ pœnam minatur, *Mat. 5. 22.* est ergo ubi cum causa succenseas. Quinto, Exercitium passionis à Deo nobis inditæ non potest esse simpliciter malum, cum Deus peccati Author non sit; est autem Ira passio à Deo nobis impressa. Denique cum zelus omnis sit passio ex amore & ira composita, si ira esset in se mala, tum zelo accendi pro Dei gloria aut proximi salute malum esset; nec bonum esse potuit *in re bona zelari*; quod tamen docet Apostolus, *Gal. 4. 18.*

5. Moderatur iræ Prudentia prohibendo, Primo, Ne irascamur quando non oportet; Secundo, Ne vehementius; Tertio, Ne diutius quam oportet. Irascimur autem quando non oportet,

Primo, Cum nulla iusta causa irascamur: Hoc enim pœna dignum est. *Mat. 5. 22.*

Secundo, Quoties ei irascimur cui non oportet; puta Parentibus, benefactoribus, Magistratui.

Tertio, Cum tempore, aut loco non debito; puta in Ecclesia, aut cum res sacræ tractentur: tunc enim manus puræ ad Deum elevandæ sunt sine ira. *1 Tim. 2. 8.*

Quarto, Cum adversus Deum excandescimus, ejusve providentiam, propter calamitates quas iusto iudicio in nos immittit. Deus enim bonis aliquem privando, tollit tantum quod suum est, adversa mittendo, ea merito infligit, neminique adeo injuriam facere dicendus est: qui autem nulla illata injuria irascitur, sine causa irascitur. Hinc *stultus* jure audiat *cujus cor fremit adversus Dominum.* *Prov. 19. 3.*

Quinto, Excandescimus sine causa quoties ob ea quæ fiunt, nobisque contingunt à brutis, aut creaturis sensu carentibus, animo commovemur.

Nam creature prædictæ ex necessitate agunt, nec possunt in agendo peccare, aliterve facere. Stultum autem est irasci ob factum necessarium quodque aliter fieri non potuit. Porro, Cum legi non sint subditæ hæ creature, peccare non possunt; cumque non agant ex iudicio, stulte agere non possunt: ubi autem neque peccatum, neque stultitia est, ibi non potest esse iustæ iræ locus. Unde *Balaamum* adversus *Asinum* suum iratum *insanivisse* dicit *Apostolus*. 2 *Pet.* 2. 16.

Sexto, Cum stomachamur propter actionem bonæ intentionis, bonæque interpretationis, capacem. Quibus in casibus si *animus* *irascitur*, 1 *Cor.* 13. 5. charitas non irritatur; sed omnia in bonum, si fieri potest, interpretari jubet.

Septimo, Cum animo ardemus sine deliberatione præmissa. Tunc enim contra præcepta illa peccamus, quæ nos ad *iram tardos esse*, nec *cito animo concitari* jubent; contra charitatem illam quæ diu patitur, nec facile incenditur; 1 *Cor.* 13. 4, 5. contra prudentiæ regulas: *Intellectus enim hominis longanimitatem efficit eum*. *Prov.* 19. 11. Porro quid impotentis animi virum, nec deliberationi locum concedentem, impedire potest, quo minus vel sine causa, vel ultra causam exardescat, cum nec de iracundiæ suæ causa cogitat?

6. Secundo, Irascimur plus quam oportet,

Primo, Cum ultra causam oblatam, seu iusto vehementius commoveamur. Si enim sine causa irascendum non fit, nec ultra causam. Ira enim omnis eatenus est sine causa, in quantum causa meritum excedit.

Secundo, Quoties ira commoti, ea loquimur quæ impia sunt, Deique legibus adversantur. Quod fit,

Primo,

Primo, Cum animus exulceratus ad temere jurandum, vovendumque impellitur. Secundo, Cum ad vindictam à Deo impetrandam, malevè proximo precandum incitatur. *Benedicere enim, nec imprecari jubet Apostolus, Rom. 12. 14. linguamque amaritudine tinctam pronuntiat Jacobus quæ cum Deo benedixerit, homini malum precatur, Jac. 3. 8, 9, 10, 11.* Tertio, Cum verbis probrosis, & proximi famam lædentibus, animum erga fratrem offensum indicamus; puta ex studio male dicendi, aut animo maligno vocando illum *Racha, aut stultum.* Hoc enim *Gebennæ obnoxios* nos reddit. *Mat. 5. 22.*

Tertio, Cum ira nos, qui privati sumus, ad vindictam exercendam, sine juridico processu, provocat.

Quarto, Cum per effrænes hujus passionis impetus minus idonei sumus facti ad cultum quem Deo debemus, eo quo par est modo, exhibendum; ita ut vel omnino precibus, aliisve sacris officiis cum Deo contendere, aut puras ad cælum manus *prole deique* sine ira attollere, *Marc. 11. 25.* aut fratri in nos peccanti inter orandum, culpam remittere, pro nostro officio, non possumus.

Quinto, Cum ferocientis animi passionibus, sanæ Rationis regimini non subsunt, nec locum Rationis dicantur, sanisve amicorum consiliis, hæc furia moti, concedimus. Est enim Ratio moderatrix illa quam Deus ideo nobis concessit, ut passionum nostrarum *impetu* fræna injiceret, mentemque compositam servaret. Hinc sapiens, qui spiritum suum regit, appellatur; *Prov. 16. 32.* Ira igitur quæ rationem excutit, opprimitve, stultitiæ incusanda est.

7. Irascimur demum diutius quam oportet, Primo, Cum culpæ agnitione humili præmissa, venia petita, & satisfactione, ubi fieri potest, pro damno oblata, ab ira nondum temperamus. Satisfactio enim oblata ex sua natura iracundiæ causam tollit : culpaque agnita, atque impetrata venia, ex Christi præceptis eam deponere iubemur.

Secundo, Cum odium, invidiam, atque amarum contra peccantem zelum parit. Tum enim in vitium degenerat, cum verbis laeessentibus factisque in fratris præjudicium tendentibus se prodit, nosve malo alterius gaudere, eove prospere agente, dolere facit.

Denique cum Sol descendit super iram nostram *Eph. 4. 26.* atque animo nondum pacato ad preces vespertinas accedimus. Tunc enim puras manus sine iracundia ad Deum elevare non possumus.

8. Hinc patet iram non esse vindictæ cupiditatem, nec proprie aut commode definiri *ὀργή* *αἰτίλυπις*. Irascebatur enim *Christus*, nec tamen ullam vindictæ cupiditatem aut mali rependendi desiderium in se habuit ; sed misericordia movebatur erga peccatores quorum peccatis irascebatur, *μετ' ὀργῆς συλλυγόμενος*, cum ira tristatus. *Mar. 3. 5.* Secundo, Vindictam privata persona nec exercere debet, nec expetere. Id enim sæpius Scriptura prohibet ; irasci tamen ipsi liceat.

9. Ut poenas luat peccator iuste expetamus, cum id ad peccatoris *ἐπαρέθαι*, i. e. emendationem, aliorum terrorem, legumve contemptum evitandum necessarium videatur. Hoc enim non est

est vindictam expetere, aut mali rependendi desiderio flagrare, sed velle peccantis emendationem, legum honorem conservatum, aliorumque à consimili reatu coercionem, bonumque publicum privati bono præferre.

10. Ut damni nostri illati compensationem faciat inique erga nos se gerens, vel pœnas pro eo luat, iuste pariter desideretur: cum hoc non sit primario vindictam expetere, aut malum alteri desiderare, sed bonum mihi ipsi, vel damnum illatum resarciendo, vel malum in posterum propulsando.

11. *Ira ergo commodius dicatur animi displicentia, ex apprehensione injuriæ nobis, aut aliis illata orta, cum desiderio eam propulsandi conjuncta.*

12. Secundo, Hinc patet iram aliquam non modo esse licitam, sed laude dignam; nimirum, Primo, Cum igne quodam sacro corripimur, zelo Religionis, atque Divinæ gloriæ accensi, aut contra peccatum, resenta erga peccatores misericordia, excandescimus.

Secundo, Cum ira qua movemur commodum emendationemque, non vero peccantis ruinam querit, legitimisque mediis prosequitur.

Tertio, Cum iustis Regiminis finibus inservit; malo nimirum propulsando, alios à peccatis deterrendo, legesque à contemptu vindicando.

13. Ut autem iræ modum, frænumque ponamus, sæpius animo volvendum, atque præ oculis ponendum est, Primo, Exemplum Dei Patris, qui *iram differt*, Isa. 48. 9. ad *iracundiam tardus* est; conceptam facile deponit; qui demum sine causa excandescenti iudicium minatur. *Mat. 5.* Secundo, Exemplum Christi *peccantium contra-*

dictio.

ditiones pacato animo ferentis. Tertio, Charitas illa quam proximo debemus; Charitas enim non irritatur, 1 Cor. 13. 5. Quarto, Perniciosos iræ effectus esse, Primo, Erga alios: Ira enim proximo crudeles nos exhibet, acerbos, molestos, atque omnibus infensos. Secundo, Erga nos ipsos; plus enim nobis nocitura est ira, quam injuria: hinc enim non tantum animus patitur, sed corpus: animæ nocet ira peccatis gravissimis eam exponendo, Prov. 29. 22. atque continuam pœnitendi materiam præbendo. Qui enim se iracundia patitur efferri, ea sæpius committit, quæ mox infecta esse velit, angore, inquietudine semet exeruciat, odio, invidiæ, amaro zelo, contentioni aliisque id genus vitiis locum dat: quæ omnia inter peccata mortalia Spiritus Sanctus enumerat: Denique ad officia Christianæ pietatis præstanda minus idoneum se facit. Nec enim *puras ad Deum manus elevare* iracundia patitur, eoque Divini Spiritus auxilio nos privat quo solo ad bene agendum valemus: Iracundia enim *contristatur Spiritus Sanctus*, Eph. 4. 30. & 26. 31.

Nec minus corpori nocet: Urit enim hominem, æstuando spiritus accendit, inflammatque; somnum, inquietando animum, excutit; invidia illum macerat; ad pugnas, & contentiones provocat, eaque tum facere, tum loqui facit, quæ pœnis nos sæpe obnoxios reddunt. Unde, dicente Salomone, *Magna iracundiæ homo penas persolvit*, Prov. 19. 19. Porro amicitiam, & familiaritatem cum proximo, quæ sunt præcipua vitæ solatia, atque adjumenta, tollit: nec enim cum irato colenda est amicitia. Denique infamia

nos

nos onerat, stultos nos, & furibundos pronuntiat; ira enim *in pectore insipientis requiescit*, *Ecccl. 7. 9.* brevisque furor appellatur, hominem enim extra se ponit, impeditque ne verum cernere, aut recte sibi, aliisve consulere possit: nemo enim iratus quicquam recte deliberat.

14. Mansuetudini huic opponitur Crudelitas, qua aliorum malis delectamur, iisque nocere quam maxime cupimus, atque in iis puniendis modum excedimus.

15. Mansuetudo continuata Longanimitas appellatur.

Est enim Longanimitas virtus iram diu cohibens, faciensque ut sæpe offensus, vindictæ cupiditatem animo non concipias. Ad hanc virtutem igitur pertinet malorum tolerantia; ut si quis, etiamsi multa à malis hominibus perpetiatur, & aut calumniis appetatur, aut ignominia afficiatur, aut contempnatur; de lenitate tamen animi nihil remittat, nec quicquam dicat, aut faciat quod vindictam spiret. Ea in iis Scripturæ locis commendatur, ubi Christianos *Jac. 1. 19.* *ad iram tardos* esse jubet, atque *irascuntur*.

S E C T. VIII.

De secundo Misericordiæ officio, quod est Miseris succurrere.

I. **S**ecundum Misericordiæ officium est miseria presso, pro facultate nostra succurrere, malumque, quod ab aliis patiatur, quantum in nobis est amovere.

2. Patiatur autem malum vel à { Scipso,
Deo O. M.
Proximo.

3. Malum patitur à scipso, quoties concupiscentia illectus, vitiis indulget, aut ab officio suo faciendo declinat, aut quoties ex ignorantia, aut errore, ex via veritatis aut virtutis evagatur.

Avertenda sunt autem hæc mala, Primo, Peccatores, seu animo laborantes, ad pœnitentiam, seu sana consilia revocando, cumque iis hunc in finem versando, quod Misericordiæ genus, Christo testante, *sacrificio præstat*, Matth. 9. 13. hoc autem fiat, Primo, Ostendendo affectu rei gravitati, & momento, pari, miserum, & deplorandum statum, in quo versantur peccatores, dum sub peccati onere, & reatu gemunt, utpote qui sub potestate Diaboli, sub maledictione legis, sub ira Dei detinentur, conscientia tormentis nunc, æternis in posterum cruciatibus, si pœnitentiam non egerint certo certius puniendi, esseque plane impossibile sine hac pœnitentia, seriatque vitæ in melius mutatione, ab hisce miseriis ullatenus eximi, & liberari.

Secundo, Vivide & potenter delineando Dei mirum amorem, & viscera erga peccatores ad se redeuntes commota, quam diligenter quærat ovem perditam, quam grato oculo aspiciat è longinquo prodigum redeuntem ad domum patris, quam celeri pede ad eum currat, quam arcte ambabus ulnis eum amplectatur, quanto cum gaudio, quantisque exultantis lætitiæ, & charitatis paternæ indicijis eum excipiat.

Tertio,

Tertio, Instituendo serio quanto cum fructu, veroque gaudio hæc morum mutatio, & seria ad Deum conversio facienda sit, quam certo & efficaciter eum liberaverit ab hoc miseriæ illiade, sub quo laborat, quod Deum benevolum, Christum Advocatum, & Patronum, Spiritum Sanctum Consolatorem, & Sanctificatorem ei conciliaverit, conscientiam pacatam, & gaudio exultantem ei dederit, iræ denique, & mortis filium, in vas misericordiæ, & hæredem Dei feliciter commutaverit.

4. Atque ad hoc officium charitatis impigre præstandum excitare nos debet præclara illa *Jacobi evangelii* quod *Qui conversi fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus à morte, & operiet multitudinem peccatorum*, Jac. 5. 19, 20.

Secundo, Eosdem monendo, ut peccatum admissum corrigant, & abs eo in posterum diligenter caveant, quod fit fraterna correptione.

Esse autem fraternam hanc correptionem charitatis actum ex eo liquet, Primo, Quod fratris spirituale bonum promovere, malumq; spirituale impedire, & corrigere designat; Secundo, Quod ejus neglectus odio fratris adscribitur juxta hæc legis Mosaicæ verba *Non oderis fratrem, sed corripiendo eum corripies*, Lev. 19. 7. quod quidem monente *Plutarcho* est *ἀνδρῶν, & γυναικῶν* indicium, se curam fratris gerere, & dolorem ex ipsis incommodo sentire.

5. Correctio autem hæc fraterna tum est adhibenda,

Primo, Cum malum corrigendum certo scimus commissum esse; nec enim tenemus inquirere
in

in aliorum peccata, ut ea corripiamus; nec charitas de proximo vel suspicari malum, vel temere iudicare patitur: in suspitione dubia tamen, & fama de malo ejus commisso publica jam facta, charitas saepe postulat, ut quis prudenter insinuet proximo, quæ sit suspicio, vel fama de eo sparsa, & quo pacto debeat removeri.

Secundo, Cum id quod commissum est nondum poenitentia retractum esse scimus; id enim cum fiat, finis correctionis jam est obtentus.

Tertio, Cum Spes adest alicujus fructus, vel boni ex correptione nostra sequuturi, five per emendationem fratris nostri, five per aliorum conservationem a peccato consimili. Cum enim nulla emendationis spes restat, ab hoc officio temperandum est; quod enim non est necessarium nisi ob aliquem finem, cessante eo fine non est necessarium. Hinc Domino monente *Non est Sanctam canibus dandum, nec margarita nostra ante porcos projiciende sunt*, Mat. 7. 6.

Quarto, Cum opportunitas temporis, & reliquarum circumstantiarum convenientia occurrat; cum enim proximi utilitas in hoc officio prestando respiciatur, tempus ad hoc maxime opportunum eligendum est.

6. Officium hoc pertinet aliquo modo ad omnes homines, cum sit generale officium proximi adversus proximum, sique obligatio charitatis, quæ omnes pariter adstringit, tanquam ejusdem corporis membra, ad semet mutuo adjuvandum. Et certe si in corporali necessitate proximo constituto, ei per temporalia succurrendum est, multo magis eidem spiritualiter laboranti, per hunc actum misericordie. His tamen præcipue incumbit

bit hoc officium, qui vel ratione muneris tenentur aliorum bono consulere, ne sanguinis ejus reatum contrahant, vel ratione donorum, aut autoritatis, aptiores sunt ad hoc officium cum fructu præstandum. *Exek. 33. 6.*

7. Peccator tamen debet prius ejicere trabem ex oculo proprio, quam de festuca de oculo fratris evellenda sollicitus sit. Unde Summulistis non assentior dicentibus non teneri corripientem ad pœnitentiam de propriis peccatis agendam; id enim necessarium videtur, ut majori cum fructu corripiat. *Mat. 7. 4, 5.*

8. Corripendus est frater in genere, modo maxime utili ad finem correptionis, & proximi salutem assequendam; fundari ergo debet hæc correptio, Primo, In verbo Dei; Secundo, Perfundi vera charitate; Tertio, Conditi mansuetudine, & lenitate; quod est corrigere ut fratrem; atque hoc imprimis faciendum *Gal. 6. 1.* inter pares, & erga alios, quoties id æque conducat ad fratris emendationem, alias *Antiquit. Tit. 1. 13.* fieri etiam debet cum minimo illius detrimento, id enim spiritualis medicatio postulat. Porro ita corrigendus est, ut non peccetur adversus eum: quod fit, quoties læditur ejus fama absque justa necessitate. Denique clam fieri debet, in privatis, & personalibus peccatis; palam in publico *Mat. 18. 15.* peccato, quod cum aliorum fructu reprehendi possit. *1 Tim. 5. 20.*

Tertio, Ad officium faciendum stimulando, pietatis, & virtutis excellentiam, immensa præmia obedientibus promissa, malaque in corrigendis impendentia præ oculis ipsorum sæpius ponendo, *juxta*

juxta illud *Pauli* monitum *Considerate vos invicem ut recipere alter alterius, Heb. 10. 24, 25.* ut mutuis adhortationibus vos ad charitatis intensum zelum, & bonorum operum studia excitetis.

10. Quarto, Si crassa ignorantia laborat, praesertim in articulis fidei creditu, vel in officiis Christiano factu necessariis, charitatis intuitu erudiendus est, quod est *περιεργασθῆναι ἑαυτοὺς ὡς ἀποστόλοις, καὶ μαθηταῖς. Heb. 5. 2.*

11. Cum vero Deus O. M. huic malum infligit, tunc misero succurrendum est; Primo, Docendo quomodo se sub manu Dei potenti gerere debeat; Secundo, Solamen ei adhibendo.

12. Docendus est autem, Primo, Quod afflictiones non casu eveniunt; nec enim *De pulvere oritur molestia, nec de humo germinat dolor; Job. 5. 6.* sed Dei manu ordinante, Deique oculo inspiciente haec omnia nobis proveniunt, nec enim *Passer cadit super terram sine patre nostro, Mat. 10. 29.*

Unde ab eo praecipue, qui misit has calamitates, expectanda est ab iisdem liberatio. Secundo, Quod ubi experimenti gratia non mittantur res adversae, sunt semper peccati fructus, & propterea nostrae nequitiae genuini foetus, quodque adeo oportet sub iis laborantem, Primo, *Humilem se praebere sub potenti manu Dei, 1 Pet. 5. 6.*

Secundo, Agnoscere Dei justitiam cum lenitate, & misericordia conjunctam; *Ezr. 9. 12. Ps. 103. 10.*

Tertio, Os minime aperire, nec querelas adversus Deum effundere, *Cur enim queratur homo vivens, propter poenas peccatorum suorum, Lam. 3. 39.* Tertio, Quod mittuntur à patre coelesti in fines salutare, & amoris plenas; *Quem enim diligit Deus, castigat, idque*

recipere, ut hæc ærumnæ fructus iustitiæ reddant, & nos sanctificationis suæ participes faciant. Heb. 12. 6. 10, 11. Unde oportet eas grato animo recipere, patienter ferre, nos totos ejus voluntati committere, idque imprimis curare, & à Deo petere, ut finem ab eo designatum obtineant, & tunc postea amoveantur.

Liberati ab iis cum simus, Deo danda est gloria, juxta Dei ipsius monitum *Invoca me in die angustia, & eruam te, & glorificabis me*, Psal. 50. 15. Secundo, Cavendum est, ne in posterum peccemus, Christo dicente *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquod contingat*, Joh. 5. 14. Tertio, Vota nostra Deo reddenda sunt, quæ protulerunt labia nostra, & locutum est os nostrum in angustia. Psal. 66. 13, 14.

Solamen ei adhibendum est, docendo, quod modo se Deo integra fide, & patientia commiserit, minime sit illum deserturus, sed vel finem afflictionibus allaturus, vel levamen adhibiturus, vel vires ad res adversas fortiter ferendas administraturus, quod denique tristia omnia hujusmodi felicitatem ejus promovebunt. Sed hæc sunt Theologis relinquenda.

Heb. 13. 5.

1 Cor. 10. 13.

Rom. 8. 28.

13. Cum malum à proximo quis patitur immerito, succurrendum est ei, oppressum è manibus opprimentis eripiendo; quod est eximium Charitatis genus, laudeque dignissimum Jobi præclaro exemplo, è cujus ore hæc habemus *Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi, eo quod liberasssem pauperem vociferantem, & pupillum, cui non esset adjutor. Benedictio perituri super me veniebat, & cor vidue*

con-

consolatus sum. Oculus fui caeco, & pes claudus, pater eram pauperum, & causam, quam nesciebam, diligentissime investigabam. Conterebam molas iniqui, & dentibus illius aufererebam pradam. Job. 29.

II. --- 17. Succurrendum est porro de vita periclitanti, è morte si fieri possit liberando eum, ignominia labe asperfo, testimonio nostro, quando id vere exhibere possumus eum iuvando, injuriis vexato, eundem ab iis vindicando, fraude denique circumventum, fraudem detegendo. *Qui enim non defendit alium, cum possit (dicente Cicerone) tam est in vitio, quam si parentes, patriam, aut amicos deserat.*

Denique deposita pietatis, sive Eleemosynæ nostræ Christianorum veterum more præcipue expendendæ sunt (dicente *Tertulliano*) Egenis alendis, humanis, & pueris, ac puellis re, ac parentibus destitutis, jamque domesticis senibus, item naufragis, & si qui in metallis, & si qui in infulis, vel in custodiis, duntaxat ex causa Dei sectæ, alumni confessionis suæ fiunt.

C A P. VII.

De Amicitia, seu Charitate Reciproca.

I. **A**ctum est hæcenus de simplici Charitate, quæ non amantem, sed egentem respicit: sequitur illa quæ amantem redamat, & dicitur Charitas Reciproca, sive Amicitia.

2. Est

2. Est autem Amicitia, Benevolentia mutua, qua alter alteri ipsius causa bonum cupit. Sive definiente *Cicerone*, *Nihil aliud est Amicitia nisi omnium divinarum, humanarumque rerum, cum benevolentia, & charitate, summa consensio.*

3. Oritur ex eo, quod alter in altero vel re ipsaprehendit, vel esse credit huiusmodi bonum, quod amore & benevolentia dignum est, quodque idoneum ipsum reddit qui arctiori nobiscum nexu jungatur; hæc enim persuasio impetum illum quem natura nobis ad amicitiam indidit, excitat, promovetque. Cum autem sui ipsius causa amicus diligendus sit, nihil autem tam suum dici potest quam virtus, sunt enim reliqua nobis *exteriora*, virtus *in se* *nostrum*, sequitur virtute sola veram & stabilem amicitiam fundari posse: porro amicitia res constans esse debet, talis autem ea duntaxat esse potest quæ bono constanti, qualis est virtus, nititur. Denique viri boni se invicem diligunt, ceteri non tam se mutuo diligunt, quam suum quisque commodum, aut voluptatem; iisque cessantibus amare desinunt: cum enim recessit res ea quæ fuit amicitiae causa, nihil superest quod ipsos amicitiae vinculo contineat.

4. Benevolentia igitur quæ quæstus studio, aut voluptatis carnalis illecebris exoritur, non est censenda amicitia; quod enim alteri bonum præstamus hisce affectibus abrepti, non tam amici, quam nostri causa id facimus, nihil autem aliud est amare, a quo nomen amicitiae ductum est, nisi velle bonis aliquem affici quamplurimum, etiam ad se ex iis nihil redeat, unde dicente *Cicerone*,

Me.

Meipsum ames oportet, non mea, si veri amici futuri sumus, de Nat. deor. l. i. n. 86. Et rursus Hanc si ad fructum nostrum referemus, non ad illius commoda quem diligimus, non erit ista amicitia, sed mercatura quedam utilitatum suarum. Prata, & arva, & pecudum greges diliguntur isto modo quod fructus ex iis capiuntur, hominum charitas, & amicitia gratuita est. Greg. de Val. To. 3. p. 637. Hinc scholæ statuunt amicitiam esse amorem non concupiscentiæ, sed benevolentia.

5. Utilitatem animi tamen quæ ex aliorum virtutibus, consiliis, exemplis efflorescat, honestum est quærere, ejusque intuitu amicitiam inire: cum enim ab amicitia sancienda causis utilitatem quæstuosam, & voluptatem carnalem amovendam duxeris, hanc animi jucunditatem utilitatemque earum loco substituere necesse est, vel ad amicitiam contrahendam sine causa induci. Amor ergo amicitia esse non desinet modo quis amicum non amet ob lucrum, aut emolumentum pecunia æstimabile, sed tantum ob eam suavitatem qua perfunditur dum cum eo versatur, dum officia grata illi exhibet, dum amari se ab illo sentit, dum omnia vitæ consilia cum illo, ut secum communicat, aliaque id genus similia.

6. Cumque à natura potius quam ab imbecillitate amicitiam oriri contendit Cicero, id non est ita accipiendum quasi natura eas virtutes nobis ingenitas produxisset, quæ fundamenta jacciant amicitia (sunt enim virtutes habitus non à natura insiti, sed acquisiti.) Sed, Primo, Quia boni amorem nobis natura indidit. Secundo, Ut doceat amicitiam non ex imbecillitatis juvanda, utilitatisque consequenda spe, sed ex virtutis
ipsum

ipsius amore præcipue conflare, cum enim ex similitudine amorum oriatur amicitia, eamque virtus contrahat, si qua significatio virtutis eluceat ad quam se similis animus applicet & adjungat, id cum contingat, ut ibi amor oriatur, necesse est.

7. Qui Amicitiam, cujus sunt plurimæ & maximæ commoditates, ex virtutum moralium choro expungere conantur, à vero quam maxime abhorrent, & paralogismis manifestis utuntur.

Obj. 1. Cum enim virtutem amicitie fundamentum esse aiunt, nihil autem sui fundamentum esse posse: *Resp.* Virtutum inter se connexionem, & dependentiam tollunt, eodemque modo probare queant sinceritatem & prudentiam non esse virtutes, cum Reliquarum virtutum fundamenta sint.

Obj. 2. Cum dicunt amicitiam esse virtutis effectum, effectum autem cum causa eundem esse non posse. *Resp.* Eodem modo Argumentor hominem esse effectum hominis, animal animalis, Generatum nimirum Generantis, ergo homo non potest esse causa hominis, nec animal animalis. Ut ergo unus homo potest esse causa procreans alterius, sic una virtus alterius.

Obj. 3. Cum dicunt virtutem esse *in se ipso*, amicitiam vero eo quod exigat consensum mutuum, in nostra potestate non esse, nemo enim est dominus voluntatis alterius. Respondeo, Primo, Eandem esse rationem aliarum virtutum *in se ipso*; sunt proculdubio liberalitas, & beneficentia virtutes, quanquam per voluntatem alienam impediri possumus quo minus proximo beneficiamus, iisque facultatibus privari, quibus aliorum

rum inopiæ succurrere vellemus. Correptio fraterna est virtus misericordiæ, seu charitatis, & tamen impedire ejus effectum potest voluntas aliena. Respondeo, Secundo, Esse amicitiam *ad ipso quoniam* in quantum penes nos sit virtute prædictum fervide & constanter amare, amicitia munerâ præstare, atque impedire quo minus aliquid agamus quod justam amicitia dirimendæ causam præbeat; aliter autem nec gratitudo, nec pietas in parentes sunt *ad ipso quoniam* cum sine voluntate alterius effectui compleri nequeant.

Obj. 4. Denique cum dicunt virtutem esse bonum internum, amicitiam vero externum. Respondeo utramque esse internam quoad affectum, animique propensionem, externam quoad operationes, prout in liberalitate, misericordia, justitia distributiva res contingat.

8. Amicitia leges postulant primo ut in amore sit fervor, constantia, magnusque voluntatum consensus.

9. Fervor in eo cernitur, Primo, Ut amico optima quæque cupias, utque ea consequatur sedulam des operam. Secundo, Ut alter alterius rebus secundis æque lætetur, adversis æque tristetur ac suis; neque enim, dicente sæpius Cicerone, *Ipsam amicitiam tueri possumus nisi æque amicos ac nos ipsos diligamus*, de Fin. Bon. l. 1. n. 53. eodemque modo erga amicum affecti simus, quo erga nosmet ipsos.

Justitiam hac æqualitate æmulatur amicitia, & charitatem in omnibus suis officiis perfectam exhibet.

10. Constantia in eo cernitur quod amicum in adversis non deserimus, sed ei tunc arctius adhære-

hæremus, & etiam, cum nostro periculo, sive incommodo, juvare eum cupimus.

11. Constantia hæc oritur, Primo, Ex virtute illa quæ causa est amicitia, est enim bonum stabile, nec fortunæ casibus obnoxium. Secundo, Ex objecto amicitia, quod est vir bonus; hanc enim amicitia constantiam *Aristoteles* ex eo colligit quod boni neque res pravæ flagitent, neque earum se ministros præbeant.

12. Tertium in Amicitia (quod prope dixerim primum etiam, & secundum) est magnus voluntatis consensus, in eo enim omnis amicitia vis est sita, ut sit voluntatum, studiorum, & quoad fieri potest, sententiarum consensus summa, ad mentem *Salustii* cujus hæc amicitia Regula celebratur *Idem velle, & idem nolle, ea demum est firma amicitia.*

13. Secundo, Amicitia postulat ut officiorum inter amicos sit mutua vicissitudo & paritas, quantum res amicorum ferunt; est enim voluntas magis spectanda, quam res ipsa: hoc autem fiet, si talis in amicum sit quisque, qualem amicum esse velit in seipsum.

14. Officia autem quæ amicus amico debet sunt consilium, & auxilium partim in malis avertendis, partim in bonis & utilibus parandis, quæ etiam ubi cum periculo nostro conjuncta sint, si res exigat, præstanda sunt. Sunt enim amicorum hæc officia in tempore adverso præcipue præstanda, tunc eum prompte ultroque adire, nec expectare dum vocemur, nec periculorum malorumve societatem defugere, est veræ amicitia indicium. *Non facile est, inquit Orator, inter amorem verum, fictumque judicare, nisi aliquod*

*incidat ejusmodi tempus, ut quasi aurum igne, sic
benevolentia fidelis periculo aliquo perspicui possit.*

15. Tertio, Postulat Amicitia ut cum amicis libenter colloquamur, & conversemur familiariter, nec enim Amicitia sine familiaritate locus esse possit.

Hinc patet amicitiam proprie inter pares esse, quanquam enim Amicitia ut supra mentio- nem facit *Aristoteles*, siue in qua unius Amici conditio eximie supra conditionem alterius po- sita est, debent hoc in casu ii qui superiores sunt submittere se in amicitia & quodammodo infe- riores extollere; ut ubi par virtus, ibi conditio- nis imparitas, colloqui libertatem, & familiari- tatem non impediat.

16. Quarto, Postulant Amicitiae leges ut Amicis convenientem honorem exhibeamus, omniaque quae contemptum illorum arguere possunt diligenter vitemus, neque enim tantum diligere se invicem debent Amici, sed vereri, *Nam maximum ornamentum amicitiae tollit qui ab ea tollit verecundiam.*

17. Quinto, Postulant leges Amicitiae, Primo, Ut sit in sermonibus cum amicis veritas, & candor sine fuce, & dissimulatione. *In amicitia, enim nisi ut dicitur apertum pectus videas, tuumque ostendas, nihil fidum, nihil exploratum habeas, ne amare quidem, aut amari possis, cum id quam vere fiat ignores.* De Amic. Cumque omnium rerum simulatio sit vitiosa, tollit enim iudicium veri idque adulterat, amicitiae repugnat quam maxime, delet enim veritatem, sine qua nomen amicitiae existeri non potest. Secundo, Ut sit in verbis, factisque fides; hæc enim fides stabili-

tis & constantiæ, quam in Amicitia quærimus, fundamentum est, nihil enim stabile est, quod infidum. Tertio, Ut sit taciturnitas in secretis tegendis, ut amicus cum amico adeo audacter possit loqui ac cum semetipso, non enim intima ulla amicitia cum homine isto esse potest cui arcanum animi tui consilium committere non potes. Quarto, Ut sit morum, & sermonum comitas, suavitatq; quod *amicitiæ condimentum* appellat Cicero.

18. Monere, & moneri proprium est veræ amicitia, & alterum libere facere non asperere, alterum patienter accipere, non repugnanter; nam & monendi Amici sæpe sunt & objurgandi, & hæc accipienda amice sunt, cum benevole fiant; omnis igitur in hac re habenda ratio est, & diligentia, primum, ut monitio acerbitate, deinde ut objurgatio contumelia careat; assentatio, vitiorum adiutrix, procul amoveatur; nulla enim in amicitia pestis est capitalior, quam adulatio, blanditiæ, assentatio, quæ dum peccatis indulgent, præcipitem amicum ferri sinunt, immo plaudendo præcipitant. Molesta ergo licet sit veritas, odiumque apud malos pariat, obsequium multo molestius esse debet, utpote magis perniciosum.

Cicero de Amic.
N. 75, 76.

19. In Amicitia cavenda sunt hæc, tanquam Amicitia legibus summe contraria, ejusque interitum minantia.

Primo, Ne ipsi amicorum gratia peccemus, aut eos ad peccatum provocemus, hæc enim prima in amicitia sancienda est lex, ut *neque rogemus res turpes, nec faciamus rogati*; cum vero in Amicitia quæ honesta non sunt postulatur, Religio, & fides anteponantur Amicitia.

Se-

Secundo, Ne sinistris de Amico suspicionibus indulgeamus, ejus virtuti aut fidei diffidamus, nec quælibet ejus facta, dictave, quæ incauto forte exciderunt, in crimen trahamus, aut ad contemptum nostri pertinere arbitremur, sed in meliorem potius partem dicta factaque amici accipiamus, hoc enim in amicitia tenendum est non solum oblatas ab aliquo criminationes depellere, sed ne ipsum quidem esse suspiciosum.

• Tertio, Ne criminationes, aut querelas de amicis facile admittamus, sed eorum, præsertim absentium, animam, summo studio ac fide contra calumnias defendamus; ipsi quoque amicos non facile criminemur, nec apud quempiam de iis conqueramur, sed si quid erit de quo eos admonitos velimus, id secreto faciamus.

Quarto, Ne reprehensiones Amicorum, admonitionesque spernamus, aut monentibus unquam succenseamus, cujus enim aures clausæ veritati sunt ut ab amico verum audire nequeat, ejus salus desperanda est; quique virtuti dat operam, eum mirifice oblectabit omnis prudens monitio quæ acerbitate caret & contumelia, tantquam indubitatum Amicitiaæ sincerae testimonium.

Denique si quos Amicus habeat naves, quos corrigere non possumus nec tamen tales quæ amicitiam nostram debent dirimere, eos aequiori ferre animo par est; quæ salva honestate dissimulari in eo possunt dissimulanda sunt, nec ei talia sunt exprobranda, sed facile ignoscenda.

20. Ex dictis constat Amicitiam colendam non esse,

Primo, Cum spiritus acerbi aut iracundi viro, juxta Salomonis monitum, *Ne colas amicitiam cum*

iracundo, & cum furibundo ne congregiaris, Prov. 22. 24. Is enim nec familiariter nobiscum versari, nec consilium inter furores dare, nec benevole & sine acerbitate monere, nec sermonum suavitatem uti potest.

Secundo, Cum mendaci, & labiis blandiente; mendaci enim deest veritas, & fides, & *qui blanditur amico suo, rete expandit gressibus suis, Prov. 29. 5.* id est, sub Amicitiae specie, conjicit illum in peccandi periculum.

Tertio, Cum futili, & rimarum pleno, cui secretum non tuto committatur.

Quarto, Cum viro flagitioso; is enim & turpia rogabit, & rogatus faciet, nec nisi moribus pari unquam consentiet; dispares enim mores disparia studia sequuntur, quorum dissimilitudo convellit amicitias, nec aliam ob causam boni improbis, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quod tanta est inter eos, quanta maxima potest esse, morum studiorumque distantia.

21. Constat, secundo, non cito amicitiam arctiorem cum altero contrahendam esse, sed probe mores ejus fidemque prius explorandos esse; multi enim salis modum simul edendi sunt, priusquam amicitia perfecta coalescat.

22. Exploratio hæc ad Amicitiae stabilitatem multum facit, quem enim explorasti, ei non diffides, abs eo non metues, nec male de eo suspicaberis, non facile conquereris, nec aliorum de ipso querelas facile admittes.

23. Hinc liquet quando amicitia contracta dissolvenda sit, nimirum cum Amicus à virtute ad vitia incorrigibiliter desciscat, eaque amplius vel non habeat, vel præstare non vult, quæ leges

ami-

amicitiæ postulant, tunc enim benevolentia inter nos & ipsum desinit esse reciproca, nec amans redamatur, atque ita reipsa tollitur amicitia proprie sic dicta.

24. Denique hinc manifestum est amicitiam esse valde utilem, jucundam, necessariam, nec sine veri ratione dixisse Oratorem *Omnium rerum quæ ad beato vivendum natura paravit, nihil esse amicitia majus, nihil uberius, nihil jucundius.*

Quid enim utilius quam habere amicum optima quæque nobis cupientem, utque ea consequamur sedulam navantem operam, in prosperis gaudentem, in adversis arctius nobis adhaerentem, doloresque veluti partientem, & cum sui periculo res nostras curantem, in utrisque consilium & auxilium pro facultate sua præbentem, in secretis taciturnitatem, in verbis factisque fidem, candorem, veritatem sine fūco adhibentem, cum denique a virtutis scopo aberremus fideli monito, atque benevola objurgatione nos in viam revocantem. *Secundas res, dicente Cicerone, splendidiōres facit Amicitia & adversas partiens, communicansque, leviores, nec debilitari animos aut cadere patitur.* Cic. de Amic. N. 21, 22, 23. E contra sine amicorum benevolentia, neque in adversa, neque secunda fortuna vivere quispiam potest, nec tuto, nec sine metu vivitur, quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma civitas est, quæ non odiis & diffidiis funditus possit everti. Ex quo quantum bonum sit in amicitia judicari potest.

Quid porro jucundius quam diligere, & charum esse virtutis & sapientiæ studiosis, idque virtutis gratia? quid voluptatem efficit pleniorē quam scire ea nos agere quæ probi pleno voluntatum consensu approbant? quam habere aliquem quo cum familiariter conversemur, in cujus sinum secreta nostra tuto effundere, & cui dolores nostros aperire, cum certa consilii atque auxilii fiducia, possimus? qui denique tanti nos æstimat tantoque honore dignos judicat, ut vel in adversis, cum suo incommodo, atque periculo, nos juvet, & tanquam seipsum diligendos putet?

24. Cum ergo veras amicitias sola virtus conciliet, sequitur nullum humanæ vitæ præsidium ipsa virtute majus esse posse, cum sola per se tantam vim habeat alliciendi homines ad diligendum, & optima nobis cupiendum, honestaque omnia officia nobis præstandum.